UDK 81'373.2

Tiskana inačica: ISSN 1330-0695
Mrežna inačica: ISSN 1848-7858
DOI: http://doi.org/10.21857/yvjrdcnjzy

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

FOLIA ONOMASTICA CROATICA

KNJIGA 28

Razred za filološke znanosti

Zagreb, 2019.

Folia onomastica Croatica	Knj. 28	Str. 1–276	Zagreb, 2019.

FOLIA ONOMASTICA CROATICA
KNJIGA 28
ZAGREB, 2019.

Uredništvo
Barbara Czopek-Kopciuch (Krakov), Ankica Čilaš Šimpraga (Zagreb), Anđela Frančić (Zagreb), Georg Holzer (Beč), Radoslav Katičić (Beč), Ranko Matasović (Zagreb), Rudolf Šrámek (Brno)

Glavna i odgovorna urednica
Anđela Frančić

Tajnica uredništva
Ivana Filipović Petrović

ADRESA UREDNIŠTVA
Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Ulica Ante Kovačića 5, 10000 Zagreb; e-adresa: *onoma@hazu.hr*
telefon: +385 (0)1 4698 243; telefaks: +385 (0)1 4856 211
https://hrcak.srce.hr/folia-onomastica

Časopis izlazi jednom godišnje.

UDK 81’373.2

Tiskana inačica: ISSN 1330-0695
Mrežna inačica: ISSN 1848-7858
DOI: http://doi.org/10.21857/yvjrdcnjzy

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

FOLIA ONOMASTICA CROATICA

KNJIGA 28

Razred za filološke znanosti

Zagreb, 2019.

Folia onomastica Croatica	Knj. 28	Str. 1–276	Zagreb, 2019.

Folia onomastica Croatica
navodi se u MLA International Bibliography, MLA Directory of Periodicals, Linguistics and Language Behavior Abstracts te u bazama Scopus, ERIH PLUS i EBSCO.

Mrežna inačica radova objavljenih u časopisu *Folia onomastica Croatica* dostupna je u Digitalnoj zbirci Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti DiZbi.HAZU te na Portalu hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa – Hrčak. Urednica mrežne inačice na Hrčku: Martina Bašić.

VIJEĆE ČASOPISA

Članovi Razreda za filološke znanosti
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Odluka o tisku broja 28 časopisa *Folia onomastica Croatica* donesena je na redovitoj sjednici Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti održanoj 28. listopada 2019.

Objavljeno novčanom potporom Ministarstva znanosti i obrazovanja RH i Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

FOLIA ONOMASTICA CROATICA

SADRŽAJ

RASPRAVE I ČLANCI

Branimir Brgles

Zadar, Trogir i Šibenik u Križevačkoj županiji na prijelazu iz XV. u XVI. stoljeće? 1–38

Summary: Oikonyms Zadar, Trogir and Šibenik in the Križevci County at the End of the 15th Century?

Ankica Čilaš Šimpraga

Croatian Onomastic Terminology Related to Saintly Names 39–51

Sažetak: Hrvatska onomastička terminologija vezana uz imena svetaca

Előd Dudás

Slavensko stanovništvo zapadne Panonije u zrcalu toponim 53–61

Summary: Slavic Inhabitants of West-Pannonia Reflected in Toponyms

Jože Horvat

Jesu li imena ovaca i ovnova *crne ovce* među zoonimima u djelu *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* Frana Kurelca? 63–134

Resumen: ¿Son nombres de ovejas y carneros ovejas negras *entre los zoónimos en la obra* Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami *de Fran Kurelac?*

Dubravka Ivšić Majić

O metodologiji istraživanja hrvatskih predslavenskih toponima 135–146

Summary: On the Methodology of the Research of Croatian Pre-Slavic Toponyms

Marina Marasović-Alujević

Romanstvo i slavenstvo u toponimiji otoka zapadnoga dijela splitskoga akvatorija – prilog etimološkomu istraživanju 147–155

Riassunto: Toponimi romanzi e slavi nella toponimia delle isole delle acque di Spalato – contributo alle ricerche etimologiche

Maja Matasović i Ranko Matasović
Etimologija nesonima *Iž* 157–163
Summary: The Etymology of the Name of the Island Iž

Pavol Odaloš
Literáronymá v Urbanovom *Živom biči* 165–178
Sažetak: Literaronimi u Urbanovu romanu Živý bič

Domagoj Vidović
Pogled u prezimenski fond Hrvata u Crnoj Gori 179–205
Summary: An Insight into Family Names of Croats in Montenegro

PRIKAZI I OCJENE
Amira Turbić-Hadžagić i Elvir Musić: *Bosanskohercegovačka prezimena I. Prezimena po imenima navjestitelja Božije riječi* (*Anđela Frančić*) 207–210
Ankica Čilaš Šimpraga, Dubravka Ivšić Majić, Domagoj Vidović: *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena* (*Ivana Matas Ivanković*) 211–214
Marina Marasović-Alujević i Katarina Lozić Knezović: *Toponimija Drvenika i Ploče* (*Domagoj Vidović*) 215–218
Milan Majtán: *Naše priezviská* (*Ankica Čilaš Šimpraga*) 219–221

NEKROLOZI I OBLJETNICE
Radoslav Katičić (Zagreb, 3. srpnja 1930. – Beč, 10. kolovoza 2019.) (*Mislav Ježić*) 223–232

ONOMASTIČKA BIBLIOGRAFIJA
Tekuća onomastička bibliografija (2018.) 233–276

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 28 (2019)

DOI https://dx.doi.org/10.21857/mzvkptzlz9
UDK 81'373.21(497.58)"15"
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 17. VI. 2019.
Prihvaćen za tisak 23. IX. 2019.

Branimir Brgles
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
bbrgles@ihjj.hr

ZADAR, TROGIR I ŠIBENIK U KRIŽEVAČKOJ ŽUPANIJI NA PRIJELAZU IZ XV. U XVI. STOLJEĆE?[1]

U radu se analizira toponimija i antroponimija dvaju povijesnih dokumenata – popisa feudalne daće u vlastelinstvu Velikoj iz 1496. te urbara vlastelinstava Velike i Međurića iz 1519. godine. Osobita se pozornost pridaje potvrdama toponima *Zadar*, *Šibenik* i *Trogir*. Nastoji se ubicirati njihove referente te odrediti kada su se spomenuta imena pojavila u Križevačkoj županiji. Razmatra se i problematika istraživanja masovnih migracija u XV. i XVI. stoljeću, njihova dinamika i mehanizmi vezani uz taj proces.

1. Uvod

U hrvatskoj onomastici i historiografiji u nekoliko se navrata – doduše, vrlo sažeto – spominjao slučaj triju toponima za koje se smatralo da su u vrijeme velikih migracija stanovništva iz hrvatskih krajeva „migrirali" s istočnojadranske obale u zapadnoslavonsku nizinu. Kako je ovo istraživanje pokazalo, riječ je o trima povijesnim toponimima koji su zabilježeni u vrelima nastalim tijekom višedesetljetnoga razdoblja, od posljednje četvrtine XV. do kraja prvoga desetljeća XVI. stoljeća: Zadar (*villa Zader*), Šibenik (*villa Sybenyk*) i Trogir (*villa Throger*). U istim se vrelima spominje i „selo Mlečana", narodski „Benetke" (*villa Veneciarum wlgo Benetk*), čije smo ime također uključili u istraživanje. Za Tomislava Raukara riječ je o „vrlo neobičnim imenima" koja su „mogla nastati samo naseljavanjem novih ljudi što su pred turskim provalama bježali iz kopnenih okružja dalmatinskih gradova" (Raukar 1997: 414–415) te su se preseljavali u relativno sigurne krajeve, u koje na prijelazu iz XV. u XVI. stoljeće ubrajamo i zapadni dio savsko-dravskoga međurječja. Josip Adamček prvi je objavio spomenute povijesne

[1] Članak je rezultat rada na znanstvenome projektu *CroNominaXV* (IP-2018-01-6053), koji financira Hrvatska zaklada za znanost. Nastao je proširivanjem izlaganja održana na *IX. Skokovim etimološko-onomastičkim susretima* u Čakovcu (listopad 2018. godine).

toponimijske potvrde, koje je pronašao istražujući fondove *Neoregestrata acta* i *Urbaria et conscriptiones* u Mađarskome državnom arhivu.[2] Pišući o tim toponimima, u bilješci je naveo signaturu koja se odnosi na urbar vlastelinstva Velike iz 1519. godine.[3] Provjerom navedene referencije doista se pokazalo da se na foliji 267 nalaze imena Zadar, Šibenik, Trogir i Benetke (*Zader*, *Sybenyk*, *Trogir*, *Benetk*). Način na koji su zabilježena ta imena ni po čemu se ne razlikuje od ustaljenoga načina bilježenja ostalih toponima u navedenome urbaru. Po svemu sudeći, dakle, riječ je o toponimima koji su mogli nastati prenošenjem imena gradova s jadranske obale na sjever u vrijeme masovnih seoba stanovništva. Prihvatimo li 1519. kao točnu godinu nastanka vrela u kojemu se spomenute potvrde nalaze, mogli bismo pretpostaviti da je do migracije stanovništva došlo tijekom prvoga ili drugoga desetljeća XVI. stoljeća.[4] Ipak, nastavak arhivskoga istraživanja opovrgnuo je tu pretpostavku jer su ista imena pronađena u još dvama važnim vrelima, koja su nastala nekoliko desetljeća prije, odnosno tijekom posljednje četvrtine XV. stoljeća. Starije od tih dvaju vrela povelja je kralja Matije (Matijaša) Korvina iz 1476. godine.[5] U srednjemu dijelu te povelje nalazi se redak u kojemu su zabilježeni toponimi *Zador*, *Sybenyk* i *Trogyr* te *Benedke*.[6] Općenito, izgled i sadržaj dokumenta ne potiču sumnju u autentičnost toga vrela.

Drugo je vrelo popis feudalne daće na posjedu Velikoj iz 1496. godine. U njemu su popisani podložnici i broj svinja koje su bili dužni predati svojemu gospodaru.[7] Riječ je o neveliku dokumentu, s ukupno dvjestotinjak popisanih podložnika, koji po mnogočemu nalikuje na popise crkvene desetine, ali je po svemu sudeći ovdje ipak riječ o nekoj drugoj feudalnoj daći. Oba navedena vrela iz posljednje

[2] U sklopu svojega doktorskog rada, a potom i rada na kapitalnome djelu *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV stoljeća do kraja XVII stoljeća*, Adamček je pregledao velik broj relevantnih arhivskih fondova u Hrvatskoj i u susjednim državama koji sadržavaju (i za koje je mislio da bi mogli sadržavati) urbare, inventare, popise crkvene desetine i slične popise (usp. Adamček 1980).

Uz spomenute arhivske fondove iz Mađarskoga državnog arhiva, ovo istraživanje donosi i podatke iz *Arhiva obitelji Nadaždi*. Navedeni fondovi sadržavaju mnogo takozvanih serijalnih arhivskih vrela u kojima su popisani brojni srednjovjekovni i ranonovovjekovni toponimi i antroponimi s područja Hrvatsko-Slavonskoga Kraljevstva.

[3] *Magyar Országos Levéltár* (dalje MOL) – *Magyar Kincstári Levéltárak* (dalje MKA), *Urbaria et conscriptiones* sv. 8, br. 13.

[4] Tu pretpostavku podupire i kronologija mletačko-turskih ratova. Naime, masovno preseljenje stanovništva u tome bi slučaju bilo posljedicom ratnih okolnosti tijekom mletačko-turskoga rata između 1499. i 1502. godine.

[5] Spomenuta povelja ili darovnica nastala je u vrijeme kada je Korvin nastojao urediti odnose u svojemu kraljevstvu te učvrstiti položaj trgovišta, kraljevskih gradova i općenito suzbiti samovolju feudalaca. O povijesnim okolnostima tijekom druge polovice XV. stoljeća više v. u Klaić (1904: 45–152) i Raukar (1997: 83–98).

[6] U drugome prijepisu ove isprave zabilježeni su drugačiji grafijski likovi navedenih ojkonima: *Zader*, *Benedhke*, *Sybenyk*, *Trogyr*. MOL – *Neoregestrata acta* (dalje NRA), sv. 1556, br. 51.

[7] MOL – MKA – *Arhiv obitelji Nadaždi*, *Dica porcorum* (1496.).

četvrtine XV. stoljeća donose toponimijske potvrde. U popisu daće iz 1496. godine navode se i osobna imena popisanih podložnika, a manji broj njih imenuje se i pridjevcima uz osobno ime. U svakome slučaju, riječ je o građi koja će omogućiti toponimijsko-topografsku rekonstrukciju posjeda Velike (i Međurića) te analizu povijesno-antroponimijskih potvrda s kraja XV. i iz prvih desetljeća XVI. stoljeća.

2. Migracije s područja istočnoga Jadrana u posljednjoj četvrtini XV. stoljeća

Pljačkaški upadi i vojno napredovanje osmanlijske vojske sedamdesetih je godina XV. stoljeća uzrokovalo masovno iseljavanje i napuštanje seljačkih posjeda u dalmatinskome zaleđu i istočnim dijelovima Hrvatske te u unutrašnjosti Slavonije. Specifična vojna taktika osmanlijskih lako naoružanih konjanika uključivala je uništavanje usjeva, pljačku, otimanje i porobljavanje stanovništva. Vrlo pokretljivi laki konjanici – akindžije[8] – osiguravali su uspješnost dugoročne vojne strategije koja je podrazumijevala pustošenje napadnutih krajeva, nakon čega bi uslijedilo vojno osvajanje utvrda i pripajanje novoosvojenih krajeva Osmanskomu Carstvu (Klaić 1904: 94; Mažuran 1998: 33–34; Štih, Simoniti i Vodopivec 2008: 121–123). Taj je proces imao tako snažno negativan demografski učinak da su određena područja potpuno opustjela nakon samo nekoliko godina.

Iseljavanje nije teklo linearno niti je bilo prostorno ravnomjerno raspoređeno. U različitim se razdobljima iseljavalo iz različitih dijelova Hrvatske i Slavonije. Razdoblja napuštanja i ponovnoga naseljavanja ciklički su se izmjenjivala, a stanovništvo se na tim prostorima smjenjivalo u gotovo ritmičkim valovima. Raukar drži da su te mijene uključivale i povratak staroga stanovništva na svoja selišta, ali i da je već u posljednjoj četvrtini XV. stoljeća bilo trajnih migracija (Raukar 1997: 414). Pod pritiskom ratnih opasnosti stanovništvo se sve intenzivnije iseljavalo prema sjeveru i zapadu – u sigurnije krajeve – a oni iz istočnih i južnih okupiranih ili još uvijek samo ugroženih područja preuzimali su podložničke posjede izbjeglih stanovnika. Studije iz demografske povijesti i sinteze hrvatske ranonovovjekovne povijesti pokazuju da je ciklus masovnih iseljavanja i doseljavanja stanovništva počeo s prvim intenzivnijim pritiskom Osmanskoga Carstva, otprilike sedamdesetih godina XV. stoljeća (Vekarić i Stipetić 2004: 221).

Neposredno je zaleđe istočnojadranskih gradova Splita i Zadra između 1470. i 1475. godine bilo podvrgnuto turskim provalama, koje su se ponekad događale i više puta godišnje. Do druge polovice sedamdesetih godina XV. stoljeća smanjili su se intenzitet i učestalost osmanlijskih provala, vjerojatno najviše zahva-

[8] *Akindžija* je ‘pripadnik jurišne konjice, pokretnih navalnih odreda osmanske vojske’. Pojam *akin* označava ‘žestoki pljačkaški napad usmjeren protiv suparnikovoga teritorija, vojske i civilnoga stanovništva’ (HER 2002: 19).

ljujući uspostavi Korvinova obrambenog sustava kojim je napokon uspostavljena funkcionalna obrana Kraljevstva. Utemeljenjem Jajačke i Srebreničke kapetanije nije na duže vrijeme zaustavljeno napredovanje vojske Osmanskoga Carstva, ali je stvoren nukleus kasnijega habsburškoga vojnokrajiškog sustava. Kada je u prvoj četvrtini XVI. stoljeća Korvinov sustav obrambenih kapetanija napokon popustio, ponovno se pojačao intenzitet masovnih migracija, posebice s područja Slavonije. Opisujući te cikličke mijene, Tomislav Raukar zaključuje da je demografska krivulja seoskih društava na dalmatinskoj obali i u unutrašnjosti, pa i u Slavoniji, pokazivala neke zajedničke značajke. Razdoblja napuštanja selišta izmjenjivala su se s razdobljima ponovnoga naseljavanja ovisno o intenziviranju i popuštanju osmanlijskoga pritiska (Raukar 1997: 414–415). Kada je riječ o Dalmaciji – preciznije o zaleđu gradova Zadra, Šibenika i Trogira – možemo zaključiti da se vrlo snažan pritisak vojnih i pljačkaških pohoda s istoka osjećao tijekom druge polovice XV. stoljeća, odnosno baš u razdoblju kada se u Križevačkoj županiji prvi put pojavljuju imena tih naselja.[9] Vrhunac pritiska uslijedio je u vrijeme mletačko-turskoga rata na prijelazu iz XV. u XVI. stoljeće. Novopronađena vrela pokazala su da je do preseljenja stanovništva iz navedenih krajeva u savsku nizinu došlo najkasnije 1476. godine. Pritom je važno napomenuti da je smjer toga preseljenja vrlo neobičan. Uobičajeni migracijski putovi, čija su ishodišta u južnim i jugoistočnim krajevima Hrvatsko-Slavonskoga Kraljevstva, sedamdesetih su godina XV. stoljeća najčešće bili usmjereni prema zapadu, a ne prema sjeveru (Štih, Simoniti i Vodopivec 2008: 122; Mažuran 1998: 33–34.). Također, stanovništvo se iz zaleđa iseljavalo prema jadranskim otocima, pa čak i prema suprotnoj obali Jadrana. Potkraj XV. stoljeća nisu neuobičajene bile ni migracije prema sjeverozapadu, uglavnom prema zaklonjenim veleposjedima na zapadu Hrvatsko-Slavonskoga Kraljevstva, ali i dalje, prema slovenskim, mađarskim i slovačkim zemljama (Brgles 2019: 230.). U tome je kontekstu neočekivana migracija stanovništva usmjerena izravno prema sjeveru (i sjeveroistoku). U skladu s time mogli bismo pretpostaviti postojanje (i) nekih drugih uzroka preseljenja stanovništva, poput epidemije zaraznih bolesti, nedostatka hrane ili čak planiranoga preseljenja podložnika s jednoga na drugo vlastelinstvo određene plemićke obitelji.

3. Vlastelinstvo Velika u drugoj polovici XV. stoljeća i početkom XVI. stoljeća

U drugoj polovici XV. stoljeća vlastelinstvo Velika (i s njime povezan posjed Međurić) pripadalo je magnatskoj plemićkoj obitelji Maroti, koja je držala i druge posjede u Hrvatsko-Ugarskome Kraljevstvu (Palosfalvi 2012: 19). Posljednja

[9] Raukar i dr. (1987: 70) napominju da su upravo između 1470. i 1475. Osmanlije čak četiri puta provalile u zadarsko zaleđe, odnosno u sela zadarskoga kotara.

četvrtina XV. stoljeća specifična je po tome što je baš u to doba kralj Matija Korvin napokon priveo kraju rat za češku krunu te je svoju pažnju počeo posvećivati istočnomu dijelu svojega Kraljevstva, a posebice rješavanju „osmanlijskoga" problema.

Utvrda i posjed Velika u vrelima se spominju od XIII. stoljeća.[10] Na posjedu utvrde Velike u prvoj se polovici XV. stoljeća razvilo trgovište, a u vrelima s početka XVI. stoljeća već se spominju dva trgovišta (Adamček i Kampuš 1976: 97; Adamček 1980: 172). Na posjedima utvrde Međurića razvila su se do sredine XV. stoljeća tri trgovišta (Sredjani, Paki i Miholjac), što je u skladu s historiografskim ocjenama da je vladavina kralja Matije Korvina imala blagotvoran utjecaj na razvoj trgovine i trgovišta. Taj je proces završio već do drugoga desetljeća XVI. stoljeća, kada se broj trgovišta u cijelome Kraljevstvu znatno smanjio, a na vlastelinstvima Velikoj i Međuriću ostala su ukupno tri takva naselja.

U sklopu svoje vojne strategije vojska Osmanskoga Carstva tijekom druge polovice XV. i u prvim desetljećima XVI. stoljeća uz pomoć odreda lakih konjanika upadala je na neprijateljski teritorij, pljačkala ga te je polako napredovala prema zapadu. Tek poslije dolaska Sulejmana I. na carsko prijestolje započele su masovnije, organizirane napadačke akcije kojima je cilj bio potpuno pokoravanje cijele Slavonije između Save i Drave. U prvoj četvrtini XVI. stoljeća utvrda Velika postala je jedna od važnijih točaka obrambenoga sustava na istočnim granicama Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva, ali samo je vlastelinstvo u središtu kojega se ta utvrda nalazila do tada već pretrpjelo nenadoknadivu štetu.[11] Godine 1530. započeo je napad bosanskoga sandžak-bega Gazi Husrev-bega na utvrde u zapadnoj Slavoniji. Premda se utvrda Velika održala još 14 godina, čini se da je stanovništvo toga vlastelinstva do kraja tridesetih godina XVI. stoljeća već bilo sasvim iseljeno. O tome doznajemo iz dokumenta što ga je 1537. godine napisao hrvatski ban Toma Nadaždi, u to vrijeme posjednik Velike i Međurića. Iz spomenutoga dokumenta te iz pisma koje je ban u svibnju 1538. godine poslao barunu Ungnadu može se razabrati da se stanovništvo Velike i Međurića dotada već gotovo u potpunosti iselilo. Preseljenje je organizirao sam ban Nadaždi, koji je podložnike tih posjeda preselio na svoje posjede u Šopronskoj županiji (Vidmarović 2004: 29–36). Osmanlije su osvojile Veliku 1544., nekoliko godina poslije pada Požeške kotline. Već sljedeće godine pala je i cijela Moslavina, a do početka idućega desetljeća izgubljene su sve utvrde u porječju Une, Korane, Kupe i Save do Si-

[10] Prva potvrda potječe iz 1237. Godine 1334. spominje se župna crkva sv. Mihovila, na posjedu koji se naziva *Velica* i *Velica Regalis* (Buturac 1984: 54).

[11] O stanju u utvrdi 1515. godine svjedoči dosad neobjavljeni dokument, inventar utvrde koji se čuva u Mađarskome državnom arhivu. Inventar donosi podatke o uskladištenim prehrambenim namirnicama (masti, soli, živadi), municiji za vatreno oružje (kugle za „sakaloše", „hofnice", „tarask" i „seregboto") i popisuje više od 150 svinja, 160 kupova žita te manje količine drugih žitarica (usp. MOL – AN, DL 90.26121).

ska (Usp. Mažuran 1998).

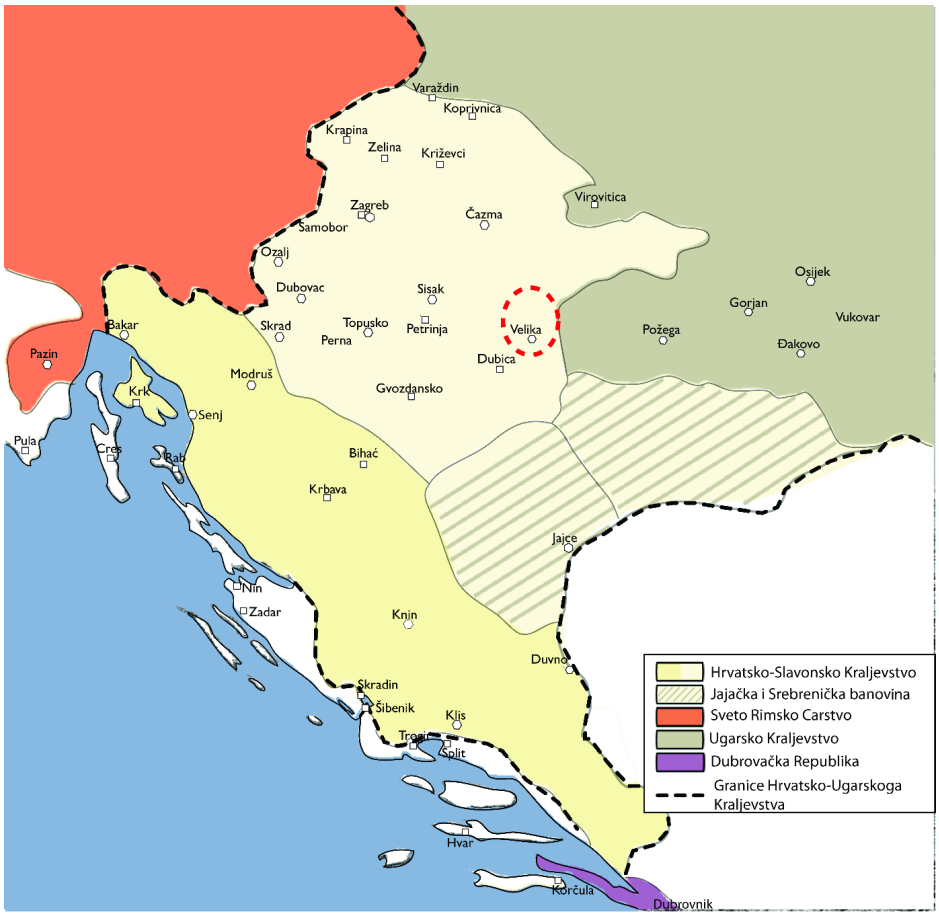

Zemljovid 1. Zemljovid Hrvatsko-Slavonskoga Kraljevstva u drugoj polovici XV. stoljeća s označenim područjem vlastelinstva Velike (temelji se na: Brgles 2019: 139).

4. Vrela, ciljevi i metodologija

Analizirajući antroponimiju došljaka iz srednjovjekovnih hrvatskih zemalja koji su se potkraj XV. i početkom XVI. stoljeća doseljavali na slavonska vlastelinstva, Josip Adamček izračunao je da je, primjerice, na vlastelinstvu Greben 1522. godine bilo 28 % novih doseljenika, koji su u vrelima imenovani pridjevcima ili dodavanjem opaske na margini (*Croati novicii*, *Croatus sive Horwath*, *Croata*, *Horwath*). Pridjevak je Horvat motiviran etnonimom koji upućuje na smjer migracija s područja Hrvatske, koja je u to doba obuhvaćala zemlje južno od rijeke

Kupe. Stoga možemo zaključiti da su Horvati zapravo svi doseljenici koji su se doseljavali iz krajeva južno od Kupe. Drugi pridjevci koji upućuju na smjerove doseljavanja jesu: Lah (*Lah*)[12], Lahović (*Lahowygh*)[13], Posavec (*Pozawecz*)[14], Pokupec (*Pokwpecz*)[15], Bezjak (*Bezyak*)[16], Cigan (*Czyghan*)[17], Čakovec (*Chakowecz*)[18].

S obzirom na opisani kontekst nameću se tri temeljna pitanja ili cilja istraživanja: Jesu li zabilježena imena naselja (Trogir, Šibenik i Zadar) doista pravi ojkonimi[19]? Kada je došlo do migracije i prenošenja imena naselja? Možemo li analizom antroponimije doći do kakvih pouzdanijih informacija o migracijama? Odgovore na ta pitanja potražit ćemo uz pomoć transkripcije i detaljne analize vrelā iz posljednje četvrtine XV. i prvih desetljeća XVI. stoljeća. Kako je već rečeno, u heurističkoj su fazi istraživanja pronađena tri dokumenta – dva popisa i jedna povelja – u kojima su zabilježene povijesne potvrde navedenih ojkonima. Najstarije od triju proučenih vrela – povelja kralja Matije Korvina kojom su uređene granice posjeda Velike – potječe iz 1476. godine. U njoj nema mnogo antroponimijskih potvrda. Drugo proučeno vrelo poimenični je popis podložnika i njihovih davanja iz 1496. godine, koji se također odnosi na posjed oko utvrde Velike. Najviše podataka dobiveno je transkripcijom trećega, najmlađeg vrela. Riječ je o urbaru iz 1519. godine u kojemu su popisani svi podložnici posjeda Velike i Međurića.

Sva su navedena vrela transkribirana, a ojkonimijska i antroponimijska građa zasebno je upisana u bazu podataka koja je potom omogućila kvantitativnu i kvalitativnu analizu. Antroponimijska je građa zatim analizirana komparativno, uzimajući u obzir prostornu i vremensku komponentu. Na taj su način izdvojene antroponimijske potvrde zabilježene u trima navedenim naseljima (Zadru, Trogiru i Šibeniku) za koje pretpostavljamo da su pripadale doseljenicima i njihovim potomcima. Te su potvrde potom uspoređene s potvrdama zabilježenima u ostalim naseljima vlastelinstava Velike i Međurića, za koje pretpostavljamo da su pripadale starosjediocima. Cilj je pritom bio utvrditi razlike u odnosima između različitih motivacijskih kategorija osobnih imena i pridjevaka te pronaći moguće razlike u imenskome fondu.

U središnjemu dijelu rada analizirat ćemo dva vrela. Oba pripadaju skupini predstatističkih izvora. Riječ je o vrsti pisanih povijesnih vrela u kojima na-

[12] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 222.

[13] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 223.

[14] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 230v.

[15] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 247v.

[16] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 236v.

[17] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 220v.

[18] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 220v.

[19] Na temelju podataka u vrelima mogli bismo pretpostaviti i da nije riječ o imenima naselja, nego o „običnim" toponimima.

lazimo vrlo vrijedne antroponimijske i toponimijske potvrde. Analizom ojkonimijskih potvrda u tim vrelima – utvrđivanjem kontinuiteta pojavnosti tih imena – dobit ćemo odgovor na pitanje jesu li Trogir, Šibenik i Zadar doista imena naselja na području posjeda oko utvrde Velike, a detaljnom analizom antroponimije pokušat ćemo utvrditi postoje li razlike u zastupljenosti pojedinih osobnih imena i pridjevaka u tim naseljima u usporedbi s antroponimijom ostalih stanovnika posjeda čija su imena zabilježena u popisima. Uz odgovore na navedena pitanja, znanstveni će doprinos biti i rekonstrukcija topografije te toponimije navedenoga prostora kao i opis povijesnoantroponimijskih značajki promatranoga područja u XV. i XVI. stoljeću.

Popis daće iz 1496. godine[20] sastoji se od 8 stranica (četiri *foliae*, *recto* i *verso*), odnosno od samo 2 presavijena i ušivena lista bez ikakvih vodenih žigova i drugih specifičnih obilježja. Papir i tinta dobro su očuvani, pa čitanje teksta uglavnom nije bilo zahtjevno. Riječ je o takozvanom *priručnom* registru, odnosno dokumentu u kojega je popisivač upisivao podatke na licu mjesta, što možda može objasniti vrlo neuredan rukopis. Zapisivač je pri bilježenju vrlo učestalih osobnih imena relativno dosljedno rabio grafijske likove s istim oznakama suspenzija, kontrakcija i ligatura. Npr. svaka pojavnica osobnoga imena *Nicola* u vrelu je bilježena isto – kratkom crticom ili viticom (koja zamjenjuje *l*) iznad grafema *o*. Sličnu oznaku kontrakcije nalazimo i kod bilježenja imena *Michael*, koje je također bilježeno skraćeno – izostavljanjem grafemā *a* i *e* te bilježenjem vitice iznad *h* i *l*.

fonem	grafem	primjer
c	*ch, cz*	*Chwetko, Gerbicza, Czekanich*
č	*ch*	*Malchich*
ć	*ch*	*Iwych, Malchich*
ʒ́	*g, gy*	*Gwro, Gywrys, Mergyanycz*
f	*f, ph, ff*	*Fabianus, Philip, Steffich*
j	*i, y*	*Iacow, Ianko, Voynicha Elena*
k	*c, k*	*Crulachich, Kukenich*
ń	*ny*	*Manyachich, Drugonya*
s	*s, z*	*Posichin, Zedlarich, Lizichich*
š	*s*	*Steffich, Theskouich, Herksych*
v	*v, w, u*	*Voksech, Kovachich, Woderich, Nouko*

[20] MOL – Arhiv Nadaždi, br. 26068, fol. 1–4 (dokument je objavljen te je u slobodnome pristupu na stranicama Mađarskoga državnog arhiva hungaricana.hu/hu/charters).

z	*z*	*Ambroz*
ž	*z, ß*	*Pozgay, Blaß*
i	*i, y*	*Iwych, Gularych*
u	*w, u*	*Hwzanich, in Hruseuicza*

Tablica 1. Načela transkripcije antroponima u popisu feudalne daće na posjedu utvrde Velika iz 1496. godine

Riječ je o popisu podložnika koji su uzgajali svinje (*dica porcorum*)[21] te su bili obvezni određeni broj tih životinja dati gospodaru. Dokument stoga sadržava imena samo dijela podložnika vlastelinstva koji su se bavili svinjogojstvom.[22]

Ukupno je popisano 158 podložnika, a spominje se i nekoliko imena službenika vlastelinstva i pomagača popisivača. Zabilježeno je 98 različitih grafijskih likova osobnih imena. Od 158 podložnika samo je 61 zabilježen dvočlanom imenskom formulom (pritom, često nije lako razlučiti prave pridjevke od naziva službi i zanimanja ili primjerice topičkih pridjevaka). Slaba zastupljenost dvočlane imenske formule ograničila je mogućnost komparativne analize pridjevaka „došljaka" i starosjedilačkoga stanovništva te moguće detaljnije istraživanje ishodišta migracija.

Listovi urbara vlastelinstava Međurić i Velika iz 1519. godine[23] umetnuti su u kožom uvezanu knjigu s još nekoliko ugarskih, hrvatskih i slavonskih urbara. Popis podložnika u Međuriću i Velikoj obuhvaća 35 listova – od fol. 213 do fol. 248. U istoj se knjizi nalazi i urbar vlastelinstva Steničnjaka (koji obuhvaća ukupno 90 listova, od fol. 249 do fol. 339).

[21] Prema mišljenju J. Adamčeka riječ je o istoj daći koja se spominje i u urbaru iz 1519. godine, koja nije obuhvaćala desetinu, nego dvadesetinu svinja, a nazivala se *metanycza* (Adamček 1980: 210). Proces prikupljanja crkvene desetine detaljno je opisao gorički arhiđakon Ivan, prema kojemu su podložnici bili dužni davati deseti dio uzgajanih životinja ili protuvrijednost u novcu. Relativno velik broj svinja na posjedima koji su se nalazili uz rijeku Savu ne govori toliko o vrlo razvijenu stočarstvu, koliko pokazuje da se zemlja u tim krajevima (primjerice u Sisku, Blinji, Ivaniću, Velikoj) vrlo sporo meliorirala. Močvarno i gusto pošumljeno područje s velikim šumama hrasta lužnjaka bilo je iznimno dobar ekosustav za žirovanje (slobodni uzgoj svinja).

[22] Svinjogojstvo je na području vlastelinstva Velike bilo relativno dobro razvijeno, a ukupni podatci o broju svinja usporedivi su s podatcima dostupnim za posjede kaptola oko Siska te u Čazmi, Dubravi i Ivaniću (riječ je o posjedima za koje se smatra da su se uglavnom oslanjali na svinjogojstvo u agrarnoj proizvodnji) (Adamček 1980: 210). Ukupno je u vrelu popisano između 250 i 300 svinja, a prema izračunu J. Adamčeka to je značilo da su podložnici na vlastelinstvu Velikoj 1496. godine držali ukupno pet tisuća svinja.

[23] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 213–248.

fonem	grafem	primjer
c	*cz*	*Czyghan*, *Czwethko*, *Czwethanowych*
č	*ch*	*Cheh*, *Dokchych*
ć	*ch*, *gh*	*Domssygh*, *Gregorych*
ʒ́	*g*, *gy*	*Gwrenowych*, *Gwrko*, *Gywrachych*
f	*f*, *ff*, *ph*	*Fwnyakow*, *Stheffekowych*, *Philip*
j	*i*	*Iwrakowygh*, *Ielychych*
k	*c*, *k*	*Miko*, *Marco*, *Kathalenygh*
ļ	*ly*	*Lywbych*
ń	*ny*	*Medonya*, *Wzthylonya*
s	*z*	*Zkochicz*, *Zedlar*, *Pryzesnyk*
š	*s*, *ss*	*Ressetharygh*, *Thomassych*, *Soldekowych*
v	*v*, *w*	*Valenthych*, *Werbanowych*
z	*z*	*Zwonarych*, *Zyma*
ž	*s*, *z*	*Swpanych*, *Zyrowygh*
i	*i*, *y*	*Miko*, *Iwankowych*
u	*v*, *w*	*Lvkssa*, *Kwzmych*

Tablica 2. Načela transkripcije antroponima u urbaru Velike i Međurića iz 1519. godine

Za dio podložnika popisanih u urbaru zabilježena je veličina podložničkoga posjeda izražena u ketelima (prema J. Adamčeku jedan ketel odgovara veličini između polovice i cijeloga selišta) (Adamček 1980: 409). Uz osobna imena i pridjevke popisanih podložnika bilježeni su i neki drugi podatci, npr. njihov društveni status (spominju se, primjerice, slobodnjaci, predijalci i vojvode). U vrelu je popisano gotovo tisuću (991) podložnika posjeda Velike i Međurića. Zabilježeno je i stotinjak različitih toponima.

4.1. Toponimija

Popis daće iz 1496. godine obuhvaća samo četiri naselja i tri vilikata u sklopu kojih su popisivani podložnici. Zabilježena su naselja: *villa Benedek*, *villa Rogozna*, *villa Sibenik*, *villa Zadar* i vilikati (seoske općine): *vilicatus Peker*, *villicatus oppidi* (vjerojatno se odnosi na varoš pod utvrdom Velikom, koja je administrativno uključena u vlastiti vilikat) te *villicatus Zawe*. Činjenica da su četiri naselja popisana izvan vilikata podupire pretpostavku da je riječ o relativno „novim" naseljima, koja još nisu pripala ni jednomu vilikatu na vlastelinstvu.

U urbaru Međurića i Velike iz 1519. godine spominje se 71 ojkonim: *[B]orinczy*, *[B]othwssarzewcz*, *Brood*, *Chobony*, *Czernecz*, *Czernowcz*, *Czwethkowcz*, *Dolenczy*, *Draghanowczy*, *Draghwnowcz*, *Dwbowecz*, *Dwsewcz*, *Dyankowcz*, *Graberye*, *Gragyancz*, *Granycza*, *Gwrowczy*, *Habyanowcz*, *Hergyancz*, *Hrasghancz*, *Hrwssewycza*, *Ianderkowcz*, *Iarchewczy*, *Ilvanya*, *In Wzthy Peker*, *[L]adnykowcz*, *Kemynowczy*, *Klechewczy*, *Klymowcz*, *Kobaryewczy*, *Kowachycha*, *Kozlowczy*, *Krapye*, *Kremerczy*, *Kwrowcz*, *Kwssethyncz*, *Kwzmynczy*, *Lwka*, *Lwke*, *Lypye*, *Maly Kwthy*, *Marssyncz*, *Mwdrowcz*, *Naharazth*, *Nowaczy*, *Opeke*, *Pawysewczy*, *Perwssynczy*, *Popowcz*, *Raynywerh*, *Rekowcz*, *Rogozno*, *Rozowczy*, *Sonowcz*, *Sthepowczy*, *Sybenyk*, *Thopolye*, *Throgher*, *villa Veneciarum wlgo Benetk*, *villa Zlobochyna maior*, *villa Zlobochyna p[ar]ua*, *Woglessyncz*, *Wokancz*, *Wydowczy*, *Wzthylonya*, *Wzthypeker*, *Zeklaryewczy*, *Zeklewczy*, *Zader*, *Zlyzowcz*. Nešto više od polovice ojkonima zabilježeno je predmetanjem ojkonimu imenice *villa*, dio ojkonima zabilježen je bez toga dodatka, a manjemu dijelu toponima predmetnute su imenice *possesio*, *villicatus* i *weywodatus*, koje se najvjerojatnije odnose na unutrašnju strukturu te vlasničku i administrativnu podjelu vlastelinstva: *villicatus Grachancz*, *possesio Sakrathyncz*, *possesio Welyky Kwthy*, *villicatus Peker*, *villicatus Zawy*, *Werhowczy weywodatus inferior*. Zabilježena su i imena trgovišta: Vas Međurić (*Oppidum Was Megwrechye*), Velika (*Oppidum Welyke*) i Sredice ili Srednjani (*Oppidum Zerdahel*). Većinu ojkonima zabilježenih u vrelu više nije moguće ubicirati. Riječ je o području koje je već u prvoj polovici XVI. stoljeća bilo izloženo pljačkaškim napadima akindžija, a cijeli je prostor sredinom toga stoljeća postao dijelom graničnoga pojasa između ostataka Hrvatsko-Slavonskoga Kraljevstva i Osmanskoga Carstva. Iseljavanje stanovništva s toga područja trajalo je desetljećima, stoga je sasvim očekivano da su mnogi ojkonimi zabilježeni u analiziranome vrelu tijekom XVI. stoljeća nestali. Uspješno je ubicirano samo nekoliko naselja na koja se odnose ojkonimi zabilježeni u analiziranome vrelu. Ubikacija dvaju središta, Velike i Međurića, te nekadašnjega trgovišta Sredice nije bila osobito zahtjevna jer je riječ o dobro poznatim lokalitetima čija je prošlost mnogo puta istraživana. Ubikacija svih ostalih naselja bila je mnogo složenija – samo je manji broj njihovih imena pronađen u drugim vrelima i na zemljovidima. Nekoliko ojkonima odnosi se na više različitih referenata u široj mikroregiji. Tako, primjerice, nije moguće točno utvrditi na koji se referent odnosi povijesna potvrda *Graberye* – potvrda bi se mogla odnositi na naselje Graberje u blizini Kloštar Ivanića, ali i na naselje Graberje južno od Daruvara. Naselja Popovac, Hrganje, Rogožno i Gračanac nalaze se i danas na širemu području sjeverno od Kutine, te možemo pretpostaviti da su u ovome istraživanju ispravno ubicirana. Toponim *Czernowcz* možda se odnosi na lokalitete Crnava ili Crnave, koji se nalaze u blizini sela Piljenice i uz akumulacijsko jezero Pakra. Posebno je zanimljiv toponim *Brood*, koji bi se možda mogao odnositi na lokalitet južno

od naselja Trojeglava. Riječ je o lokalitetu koji je lokalnomu stanovništvu poznat pod imenom *Brod*, a zabilježena su i druga imena za isti referent: *Spansko* i *Turski grad*.[24] Mnogo je sličnih toponima koje možemo identificirati na širemu području zapadne Slavonije, Moslavine i Podravine: Sibenik pokraj Velikoga Grđevca, Povelić pokraj Križevaca, Vidovci pokraj Požege, Topolje pokraj Ivanić-Grada (potonji toponim nije moguće povezati s toponimima potvrđenima u navedenim vrelima). Kako ćemo vidjeti u osvrtu na tvorbenu analizu zabilježenih ojkonima, većinom je riječ o imenima nastalima od antroponima. Uzevši sve navedeno u obzir, opravdano je upitati se je li doista riječ o pravim ojkonimima ili o kojemu drugom (administrativnom) obliku označavanja prostora ili unutrašnje podjele vlastelinstva.

Premda ne možemo doznati izvorni lik većine potvrđenih imena, već o njemu možemo zaključivati samo na temelju zapisa koji su oblikovani pod očitim utjecajem mađarske (dijelom i njemačke) grafije, ipak je moguće izdvojiti neke od njihovih značajki.

Većina ojkonima završava na *-cz*, a možemo pretpostaviti da je riječ o sufiksu *-(e)c*. Prema rekonstrukciji srednjovjekovnih podravskih toponima M. Lončarića, u tome je sufiksu riječ o nepostojanome poluglasu »čiji je refleks imao vjerojatno fonetsku vrijednost šva« (Lončarić 2003–2004: 307). Mnogo je takvih primjera (*Czwethkowcz*, *Dwsewcz*, *Dyankowcz*, *Ianderkowcz*, *Kwssethyncz*) premda se u istome dokumentu pojavljuju i potvrde u kojima je zabilježen sufiks *-ec* (*Czernecz*, *Dwbowecz*). Nekoliko je primjera toponimijskih potvrda za koje možemo pretpostaviti da sadržavaju ekavski refleks jata (*Czwethkowcz*, *Rekowcz*). U korpusu povijesnih potvrda mnogo je toponima motiviranih biljnim svijetom (*Hrwssewycza*, *Lypye*, *Naharazth*, *Rogozno*). Riječ je o motivacijskim kategorijama koje su inače učestalije u ruralnim područjima. Najveći je broj potvrđenih toponima antroponimnoga postanja (*Draghanowczy*, *Gwrowczy*, *Habyanowcz*, *Ianderkowcz*, *Kowachycha*, *Kwzmynczy*, *Nowaczy*, *Pawysewczy* itd.).[25] Ta činjenica potvrđuje pretpostavku da su u analiziranome popisu zabilježeni svojevrsni zaseoci, odnosno manje konglomeracije kuća ili pak manji posjedi predijalaca[26] u kojima su živjeli njihovi podložnici. Osobna imena i pridjevci tih pojedina-

[24] »Na području južno od sela Trojeglave nalazi se njiva koju seljaci zovu Brod ili Turski grad. Radi se o malo povišenom terenu okruženom plitkim jarkom, na čijoj se površini nalaze mnogobrojni ulomci keramike i opeke.«, »Riječ je o oranicama na kojima su također nalaženi tragovi keramike i opeke. Vrlo je vjerojatno da se na tome položaju u srednjem vijeku nalazilo selo« (Škiljan 2010: 130).

[25] Patronimni ojkonimi (prema Šimunoviću „patronimno-rodbinski" ojkonimi) učestalo su potvrđivani već od XI. stoljeća, na prostorima najranijega hrvatskog naseljavanja. Usp. Šimunović (2009: 218).

[26] Pojam predijalac u različitim razdobljima hrvatske povijesti i u raznim dijelovima Hrvatsko-Slavonskoga Kraljevstva ne može se jednoznačno definirati. Taj pojam mogao se odnositi na poje-

ca u procesu imenovanja nekoga naselja postali su ojkonimi. Tomu u prilog govori i višerječni izraz *villa Veneciarum wlgo Benetk* (selo Venecijanaca ili Benečana) koji ne možemo smatrati pravim ojkonimom. Prema mišljenju Petra Šimunovića ojkonimi koji završavaju na *-ići* (*-ovići*/*-evići*, *-inići*) pripadaju starijoj fazi razvoja hrvatskih ojkonima. Takvi se stari patronimni ojkonimi tijekom srednjega vijeka »singulariziraju identificirajući tako jedinično lokaliteta, a ne mnoštvo« (Šimunović 2009: 212).

Publikacije u kojima su autori nastojali ubicirati povijesne toponimijske potvrde, poput *Comitatus Crisiensis* Georga Hellera (1978) i *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* Dezse Csánkija (1890) donose samo podatke za veća naselja i utvrde. U navedenim djelima nije moguće pronaći toponime koji se spominju u ovdje analiziranim vrelima (s iznimkom središta vlastelinstava i trgovišta). Usto, za najveći dio pronađenih ojkonima nije moguće utvrditi bilo kakav povijesni kontinuitet, pa je gotovo nemoguće pretpostaviti gdje su se ta naselja točno nalazila. Razlozi nestajanja ojkonima (ali i svih toponima) na području Moslavine, zapadne Slavonije i Podravine već su više puta razmatrani (Petrić 2005; Lončarić 2003–2004: 303–322), a povezivani su s činjenicom da je upravo to područje od dvadesetih godina XVI. stoljeća bilo poprištem dugotrajnih borbi. Nakon formiranja imperijalne granice veliki dijelovi toga područja postali su ničija zemlja, odnosno granični pojas u kojemu je uspostavljanje normalnih životnih uvjeta bilo vrlo otežano. Treba dodati da nije samo izravna ratna opasnost imala negativan utjecaj na naseljenost vlastelinstava Velike i Međurića. Naime, već potkraj XV. stoljeća opada važnost trgovačkih putova, koji su postali izloženi pljačkaškim upadima. Time je završio snažan uzlet trgovine u navedenim vlastelinstvima, a pozitivne demografske i ekonomske pokazatelje zamijenili su masovno iseljavanje i gospodarsko propadanje. Proces depopulacije zacijelo je pospješio i vrlo nepogodan utjecaj okoliša, ne samo zbog klimatskih promjena u to doba, nego i zbog opće zapuštenosti koja je bila posljedicom iseljavanja. Na taj su način polja, naselja i trgovišta polako gubila borbu s prirodom, a čitavi su se dijelovi pograničnoga pojasa između dviju zaraćenih strana polako počeli pretvarati u neprohodne i potpuno nenastanjene šume i močvare (Petrić 2006: 41). Bez obzira na sva ograničenja i probleme povezane s ubiciranjem, možemo zaključiti da su se naselja o kojima je u radu riječ nedvojbeno nalazila u blizini istočne granice kajkavskoga narječja u predmigracijskome razdoblju (usp. Lončarić 1988: 95).

dince koji su imali različite uloge u društvenim i ekonomskim strukturama kasnosrednjovjekovnoga i ranonovovjekovnoga društva. Krajem XV. stoljeća na posjedima u blizini granice s Osmanskim Carstvom uloga predijalaca vrlo je vjerojatno uključivala vojnu službu i sudjelovanje u borbama protiv Osmanlija. Predijalci nisu bili plemići, ali su bili slobodnjaci, što je nekima od njih omogućilo snažnu vertikalnu društvenu pokretljivost. Više o predijalcima u: Brgles (2018: 139–203).

4.2. Antroponimija

Osobna imena

Najčešće etimološko osobno ime u starijemu vrelu (popisu daće iz 1496. godine) jest Toma ili Tomaš. Ono se najčešće pojavljuje u „generičkome"[27] obliku *Thom[as]*, koji nam ne otkriva o kojemu se varijantnome osobnoimenskom liku zapravo radi. Etimološko ime Juraj na drugome je mjestu po učestalosti, a potvrđeno je u grafijskim likovima *Gywrko*, *Gwro*, *Gywrys* (Đurko, Đuro i Đuriš) te u generičkome liku *Georgi[us]*. S devet potvrda na trećemu su mjestu osobna imena Petar, Matej i Stjepan.

Izdvojimo li iz popisa samo potvrde osobnih imena zabilježene u naseljima Zadar, Šibenik i Benetke, nećemo uočiti velike razlike u korpusu i frekvenciji najčešćih osobnih imena. U navedenim naseljima među pet najčešćih etimoloških osobnih imena jesu: Juraj (s potvrdama varijantnih imena Đuro i Đurko), zatim Toma, Matej, Stjepan i Klement. Potvrde tih imena gotovo isključivo podrazumijevaju pokraćene latinske likove, najčešće ujednačeno bilježene standardiziranom uporabom ligatura. U trima izdvojenim naseljima nešto se češće pojavljuju potvrde narodnih osobnih imena. Tako su u navedenim naseljima potvrđena imena Novak (*Nouak*), Novko (*Nouko*), Stojko (*Ztoyko*), Vokšec (*Voksech*), Dragonja (*Dragonya*), Cvetko (*Chwetko*), Radoj (*Radoy*). U preostalome dijelu vrela zabilježene su samo tri potvrde narodnih imena: Stanek (*Ztanek*), Drag(e)aš (*Drageas*) i Cvetko (*Chuethko*).

Redni broj	Etimološko osobno ime	Varijantno osobno ime	Zapis osobnoga imena u vrelu	Broj potvrda
1.	Toma (11)	Tomas (g)[28]	*Thom[as]*	11
2.	Juraj (10)	Đuriš	*Gywrys*	1
		Đurko	*Gywrko*	7
		Đuro	*Gwro*	1
		Juraj (g)	*Georgi[us]*	1

[27] Termin „generički" likovi osobnih imena odnosi se na transkribirane potvrde osobnih imena koje su u vrelu bilježene kontrahirano, s ligaturama i latinskim jezikom. Budući da nije moguće pretpostaviti na koji je točno lik zapisivač mislio, ne možemo pretpostaviti koji se standardizirani lik krije iza takve pokraćene potvrde. Zbog toga standardiziranomu liku pridodajemo oznaku generički (jer se može odnositi na više različitih grafijskih i etimoloških likova pojedinoga osobnog imena). Generički lik odnosi se i na standardizirani latinski lik (primjerice *Iohannes*) jer u nekim slučajevima ne možemo pretpostaviti na koji se varijantni lik potvrda odnosi (primjerice *Georgius*).

[28] Oznakom (g) označeni su „generički" likovi osobnih imena (za podrobnije objašnjenje vidjeti prethodnu bilješku).

3. – 5.	Petar (9)	Petar (g)	*Pet[e]r*	9
	Matej (9)	Mate	*Mathe*	1
		Matej	*Mathei*	8
	Stjepan (9)	Stepan	*Ztepan*	1
		Stjepan (g)	*Steph[a]n[us]*	1
			Stephanus	4
		Štefić	*Steffich*	3
6. – 7.	Blaž (6)	Blaž	*Blas*	1
			Blasz	4
		Blaž (g)	*Blasi[us]*	1
	Mihael (6)	Mihael (g)	*Mich[ae]l*	6
8.	Fabijan (5)	Fabijan (g)	*Fabian[us]*	4
			Fabiany	1
9.	Nikola (4)	Nikola (g)	*Nicol[a]*	3
		Nikula	*Nicula*	1
10.	Grgur (4)	Gregor (g)	*Gregori[us]*	4

Tablica 3. Deset najčešćih etimoloških osobnih imena u popisu daće na posjedu Velikoj 1496. godine

Urbar Velike i Međurića iz 1519. godine donosi popis više od tisuću podložnika. Statistička analiza pojavnosti osobnoimenskih potvrda pokazala je da su najčešća osobna imena bila – promatrajući samo etimološka imena, a ne i sve varijantne likove – Juraj, Stjepan, Martin, Mihael, Toma, Ivan, Blaž, Antun, Pavao i Andrija.

Korpus osobnih imena sadržava i ova etimološka imena: Petar, Valent, Nikola, Matej, Marko, Grgur, Demetrije, Gal, Benedikt, Ambroz, Klement, Luka, Ilija, Matija, Dionizije, Stanislav, Ladislav, Emerik, Šimun, Fabijan, Urban, Stojan, Lovro, Jakov, Brlan/Brlek, Filip, Belša/Belko, Barnaba, Vuk, Dragan, Franjo, Bernard, Dominik, Cvetko, Kuzma, Živko, Kancijan/Kojan. Zapisana su samo četiri ženska osobna imena: Ana, Jelena, Margareta i Agata.

Redni broj	Etimološko osobno ime	Varijantno osobno ime	Zapis osobnoga imena u vrelu	Broj nositelja
1.	Juraj (78)	Juraj (g)	*Georgi[us]*	43
		Đurko	*Gurko*	1
			Gwrko	6
			Gywrko	8
		Đuro	*Gwro*	2
			Gywro	7
		Đuriš	*Gwrys*	2
		Đurđić	*Gwrghycz*	1
			Gwrgycz	1
		Đurica	*Gwrycza*	2
		Đurđ	*Gwrgh*	1
			Gywrgh	1
		Đurša	*Gywrsa*	1
		Đurec	*Gywrecz*	1
		Đurina	*Gwryna*	1
2.	Martin (52)	Martin (g)	*Martin[us]*	50
		Martin	*Martin*	2
3.	Stjepan (49)	Stjepan (g)	*Steph[a]n[us]*	48
		Stepan	*Zthepan*	1
4.	Ivan (46)	Ivan (g)	*Iohann[es]*	23
		Ivan	*Iwan*	16
		Janko	*Ianko*	4
		Ivek	*Iwek*	2
		Ivko	*Iwko*	1
5. – 6.	Blaž (41)	Blaž (g)	*Blasi[us]*	39
			Blasy	2
	Toma (41)	Toma (g)	*Thom[as]*	35
		Tomić	*Thomych*	4
		Tomica	*Thomycza*	2

7.	Mihael (40)	Mihael (g)	*Micha[e]l*	37
		Milec[29]	*Mylecz*	1
		Milko	*Mylko*	1
		Mihalko	*Myhalko*	1
8.	Antun (34)	Antun (g)	*Anthon[ius]*	34
9. – 10.	Pavao (27)	Pavao (g)	*Paul[us]*	23
		Pavlić	*Pawlych*	1
		Pavliša	*Pawlyssa*	1
		Paviček	*Pawychek*	1
		Pavić	*Pawych*	1
	Andrija (27)	Andrija[30] (g)	*Andre[as]*	27

Tablica 4. Deset najčešćih osobnih imena u popisu iz 1519. godine

Izdvojimo li imena podložnika u naseljima Zadar (*villa Zader*), Šibenik (*villa Sybenyk*), Trogir (*villa Throger*) i naselju „Venecijanaca" – ili doseljenika s područja koje pripada Veneciji (*villa Veneciarum wlgo Benetk*) – dobit ćemo ukupno 82 potvrde osobnih imena. U tome izdvojenom korpusu osobno ime Mihael nosilo je deset podložnika. Nažalost, sve su potvrde toga osobnog imena latinizirane i notirane uz pomoć ligature, stoga ne znamo kojim se varijantnim likom nositelj uistinu koristio. Po učestalosti slijede još osobna imena: Juraj (uz pokraćeni latinski lik *Georg[ius]* zabilježeno je nekoliko varijantnih likova, primjerice *Gwro*, *Gywro*, *Gywr*, *Gwryna*, *Gywrko*), Stjepan (ime je konzistentno bilježeno kao *Stephan[us]*, a lik Štefić notiran je grafijskim likom *Sthephych*), potom Toma, Blaž, Petar, Pavao, Nikola, Klement i Antun. Ukratko, analiza učestalosti osobnih imena u četirima izdvojenim naseljima i u ostatku veleposjeda ne pokazuje veće razlike. U korpusu osobnih imena spomenutih četiriju naselja nalazimo i sljedeća osobna imena: Valent, Andrija, Matej, Martin, Grgur, Ilija, Marko, Šimun, Vuk, Gal, Dionizije, Ivan, Vrban, Fabijan, Živko, Filip, Demetrije i Lovro.

Usporedbom osobnih imena zabilježenih u promatranim naseljima te primjenom opisane metode na oba vrela došli smo da zaključka da korpus osobnih imena u „doseljeničkim" naseljima pokazuje minimalne razlike u odnosu na korpus osobnih imena na području cijeloga vlastelinstva. Razlike su u nešto većemu udjelu narodnih imena, i u ukupnome broju nositelja i u korpusu osobnih imena. Takve su značajke već zabilježene i na drugim vlastelinstvima na kojima je utvrđen snažan intenzitet doseljavanja u XV. i XVI. stoljeću. U tim krajevima također je

[29] Imena *Milec i Milko* također bi mogla biti izvedena od narodnoga imena s osnovom *Mil-*.

[30] Vrlo je vjerojatno, s obzirom na tradiciju u Slavoniji, da je taj varijantni lik glasio *Andraš*, ali se na osnovi povijesne potvrde to ne može nesumnjivo tvrditi.

utvrđen veći udio narodnih osobnih imena u usporedbi s drugim dijelovima vlastelinstva.[31]

Pridjevci

U popisu iz 1496. godine ukupno je popisano 150 podložnika. Jednočlanom imenskom formulom zabilježeno je 89 podložnika (od čega je najmanje deset zabilježeno samo pridjevkom), a dvočlanom imenskom formulom zabilježeno je 60 nositelja (40 %). Najčešći pridjevci su u tome popisu: Sedlarić (*Zedlarich*), Krulačić (*Crulachich*), Gerbica (*Gerbicza*), Đurenović (*Gywrenouich*), Herkšić (*Herksych*), Iglić (*Iglich*), Ivanković (*Ivankouich*), Kuzmić (*Kvzmich*) i Matejović (*Matheyowich*).

Izdvojimo li iz korpusa samo pridjevke, u naseljima „doseljenika" nalazimo potvrde sljedećih pridjevaka: Kružić (*Crosich*), Cekanić (*Czekanich*), Duh (*Dwh*), Glog (*Glog*), Đurašić (*Gwrasich*), Guska (*Gwzka*), Izaković (*Isakouich*), Kapnić (*Kapnich*), Kukenić (*Kukenich*), Lisičić (*Lizichich*), Mihalić (*Mihalich*), Mravić (*Mrauich*), Radenčić (*Radenchich*), Tešković (*Theskouich*) i Vokasović (*Vokazouich*).

U urbaru Velike i Međurića iz 1519. najčešći su bili pridjevci: Novak (*Nowak*), Rešetarić (*Ressetharygh*, *Resetharych*), Ivanković (Iwankowych), Kuzmić (*Kwzmych*, *Kwzmygh*), Perušić (*Perwssygh*), Verbanović (*Werbanowych*), Radičević (*Radychewych*, *Radyghewygh*), Kovačić (*Kowachygh*, *Kowachych*, *Kowachigh*), Lepović (*Lepowych*), Pavleković (*Paulekowych*, *Pawlekowych*), Mateašić (*Matheassygh*, *Matheassych*), Stojančić (*Zthoyanchych*), Petreković (*Petrekowygh*, *Petrekowych*, *Pethrekowgh*, *Pethrekowygh*), Bačić (*Bachygh*, *Baczygh*, *Baghygh*), Krajač (*Krayach*), Čubačić (*Chwbachych*), Belčić (*Belchych*, *Belchygh*), Lončarić (*Loncharych*, *Loncharygh*), Rožovec (*Rozowecz*) i Vernić (*Wernych*).

Izdvojimo li samo podložnike u naseljima Šibenik, Trogir, Zadar i Benetke, najčešći su pridjevci: Ivanković (*Iwankowych*), Lisičić (*Lyzychych*), Vokovlić (*Wokowlych*), Školnović (*Skolnowych*), Kuzmić (*Kwzmych*), Mikulić (*Mykwlych*). Sedam od osam nositelja pridjevka Ivanković popisano je u naselju Benetke (jedan u Novakima), svi nositelji prezimena Lisičić i Školnović popisani su u istome naselju, kao i dva od triju nositelja prezimena Vokovlić.

Važna razlika na koju upozorava usporedba dvaju vrela učestalost je pridjevaka etničkoga i etnonimskoga postanja. Za razliku od popisa iz 1496. godine, u kojemu nisu zabilježeni takvi pridjevci – zabilježeno je tek nekoliko potvrda topičkih pridjevaka koji upućuju na lokalne migracije ili migracije sa srednjih uda-

[31] Veći broj narodnih osobnih imena zabilježen je u dijelovima susedgradskoga posjeda u kojima je ustanovljeno snažnije doseljavanje u prvoj polovici XVI. stoljeća. Usp. Brgles (2019: 219).

ljenosti – u urbaru iz 1519. godine nalazimo različite potvrde takvih pridjevaka. Najviše je pridjevaka motiviranih etnonimom Hrvat (*Herwachych*, *Herwathyn*, *Herwathynowych*, *Horwath*, *Horwathychygh*, *Horwathyn*). Zabilježeno je i nekoliko pridjevaka čiju motivaciju općenito povezujemo s migracijama (*Lah*, *Lahowygh*, *Bezyak*, *Czyghan*). Pridjevak Novak možemo povezati sa značenjem 'novi doseljenik', ali motivacija je moglo biti i osobno ime Novak.[32] Po broju nositelja riječ je o najzastupljenijemu pridjevku u analiziranome vrelu. Na drugome je mjestu po broju nositelja prezime Rešetarić (*Resetharych*, *Ressetharygh*), ali motivacija nazivima zanimanja znatno je manje zastupljena od antroponimijske motivacije. Potvrđeno je više od dvije stotine pridjevaka koji su vrlo vjerojatno motivirani nekim antroponimom. Uz već spomenute (najčešće) pridjevke, relativno velik broj nositelja imali su i pridjevci motivirani narodnim imenima, primjerice imenima s osnovama Rad- (*Radakowych*, *Radechkowych*, *Radenchygh*, *Radychewych*, *Radych*, *Radinowygh*, *Radozawych* itd.), Drag- (*Draghanych*, *Dragheehnych*, *Draghychwych*, *Draghychych*, *Draghynowych*, *Draghonych*, *Dragsych*, *Draghwnowygh*), Vuk-/Vok- (*Wokethych*, *Wokych*, *Woxych*, *Wchygh*, *Wk*, *Wokazowych*, *Wkowlych*, *Wkssych*), Cvet- (*Czwethyssych*, *Czwethko*, *Czwethkowych*, *Czwethowcz*) i Bel- (*Belchych*, *Belekowych*, *Belko*).

Kategoriji pridjevaka motiviranih nazivima zanimanja, uz već navedene najučestalije (Rešetarić), pripadaju i: Lončarić (*Loncharygh*) Kovač (*Kowach*), Kovačević (*Kowachewych*), Sedlarić (*Zedlarych*), Brodar (*Brodar*), Pivarić (*Pywarygh*), Kožarić (*Kossarygh*), Kramar (*Kramar*), Kruhopeković (*Krwhopekowych*), Zvonarić (*Zwonarych*). Nešto je manje potvrda pridjevaka motiviranih nazivima raznih službi na vlastelinstvu: Vojvoda (*Wayuoda*, *Woyeuoda*), Deak (*Deak*), Grabant (*Grabanth*), Ključar (*Klwchar*), Sudec (*Zwwdecz*), Vesnik (*Weznyk*), Priseznik (*Pryzesnyk*). U sličnim je vrelima takve pridjevke katkad teško razlikovati od bilježničkih napomena o stvarnoj službi ili obrtu koji obavlja podložnik. U ovome vrelu takve su službe uglavnom bilježene na latinskome, pa ih je bilo lakše razlikovati od pridjevaka (primjerice, „Ianko Zwchewecz iuratus"[33], „Martin Ressetharygh wayda"[34], „Gwrgycz wayuoda de Peker"[35], „Demetrius lapicida"[36]).

[32] Usp. Frančić (2002: 409).

[33] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 213.

[34] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. 228.

[35] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. fol. 229v.

[36] MOL – MKA – *Urbaria et conscriptiones*, sv. 8, br. 13, fol. fol. 232v.

5. Zaključak

Sedamdesetih godina XV. stoljeća novi obrambeni sustav kapetanija, banovina i graničnih utvrda uspješno je funkcionirao te je kontrolirao upade osmanlijskih lakih konjanika. Sustav je povezao Senjsku kapetaniju, Jajačku i Srebreničku banovinu, a mletačka je *terraferma* – u zaleđu istočnojadranskih gradova – ostala izvan njega. U takvim su okolnostima 70-ih godina XV. stoljeća osmanlijski upadi u područja srednjodalmatinskih gradskih distrikata otvorili migracijske putove ne samo prema dalmatinskim otocima i na drugu obalu Jadrana nego i prema sjeveru. Premda je motivacija migracija uglavnom definirana, način i točno razdoblje preseljenja još nismo uspjeli preciznije odrediti. Radi li se o planiranome preseljenju koje su potaknuli vlasnici posjeda[37] ili o samostalnoj odluci pučanstva, trebalo bi odgovoriti dodatnim istraživanjem drugih vrela.

Nepobitna je činjenica da su se u vrelima iz sedamdesetih godina XV. stoljeća pojavile najstarije do danas poznate povijesne potvrde imena Zadar, Šibenik, Trogir i Benetke na području Križevačke županije. Ta imena, koja uglavnom možemo smatrati imenima pravih naselja, pojavila su se na području vlastelinstva Velike. Prve provale akindžija zabilježene su već u drugoj polovici XV. stoljeća, a ubrzo je uslijedio i prvi veći val iseljavanja. Ispražnjena je selišta trebalo popuniti novim doseljenicima. Sudeći prema pridjevcima zabilježenima u popisu daće iz 1496. godine, krajem XV. stoljeća doseljavanje novoga stanovništva bilo je sporadično. Masovno, vjerojatno organizirano doseljavanje iz udaljenih krajeva uslijedilo je u prvim desetljećima XVI. stoljeća. O tome svjedoče i antroponimijske potvrde u urbaru vlastelinstava Velike i Međurića iz 1519. godine. Najveći dio od ukupno 71 toponimijske potvrde, koliko ih sadržava to vrelo, nije moguće ubicirati. Uglavnom je riječ o ojkonimima antroponimijskoga postanja. Analiza navedenih povijesnih potvrda uglavnom je potvrdila dosadašnje pretpostavke o najvažnijim značajkama kajkavskoga govora na analiziranome području na prijelazu iz XV. u XVI. stoljeće (usp. Lončarić 2004–2005: 318.) Četiri izdvojena ojkonima – Zadar, Šibenik, Trogir i Benetke (naselje „Venecijanaca") – koja su u središtu interesa ovoga rada, ne dijele opisane tvorbene i morfološke značajke karakteristične za veći dio korpusa ojkonimijskih potvrda sadržanih u analiziranim vrelima. Jedna od zabilježenih ojkonimijskih potvrda motivirana je etnikom koji označava doseljenike iz venecijanske *terraferme* na istočnojadranskoj obali (Benetke). Ostala su imena (Šibenik, Trogir i Zadar) motivirana imenima gradova na jadranskoj obali.

Zahvaljujući bogatoj antroponimijskoj građi sadržanoj u pronađenim vrelima, bilo je moguće usporediti učestalost pojedinih antroponima (antroponimijskih potvrda) u različitim dijelovima vlastelinstva te u dvama različitim razdobljima. Us-

[37] U to su doba mnoga slavonska vlastelinstva pretrpjela masovno iseljavanje stanovništva, pa ih je bilo potrebno ponovno naseliti.

poredba učestalosti osobnih imena na cijelome području vlastelinstva s potvrdama zabilježenima samo u izdvojenim naseljima, pokazala je samo manje razlike. U izdvojenim naseljima ustanovljen je nešto veći broj narodnih osobnih imena, na što je upozorila analiza antroponimijskih potvrda u starijemu vrelu. Analiza antroponimijskih potvrda u mlađemu vrelu upozorila je na neke specifičnosti u usporedbi dvaju korpusa pridjevaka. Neki su pridjevci zabilježeni pretežno, ili čak isključivo, u naseljima Šibenik, Trogir, Zadar i Benetke. Analiza antroponimije navedenih naselja u odnosu na antroponimiju drugih naselja u okolici nije pokazala znatnije razlike. Uočene posebnosti nisu dovoljne da bismo mogli donijeti čvršće zaključke o preseljenju dalmatinskih rodova na nova selišta u Moslavini.

Literatura

Adamček, Josip. 1980. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*. Zagreb: JAZU – Odjel za hrvatsku povijest, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu – Sveučilišna naklada Liber.

Adamček, Josip; Kampuš, Ivan. 1976. *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest.

Brgles, Branimir. 2019. *Ljudi, prostor i mijene. Susedgradsko i donjostubičko vlastelinstvo 1450. – 1700*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Buturac, Josip. 1984. Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine. *Starine*, 59, Zagreb, 43–108.

Csánki, Dezső. 1890. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Frančić, Anđela. 2002. *Međimurska prezimena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Heller, Georg. 1978. *Comitatus Crisiensis*. München: Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrisches Seminars an der Universität München.

HER 2002 = Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.

Klaić, Vjekoslav. 1904. *Povijest Hrvata. Od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*. Svezak drugi, dio treći. Zagreb: L. Hartman.

Lexicon Latinitatis I–IV = *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*. 1969. Prir. Kostrenčić, Marko. Zagreb: Institut za povijest JAZU.

Lončarić, Mijo. 1988. Rani razvitak kajkavštine. *Rasprave Zavoda za jezik*, 14, Zagreb, 79–104.

Lončarić, Mijo. 2003. – 2004. Kajkavština u ranim podravskim toponimima. *Folia onomastica Croatica*, 12–13, Zagreb, 303–322.

Marević, Jozo. 2000. *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*. Matica hrvatska. Zagreb. Mažuran, Ive. 1998. *Hrvati i Osmansko Carstvo*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Pálosfalvi, Tamás. 2012. *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*. Doktorski rad. Budapest: Central European University.

Petrić, Hrvoje. 2005. *Koprivnica u 17. stoljeću : okoliš, demografske, društvene i gospodarske promjene u pograničnom gradu*. Samobor: Meridijani.

Petrić, Hrvoje. 2006. O križevačkoj ekohistoriji 17. stoljeća. *Cris*, 8/1, Križevci, 35–53.

Raukar, Tomislav. 1990. Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća. *Senjski zbornik*, 17, Senj, 5–14.

Raukar, Tomislav. 1997. *Hrvatsko srednjovjekovlje*. Zagreb: Školska knjiga – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Raukar, Tomislav i dr. 1987. *Zadar pod mletačkom upravom 1409–1797.* Zadar: Narodni list – Filozofski fakultet Zadar.

Stipetić, Vladimir; Vekarić, Nenad. 2004. *Povijesna demografija Hrvatske.* Dubrovnik, Zagreb: HAZU, Zavod za povijesne znanosti.

Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Škiljan, Filip. 2010. *Kulturno-historijski spomenici zapadne Slavonije s pregledom povijesti zapadne Slavonije od prapovijesti do 20. stoljeća.* Zagreb: Srpsko narodno vijeće.

Štih, Peter; Simoniti, Vasko; Vodopivec, Peter. 2008. *Slovenska zgodovina.* Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

Vidmarović, Đuro. 2004. Kada je hrvatski ban Toma Nadaždi preselio u zapadnu Ugarsku svoje podložnike iz vlastelinstava Velika i Međurić u današnjoj zapadnoj Slavoniji? *Croatica Christiana periodica*, 54, Zagreb, 29–36.

Oikonyms Zadar, Trogir and Šibenik in the Križevci County at the End of the 15th Century?

Summary

One of the oldest and best preserved 16th century inventories (manorial urbaria) of Slavonian manors is the urbarium of Velika and Međurić dating from 1519. This historical source has been largely used in onomastic literature because it contains four very interesting historical toponyms. These interesting and unusual names are Zadar, Šibenik, Trogir and Benetke, the names of medieval towns situated on the eastern coast of the Adriatic Sea, hundreds of kilometres from the Križevci County, where they were located by the 1519 urbarium.

The author analyses the historical documents that contain mentions of these toponyms, and tries to establish where exactly in the Križevci County they were situated. This question is placed within a broader context of migrations that occurred in the 15th and 16th centuries.

Ključne riječi: povijesna antroponimija, povijesne migracije, toponimija, XV. stoljeće hrvatske povijesti

Keywords: historical anthroponymy, historical migrations, toponymy, 15th century Croatian history

Prilog 1. Transkripcija antroponima iz popisa feudalne daće na posjedu Velikoj 1496. godine

Osobno ime	Pridjevak	Daća
		[fol. 1]
primo vilicatus Peker		
Benedictus		2
Gywrko	Radouich	1
Fabianus		1
Mathei	Iwych	1
Petrus	Belotek	1
Petrus	Kolachich	1
Stephanus	Zochich	2
Georgius	Belchich	3
Gregorius		3
Stephanus		2
Thomas	Pauenich	3
Blasius	Simonis	3
Mathei		1
Benko		1
Blasz		1
Peter		1
Michael		2
Mathei		2
Crulachich		6
Gregorius		3
Blasz		2
Thomas		1
aliter Thomas		2
Michael		2

		[fol. 1v]
Peter		1
Thomas	Vayda	2
Ztanek		1
Chuethko		2
Peter	Vernich	6
Masich		1
		Summa 60
		fl. 4 den. 5
		[fol. 2]
villa Rogozna		
Ztepani	villicatus	
Nicola	precone	1
Thomas		3
Clemens		1
Mathei	Zench	3
Iacow		1
Nicula		1
Gywrko		1
Herksych		2
D[e]mgsa		2
villa Benedek		
Ivankouich		2
~~Gywrko~~[38]		2
aliter Gywrko	subulcus	2
Michael		2
Kvzmich		4
Gywrko	Kukenich	2

[38] Ime je precrtao popisivač.

Michael	Vokazouich	1
Nouak		1
Paulus	Lizichich	3
Thuerdisich		1
Ianko		1
Ilico		1
Mathei	Gwrasich	3
Thomas	iuratus	2
Vilchich		2
Gwro	Dwh	2
Mathei	iuratus	1
Steffich		2
Matheyowich		1
Mathei	szutor	2
Thomas	Mrauich	1
Iacoby	Glog	1
Fabiany	Theskouich	1
Mauro	Posichin	3
Clemens	faber	2
		[fol. 2v]
villa Zadar		
Briccius		2
Gregorius		1
~~Clemens~~		
~~Anthonius~~		1
villa Sibenik		
Chwetko	Regonich	3
Ztanko		3
Pauko		2
Valich		1

Nouko		1
Thomas	Isakouich	2
Voynicha Elena		3
Gallus	Radenchich	2
Thomas	Gwzka	2
Barber		2
Valent		1
Clemens		1
Anthonius	Kuthenoych	2
Stephanus	Anthonii	1
Nicola	Kapnich	3
Gallus		1
Blasz		2
Zedlarich		1
Stephanus	Crosich	1
Gywrenouich		2
Benedictus	Sartor	1
Dragonya		1
Martinus	Mihalich	2
Fabianus		1
		[fol. 3]
Ztoyko		2
Gywrko		2
Blasz	Czekanich	1
Philip		1
Iglich		1
~~Pomenich~~		2
Vaderich		2
Ambroz		2

Kovachich		2
Iacow		1
Iwan		2
Voksech		3
Iwan		1
filius fabri		2
Quachich		
Radoy	carpentarius	
		Summa 138 *fl. 7, den. 5*
villicatus Zawe		
Mathe		
Ambrosius		2
Andras		1
Thomas		1
Steffich	Godecz	1
Vlahouicza		2
Nicola		1
Michael		2
Kolunich		1
Peter	Imrihauich	1
Dionisius		2
Peter	Claudii	1
aliter Peter	Galicheuich	2
pat[er] Martin	in Hruseuicza	2
Blas	Iaksich	4
Gregorii	pbas	1
Steffich		1
Pozgay		1
Drageas	Hwzanich	2

		Summa 40 fl. 1,5 den. 6
		[fol. 3v]
villicatus Oppidi		
Paulus	Malchich	2
Peter	Mergyancz	1
Fabianus	in Samtacz	1
aliter Fabianus	de eadem	3
Stephanus	in Kwth	2
Mathko		1
Gywrys	iudex	2
Mathko		
Soldak		1
Gallus		1
Herko		1
Mathei	in Sauowcz	1
Marko	Galoych	2
Michael	in Gregyancz	4
Gerbicza		3
Valecz		1
Gywrko		1
Koyan		4
Martinus	Manyachich	3
Vrbanus	de Paucinch	3
Marco	Resetarich	1
Thomas	Poztrelchich	1
		Summa 38 fl. 4

		[fol. 4]
exitus Methanycza[m]		
Iohannes	Bennywd	6
Georgius	Kapythanffy	4
Nicolaus	Chwbini	1
pfamulis episcopi		2
pro adventum domini vsquem festum Sancti Demetri		7
Clemens	Romanych	2
Blasio	porkolab	1

Prilog 2. Transkripcija dijela urbara Velike i Međurića (1519.)

Villicatus Provincie			*[fol. 235]*
villa Rogozno			
Osobno ime	Pridjevak	Ketel[39]	Opaska
Michael	Chwbachych	1	
Nicolaus	Mykowych	2	
		1	idem
Stephanus	Myksych	2	
Stephanus	Matheassych	1,5	
Gregorius	Mykssych	2	
Iambrek	Ganyk	1	liber[40]
relicta Anna Georgy	Wzmechych	2	
Georgius		2	procurator
Pawych	Czwethkowych	1	

[39] Ketel je jedinica površine koja se odnosi na veličinu podložničkoga posjeda.

[40] Riječ liber označava vrstu poreza ili je riječ o skraćenici imenice libertinus. Lat. *liber* 'porez što ga plaćaju slobodnjaci', *libertinus* 'oslobođeni kmet obvezan na neke službe' (*Lexicon Latinitatis* IV: 64).

Gwrycza	Radychewych	1	
Matheus	Zorych	2	
Paulus	Radychewych	2,5	
Iohannes	Therek	2	liber; vayuoda[41]
Valent	Kobylassych	1	liber; procurator
Simon	Zthoyanchych	2	
Marcus	Swpanych	1,5	
Valent	Herkssych	2	
Myko	Drakssych	2	
Dragheas	Zthoyanchych	1	
Martinus	Iakowlych	1	liber; procurator
Gregorius	Popchych	2	
		1	idem
Valent	Nowak	1,5	
Nicolaus	Kwachych	2	
villa Veneciarum wlgo Benetk			*[fol. 235v]*
Clemens	Iwankowych	2	
Michael	Iwankowych	2	liber; nouicius[42]
Blasius	Kwzmych	1,5	liber; nouicius
Nicola	Iwankowych	2	
Michael	Iwankowych	2	
Georgius	Gwrssych	2	liber; frater Valentini
Paulus	Mathychew wnok	1,5	
Clemens	Krykenych	3	
Michael	Kwzmych	1,5	
Michael	Wokazowych	2	

[41] Vayuoda 'vojvoda'.

[42] Lat. *novicius* 'novodoseljeni kmet, novak, doseljenik' (*Lexicon Latinitatis* IV: 767).

Gwryna			
Matheus	Kwberzych	1,5	
Dyanek	lutifigulus[43]	2	liber
Gywro	Lyzychych	2	
Iwan	Iegyalych	1	
Valent	Iwankowych	1,5	
Elias	Lyzychych	1,5	liber; nouicius
Gregorius	Lyzychych	1,5	
Petras		1,5	
Thomas	clauiger[44]	1,5	liber
Nicolaus	Gywrachych	2	
Gallus	Gywrachych		nouicius
Vrbanus	Mrawych	2	
Marcus	Chethywarych	1	liber
Michael	Zklwwek	2	
Michael	Iwankowych	1	liber
Martinus	Resetharych	2	
Gregorius	Radych	1	liber; podmenda
Maren	Zklwkowych	2	liber; iuratus[45]
Thomas	Dwh	1	
Michael	Iwankowych	1	liber
Stephanus	Radozawych	1,5	liber
Marcus	Chethywarych	1	liber
Michael	Zthepanow brathecz	1,5	
Mykwla	Dyanyssewych	2	
Andras	arcipar[46]	3	liber domini

[43] Lat. *lutifigulus* 'lončar' (Marević 2000: 1817).

[44] Lat. *clauiger* 'ključar' (*Lexicon Latinitatis* I: 231).

[45] Lat. *juratus* se najčešće povezuje sa službom ili čašću u gradovima. U ruralnim područjima također bi moglo označavati vlastelinova službenika ili prisežnika (usp. *Lexicon Latinitatis* III: 621).

[46] Možda od lat. *arcupar* 'koji izrađuje lukove' (*Lexicon Latinitatis* I: 63).

Petrus	Valenthych	1,5	
Anthonius	faber Mathewowych	3	
Thomas	Chowchych	1,5	
Stephanus	Gaynyk	1	liber; gaynyk[47]
Stephanus	Petrychewych	1	gaynyk
Elias	Kurawych	2	
Paulus	Bezyak	1,5	
Anthonius	Desowlych	2,5	liber; gaynyk
Fabianus	Chwskowych	2	
Gwro	Klenowecz	1,5	
Paulus	Nowak	1,5	
Myko	Glwhak	1	
Paulus	Mykwlych	1	
Andreas	Chercha	2	
Mykwla	Skolnowych	2	
Martinus	Skolnowych		
Sthephych	Lepowych	3	
Matheus	Krayach	2	
Anthonius	Huhoyewych	2,5	
villa Zader			*[fol. 237]*
Sywko		1,5	
Thomas	Valenthyn Brathecz	1,5	liber; nouicius
Perych	Berczkowych	2	
Stephanus	Swaghow Zeth	2	
Valent	Krysanowych	2	liber; nouicius
Walych	Kelemynowych	2	
Clemens	Dwhow Zeth	2	liber
Thomas	Bwdyssych	2	

[47] Riječ nepoznata značenja.

Blasius	Iankowych	2	liber; iudex campi
Wok	wittricus Valentini	2,5	liber
Stephanus	Kowach	2	
Simon	Mykwlych	2	
Andreas	Wokowlych	1,5	
villa Sybenyk			*[fol. 237]*
Gywr	Regowych	1,5	
Demetrius	Radowchych	1	liber; nouicius
Clemens	carpentarius	2	liber
Blasius	Czompowych	1,5	
Gywro	Klekowlych	1	
Michael	Mathkowych	2	
Blasek		2	
Andras	Petrekowych	2	
Myko	Myhalych	1,5	
Valych	Zhwdar	1,5	liber dni
Thomycza	Isakowych	1,5	
Blasius	Wkowlych	1,5	
Thomycza	Herwachych	1	
Iwan	Nowkowych	2	
Martinus	Isakowych	2	
villa Opeke			*[fol. 237v]*
Blasius	Wolthas	1,5	nouicius
Matheus	Kozmendych	2	
Stephanus	Woynychych	2	
Blasius	Dobrecz	1,5	
Andreas	Dogowych	2	
Blasius	Thomkowych	2	

villa Zlobochyna parua			*[fol. 237v]*
Matheus	Bednych	2	liber; nouicius
Iwan	Kwochych	2	
Martinus	Balyak	1,5	
Thomych	Czwethanowych	1,5	liber; carpentarius[48]
Clemens	Hoyecz	1,5	
Nicolaus	Barlek	3	liber
Stephanus	Skolnowych	2	
Emericus	Kwazowych	1,5	
Iwan	Radychewych	1	
Iacobus	Kwrenowych	2	
Petrus	Dragsych	1,5	
Gwro	Dragsych	1,5	
Broz	Czekanych	1	
Walych	Radechkowych	1	
Blasius	Chowchych	1,5	
Gwro	Swbych	2	
villa Zlobochyna maior			*[fol. 238]*
Adreas	Koprenych	2	
Blasius	Pthycza	1,5	liber; nouicius
Gallus	Koprenych	2	
Emericus	Sykowych	1	
Andreas	Wosych	1	
Matheus	Dwgowych	1	
Blasius	Nowachych	1,5	
Thomas	Thokowych	3	carpentarius Domini

[48] Lat. *carpentarius* 'kolar' (Marević 2000: 407).

Gywro	Wydachych	1	
Michael	Nowak	1	
Thomas	Gwrenowych	2	
Baro		1,5	
Ielko	Wylchych	1,5	
Gywro	Zedlarych	1	
Mykwla	Radychewych	1,5	
Stephanus	Thrwssych	2	liber; carpentarius
Thomas	Bak	1	
Pawlych		1	
Mykwla	Gywrenowych	2	liber
Iwan	Koczesych	1	liber
Benedictus	Krayach	1,5	
Martinus	Pazynek	1,5	
Stephanus	Draghonych	1,5	
Michael	Dokchych	1	
Martinus	Borko	2	
Belo		1,5	
Fabianus	Zthrelarych	2	
Blasius	Czwethkowych	1,5	
Matheus	Stheffekowych	2	
Maren	Dragsych	1,5	
Martinus	Swechych	1,5	
Gregorius	Swryanchych	2	
villa Throgher			*[fol. 239]*
Pethko	Krapchych	2	
Laurentius	Krapchych	1,5	
Gywrko	Czekanych	1,5	
Thomas	carpentarius	1,5	

Philippus	Wokych	1,5	
Michael	Wokowlych	1	
villa Woglessyncz			*[fol. 239]*
Gregorius	pastor porcorum dni	1,5	liber
Marco	Woderych	1,5	liber; tegulipar[49]
Martinus	Iglych	1	liber; tegulipar
Thomas	Dolipar	1,5	liber
Stephanus	Zorych	1	
Andreas	Krayach	1	
Lucas	Woxych	1	
Kelo	Woderych	2	
Andreas	Berczkowych	1	liber
Blasius	Gywrsych	1	
Walych	Woxych	1	liber; nouicius
Iohannes	Maehnowych	2	
Paulus	Zthrychycha Pazthork	1,5	
Martinus	Krwslyewych	1,5	
villa Kowachycha			*[fol. 239v]*
Benko	gener Lepowycha	2	
Mykwla	Lepowycha Zyn	1	
Thomas	Gregwrych	1,5	
Gywro	Hychak	1,5	
Stephanus	Kwzanowych	1,5	
Demetrius	Therdyssych	1,5	gaynyk
Gywrgh	Kowachych	2	
Thomych	Kowachych	2	liber; villicus
Ladislaus	Wokethych	1	

[49] Lat. *teguliparius* ‘crepar, ciglar’ (*Lexicon Latinitatis* VII: 1173).

Stephanus	Iakowlych	1,5	
Iwan	Kreschenyk	1,5	
Thomas	Mersipar	1	liber
Anthonius	Woderych	1	
Gywro	Resetharych	3	
villa Zeklaryewczy			*[fol. 240]*
Iwan	Radoyn mnok	1	
Gywrko	Parapwssych	0,5	
Blasius	Czekanych	1,5	
Petrus	Chyworych	1,5	
Mylecz		1,5	
Gywro	Gwbchych	1,5	
Philippus	Kowachewych	2,5	
Thomas	ztholar	1	

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 28 (2019)

DOI https://dx.doi.org/10.21857/9xn31crdoy
UDK 811.163.42'373.231:001.4:27-36=111
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 30. VI. 2019.
Prihvaćen za tisak 23. IX. 2019.

Ankica Čilaš Šimpraga
Institute of Croatian Language and Linguistics
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
acilas@ihjj.hr

CROATIAN ONOMASTIC TERMINOLOGY RELATED TO SAINTLY NAMES[1]

Saintly names are frequent constituents of the general Croatian onymy – anthroponymy (e.g. first name *Ivan*; family name *Ivković*), toponymy (e.g. oikonym *Sveti Vid Dobrinjski*, *Donji Vidovec*, oronym *Sveta Gera*, nesonym *Sveti Grgur*) and chrematonymy (e.g. *Sveta Ana* (church name), *Hotel Sveti Benedikt*, *Tunel "Sveti Rok"*). In Croatian onomastic and other literature, different terms have been confirmed which relate to onyms motivated by saintly names, such as *svetačko ime* / *kršćansko ime* / *kalendarsko ime*, *eklezionim*, *hagionim*, *hijeronim*, *patrocinij* / *patrocinijsko ime* and *sanktorem*. In our paper, we will describe their usage, characterised by great disarray, define them according to the consulted sources and determine their normative status in Croatian onomastic terminology.

I. The fundamental issues of contemporary Croatian onomastic terminology

The fundamental issues of contemporary Croatian onomastic terminology were highlighted by Anđela Frančić and the author of this paper at the XX Slovakian onomastic conference which took place in Banska Bystrica from 26 to 28 June 2017. The issues are related to the unsystematic use of onomastic terminology in the work of onomasticians, especially non-onomasticians such as phraseologists, lexicologists, lexicographists, grammatists, orthographists and others. This might refer to the use of (1) hybrid terms, (2) individual terminological neologisms, (3) different formational variants of the same term, (4) terms of Greek/Latin provenance and their Croatian equivalents in the same paper or (5) the use of different terms for the same concept, i.e. the issue is terminological synonymy.

[1] This paper was financed by the Croatian Science Foundation through the project IP-2018-01-6053 "Research of anthroponymy on Croatian territory in the 15th century".

Some Croatian onomasticians have discussed individual terms, and some have dealt with the Croatian onomastic terminology as a whole. Among them, Petar Šimunović made the biggest contribution to the development of Croatian onomastic terminology. He participated in the committee which composed the terminological handbook *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika* (1983), in which about 200 onomastic terms were processed. A more recent contribution to Croatian onomastic terminology was made by this author in the book *Uvod u hrvatsko imenoslovlje* (2009), in which the chapter *Priručni rječnik hrvatskih onomastičkih termina* contains a list and definitions of about 80 chosen onomastic terms. As it was not intention of the author to produce a comprehensive dictionary, even some terms used in the book itself are missing from the list. Along with its positive characteristics, it needs to be noted that the author did not terminologically systematize definitions, and that only a small number of terms is accompanied by examples, which means that a portion of the terms remain unclear.

Another important contribution is that of Vladimir Skračić in his monograph *Toponomastička početnica. Osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja* (2011). Although the author deals with toponomastics, he defines a number of the anthroponomastic terms, and offers good terminological solutions in toponomastic terminology for referents under the sea and along the coast[2]. In an effort to create terms systematically according to the Greek language and other positive features, Skračić's terminology is also characterized by the introduction of terminological neologisms and existing terms in a new way, e.g. he defines the term *akronim* as 'name of a promontory' (Skračić 2011: 127), and *hagionim* as a 'type of oikonym' (Skračić 2011: 117), which will be further elaborated in the paper.

Except for the terminology provided by these authors, a minority of Croatian onomasticians use the handbook *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika* as well as the dictionary of Russian onomastic terminology of Natal'ya Vladimirovna Podol'skaya and the list of terms provided by ICOS[3].

The important task of systemizing contemporary Croatian onomastic terminology lies before Croatian onomasticians. Their aim should be to create a ter-

[2] Examples of Skračić's "maritime" terminology:

a) *bentonim* (< Greek *benthos* 'sea depths') – term which refers to the seabed (Skračić 2011: 128)

b) *diaplonim* (< Greek *diaplous* 'water passage') – term which refers to water passages (Skračić 2011: 128)

c) *hormonim* (< Greek *hormos* 'port, anchorage') – term which refers to bays (Skračić 2011: 127)

d) *paralionim* (< Greek *paralia* 'coast, strand, littoral') – term which refers to areas and buildings on the coast which are not capes, bays or passages, but some formations or structures on the very coastal line (Skračić 2011: 126).

[3] ICOS = International Council of Onomastic Sciences.

minology with as little terminological synonymy and terminologically individual neologisms (along with the already existing term) as possible, with an important reliance on the terminological tradition based on the handbook *Osnoven sistem* from 1983. When creating such a handbook, it is important to clearly define terms and identify them according to their status as *recommended*, *allowed*, *not allowed* and *obsolete terms.* In addition, each term should be exemplified. Given that such a handbook should facilitate onomastic communication, it is necessary to take into account the onomastic terminological solutions of other nations, primarily Slavic, but all others as well.

In view of the aim to build a systemized Slavic and international onomastic terminology, it is necessary to determine terminological similarities and differences between national onomastic terminologies on the term and content level. In order to determine these terminological correspondences and discrepancies, the analysis of terms related to saintly names has proven to be motivating.

In an attempt to present Croatian onomastic terminology connected to saintly names, in addition to the work of Croatian authors, I used the handbook *Osnoven sistem*, the dictionary of Russian onomastic terminology of Natal'ya Vladimirovna Podol'skaya and the list of terms provided by ICOS.

II. The anthroponymic category of first names

Not touching upon the use of onomastic terms outside onomastics at this point, we need to emphasize that even in anthroponomastic terminology which relates to first names there is no real consensus. Thus, for names such as *Antun*, *Ivan*, *Juraj* and *Stjepan* three different terms are used: *svetačko ime*, *kršćansko ime* and *kalendarsko ime*.[4] The term *biblijsko ime* also appears in onomastic literature, but it is not certain if it refers to names confirmed in the Bible which did not become saintly names, e.g. *Abel*, *Abraham*, *Adam*, *David* and *Eva*, or to all names confirmed in the Bible, some of which became saintly names, for example the names of the evangelists *Matej*, *Marko*, *Luka* and *Ivan*. It is justifiable to ask whether these terms are synonymous, and whether they all have their place in Croatian onomastic terminology.

In international and foreign handbooks which aimed for systematisation, only some of these terms have been confirmed.

II.1.a) In the handbook *Osnoven sistem* (1983) only the terms *svetačko ime* and *kalendarsko ime* appear as Croatian terms.

Along with the Croatian and Serbian term *svetačko ime*, a similar term has been confirmed in Slovenian (*svetniško ime*), while for other South Slavic, West

[4] In contemporary onomastic papers, the terms *rodno ime* and *krsno ime* have very rarely been confirmed, so they will not be dealt with in this contribution.

Slavic and East Slavic languages, as well as for German, the terminological equivalent motivated by the adjective *crkveni* is listed (e.g. German *kirchlicher Vorname*). The term *svetačko ime*, i.e. in Macedonian *crkovno ime*, is defined as »sobstveno ime na lice značajno za istorijata ili postoenjeto na crkvata poradi što crkvata toa ime go preporačuva kako krsno ime«[5] (OS 1983: 264). Examples from the Macedonian language are the first names *Kliment* and *Naum* (OS 1983: 264).

The other confirmed Croatian term is *kalendarsko ime*, and all of the mentioned terminological equivalents are motivated by the lexeme *kalendarski* (e.g. German *Kalendername*). In the handbook *Osnoven sistem,* the term *kalendarsko ime* is defined as »rodno (krsno) ime dadeno na opredelen den od godinata vo svetovniot ili crkovniot kalendar so što neposredno ili posredno se preporačuva za upotreba. Vo crkovnite kalendari tie sekogaš se iminja na bibliskite ličnosti, blagoslovenite i svetitelite čijšto pomen paǵa na soodvetniot den« (*Osnoven sistem* 1983: 265)[6]. The definition is exemplified by first names from the Macedonian anthroponymicon such as *Nikola*, *Petre*, *Mitko* and *Paraskeva.*

II.1.b) In the dictionary of the Russian onomastician Podol'skaya, the terms *kršćansko ime* and *kalendarsko ime* are confirmed. As opposed to the handbook *Osnoven sistem*, in this dictionary the term *crkveno ime* (*cerkovnoe imja*) is not recommended, but the entry directs to the term *krsno ime* (*krjostnoe imja*).

Podol'skaya defines *kršćansko ime* as »hristianskoe imja (ličn.) – kanoničeskoe imja (sm.). Imja, svjazanoe s hristianskoj religiej: a) pravoslavnoe, b) katoličeskoe, c) protestantskoe«[7]. Its hyperonym, therefore, is *kanonsko ime* (*kanoničeskoe imja*), which refers to the traditional names of different world religions (Podol'skaya 1978: 80). *Kalendarsko ime*, on the other hand, is defined as a name taken from the church calendar, in which names of canonised saints are listed according to the days of the year on which their feast days are celebrated. Examples of first names are listed such as *Adrian*, *Anastasija*, *Mihail*, *Natalija* etc. (Podol'skaya 1978: 72).

II.1.c) The ICOS database does not contain the term *calendar name*, nor an equivalent to the Croatian term *svetačko ime,* while *biblical name* is not listed either. However, the term *Christian name* is confirmed, in place of which the use of the term *first name* is recommended. The problem with the term *Christian*

[5] English translation: »first name of a historically relevant person or existence of a church due to which the church recommends it as the Christian name«.

[6] English translation: »birth (Christian) name given on a specific day of the year in the secular or church calendar which is indirectly or directly recommended for use. In church calendars, these are always names of Biblical figures, the beatified and saints whose feast day falls on the specific day.«

[7] English translation: »Christian name (first name) – canonical name (compare). Name connected to the Christian religion: a) orthodox, b) catholic, c) protestant.«

name is that it can be translated into Croatian in two ways: as *krsno ime*, which is the name given upon birth or baptism, and as *kršćansko ime*.

It is clear from this that onomastic terminological solutions which relate to first names motivated by saintly names, both within Slavic terminology and outside it, are not consistent. What is the situation in Croatian onomastic practice?

II.2.a) In the book *Priručni rječnik hrvatskih onomastičkih termina*, Petar Šimunović does not list nor define the terms *kalendarsko ime*, *kršćansko ime*, *svetačko ime* or *biblijsko ime*. However, in individual chapters of the book *Uvod u hrvatsko imenoslovlje* (2009) he uses each of these terms. At the same time, the terms *kalendarsko ime* (Šimunović 2009: 166) and *kršćansko ime* (Šimunović 2009: 180, 200) appear only once or twice, as synonyms for *svetačko ime*, while the term *svetačko ime* is confirmed about 30 times (Šimunović 2009: 71, 74, 89, 106, 114, 117, 119, 120, 122, 144, 148, 156, 159, 160, 161, 166, 172, 177, 215, 228, 278, 280, 328, 331, 338, 343, 345), which can lead to the conclusion that this is the term preferred by Petar Šimunović. When he wants to emphasise the Biblical source of these names, he uses the term *svetačko-biblijska imena* (Šimunović 2009: 85, 86, 149, 150), *biblijska imena* (Šimunović 2009: 351, 358), *svetačka i biblijska imena* (Šimunović 2009: 331) and *biblijska i druga svetačka imena* (Šimunović 2009: 345).

II.2.b) Not delving deeper into anthroponomastic topics, Vladimir Skračić uses synonymous terms and speaks about the terms *kršćanska imena* (Skračić 2011: 39), *kršćanska svetačka imena* and *svetačka imena* (Skračić 2011: 71), not attempting to define them. Such synonymy is present in the majority of Croatian onomasticians.

II.2.c) In her work, Anđela Frančić uses the term *svetačko ime*, differentiating it by linguistic source from *narodno ime*. She very rarely uses the term *kalendarsko ime*, only when explaining how in the past saintly names were given depending on the feast days around which the child was born.

II.2.d) Domagoj Vidović, a prolific author of the younger generation, rarely discusses onomastic terms in his work, but an insight into the frequency of confirmations of terms in his work can lead to the conclusion that he gives precedence to the term *kršćansko ime.*

II.2.e) Personally, in my work dealing with anthroponyms such as *Juraj* and *Stjepan*, I give precedence to the term *svetačko ime* for several reasons. (1) In the Croatian language, all saintly names are of foreign origin, and this term expresses a clear relationship to names of Slavic origin. It is also important to highlight that, in the 20th century church calendar, there are also Slavic names which are not of saintly origin, and the term *kalendarsko ime* can no longer be used to relate to names of foreign origin, i.e. it cannot be used to differentiate them from names of folk origin. (2) Nowadays, saintly names are not given only according to the

calendar, and research has shown that it was similar in the past, so the terms saintly and calendar name cannot be true synonyms and must not be used as synonyms. (3) As regards the term *kršćanska imena*, it must be said that they imply all names related to the Christian religion, which means that they could include first names such as *Anđela*, Slavic names *Nada* and *Vjera* (theological merits or virtues in Christian theology) and translated names such as e.g. *Cvjetko* (from *Florijan*).

Keeping in mind all of the above, precedence should be given to the term *svetačko* ime as it is most functional in the analysis and classification of anthroponymic material according to linguistic source. Along with that term, in the *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena* (Čilaš Šimpraga, Ivšić Majić and Vidović 2018) we also use the term *biblijsko ime*, i.e. that which is not saintly at the same time, e.g. *David*, *Judita*, *Holoferno*, and *biblijsko-svetačko ime* for names of saintly origin confirmed in the Bible, e.g. *Ana*, *Marija*, *Josip*, *Marko* etc.

III. Croatian toponomastic terminology related to saintly names

In toponomastic terminology relating to saintly names, we will focus on the terms *hagionim*, *sanktorem*, *eklezionim*, *hijeronim*, *patrocinij* / *patrocinijsko ime*, which we have already singled out as not clearly defined (Čilaš Šimpraga and Frančić 2019), which is the reason their use is inconsistent and differs in the work of individual authors, while they are most commonly not listed in contemporary dictionaries of the Croatian language[8].

The most frequent of these terms in Croatian onomastic literature is *hagionim*, while *patrocinij* and *sanktorem* are somewhat rarer, and the other terms have fewer confirmations.

III.1. Hagionim

The term *hagionim* is not found in dictionaries of general language, nor in the *Hrvatska enciklopedija*, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*; however, in the onomastic literature there are ample confirmations. The highest number of Croatian onomasticians use it with the meaning ‘saintly name’ (for example Čilaš Šimpraga, Frančić, Horvat, Marasović-Alujević, Vodanović, Vuković), and the same meaning is recommended by ICOS. At the same time, there are authors which ascribe different meanings to this term. For example, in the *Kartografsko-geoinformatički rječnik*, *1. Faza*, *hagionim* is defined as ‘name of sacral structure’ (http://www.kartografija.hr/nzz/images/Rjecnik.pdf), while the onomastician Stijepo Stjepović defines it as ‘first

[8] For example, in HER *eklezionim*, *sanktorem* and *hagionim* are not explained.

name of a sacral structure' (Stjepović 2015: 118, 120). Vladimir Skračić defines it as 'toponym created from a saintly name; **type of oikonym** (highlighted by A. Č. Š.) which contains a name of a saint, after whom a village, town or a sacral structure is named' (Skračić 2011: 61, 117–118). Šimunović uses the term with multiple meanings – he defines it as 'saintly name' (Šimunović 2009: 74); however, it can be inferred from examples that he considers *hagionim* to be an 'oikonym created from a saintly name' (Šimunović 2009: 120).

We believe that, in order to avoid terminological synonymy, *hagionim* should not be used as a toponomastic term, but it should be defined as 'saintly name', with examples being *sveti Martin*, *sveta Ana*, *sveti Josip* and many others.

III.2. Sanktorem

The term *sanktorem* is not found in dictionaries of general Croatian language, and it is not confirmed in the handbook *Osnoven sistem*, in the dictionary of Russian onomastic terminology nor on the ICOS list. The term does not have the usual suffixoid *-onim*, and it seems that has not been taken from any foreign language and that it is not a form of the Latin adjective *sanctus*.

It has been confirmed in the *Hrvatska jezična riznica* (*riznica.ihjj.hr*), a computer corpus of the Croatian language of the Institute of the Croatian Language and Linguistics, and the examples make it clear that it refers to different kinds of referents.

At the same time, the term has ample confirmations in the work of some Croatian onomasticians. Despite this, we can rarely find its definition[9], and Šimunović does not define it either in the abovementioned *Priručni rječnik hrvatskih onomastičkih termina*; however, in the book *Uvod u hrvatsko imenoslovlje* (2009) the term has several confirmations, and it is exemplified by names such as *Sutivan* and *Sutožel*. Probably among the first to use it was Valentin Putanec in a study from the year 1963, but he used *sanktorem* to imply part of the name which comes after the reflection of the Dalmatic adjective *sanctus*: »Termin *sanktorem* upotrebljavam u značenju 'svetkovinska (blagdanska) jedinica'«[10] (Putanec 1963: 157). Thus, according to Šimunović, *sanktorem* is, for example, the toponym *Sutivan*, while according to Putanec the *sanktorem* within the toponym *Sutivan* is *-ivan*.

[9] However, in his paper "Onomastička terminologija" in the section *Abecednik onomastičke terminologije*, Siniša Vuković lists the term *sanktorem*, although he does not define it, but directs from it to *hagiotoponim* which he defines as 'toponym derived from the first name of a saint' (Vuković 2007: 181).

[10] English translation: »I use the term sanktorem meaning 'feast day (holiday) unit'« (Putanec 1963: 157).

We find out more about the term *sanktorem* from Šimunović's book *Toponimija hrvatskoga jadranskoga prostora* (2005) and the chapter *Toponimi s dalmatskim pridjevom* san(c)tu(s) (123–130), in which the author also does not define the term itself. He discusses toponyms with the adjective *sanctus* which refer to geographic features located along the Croatian coast from Istria to the very south, and we also find them south of Croatia in the Bay of Kotor. Such names are, for example: *Stobreč*, *Stomorice*, *Sutivan*, *Sutpetka*, *Supetar*, *Sućurac*, *Sućurać* etc. They are all motivated by names of churches, and they were created very early, at the time of Roman-Slavic linguistic symbiosis, probably from the beginning of settlement until the end of the 10th century. In the toponyms which became adapted to Croatian, different reflections of the Dalmatic adjective *sanctus* can be found: *sut-*, *sat-*, *st-*, *su-*, *suto-*, *sto-*, *sta-* etc. Toponyms with the Dalmatic adjective *sanctus* have been the subject of interest for onomasticians from the beginning of the development of Croatian onomastics. The first one to research them was Konstantin Jireček at the end of the 19th century, and among the most important researchers were Petar Skok[11], Valentin Putanec[12] and Petar Šimunović[13].

Taking into account the examples listed by Šimunović, we can conclude that *sanktorem* refers to toponyms which consist of the Dalmatic adjective *sanctus* and a saintly name, and they can be oronyms (for example *Sutpetka*, a hill on Lapad; *Supetar*, a hill on Pelješac), nesonyms (for example *Sušćepan*, a small island in front of Cavtat; *Supetrić*, a small island near Lastovo), oikonyms (for example *Sućurać*, a village on Šipan; *Stivan*/*Sutivan*, a village on Brač), names of coves (for examples *Sutmihojska*, a cove on Mljet), names of areas around churches (for examples *Stomorice* in Selca on the island of Brač), names of cemeteries (for example *Sutikva*: St Tekla, in Podgora) etc. These names bear witness to the Roman-Slavic linguistic symbiosis on the eastern coast of the Adriatic, and to their preservation by, among other methods, transferal to a new naming object. Moreover, it needs to be pointed out that the term does not refer to names with the Croatian constituent *sveti*, like, for example, the names of settlements *Sveti Filip i Jakov* and *Sveti Đurđ*.

Given its tradition of half a century, we believe that the term needs to be kept in the Croatian onomastic terminological system with a clear note that the term does not refer to a specific type of referent, but to toponyms which consist of a reflection of the Dalmatic adjective *sanctus* and a name of a saint.

[11] See Skok (1914: 441–445; 1950; 1952: 19–62; 1954: 37–88); Skok and Novak (1952).

[12] See Putanec (1963: 137–175).

[13] See Šimunović (1986: 109–120; 1996: 39–62).

III.3. Patrocinij

The term *patrocinij* is not found on the ICOS list, in the dictionary of Russian onomastic terminology, nor in the handbook *Osnoven sistem*. The term comes from the Latin noun *patrocinium*, meaning 'protection, auspice', which is derived from the Latin *patronus* 'protector, defender', thus *patrocinium* is the protection provided by the *patronus*.

In Croatian lexicography, the appellative *patrocinij* is mostly found in dictionaries of foreign words (Klaić 1986[14]; Anić and Goldstein 1999), where it is not explained as an onomastic term. This appellative does not appear in the *Hrvatska jezična riznica* of the Institute of Croatian Language and Linguistics, while there are only three confirmations on *hrWaC* (*Croatian web corpus*) and, according to the texts in which they appear, it seems that *patrocinij* is taken to be the 'saint to whom something is dedicated, for example altar or chapel'.

Among Croatian onomasticians, the only one to discuss the term was Petar Šimunović in *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, while Skračić (2011) and Vuković (2007) do not list it or discuss it. Along with the term *patrocinij*, Šimunović uses the synonymous two-word term *patrocinijsko ime* which he defines as 'name created after the patron saint of a church (in a specific town)'. The examples provided are oikonyms *Brckovljani*, *Đurđevac*, *Veliko Trojstvo* (Šimunović 2009: 78), according to which we can conclude that the term *patrocinij* relates only to oikonyms. In another place in the same book, the author places *patrocinij* in a group of toponyms created from anthroponyms, examples of which are *Dimitrovci* (Mitrovica), *Vinkovci*, *Rokovci*, *Damjanci*, thus oikonyms once again, and he emphasises that in Southern Croatia they are those hagionymic names with the constituent *sut-* (Šimunović 2009: 100), which, as we have already mentioned, he calls *sanktorems*. From that we can conclude that the terms *sanktorem* and *patrocinij* are in a hierarchical relationship of a hyponym and hyperonym. Given that the term *sanktorem* itself refers to different referents in the names of which we can see the reflection of the Dalmatic *san(c)tus*, the question is raised of whether the term *patrocinij* also refers to different referents or just to names of settlements.

As the term *patrocinij* is used by a small number of Croatian onomasticians, who ascribe a meaning to it that is not clearly defined, the status of this term is unstable. When deciding on its inclusion into the Croatian onomastic terminological system, an insight into the contemporary terminological systems of other languages could be helpful. In any case, the term should refer to names which reflect names of patrons, i.e. protectors. When it comes to the expression

[14] For example, for *patrocinij* Klaić provides the meaning 'guardianship, custody, protection, auspices, advocacy, defence' (Klaić 1963: 1020)

of the term itself, we believe that the term should consist of two words – *patrocinijsko ime*.

IV. Croatian chrematonomastic terminology related to saintly names

IV.1. Eklezionim and hijeronim

The appellative *eklezionim*, which derives from the Greek *ekklesia* 'assembly', later church (both the community and the building), is infrequent in general Croatian language. We do not find it in dictionaries of general language, in the *Hrvatska enciklopedija* nor in computer language corpora such as the *Croatian web corpus* (*hrWaC*) or *Hrvatska jezična riznica* (*riznica.ihjj.hr*). Croatian onomasticians use it rarely. This term has not been confirmed in the handbook *Osnoven sistem* nor on the ICOS list of onomastic terms.

However, it is discussed in the dictionary of Russian onomastic terminology. Podol'skaya defines *eklezionim* in the following way: »Ekklezionim. Klass toponima. Sobstvennoe imja mesta soveršenija obrjada, mesta poklonenija ljuboj religii: v tom čisle nazvanie cerkvi, časovni, kresta, otdeľno stojaščego altarja, svjaščennyh kamnja, istočnika, dereva« (Podol'skaya 1978: 164)[15].

The term *eklezionim* is very rarely found in Croatian onomastics. Šimunović does not define it in the *Priručni rječnik hrvatskih onomastičkih termina*, and he mentions it only once in another place in the same book as 'name after church patron' (Šimunović 2009: 74), not providing any examples, so it is impossible to know what type of referents it refers to. Vladimir Skračić, who discusses the term in more detail, considers it inappropriate. Skračić believes that for toponyms from the very heterogeneous religious thematic area such as *Crkva*, *Grobišće*, *Mostir*, *Kapelica*, *Kampanel*, *Križ*, *Oltar* etc. »nije moguće naći jedan termin koji bi pouzdano referirao na sve tipove objekta, pa će biti nužan 'dogovor' da predloženi oblik, ako se bude koristio, podrazumijeva sve objekte religioznog i religiji bliska sadržaja.«[16] He thus suggests the term *hijeronim*, from the Greek *hieron* 'holy thing', as he feels that it »najbolje pokriva semantički prostor o kojemu je riječ. Neki za ovo polje, točnije jedan njegov dio, predlažu **eklezionim** od grčkoga *ekklesia* 'skupština', kasnije crkva (i zajednica i objekt).«[17] (Skračić 2011: 117–118).

[15] English translation: »*Eklezionim*. Type of toponym, name of the place where ceremonies take place, place of cult of any religion; in that sense the name of a church, chapel, cross, separate altar, consecrated stone, springs, tree.«

[16] English translation: »It is impossible to find one term which would reliably refer to all types of objects, so a 'deal' will be necessary in order for the suggested form, if it is used, to imply all structures of religious and religion-related content.«

[17] English translation: »Best covers the semantic area in question. Some authors suggest **eklezionim,** from Greek *ekklesia* 'assembly', later church (both the community and the building), for the field, more accurately one part of it.«

We consider Skračić's terminological suggestion more justifiable and acceptable than the one offered by Podol'skaya; however, if the term *patrocinijsko ime* is accepted and unambiguously defined, it is necessary to determine a clear boundary between the terms *hijeronim* and *patrocinijsko ime*.

V. Conclusion

Saintly names are frequent constituents of the general Croatian onymy – anthroponymy, toponymy and chermatonymy. In Croatian onomastic and other literature, different terms have been confirmed which relate to onyms motivated by saintly names. In this paper we have described their use and attempted to define them in line with the consulted sources. We have determined the normative status of some, primarily anthroponomastic terms. In fact, in the attempt to define and determine their normative status, it was shown that further collaborative work is necessary as some of the terms have had less extensive confirmation in Croatian onomastic practice, leading to less clearly defined meanings (*patrocinij* / *patrocinijsko ime*, *eklezionim*). We consider some of the newer terms as a good solution to the problem (*hijeronim*), which will, of course, require the agreement of the profession.

The need for a precise definition of each term, accompanied by examples, is obvious, as is the need to avoid terms that are homonymous and synonymous, build clear hierarchical relationships between terms and concepts, as well as achieve consistency with national and foreign onomastic terminology.

References

Anić, Vladimir; Goldstein, Ivo. 1999. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.

Čilaš Šimpraga, Ankica; Frančić, Anđela. 2019. Pogled u hrvatsku onomastičku terminologiju. *Konvergencie a divergencie v proprilálnej sfére. XX. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica 26. – 28. júna 2017. Zborník referatov.* Ur. Chomová, Alexandra; Krško, Jaromír; Valentová, Iveta. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Jazykovedný ústav Ľudovita Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave – VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

Čilaš Šimpraga, Ankica; Ivšić Majić, Dubravka; Vidović, Domagoj. 2018. *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

HER = Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.

Klaić, Bratoljub. 1986. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Osnoven sistem = *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*. 1983. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.

Podol'skaya, Natal'ya Vladimirovna. 1978. *Slovar' russkoj onomastičeskoj terminologii*. Moskva: Izdatel'stvo »Nauka«.

Putanec, Vladimir. 1963. Refleksi starodalmatskog pridjeva *sanctus* u onomastici obalne Hrvatske. *Slovo*, 13, Zagreb, 137–175.

Putanec, Vladimir. 1976. Predgovor. Esej o jezičnome znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvatskoj. *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*. Ur. Putanec, Vladimir; Šimunović, Petar. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i Nakladni zavod Matice Hrvatske, V–XIV.

Skok, Petar. 1914. Prilozi k ispitivanju hrvatskih imena mjesta. II. *Nastavni vjesnik*, 22, sv.6, Zagreb, 441–445.

Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Skok, Petar. 1952. Postanak Splita. *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, 1, Dubrovnik, 19–62.

Skok, Petar. 1954. Postanak hrvatskog Zadra. *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, I, Zadar, 37–88.

Skok, Petar; Novak, Viktor. 1952. *Supetarski kartular*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Skračić, Vladimir. 2011. *Toponomastička početnica. Osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Stjepović, Stijepo. 2015. Kratka usporedba slavenske i romanske antroponimije Raba i Zadra sredinom 14. stoljeća. *Lingua Montenegrina*, 16, Cetinje, 117–125.

Šimunović, Petar. 1996. Sakralni toponimi sa *sut-* + svetačko ime u razdoblju kasne antike do predromanike. *Folia onomastica Croatica*, 5, Zagreb, 39–62.

Šimunović, Petar. 1986. Toponimi sa starodalmatskim pridjevom *san(c)tu(s).* In: *Istočnojadranska toponimija.* Split: Logos, 109–120.

Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskoga prostora.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika. 2015. Gl. ur. Jojić, Ljiljana. Zagreb: Školska knjiga.

Vuković, Siniša. 2007. Onomastička terminologija. *Čakavska rič*, 35/1, Split, 139–185.

Online resources

http://onlinerjecnik.com/rjecnik/strane-rijeci (accessed 25 November 2018)

http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html (accessed 22 – 25 November 2018)

http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/ (accessed 22 – 25 November 2018)

http://www.kartografija.hr/nzz/images/Rjecnik.pdf (accessed 25 November 2018)

http://www.enciklopedija.hr/ (accessed 1 – 5 March 2019)

Hrvatska onomastička terminologija vezana uz imena svetaca

Sažetak

Imena svetaca česte su sastavnice cjelokupne hrvatske onimije – antroponimije, toponimije i krematonimije. U hrvatskoj onomastičkoj i ostaloj literaturi potvrđeni su različiti termini koji se odnose na onime motivirane imenima svetaca, kao što su *svetačko ime* / *kršćansko ime* / *kalendarsko ime*, *eklezionim*, *hagionim*, *hijeronim*, *patrocinij* / *patrocinijsko ime* i *sanktorem.* U radu smo opisali njihovu upotrebu te ih pokušali definirati prema konzultiranim vrelima i za neke od njih odredili normativni status, ponajprije za antroponomastičke termine. Naime, pri pokušaju definiranja i određivanja njihova normativnoga statusa pokazalo se da je potreban daljnji zajednički rad jer je dio termina slabo potvrđen u hrvatskoj onomastičkoj praksi i zbog toga nejasno definirana značenja (*patrocinij* / *patrocinijsko ime*, *eklezionim*). Neke od novih termina držimo dobrim rješenjima (*hijeronim*), o čemu će se, naravno, trebati složiti struka.

Ključne riječi: hrvatska onomastička terminologija, imena svetaca, terminološka sinonimija, normativni status termina

Keywords: Croatian onomastic terminology, saintly names, terminological synonymy, normative status of terms

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 28 (2019)

DOI https://dx.doi.org/10.21857/m3v76t655y
UDK 81'373.21:94(398)
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 28. II. 2019.
Prihvaćen za tisak 1. VII. 2019.

Előd Dudás
ELTE BTK, Szláv és Balti Filológiai Intézet
Múzeum körút 4/D, HU-1088 Budapest
dudas.elod@btk.elte.hu

SLAVENSKO STANOVNIŠTVO ZAPADNE PANONIJE U ZRCALU TOPONIMA

U uvodnome dijelu rada riječ je o slavenskim posuđenicama u mađarskome jeziku, dragocjenim izvorima za rekonstrukciju jezika panonskih Slavena. Jezik stanovnika slavenskih naselja odražava zapadnoslavenske i južnoslavenske značajke. U drugome dijelu rada govori se o slavenskim naseljima i slavenskim toponimima u zapadnoj Panoniji. Na osnovi jezičnih značajki toponima zaključuje se da su Slaveni u zapadnoj Panoniji bili predci Južnih Slavena.

1. Uvod

1.1. Slavensko-mađarski kontakti

Dobro je poznato da su Mađari krajem IX. stoljeća u bivšoj provinciji Panoniji naišli na slavensko stanovništvo s kojim su i nakon naseljavanja zadržali intenzivne jezične kontakte, koji su rezultirali mnogobrojnim slavenskim posuđenicama u mađarskome jeziku. Te je posuđenice monografski obradio István Kniezsa (1955a). Mađari su preuzeli i mnoge toponime slavenskoga podrijetla. U ovome radu bit će, uz ostalo, riječ o najstarijim slavenskim toponimima koji se pojavljuju u povijesnim izvorima prije XII. stoljeća. O najstarijoj slavenskoj toponimiji u Mađarskoj u slavističkoj se literaturi pisalo manje nego o problematici slavenskih apelativnih (neimenskih) posuđenica u mađarskome jeziku iako su toponimi važni i dragocjeni izvori za određivanje jezične pripadnosti panonskih Slavena.

1.2. Slavenske posuđenice u mađarskome jeziku

U slavističkoj je literaturi prije mnogo godina konstatirano da su slavenske posuđenice u mađarskome jeziku južnoslavenskoga i zapadnoslavenskoga tipa (Kniezsa 1963: 27). Prema najnovijim istraživanjima Mađari su preuzeli najstarije slavenske posuđenice u središnjemu dijelu Panonske nizine (Zoltán 2017: 3).

U starijoj se literaturi (npr. Kniezsa 1942) nailazi na tvrdnje da mađarski jezik nije bio u kontaktu s praslavenskim jezikom. Novija istraživanja to ne potvrđuju, nego dokazuju da su Mađari kontaktirali s panonskim Slavenima. Za rekonstrukciju jezika panonskih Slavena najvažnije su slavenske posuđenice u mađarskome jeziku. Prema mišljenju istaknutoga ruskog slavista Jevgenija Helimskoga, jezik panonskih Slavena bio je prijelazni praslavenski dijalekt koji odražava i zapadnoslavenske i južnoslavenske jezične značajke (v. Zoltán 2017: 3). To je ujedno odgovor na pitanje zašto slavenske posuđenice u mađarskome jeziku sadržavaju i zapadnoslavenske i južnoslavenske jezične crte. Jedan dio slavenskih posuđenica u mađarskome jeziku zrcali promjene koje možemo razlagati samo zapadnoslavenskim podrijetlom riječi, odnosno panonskoslavenskim podrijetlom zapadnoslavenskoga tipa dijalekta:

1. psl. **ort-*, **olt-* > pan. sl. **rot-*, **lot-* > mađ. *rat-*, *lat-*, npr. psl. **orbъ* > pan. sl. **robъ* > mađ. *rab* ‘rob’; psl. **oldьjь* > pan. sl. **lod-* > mađ. *ladik* ‘čamac’
2. psl. **dl* > pan. sl. **dl* > mađ. *ll*, npr. psl. **vidla* > pan. sl. **vidla* > mađ. *villa* ‘vile’; psl. **motovidlo* > pan. sl. **motovidlo* > mađ. *motolla* ‘motovilo’ (v. Zoltán 2017: 3).

Neke slavenske posuđenice u mađarskome jeziku odraz su južnoslavenskoga tipa panonskoslavenskoga dijalekta:

1. psl. **dj* > pan. sl. **dj* > mađ. *gy*, npr. psl. **medja* > pan. sl. **medja* > mađ. *megye* ‘županija’; psl. **rъdja* > pan. sl. **rьdja* > mađ. *ragya* ‘brazgotina, ožiljak’
2. psl. **tj* > pan. sl. **tj* > mađ. *ty*, *cs*, npr. psl. **portja* > pan. sl. **pratja* > mađ. *parittya* ‘praćka’; psl. **lętja* > pan. sl. **lętja* > mađ. *lencse* ‘leća’ (v. Zoltán 2017: 3).

Mađarski slavist i vrstan poznavatelj slavensko-mađarskih jezičnih kontakata András Zoltán tvrdi da se u Panoniji vjerojatno govorio jedan drugi praslavenski dijalekt, koji, sudeći prema pojedinim slavenskim posuđenicama, upućuje na bugarski tip toga jezika (Zoltán 2017: 4–5). Najvažnije su jezične značajke toga dijalekta:

1. psl. **dl* > mađ. *l*, npr. psl. **zobadlo* > mađ. *zabla* ‘žvala’; psl. **nosidlo* > mađ. *nyoszolya* ‘krevet’
2. psl. **ort-*, **olt-* > **rat-*, **lat-* > mađ. *rá-*, npr. psl. **orz-sadъ* > **raz-sadъ* > mađ. dij. *rásza* ‘rasad’; psl. **orstъ* > **rastъ* > mađ. arh. *rászt* ‘vrsta bolesti’
3. psl. **tj* > mađ. *st*, npr. psl. **nitji* > starobug. *ništi* > mađ. *nyüst* ‘dio tkalačkoga stana, brdo’; psl. **matjecha* > starobug. *maštecha* > mađ. *mostoha* ‘maćeha’
4. psl. **dj* > mađ. *zsgy*, *zsd*, npr. psl. **medja* > starobug. *mežda* > mađ. *mezsgye* ‘granica’; psl. **rьdja* > starobug. *rъžda* > mađ. *rozsda* ‘hrđa’ (Zoltán 2017: 4–5).

Ovaj kratki uvod smatram važnim jer se vidi da suvremena istraživanja otkrivaju neke nove spoznaje koje možda još nisu poznate širemu krugu slavista. Usto, spomenute jezične značajke nalazimo i u najstarijim toponimima koji su predmet ovoga rada.

1.3. Početci onomastičkih istraživanja u Mađarskoj

Začetnik je onomastičkih istraživanja u Mađarskoj slavist István Kniezsa. On je u tridesetim godinama prošloga stoljeća, tijekom istraživanja slavenskih posuđenica u mađarskome jeziku, obratio pozornost i na slavenske toponime u Mađarskoj. Kniezsini onomastički radovi ponovno su objelodanjeni u posebnoj seriji (usp. Kniezsa 2000, 2001, 2003) te su tako postali dostupniji znanstvenoj i široj javnosti.

2. Slavenski toponimi u zapadnoj Panoniji

2.1. Ciljevi i metoda istraživanja

Za određivanje pripadnosti stanovništva zapadne Panonije važni su oni toponimi slavenskoga podrijetla koji su dokumentirani najkasnije do kraja XI. stoljeća jer samo oni mogu zrcaliti realne podatke o slavenskim naseljima i jeziku Slavena zapadne Panonije. S druge strane, ne smijemo zaboraviti da su poslije (XV. – XVII. stoljeće) u Panoniju dolazili i Hrvati i Srbi, čije tragove također nalazimo u toponimima. O tome je u svojim radovima detaljnije pisao Živko Mandić (Mandić 2005, 2013). U istraživanju toponima oslonio sam se na poznatu raspravu *Magyarország népei a XI. században* Istvána Kniezse (Kniezsa 2000), na njegove članke *Die Sprache der alten Slawen Transdanubiens* (Kniezsa 1955b) i *Charakteristik der slawischen Ortsnamen in Ungarn* (Kniezsa 1963) te na Kissev etimološki rječnik toponima (Kiss 1997). Vrijedno je podsjetiti i na radove poznatoga mađarskog slavista i kroatista Lászla Hadrovicsa koji se bavio i onomastičkim temama (Hadrovics 1970, 1985, 1994).

Što se tiče nemađarske literature, svakako treba istaknuti *Slovenský juh v stredoveku I–II*, poznato djelo slovačkoga slavista Jána Stanislava (1999). Pitanjem slavenstva, jezikom Slavena te slavenskim toponimima u Panoniji bavili su se i Rudolf Krajčovič (1992), Mijo Lončarić (1996: 15–37) te Oleg Nikolajevič Trubačov (2002).

Cilj je našega istraživanja potvrđivanje južnoslavenskoga karaktera toponima zapadne Panonije, a time i potvrđivanje autohtonosti južnoslavenskoga stanovništva na tome području.

2.2. Slavenska naselja u zapadnoj Panoniji

2.2.1. Slavenska naselja u sjevernome dijelu zapadne Panonije

Slavenska naselja u zapadnoj Panoniji najčešće su se nalazila uz veće rijeke, na rubovima brda i planina te u uskim dolinama uz planine (Kniezsa 2000: 423). Na takvim područjima nalazimo mnoge slavenske toponime. Slavenske toponime možemo naći i u sjevernome i u južnome dijelu zapadne Panonije. U sjevernome dijelu nekadašnje Panonije veća slavenska naselja vjerojatno su bila na sljedećim područjima: u dolinama uz planinu Pilis, na zapadnim obroncima planine Gerecse, na graničnim područjima između planina Bakony i Vértes, u zapadnome dijelu planine Bakony te uz rijeku Rabu (usp. Kniezsa 2000: 423).

Najbrojnije slavensko stanovništvo živjelo je vjerojatno na zapadnome dijelu planine Bakony. To potkrepljuje činjenica da su tamošnji hidronimi pretežito slavenskoga podrijetla (Kniezsa 2000: 424). István Kniezsa (2000: 424) pretpostavlja da su tu Mađari naišli na većinsko slavensko stanovništvo koje se vjerojatno bavilo poljoprivredom. Navodimo neke toponime slavenskoga podrijetla s toga područja: *Alásony*, *Bitva*, *Dabronc*, *Dabrony*, *Gerence*, *Iszkáz*, *Kamond*, *Karakó*, *Koppány*, *Pogány*, *Pölöske*, *Prága*, *Rigács*, *Szőc*, *Tapolca*, *Teszér*, *Torna*, *Vinár* (usp. Kniezsa 2000: 425). Na tragove Slavena nailazimo u većemu broju i u dolini rijeke Rabe. Toponimi slavenskoga podrijetla na tome području jesu: *Csörnöc*, *Csörötnek*, *Iványc*, *Karakó*, *Oszkó* (usp. Kniezsa 2000: 426). Na rubovima zapadne Panonije sreće se također nekoliko slavenskih hidronima, npr. *Pinka*, *Rába*, *Répce*.

2.2.1.1. Jezik Slavena u sjevernome dijelu zapadne Panonije

Jedno od veoma važnih pitanja jest jezična pripadnost Slavena u sjevernome dijelu zapadne Panonije. Prema značajkama nekih toponima možemo reći da su na tome području vjerojatno živjeli predci južnih Slavena. To nam potvrđuju toponimi *Szeleste* i *Gereblyén*. U toponimu *Szeleste* nalazimo pojednostavnjivanje praslavenskoga skupa **dl* > *l*, a u toponimu *Gereblyén* riječ je o epentetskome *l* (Kniezsa 2000: 427). Navedene promjene upućuju na južnoslavensko podrijetlo tih toponima. S drugih područja nemamo dokaze na osnovi kojih bismo mogli odrediti jezičnu pripadnost Slavena starosjedilaca.

2.2.2. Slavenska naselja u južnome dijelu zapadne Panonije

U južnome dijelu bivše Panonije veća su se slavenska naselja vjerojatno nalazila na sljedećim područjima: između rijeka Zale i Mure te brda na sjevernoj obali Balatona, na području Zselica u Županiji Somogy, između Siófoka i Kaposvára, na sjevernim obroncima Mecseka, južno od Mecseka između Drave i Dunava te u Podravini (usp. Kniezsa 2000: 428).

Najviše slavenskih toponima ima na području između rijeka Zale i Mure. To je sasvim razumljivo jer se na tome području u IX. stoljeću nalazila slavenska država Blatonski Koštel kojom je vladao knez Pribina, a nakon njegove smrti sin mu Kocelj (Hamm 1974: 43, H. Tóth 1981: 112–118). Ta se država spominje i u 13. poglavlju *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (Kos 1936: 96–97). Središte joj je bilo u blizini naselja Zalavár. Na mjestu nekadašnje slavenske države danas je muzej na otvorenome u kojemu se mogu vidjeti ostatci zidova crkve i još neke zanimljivosti. Koceljevu su državu 866. posjetila Sveta braća Ćiril i Metod koji su imali učenike i na njegovu dvoru. O uporabi glagoljice na tome području svjedoče kamene posude s glagoljičkim slovima nađene tijekom terenskih arheoloških istraživanja. Slavenske toponime u najvećemu broju nalazimo između Kaniže i Maloga Balatona, a to su: *Bakónak*, *Börzönce*, *Homokkomárom*, *Libóca*, *Nagykanizsa*, *Obornok*, *Palin*, *Rigyác*, *Szepetnek*, *Zalakomár*. Mreža slavenskih toponima na spomenutome poručju pokazuje da je ondje u vrijeme dolaska Mađara živjelo brojno slavensko stanovništvo.

Prisutnost Slavena na području Zselica u Županiji Somogy ne potvrđuju samo toponimi slavenskoga podrijetla – *Béc*, *Dedna*/*Denna*, *Garáb*, *Görlice*, *Papolc*, *Peleske*, *Rupoly*, *Szenna*, *Tornóc* (Kniezsa 2000: 430) – nego i srednjovjekovne diplome (Kniezsa 2000: 429).

Sjeveroistočno od Zselica nalazi se treće veliko područje sa slavenskim toponimima, npr. *Bábony*, *Béc*, *Gerence*, *Polány*, *Taszár* (Kniezsa 2000: 430). Toponimi *Dombóvár* i *Döbrönte* također potvrđuju boravak slavenskoga stanovništva na tome području.

I na sjevernim obroncima Mecseka živjeli su Slaveni. Niz slavenskih toponima nalazimo sve do Dunava, npr. *Bakóca*, *Görbő*, *Jagónak*, *Radca* (usp. Kniezsa 2000: 431).

Na području južno od Mecseka također nalazimo slavenska naselja, npr. *Bakonya*, *Daróca*, *Lippó* (usp. Kniezsa 2000: 431).

Najviše tragova Slavena u južnome dijelu Mađarske nalazimo u Podravini. Toponimi toga područja pokazuju da su se Slaveni rado naseljavali uz obalu Drave, npr. *Babócsa*, *Belezna*, *Berzence*, *Dombró*, *Dombród*, *Drávasztára* (usp. Kniezsa 2000: 431–432).

2.2.2.1. Jezik Slavena u južnome dijelu zapadne Panonije

S obzirom na jezičnu pripadnost Slavena u južnim dijelovima Panonije, možemo reći da su oni svakako bili predci južnih Slavena, ali na osnovi toponima ne može se odrediti je li riječ o predcima Slovenaca, Hrvata kajkavaca ili štokavaca (Kniezsa 1955b: 47). Južnoslavenski karakter jezika tih Slavena potvrđuju ove jezične crte:

1. epentetsko *l*, npr. mađ. *Garablyán* < psl. **grab-jane*, mađ. *Koromla*, *Koromplya* < psl. **Krǫpl'a*, mađ. *Dumbul* < psl. **dǫbjь*, usp. *Dublje*, mađ. *Rupoly* < južnoslav. *Rupljь*, usp. *Ruplje*
2. razvoj psl. **tl*, **dl* > *l*, npr. *Szeleste*, *Szölnöl*, *Szelce*, *Szelc* – sve toponime možemo povezivati s praslavenskim *sedlo* > južnoslav. *selo*
3. psl. **t* + *j* > mađ. *ty*, npr. mađ. *Hetye* < psl. **Chot-ja*/*Chot-je*, mađ. *Gétye* < psl. **Gotja*, *Got-je*, mađ. *Ventye* < psl. **Vętje* (Kniezsa 1955b: 44–46; Kniezsa 1963: 37).

2.3. Prikaz slavenskih toponima u zapadnoj Panoniji

U sljedećoj tablici navode se oni slavenski toponimi koji su poznati svim Mađarima, a malobrojni od njih znaju da su slavenskoga podrijetla.

Toponim	Opis	Etimologija
Balaton	najveće jezero u Mađarskoj	Od prve sastavnice imena **Blatьnъ gradъ* (Kiss 1997 I: 148); to je ime sjedišta Pribinine i Koceljeve slavenske države u IX. stoljeću.
Balatonkenese	naselje na istočnoj obali Balatona	Drugi je dio složenice od južnoslav. toponima *Kneža* (Kiss 1997 I: 150).
Dombóvár	grad u Županiji Somogy	Prvi je dio složenice od psl. **dǫbъ*.
Dráva	rijeka	< hrv. *Drava*, slov. *Drava*
Gerecse	planina u sjevernome dijelu zapadne Mađarske	< hrv. *grič*, slov. *grič* (Kiss 1997 I: 510)
Homokkomárom	naselje blizu Nagykanizse	Drugi je dio složenice od slav. *komarъ* (Kiss 1997 I: 772).
Lippó	naselje u Županiji Baranya	< slav. *lipa* (Kiss 1997 II: 39)
Mura	rijeka	< hrv. *Mura*, slov. *Mura*

Nagykanizsa	grad u Županiji Zala	Drugi je dio složenice od južnoslav. toponima *Kneža* (Kiss 1997 II: 191–192).
Pinka	potok u zapadnoj Mađarskoj	< slav. **Pěnьkava* (Kiss 1997 II: 349).
Rába	rijeka	< hrv. *Raba*, slov. *Raba*
Rábca	rijeka	< slav. **Rabica* (Kiss 1997 II: 390)
Répce	rijeka	< slav. **Rabica* (Kiss 1997 II: 408–409)
Szenna	naselje u Županiji Somogy	< južnoslav. *Sena* (Kiss 1997 II: 554)
Tapolca	potok i grad blizu Balatona	< hrv. i slov. *Toplica* (Kiss 1997 II: 615)

Tablica 1. Neki mađarski toponimi slavenskoga podrijetla u zapadnoj Panoniji

3. Zaključak

Mnoštvo slavenskih toponima potvrđuje da je u zapadnoj Panoniji prije dolaska Mađara (krajem IX. stoljeća) živjelo brojno slavensko stanovništvo. Dobru organiziranost toga stanovništva odražava i Pribinina te Koceljeva slavenska država u blizini Maloga Balatona. Nije slučajno da najviše slavenskih toponima nalazimo baš na tome području, tj. između rijeka Zale i Mure. Uz skretanje pozornosti na slavenska naselja i njihova imena važan je zadatak i određivanje jezične pripadnosti zapadnopanonskih Slavena koji su živjeli u tim naseljima. Tragovi epentetskoga *l*, razvoj psl. **tl*, **dl* u mađ. *l* i razvoj psl. **t* + *j* u mađ. *ty* potvrđuju južnoslavenski karakter tih Slavena, odnosno kazuju da je zapadna Panonija bila naseljena predcima Južnih Slavena To, međutim, ne znači da u drugim dijelovima Panonije nisu živjeli Zapadni Slaveni (tj. predci Slovaka) ili predci Bugara (usp. Kniezsa 1963). Radom se, uz ostalo, htjelo naglasiti da slavenski utjecaj na mađarski jezik nije očigledan isključivo u apelativnome (neimenskome) leksiku, nego i u toponimima.

Literatura

Hadrovics, László. 1970. A magyar-délszláv együttélés onomasztikai kérdéseiből. *Nyelvtudományi Értekezések* 70. Ur. Kázmér, Miklós, Végh, József. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Intézet, 235–239.

Hadrovics, László. 1985. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen.* Köln – Budapest: Böhlau Verlag – Akadémiai Kiadó.

Hadrovics, László. 1994. Aus den onomastischen Fragen der ungarisch-südslavischen Symbiose. *Segédkönyv a szlavisztikai szemináriumi gyakorlatokhoz Hadrovics László válogatott írásaiból/Hilfsbuch zu slavistischen Seminarübungen. Ausgewählte Schriften von László Hadrovics.* Ur. Nyomárkay, István. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 272–275.

Hamm, Josip. 1974. *Staroslavenska gramatika.* Zagreb: Školska knjiga.

H. Tóth, Imre. 1981. *Konstantin-Cirill és Metód élete és működése.* Budapest: Magvető Kiadó.

Kiss, Lajos. 1997. *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kniezsa, István. 1942. A szlávok őstörténete. *A magyarság és a szlávok.* Ur. Szekfű Gyula. Budapest: Franklin, 9–34.

Kniezsa, István. 1955a. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai I–II.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kniezsa, István. 1955b. Die Sprache der alten Slawen Transdanubiens. *Studia Slavica*, 1, Budapest, 29–48.

Kniezsa, István. 1963. Charakteristik der slawischen Ortsnamen in Ungarn. *Studia Slavica*, 9, Budapest, 27–44.

Kniezsa, István. 2000. *Magyarország népei a XI. században.* Budapest: Lucidus Kiadó.

Kniezsa, István. 2001. *Kelet-Magyarország helynevei.* Budapest: Lucidus Kiadó.

Kniezsa, István. 2003. *Helynév- és családnév- vizsgálatok.* Budapest: Lucidus Kiadó.

Kos, Milko. 1936. *Conversio Bagoariorum et Carantanorum.* Ljubljana: Znanstveno društvo.

Krajčovič, Rudolf. 1992. Historický význam starej slovanskej toponymie v Panónii. *Miklošičev zbornik. Obdobja 13.* Ur. Toporišič, Jože; Logar, Tine; Jakopin, Franc. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 51–57.

Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje.* Zagreb: Školska knjiga.

Mandić, Živko. 2005. *Antroponimija i toponimija bunjevačkih Hrvata u Madžarskoj.* Pečuh: Hrvatski znanstveni zavod.

Mandić, Živko. 2013. *Na izvoru bistrom. Antroponimija i toponimija Hrvata u nekadašnjoj Santovačkoj župi.* Budimpešta: Croatica.

Stanislav, Ján. 1999. *Slovenský juh v stredoveku I–II.* Bratislava: Národné literarné centrum.

Trubačov = Трубачёв, Олег Николајевич. 2002. *Этногенез и культура древнейших Славян.* Москва: Наука.

Zoltán, András. 2017. Szláv jövevényszavaink néhány időrendi és nyelvföldrajzi kérdése. *Magyar Nyelv*, 113, Budapest, 1–9.

Slavic Inhabitants of West-Pannonia Reflected in Toponyms

Summary

This article consists of two parts: the presentation of the Slavic dialect in Pannonia in the 9th century, and the Slavic toponymy of Pannonia.

The first part of the article addresses the problematic questions of the Proto-Slavic dialect, which was used in Pannonia during the 9th century. The most important information about this dialect includes the Slavic loanwords that can be found in the Hungarian language. Basing our research on these Slavic loanwords, we can conclude that this dialect was a type of a mixed dialect, which included both West-Slavic and South-Slavic characteristics. Traces of that dialect have also been preserved in the toponymy.

The second part discusses the beginnings of onomastic research in Hungary and the Slavic toponyms in West-Pannonia. This part focuses on the Old-Slavic inhabitants and the oldest toponyms, which can be traced before the 12th century. The frequency of certain toponyms suggests that the largest Slavic settlements were located between the rivers Zala and Mura, or, in other words, between the city of Nagykanizsa and Lake Balaton. Linguistic analysis of those toponyms suggests that the language of the old Slavic inhabitants had a South-Slavic character.

Ključne riječi: slavenske posuđenice u mađarskom jeziku, panonski Slaveni, slavenski toponimi

Keywords: Slavic loanwords in Hungarian, Pannonian Slavs, Slavic toponyms

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 28 (2019)

DOI https://dx.doi.org/10.21857/mwo1vcz3ry
UDK 81'373.2:599.735.521"18" Kurelac, F.
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 12. VI. 2019.
Prihvaćen za tisak 23. IX. 2019.

Jože Horvat
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
jhorvat@ihjj.hr

JESU LI IMENA OVACA I OVNOVA *CRNE OVCE* MEĐU ZOONIMIMA U DJELU *IMENA VLASTITA I SPLOŠNA DOMAĆIH ŽIVOTIN U HRVATOV A PONEKLE I SRBALJ S PRIMĚTBAMI* FRANA KURELCA?

Djelom *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* (1867.) Fran Kurelac obuhvatio je i imena ovaca i ovnova (*Ovis aries*). Upravo se taj tip zoonima analizira u ovome radu. Obrada 285 različitih zoonima, među kojima je 82 % imena ovaca, a 18 % imena ovnova, provodi se na nekoliko razina. Imena se najprije razvrstavaju prema semantičko-motivacijskome kriteriju, pri čemu se promatra doimenska semantika, tj. značenje riječi ili osnove od koje je zoonim tvoren. Na tu razinu obrade nadovezuje se i klasifikacija prema kriteriju jezičnoga podrijetla riječi ili osnova od kojih su nastala, pri čemu se iz motivirajućih riječi neslavenskoga podrijetla iščitavaju i utjecaji drugih jezika i kultura. Slijedi klasifikacija prema tvorbenome kriteriju. Analiza i interpretacija rezultatā istraživanja oslanja se na rezultate dosad provedenih zoonomastičkih istraživanja radi ustanovljivanja specifičnosti u imenovanju ovaca i ovnova te utvrđivanja sličnosti i razlika između imenovanja ovaca i imenovanja drugih domaćih životinja (posebno konja i goveda).

1. Uvod

Sa začetcima zoonomastike na hrvatskome području povezujemo filologa Frana Kurelca, koji je zoonimijsku građu počeo popisivati u Slavoniji 1848. godine, a idućih je godina popis dopunjavao i imenima zabilježenim u drugim krajevima gdje je obitavalo hrvatsko stanovništvo. Rezultate svojih istraživanja prikazao je u djelu *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* (1867.).

1.1. *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami*

U knjizi je Kurelac podatke prikupljene terenskim istraživanjem među ispitanicima, seljacima, razvrstao u osam skupina prema kriteriju vrste životinje: I. Konj, II. Govedo, III. Ovca, IV. Koza, V. Svinja, VI. Pas, VII. Mačka, VIII. Kokoš. Dio je građe zabilježen i u poglavlju *Pridatci i popravci* (Kurelac 1867: 60–64).

Strukturiranjem svakoga poglavlja Kurelac dokazuje metodološki ispravan pristup građi (nagoviješten već odabirom naslova knjige): prvi dio svakoga poglavlja obiluje apelativima koji se odnose na životinje (npr. nazivima za mladu ili stariju jedinku određene životinjske vrste, nazivima za mužjaka i ženku, nazivima za ženku koja će na svijet donijeti mlado, nazivima za kastriranoga i nekastriranoga mužjaka, nazivima za meso i kožu od te životinje, nazivima za tip nastambe namijenjene jedinkama određene životinjske vrste, nazivima za njihova čuvara, nazivima za divlju životinju itd.), središnji dio svakoga poglavlja sadržava imena životinja određene vrste, a u posljednjemu dijelu svakoga poglavlja izloženi su filološki komentari i analize.

Važna je i pohvalna značajka Kurelčeve metodologije istraživanja arealna raznolikost. Popisujući građu u različitim krajevima, autor je opazio da »nikdě metež i nesloga slovinskih narečaj tako běsna nista kako tuj« te da »je izgovor našega naroda po kděkojih stranah tako grub, da jedva pravo i tvrdo razabireš, čto si čuo; a podrugo i tako razlik, da je težko ime vsako pod zakon jezika nam u knjizi običnâ skučiti« (Kurelac 1867: 7). Zbog navedenoga je argumenta djelo doprinos globalnoj slici hrvatske povijesne zoonimije, no s druge mu je strane velik nedostatak to što su u njemu vrlo rijetko eksplicitno navedeni punktovi u kojima je građa (uključujući i imena) prikupljena. Naime, iako je katkad moguće okvirno pretpostaviti ili rekonstruirati gdje je određeni zoonim potvrđen[1], za većinu zoonima to nije izvedivo. To posljedično može stvoriti poteškoće pri njihovoj analizi – primjerice, bez podataka o arealu u kojemu su zabilježeni: 1) katkad je teško odrediti od koje su osnove nastali (u slučaju da u hrvatskome jeziku kao sustavu postoji više istoizraznih osnova s različitim značenjem i različitom arealnom distribucijom), 2) problematično je utvrditi je li pri posuđivanju imena ili osnova bilo posredovanja (i kojim smjerom) ili nije (u slučaju zoonima tvorenih od aloglotskih osnova ili zoonima stranoga podrijetla) itd. Iz dijalektološke se perspektive kao nedostatak vrela mora izdvojiti i autorov postupak selektivnoga modificiranja građe, koji ističe u predgovoru (Kurelac 1867: 4): »[o]sim čto sam

[1] Horvat (2016: 51–54) za neka imena konja koja je popisao Kurelac okvirni areal utvrđuje s pomoću sljedećih metoda: a) analizom rasprostranjenosti određenih idioglotskih osnova, b) analizom rasprostranjenosti određenih aloglotskih osnova te c) analizom rasprostranjenosti tvorbenih obrazaca.

kděkoji Zagorski *-ec* ili *-ek* na *-ac* ili *-ak* navrnuo, jedva da sam u čto i dirnuo. Primorski okončak *-čina* vsud sam zadržao, er ga ima ne samo po Primorju nego i po Crnoj Gori i drugud. Okončkom tudjim posve sam se uklonio n. p. imenom kravljim po Istri: pireta, dičeta, čedeta, plaveta, siveta itd.« Budući da građa ne odražava uvijek stvarno stanje, potrebno je promatrati je s određenom rezervom.

Razlikovanje neimena od imena te nastojanje da se popiše građa s različitih areala zrcali autorovo razumijevanje općenito filološkoga, ali i onomastičkoga pristupa građi te opravdava ubrajanje Kurelčeva djela u dijalektološko-onomastički tip vrela[2].

S obzirom na to da je riječ o povijesnome vrelu, ono je specifično i po grafiji primijenjenoj u njemu. U ovome se radu poštuju ustaljena tekstološka načela:

- poštuje se slovopis izvornika: na mjestu odraza jata bilježen je grafem <ě>[3] (npr. *Bělin*, *Bělka*, *Bělovka*, *Bělonosa*, *Bělouška*, *Děteljka*, *Děvojčica*, *Grěhota*, *Lěnica*, *Lěpovka*, *Lěpšan*, *Zvěrovka*), fonem /ʒ́/ bilježen je kao <gj> (npr. *Gjogat*), a /ʒ́/ kao <dj> (npr. *Ridjavka*, *Ridjuša*)
- poštuje se neprovođenje jednačenja po zvučnosti konsonanata na granicama morfema (npr. *Ridjko*, *Rožčica*, *Rožka*)
- imena se pišu velikim početnim slovom premda su u izvorniku pisana malim početnim slovom.

2. Metodologija

Treće poglavlje knjige *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* obuhvaća 285 različitih imena ovaca i ovnova – među njima je 233 imena ovaca, što čini 82 % ukupnoga broja zabilježenih imena te životinjske vrste, odnosno 52 imena ovnova, koja imaju 18 % udjela u ukupnome korpusu.

Ekscerpirani korpus proučava se iz onomastičke perspektive, a obrada se provodi na nekoliko razina.[4] Ako je u vrelu naveden punkt u kojemu je određeni zoonim prikupljen, on se navodi i u obradi [unutar uglatih zagrada]. Primijenjena je najprikladnija onomastička metoda – klasifikacija, koja ponajprije omogućuje utvrđivanje udjela pojedinih skupina u korpusu, a zatim i usporedbu s rezultatima drugih onomastičkih istraživanja.

[2] Horvat (2016: 22) vrela u kojima je zoonimijska građa zabilježena s obzirom na tip zapisa i namjenu dijeli u sljedeće skupine: popularna, etnološka, veterinarsko-stočarska te dijalektološko-onomastička.

[3] Tako je u najvećemu broju primjera, međutim Kurelac nije sasvim dosljedan. Primjerice, *Galobela*, *Pega*, *Peguša*, *Potreba* (Kurelac 1867: 32–33) piše s <e> umjesto s <ě>, a *Rěsa* s <ě> premda bi sukladno etimologiji u tome zapisu trebalo biti <e>.

[4] Na pomoći pri interpretaciji nekoliko zoonimskih primjera zahvaljujem Ankici Čilaš Šimpragi, Dubravki Ivšić Majić i Domagoju Vidoviću.

Imena se najprije razvrstavaju prema semantičko-motivacijskome kriteriju, pri čemu se promatra doimenska semantika, tj. značenje riječi ili osnove od koje je zoonim tvoren.[5] Slijedi klasifikacija prema kriteriju jezičnoga podrijetla riječi ili osnova od kojih su nastala, pri čemu se iz motivirajućih riječi neslavenskoga podrijetla iščitavaju i utjecaji drugih jezika i kultura. Na prethodno spomenute razine obrade nadovezuje se i klasifikacija prema tvorbenome kriteriju. Analiza i interpretacija rezultatā istraživanja oslanja se na rezultate dosad provedenih zoonomastičkih istraživanja radi ustanovljivanja specifičnosti u imenovanju ovaca i ovnova te utvrđivanja sličnosti i razlika između imenovanja ovaca i ovnova i imenovanja drugih domaćih životinja (posebno konja i goveda).

Metodološke specifičnosti vezane uz pojedine razine obrade dodatno su opisane i objašnjene u odgovarajućim odjeljcima teksta (v. odjeljke 3.1., 3.2. i 3.3.).

3. Rezultati

3.1. Semantičko-motivacijska analiza imena ovaca i ovnova

Konstatacija da imena nadijevamo radi precizne identifikacije i diferencijacije određenoga referenta među drugim istovrsnim referentima vrijedi i za imenovanje životinjskih jedinki – imena životinja upotrebljavamo kad komuniciramo sa samom životinjom (pri dozivanju, dresiranju, gonjenju i sl.), ali i u međuljudskoj komunikaciji (kad govorimo o određenoj jedinki). Upravo razlikovnost određenoga referenta (u ovome slučaju životinje), ustanovljena na temelju izvanjezičnih čimbenika – prethodnoga životnog iskustva, znanja i kulturnoga konteksta – potiče imenovatelja na nadijevanje imena.[6]

U ovome poglavlju rada zoonimi su podijeljeni na izravno i neizravno motivirane, a svaka od tih dviju skupina grana se na hijerarhijski preciznije i specifičnije podskupine. Ako je ime motivirano dvjema osnovama, obrađuje se u dvjema skupinama, pri čemu se donose i recipročne uputnice („i x.x.x.”) na odgovarajući odjeljak teksta. Ako se ime može interpretirati na različite načine, obrađuje se u svim odgovarajućim skupinama, pri čemu se donose i recipročne uputnice („ili

[5] U većini je onomastičkih radova semantičko-motivacijska analiza najopsežnija te je prepletena podatcima o etimologiji, što doprinosi razumijevanju. Tu metodologiju primjenjujemo i u ovome radu, stoga poglavlje posvećeno etimološkoj analizi rasterećujemo svodeći ga na klasifikaciju i pregled.

[6] Iako su zoonimi najčešće trajni/stalni, poznato je da izvanjezični čimbenici (primjerice, iznenadno pojavljivanje nove, razlikovnije značajke) mogu utjecati i na nadijevanje novoga imena. Nikolić i Nikolić (2017) tako analiziraju imena ovaca koja su nadjenuta naknadno (ili promijenjena) zbog naknadno stečenih značajki (npr. ime *Čaktaruša* nadjenuto je ovci koja je nosila čaktar (zvono), ime *Slomiroga* nadjenuto je ovci koja je slomila rog itd.).

x.x.x.") na odgovarajući odjeljak teksta.[7] Neprozirna imena izdvojena su na samome kraju klasifikacije u zasebnu skupinu.

U svakoj su skupini najprije abecednim redoslijedom navedeni zoonimski primjeri, a zatim slijede komentari. Budući da je riječ o semantičko-motivacijskoj analizi, za koju je relevantna i etiologija, u komentarima nastojimo, ako je to moguće, imena grupirati prema doimenskoj semantici (posebice u skupinama koje obuhvaćaju mnogo imena nastalih od različitih osnova) – upravo se zbog toga pri komentiranju primjera katkad ne poštuje abecedni red. Analizirajući značenja, upućujemo na jezično podrijetlo neprozirnih osnova. Usto ističemo mogućnost različitoga interpretiranja etimologije (posebice ako je posvjedočeno u literaturi). Ako je moguće donijeti osvrt na udjele osnova određenoga jezičnog podrijetla u ukupnosti primjera određene motivacijske skupine i ako je on iz statističke perspektive relevantan, također je uključen u komentare, čime se nastoji ilustrirati korelacija.

3.1.1. Izravno motivirana imena

3.1.1.1. Imena motivirana riječima/osnovama koje izravno upućuju na boju

3.1.1.1.1. Na bijelu boju

> *Běla*, *Bělac*, *Bělica*, *Bělin*, *Bělka*, *Bělovka*, *Běluša*, *Bika* (ili 3.1.2.1.1.), *Galòbela* [Grbalj, Crna Gora] (i 3.1.1.1.6.)

Sva su imena uvrštena u ovu skupinu motivirana osnovama s istim idioglotskim pridjevskim korijenom *běl.* Premda ime *Bika* Kurelac ne navodi u istome retku kao i imena s osnovom *běl-*, smatramo da ono vrlo vjerojatno pripada istomu imenskom gnijezdu (< ikav. *bil* 'bijel'). Potvrde za to pronalazimo u mnogim mjesnim govorima, posebice među čijim je značajkama ikavski odraz jata. Primjerice, u ličkim štokavskim govorima posvjedočeno je: *bȉka* '1. nadimak; 2. bika, plavka, žensko svijetle puti i kose', *bíka* '1. nadimak; 2. ime bijele ovce', *bìkast* 'bjelkast, plavokos' (usp. *bilkast*) (Milković 2009: 28); *bȉka*/*bíka* '(...); 2. bijela ovca ili vuna; 3. plavokosa žena; (...)', *bȉkān* 'plavokos muškarac' (Čuljat 2009: 30). U čakavskome je Kompolju Kranjčević (2003: 27) zabilježio riječi: *bȉka* 'bijela ovca', *bȉkan* 'onaj koji je bijele puti' te *bȉkast*/*bȉkasti* 'bijel, svijetao'. Pavlović i Pavlović (2018: 41) u benkovačkome govoru ovjeravaju imenice *bȉćo*/*bȉkan* 'muškarac

[7] Taj je postupak u obradi posebnost metodologije obrade povijesne građe – uvjetovan je nemogućnošću provjere s obzirom na to da je građa ekscerpirana iz pisanoga vrela, u kojemu nije naveden podatak relevantan za interpretaciju. Prema našemu mišljenju, bilo bi metodološki neispravno dopuštati samo jednu interpretaciju, stoga navodimo sve formalno i semantički uvjerljive interpretacije ako se uklapaju u dosad utvrđene modele imenovanja životinja. Ako je u vrelu uz ime naveden i podatak o tome gdje je određeni zoonim zabilježen, pri tumačenju se posebno oslanjamo na suvremenu dijalektnu građu specifičnu za taj areal. Ako u tumačenju drugačije nije navedeno, navedene interpretacije smatramo jednako mogućima.

bijele puti i svijetle kose' te *bȉka* 'žena svijetle kose'. Gusić i Gusić (2004: 28) za govore Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine također ističu riječi *bika* 'ovca ili žena bijele boje' i *bikan* 'bijel čovjek'. Leksiku zapadnohercegovačkoga govora, prema Kraljeviću (2013: 18), svojstvene su riječi: *bíka* 'ime ovce bijele glave', *bìkan* 'ime ovna', *bȉkast* '1. koji je svijetle dlake; 2. svjetlokos', *bìkava* 'ime krave (usp. *bilava*)', *bíko* 'čovjek koji je *bikast*', *bíkonja* 'ime vola', *bìkota* 'ime vola', *bìkulja* 'ime krave' itd. Uz plodnost navedene osnove brojnosti imena ovaca posebno doprinosi raznolikost tvorbenih načina i formanata.

Napomena:

a. Malo je vjerojatno da je ime *Bika* posredno motivirano nazivom životinje *bik* '*Bos taurus*', no ne odbacujemo ni tu mogućnost, obrađenu u odjeljku 3.1.2.1.1.

3.1.1.1.2. Na žutu/zlatnu/plavu boju

Plavovka, *Plavulja*, *Plavuša*, *Zlatna*, *Žujna*, *Žutka*, *Žutkasta*, *Žutovčak*, *Žutovka*

Zoonimi obuhvaćeni ovom skupinom također su beziznimno motivirani osnovama slavenskoga jezičnog podrijetla. Brojem prevladavaju primjeri s osnovom *žut-* (te od nje izvedenom *žutkast-*) ili varijantom *žuj-*. Za ostale zoonime pretpostavljamo da su nadjenuti jedinkama s dlakom u različitim nijansama žute boje – osnova *zlatn-* upućuje na tamniju žutu boju ili smećkasto-žućkastu, oker boju, dok osnova *plav-* odražava svjetliju žutu, bljedožutu, žućkastu ili sivkasto-žutu boju.

3.1.1.1.3. Na crvenu/riđu/plamenu/rumenu/rumenkastu boju

Kučin (ili 3.1.2.3.2.1.), *Ridjavka*, *Ridjuša*, *Ruda* (ili 3.1.1.3.4.), *Rudasta* (ili 3.1.1.3.4.), *Rumenka*, *Rusa*

Većina imena iz ovoga korpusa koja odražavaju crvenu ili riđu boju dlake tvorena je od osnova idioglotskoga podrijetla (*ridj-*, *rud-* (i od nje izvedene *rudast-*), *rumen-* te *rus-*)), a u njima su posvjedočena četiri različita korijena. Osnova *rud-* (i od nje izvedena *rudast-*) može se odnositi na riđu boju (primjerice, ovcu koja nosi ime *Ruda* Volčič (1860: 35) opisuje kao smeđu). U tome slučaju izvodi se od psl. **rudъ* (Derksen 2008: 440). U ovu je skupinu uvršteno i ime *Kučin* zbog mogućnosti da je motivirano osnovom albanskoga podrijetla *kuq* 'crven, rumen, riđ'. Zajmi i dr. (1981: 476–477) u leksiku albanskoga jezika potvrđuju mnogo riječi s tom osnovom koje se odnose na životinje, npr. *kuqal* 'riđi vol', *kuqash* 'riđi konj ili jarac', *kuqel* 'riđa koza', *kuqesh* 'riđa krava' itd.

Napomena:

a. Ime *Kučin* možda je motivirano i domaćom, slavenskom osnovom (*kuka*), a u tome slučaju ime bi posredno odražavalo izgled rogova. Detaljnije objašnjenje v. u odjeljku 3.1.2.3.2.1.

b. Pri analizi imena ovaca/ovnova potrebno je uzeti u obzir i mogućnost motivacije pridjevom *rud* ‘kovrčav, rudlav’ ili od njega izvedenom imenicom *ruda* ‘gusto i kovrčavo runo’, o čemu v. više u odjeljku 3.1.1.3.4.

3.1.1.1.4. Na mrku/smeđu boju

Mrka (ili 3.1.1.2.2.2.), *Mrkica* (ili 3.1.1.2.2.2.), *Mrkin* (ili 3.1.1.2.2.2.), *Mrkuša* (ili 3.1.1.2.2.2.)

Sva imena izdvojena u ovu skupinu motivirana su istom slavenskom pridjevskom osnovom. Njezina plodnost, koja se oslanja i na tvorbenu raznolikost, utvrđena prijašnjim zoonomastičkim istraživanjima potvrđena je i ovdje navedenim imenima ovaca. Spomenute bismo zoonime uvrstili u ovu klasifikacijsku skupinu ako njihova imena odražavaju tamnu (ili smeđu) boju runa, koja je zbog svoje rijetke pojavnosti svakako prikladna za diferencijaciju.

Napomena:

a. Pogled na hrvatsku dijalektnu građu upućuje nas na to da osnova *mrk-* uz svoje temeljno značenje ‘smeđ, taman’ regionalno može imati i druga značenja – primjerice, ‘musav, zamrljan po licu’. Zbog toga ova imena uvrštavamo i u skupinu 3.1.1.2.2.2., gdje donosimo detaljnije objašnjenje.

3.1.1.1.5. Na sivu/zelenu boju

Siva, *Zelja*, *Zeljovka*

U Kurelčevu korpusu pronalazimo i nekoliko imena koja odražavaju sivu boju vune. Prikupljeni primjeri motivirani su dvjema slavenskim osnovama – dok se osnova *siv-* odnosi na sivu boju vune općenito, osnova *zel-* upućuje na specifičnu nijansu sive (zelenkasto-sive) boje.

3.1.1.1.6. Na crnu boju

Crna, *Crnkasta*, *Crnovka*, *Gala*, *Galica*, *Galinka*, *Galòbela* [Grbalj, Crna Gora] (i 3.1.1.1.1.), *Gara*, *Garan*, *Garaš*, *Garica*, *Garin*, *Garuša*, *Laja*, *Lajin*, *Lajka*, *Lajo* [Istra], *Sajka*, *Sajkica*, *Ugla* [Istra], *Vrana*, *Vranovka*, *Vranjin*

U prikupljenoj su zoonimijskoj građi obilno zastupljena imena koja se odnose na jedinke crne boje. Većina je nastala od pridjevskih osnova slavenskoga podrijetla (*crn-* (i od nje izvedene *crnkast-*), *gal-*, *gar-*, *vran-*) te od imeničkih osnova, također slavenskoga podrijetla, *saj-* (< *saje* ‘čađa’ < psl. **saďa*) i *ugl-* ‘ugljen’.

Dio zoonima uvrštenih u ovu skupinu sadržava korijen *laj*. Moguće osnove zoonima (*laj-* i *laja*) dobivene su od riječi aloglotskoga podrijetla, no o tome koja je *etymologia proxima*, tj. kojim su putom došle do hrvatskih govora, moguće su različite pretpostavke. S jedne strane možemo pretpostaviti posuđivanje iz rumunjskoga jezika (< rum. *lai*). Comşulea, Şerban i Teiuş (2008: 455) za tu riječ do-

nose značenje ‘crn ili crn s bijelim mrljama (o ovčjoj vuni)’, a Vinereanu (2008: 476) donosi značenja ‘1. siv; sijed; 2. taman; crn ili crn s bijelim mrljama’. Već Candrea (1900: 408) pretpostavlja da su Slaveni (Srbi, Slovaci, Česi itd.) posudili tu osnovu iz rumunjskoga. Zagovornik je te pretpostavke i Skok (II: 261), koji smatra da se ta osnova u hrvatskome i srpskome smije smatrati reliktom iz govora srednjovjekovnih Vlaha te da je riječ o pastirskome terminu, kao i već spomenuti Vinereanu. Važno je u ovome kontekstu istaknuti i Vinereanuovu (2008: 476) napomenu da se u arumunjskome riječ *laiŭ* rabi češće od sinonima *negru*. S druge strane možemo pretpostaviti posuđivanje iz albanskoga jezika. U njemu su potvrđeni leksemi sličnoga fonemskog sastava i značenja (< alb. *llaj*). U knjizi *Albanian-English Dictionary* (1999: 479) navedena je imenica *llaj* ‘crno govedo ili ovca’ te pridjev *llaj* ‘crn (o dlaci goveda ili vuni ovce)’, dok Zajmi i dr. (1981: 527) navode samo imenicu *llaj* ‘crna ovca’. Navedene usporednice iz rumunjskoga i albanskoga upućuju nas, kao i Skoka (II: 261) i Vinereanua (2008: 476), na zaključak da je riječ o iskonski supstratnoj riječi[8]. Prema potvrdama iz literature te rezultatima dosadašnjih terenskih istraživanja, navedena se osnova upotrebljava isključivo u kontekstu stočarstva, odnosno riječ je o pastirskome terminu, a upravo je zbog toga nemoguće utvrditi gdje je točno posuđena i koji je jezik imao ulogu posrednika. Ukupna (povijesna i suvremena) zoonimijska građa upućuje nas na zaključak da se korijen *laj* najčešće upotrebljavao upravo pri nazivanju te imenovanju ovaca i ovnova. Primjerice, ime crne ovce *Laja* zabilježeno je u Bruvnu u Bosni te u Dobroselu u Lici (prema vrelima ARJ-a (V: 876–878)), u Banatu, Somboru, Lici te Baniji (prema vrelima RSKNJ-a (11: 180)) itd. U ARJ-u (V: 876–878) i RSKNJ-u (11: 181–184) zabilježena su i sljedeća imena ovnova i ovaca: *Lajčan* (na području Vetova nedaleko od Požege te u Srijemu), *Lajica* (na području Vetova, a u Srijemu i homofonski naziv *lajica* ‘crna ovca’), *Lajan* (u Hrvatskoj) i *Lajin* (na području Sombora), a i u narodnim pjesmama spominju se imena ovnova *Lajiš* i *Lajiša*. U neimenskome leksiku nekih govora hrvatskoga jezika potvrđene su riječi izvedene od osnove *laj-*, koje se odnose isključivo na ovce. Primjerice, u Dobroselu u Lici potvrđen je pridjev *lajast* ‘crn (o ovci)’ (prema Skoku (II: 261)), dok su imenicu *laja* ‘ovca crne boje’ također u Lici zabilježili Čuljat (2009: 127) i Milković (2009: 164). Potrebno je napomenuti da je i u čakavskome Kompolju u Lici zabilježena riječ *laja*, no jedino sa značenjem ‘ovca (općenito)’ (v. Kranjčević 2003: 365). U nekim je pak ličkim govorima opća imenica *laja* višeznačna: primjerice, uz značenje ‘crna ovca’ Milković (2009: 164) donosi i značenja ‘2. *pren.* ovca općenito; 3. *pren.* ovčetina’, a Čuljat (2009: 127) ‘(...) 2. pečena janjetina s ražnja’. Navedeno dokazuje poznatu izrazitu labilnost granice između apelativa i zoonima s

[8] Matasović (1995: 92) zaključuje da Skok hrvatsku riječ smatra supstratnom ako nema slavensku, romansku, turkijsku ili mađarsku etimologiju te ako ima usporednice u albanskome i rumunjskome jeziku. Navedena riječ tim kriterijima udovoljava.

jedne strane, te arhaičnost ili sve manju prozirnost značenja toga korijena, s druge strane. Na neprozirnost osnove upućuje i potvrda iz RSKNJ-a (11: 182), donesena uz apelativ *lajka* sa značenjem 'ovca koja mnogo bleji' – »*Lajka je ona ovca što najviše bleji, pa i kad druge ćute.*« – s obzirom na to da je možemo smatrati pučkom etimologijom. Od osnove *laj* ili *laja*, međutim, nisu nastala samo imena ovaca i ovnova, nego i imena jedinki drugih životinjskih vrsta. Primjerice, već je Kurelac (1867: 10) zabilježio ime konja *Lajko*, Đapić je (1968: 199, 201) u Banatu potvrdio ime *Lajka* nadjenuto kobili i kravi, ime koze *Laja* zabilježeno je u Bastajima pokraj Daruvara (prema izvorima za ARJ (V: 876)), u Bosanskome Grahovu (prema izvorima za RSKNJ (11: 180–181) itd. Sve navedeno, a posebno neisključivost pri imenovanju različitih vrsta životinja, potkrepljuje pretpostavku da se korijen *laj* primarno odnosio na crnu boju dlake općenito.

Konačno, potrebno je istaknuti da zoonime koje je Kurelac prikupio ne smatramo zoonimima stranoga podrijetla jer su nastali hrvatskom tvorbom.

3.1.1.1.7. Osvrt na imena motivirana riječima/osnovama koje izravno upućuju na boju

U ukupnome je korpusu imena ovaca udio imena izravno motiviranih osnovama/riječima koje se odnose na boju 19 % (53/285), što pokazuje da je i pri imenovanju ovaca riječ o jednome od dominantnih motivacijskih modela.[9]

Istaknimo još da motiviranost osnovom sa značenjem boje ne upućuje nužno na to da je cijelo tijelo tako imenovane jedinke iste boje; moguće je, naime, da je i samo određeni predio tijela drugačije, razlikovne boje.

Analiza imena ovaca motiviranih riječima ili osnovama koje izravno upućuju na boju pokazuje da se najveći broj osnova odnosi na nijanse crne (sedam korijena) i crvene/riđe (četiri (ili eventualno pet) korijena) boje, što vrijedi i za imena goveda i konja (usp. Brozović Rončević i Čilaš Šimpraga 2008; Čilaš Šimpraga i Horvat 2014; Horvat 2016).

Gotovo su sva imena ovaca iz Kurelčeva korpusa koja izravno upućuju na boju motivirana idioglotskim osnovama (osim onih koja sadržavaju korijen *laj* (a možda i *kuč*)), dok je, primjerice, među imenima konja udio imena motiviranih aloglotskim osnovama nešto veći, ali ipak nije veći od udjela imena motiviranih idioglotskim osnovama (usp. Horvat 2016).

[9] To primjećuje i sâm Kurelac (1867), ističući: »Uložio sam nĕčto truda i pomnje razabrat imena dlake živinske [...] nu sam mal da ne u more zaplovio, koje kraja nejma«.

3.1.1.2. Imena motivirana riječima/osnovama koje izravno upućuju na specifična obilježja na tijelu ili na različitu boju dijela tijela

3.1.1.2.1. Na specifično obilježje

3.1.1.2.1.1. U obliku točke, pjege, mrlje ili pruge

Lísa, *Lisin*, *Macin* (ili 3.1.2.1.1.), *Macka* (ili 3.1.2.1.1.), *Macovka* (ili 3.1.2.1.1.), *Pega*, *Peguša*, *Pìka*, *Pikešić* [Istra], *Pikuša*, *Pirka*, *Strokava* (ili 3.1.1.3.3.)

Ovom skupinom obuhvaćena su imena motivirana riječima koje upućuju na obilježja u obliku točki, pjega, mrlja ili pruga koje bojom odudaraju od općenite boje dlake imenovane životinje. Sva su ta imena motivirana slavenskim osnovama.

Osnova *lis-* ili *lisa* (< psl. **lysa*) upućuje na postojanje drugačije obojenoga polja dlake koje se proteže duž nosne kosti, od čela do nozdrva.

Osnove *peg-* ili *pega* te *pik-*[10] ili *pika* zrcale prisutnost različitih točkastih uzoraka druge boje koji na vuni tako imenovanih jedinki djeluju poput pjega.

Zoonim *Pirka* nastao je imenotvornom sufiksalnom tvorbom od pokraćene pridjevske osnove (< *pir-* (pokraćeno od *pirkast*)). Etimologija pridjeva *pirkast* i *pirgast* ‘pjegav; šaren, posut crno-bijelim pjegama’, potvrđenih u hrvatskim govorima, nije sasvim jasna – Skok (II: 660–661) pretpostavlja da se mogu povezati s riječima *piriti* ‘plamtjeti’ ili *pirlit* ‘utkane šare’ (prvoj navedenoj daje prednost s. vv. *pirgast*, *piriti*).

U ovu skupinu najvjerojatnije treba uvrstiti i zoonime *Macin*, *Macka* te *Macovka*. Pretpostavljamo da su ti zoonimi motivirani pokraćenom pridjevskom osnovom (*mac-* < *macast*). U prilog takvoj interpretaciji govorile bi dijalektne potvrde. Primjerice, leksik govora Kompolja (Kranjčević 2003: 391) sadržava pridjev *macast* ‘šaren’, a iz priložene se rečenične potvrde *Nâ mȁcasta mačkurȉna, čija je?* može iščitati da pridjev *macast* nije izveden od *maca* ‘mačka’ jer tad rečenica semantički ne bi imala smisla (što zbog oksimorona (umanjenica + uvećanica), što zbog pleonazma). U zapadnohercegovačkim govorima, kako tvrdi Kraljević (2013: 171, 425), pridjev *mȁcast* sinoniman je pridjevu *zelenkast*, koji u zoonimiji odražava nijanse sive boje (usp. Čilaš Šimpraga i Horvat 2014: 47; Horvat 2016: 27). Pižurica (1971: 182, 183) za kravu i vola s imenima *Mȁculja* i *Mȁconja* navodi da su prljavobijele boje dlake, tj. da su *mȁcasti*. Za pridjev *mȁcas*(*t*) u govoru Rovaca Pižurica (1977: 38) kaže: »... obilježava *prljavobijelu* boju i to obično sa *smeđim prugama* bez naglašenih kontura, kao i *mrku i žitu „na prutove“*. Vezuje se isključivo uz boju govečeta i samo se tamo i potvrđuje i imenima (*Màculja*, *Máconja*). Čini se da je nekompaktnost boje primarna odlika, a ne njena osobitost.« Pridjev *macast* vjerojatno treba povezati s glagolima *mackati*, *mazati* i sl., među čijim značenjima može biti i ‘prljati’.

[10] ARJ (IX: 844) donosi riječ *pik* ‘mrlja, pjega’, a istoga je podrijetla i riječ *pika*/*piknja* ‘točka’.

Zoonim *Strokava* možda odražava sekundarno značenje apelativa *stroka*/*štroka* ‘nečistoća, prljavština; mrlja’ ili iz njega izvedena pridjeva *strokav*/*štrokav* ‘vrlo prljav, zapušten, neuredan, neopran’ (v. Bošnjaković 1985 (Srijem); RSGV (Vojvodina); Žugić 2005: 456 (Jagodina); Zlatanović 2013 (južna Srbija)), koji može imati i značenje ‘šarenkast, mrljav’ (Slavonija, Baranja i Srijem; v. Jakšić 2015: 755)).

Napomena:

a. Imena *Macin*, *Macka* i *Macovka* mogu se eventualno interpretirati i kao neizravno motivirana nazivom životinje (više v. u odjeljku 3.1.2.1.1.).

b. Ime *Strokava* također može upućivati na tjelesni nedostatak (kraste zvane stroke) prouzročen bolešću – ovčjim boginjama. Više pojedinosti u vezi s tom interpretacijom v. u odjeljku 3.1.1.3.3.

3.1.1.2.2. Na različitu boju dijela tijela

3.1.1.2.2.1. Na šarenilo općenito

Pisanka, *Šara*, *Šarin*, *Šarka*

Šarenilo cijeloga tijela smije se pretpostaviti za jedinke koje nose imena uvrštena u ovu skupinu. Sva ta imena također su nastala jedino od osnova slavenskoga jezičnog podrijetla. Najplodnija je, očekivano, osnova *šar-*, a potvrđena je i njoj sinonimna – *pisan*.

3.1.1.2.2.2. Na različitu boju određenoga dijela tijela

Bara, *Baretica*, *Bělonosa*, *Bělorepa*, *Bělorepica* [Istra], *Bělouška*, *Crnouška*, *Grlica* (ili 3.1.2.1.2.), *Kale*, *Kalovka*, *Ljuba* (ili 3.1.1.6.2.), *Ljubica* (ili 3.1.1.6.2.), *Ljubin* (ili 3.1.1.6.2.), *Mrka* (ili 3.1.1.1.4.), *Mrkešić* [Istra], *Mrkica* (ili 3.1.1.1.4.), *Mrkin* (ili 3.1.1.1.4.), *Mrkuša* (ili 3.1.1.1.4.), *Puta*, *Putica*, *Putonožica*, *Putonožić*, *Putrka* [Krk]

Obilno su u Kurelčevu korpusu zastupljena imena nastala od osnova koje upućuju na različitu boju određenoga dijela tijela jedinke.

Dio imena sadržava dva korijena, pri čemu se iz drugoga uvijek može iščitati koji se dio tijela ili organ pri imenovanju smatrao razlikovnim (npr. *Bělonosa*, *Bělorepa*, *Bělorepica*, *Bělouška*, *Crnouška*, *Putonožica*, *Putonožić*). Iz tvorbene su perspektive takva imena nastala ili onimizacijom uz usporednu konverziju (*Bělonosa*, *Bělorepa*) ili imenotvornom sufiksalnom tvorbom (*Bělorepica*, *Bělouška*, *Crnouška*, *Putonožica*, *Putonožić*).

Ime *Grlica* može odražavati različitu boju predjela grla, tj. vrata kod tako imenovane jedinke. Modrić (str. 8), primjerice, ovcu *Grlu* opisuje kao jedinku koja je crna, a oko vrata bijela.

Osnova *ljub-*, čiju su plodnost u imenovanju životinja zoonomastičari već naglašavali, potvrđena je i u imenima ovaca i ovnova. Pri interpretaciji potrebno je uzeti u obzir značenja osnove *ljub-* koja su ograničena na kontekst opisa životinje. Sâm Kurelac (1867: 25) uz imena goveda s osnovom *ljub-* donosi napomenu „žut i běl po gubici". Slične opise pronalazimo i u dijalektnim rječnicima: pridjev *ljùbast* Milković (2009: 175) definira kao 'koji ima manji dio svjetlije dlake, obično na glavi ili nogama', a Čuljat (2009: 142) kao '1. prosijed; 2. imati pramen kose druge boje; imati ljùbu (drukčiju boju) na nosu i čelu, obično se kaže za konja ili vola da je ljubast'. Zoonomastičari također navode te opise, v. npr. Brozović Rončević i Čilaš Šimpraga (2008), Čilaš Šimpraga i Horvat (2014) te Horvat (2016).

Za interpretaciju dijela imena obuhvaćenih ovom skupinom vjerojatno je važno uzeti u obzir činjenicu da u nekim govorima hrvatskoga jezika pridjev *mrkav*/*mrkast* (od kojega je dobivena osnova *mrk-*) ima značenje 'koji po obrazima ima mrlje tamnije boje; musav, umrljan'. Primjerice, sâm Kurelac (1867: 63) napominje da je *Mrkešić* to ime dobio jer je 'mrkast oko gubice'. Varijacije toga značenja posvjedočene su u dijelu sjeverozapadnoga čakavskog areala: pridjev *mr̋kast* 'musav, zamrljan po licu' u govoru Rukavca pokraj Rijeke potvrdili su Mohorovičić-Maričin (2001: 163) te Lukežić i Zubčić 2007: 378) za grobnički govor; Runko (2014: 255) u govoru istarskoga naselja Mrkoči ovjerio je pridjev *mrkȕšas*/*mrkȕšasti* sa značenjem 'brnjast, koji ima brnje, prirodne mrlje druge boje oko njuške'; u crikveničkome govoru Ivančić Dusper i Bašić (2013: 152) potvrdile su pridjev *mr̋kāv* 'umrljan (ob. o licu)'; Francetić je (2015: 135) u govoru Boljuna zabilježio pridjev *mr̋kas* 'bijel s crnim pjegama (mrljama)' te zoonime *mrkãč* 'ime ovna crno-bijele boje s rogovima', *mr̋keš* 'ime bijeloga ovna s crnim mrljama po glavi', *mrkuo͡la* 'ime ovce koja ima po tijelu i glavi šarene pjege' i *mrkȕša* 'ime ovce s crnim pjegama po glavi'. Böhm (2004: 113) za mrkušaste ovce kaže da su imale crnu glavu.

Mnogo zoonima izdvojenih u ovu skupinu sadržava korijen *put-*, idioglotskoga podrijetla, u različitim osnovama. Kao i kod imena konja i goveda, taj korijen[11] upućuje na svjetliju boju dlake (tj. bijeli biljeg) na donjemu dijelu nogu. Za zoonim *Putrka* također smatramo da je motiviran osnovom *put-*. Glas *r* u izrazu toga imena može se interpretirati kao sekundaran (usp. *Librica* u odjeljku 3.1.1.3.1. ili *Čubrasti* i *Čubrasta* u odjeljku 3.1.1.3.2./3.1.1.3.3. ovoga rada), a sâm zoonim tvoren je imenotvornom sufiksalnom tvorbom.

Manji je dio imena nastao od osnova stranoga podrijetla.

Zoonimi *Bara* i *Baretica* odražavaju raznobojnost runa tako imenovanih jedinki. Na to nas upućuju mnoge potvrde. U dalmatinskoj Podgori zabilježen je pridjev *barast* 'bijel i crn oko vrata' (ARJ (I: 182)), a u zapadnoj Hercegovini 'koji

[11] Pridjev *putast* u ARJ-u (XII: 792) definiran je kao 'koji ima na sebi (na nozi ili na nogama) bijelu mrlju, kao da nosi puto', a u VRH-u (2015: 1253) kao 'koji ima bijeli biljeg nad kopitom'.

je crne i bijele dlake' (Kraljević 2013: 13)). ERSJ (2: 188) obuhvaća sljedeće riječi (sa sličnim značenjem): *bara* 'crno-bijela koza' (u Dalmaciji i Hercegovini) / 'koza sa šarama po licu' (Lika), *bare* (BiH), *baran* 'crno-bijeli jarac' (BiH, Bosansko Grahovo, Dalmacija, Hercegovina), *barana* 'crno-bijela koza', *barakast* 'umrljan oko usta' (BiH) itd. Skok (I: 110, 115) smatra da je od pridjeva *barzast* 'napola crn, siv ili bijel' stranoga, albanskog podrijetla (~ alb. *bardhë* 'bijel'[12]) – i to njegove okrnjene osnove – stvoren hipokoristik *bára* 'crno-bijela koza' (posvjedočen npr. u Perušiću u Lici), a od njega je izveden pridjev *bȁrast*. Takvomu tumačenju daje prednost pred onim koje bi uključivalo povezivanje s apelativom *baran* 'ovan'. U ERSJ-u (2: 188) navodi se da bi se s pridjevom *barast* vjerojatno trebale povezati i čakavske potvrde koje počinju s *ber* (npr. pridjevi *berast* 'koji je dlake ili perja prošaranih bijelom bojom', *berav*/*berov* 'prosijed' ili imenice *bera*, *berac* i sl.).

Imena *Kale* i *Kalovka* nastala su od osnove *kal-*. U zoonomastičkoj literaturi nalazimo uglavnom podudarne opise jedinki kojima je nadjenuto ime s tom osnovom. Primjerice, Žugić je (2004: 180–181) u južnoj Srbiji zabilježila mnogo imena u tome imenskom gnijezdu: *Kaleja* (ovan s crnim, tamnim biljezima oko očiju), *Kaleša* (ovca bijele boje s crnom gubicom i crnim šarama oko očiju i ušiju), *Kaleško* (ovan s crnom gubicom i crnim biljezima oko očiju i ušiju), *Kalča* (ovan bijele vune sa žutim pjegama oko očiju); u jadovničkoj je zoonimiji ime *Kaluša* (nadjenuto ovci bijele boje, a crnih obraza) potvrdio Petrović (2013: 679); Pižurica je (1971: 178) u govoru Rovaca naišao na imena *Kaluško* i *Kalušile* (nadjenuta bijelomu ovnu meke, rude vune i crne glave) itd. Prema građi iz dijalektnih rječnika, u hrvatskim govorima takva su imena vrlo rijetka (tek je Kraljević (2013: 127) u zapadnohercegovačkim govorima zabilježio ovčje ime *Kaloka*, no uza nj ne donosi opis), pa možemo zaključiti da su tipičnija za srpske i crnogorske govore (Skok je (II: 23–24) apelativ *kaluša* 'ovca crna obraza, crna oko očiju' vezivao uz kosovsko-metohijsko područje). Ispitanici s kojima je surađivala Bojović Manić (2015: 64, 68) za ovcu *Kalušu* te kozu *Kalju* navode da su „bile prljave". Ti ispitanici navedene zoonime vjerojatno povezuju s imenicom *kal* 'blato', no smatramo da je riječ o pučkoj etimologiji. Za sve zoonime s južnoslavenskoga područja iz ovoga imenskog gnijezda, a posebno one Kurelčeve, ustanovljujemo da su također nastali od osnove *kal-* slavenskom tvorbom (slavenskim sufiksima). Osnova je potvrđena i u alb. (*kalushe*), bug. (*калест*, *калеш* 'koji ima crne oči i obraze, koji ima crne mrlje oko očiju'), arum. (*caléšŭ* 'bijel s crnim mrljama po glavi, a osobito oko očiju (o ovci/ovnu ili kozi/jarcu)') te rum. dijal. (*cálea* 'bijeli vol').[13]

[12] Izvorno je to, prema Matasoviću (1995: 93), koji se oslanja na mišljenja Reichenkrona i Russua, dačka ili tračka riječ.

[13] U etimološkoj literaturi s tom se osnovom povezuju i bugarski pridjev *вакъл* 'koji ima crne oči i obraze, koji ima crne mrlje oko očiju' te rumunjski sinonim *oacheș*. Skok (II: 23) smatra da je od bugarskoga *вакъл* nastalo rum. *oacheș*, pri čemu je »[s]log *oa-* u rum. nastao unakrštenjem sloga *va-* sa *oae* < *ovis*«. Autori BER-a (II: 166) smatraju pak da se posuđivanje dogodilo u suprotno-

Etymologia proxima osnove ne može se sa sigurnošću utvrditi[14], no izvorno je, prema Matasoviću (1995: 96), balkansko-romanskoga podrijetla, te se može povezati s lat. *cal*(*l*)*idus* 'koji ima bijelu mrlju na čelu ili glavi (o životinji)'.

Uvidom u ekscerpirane primjere zaključujemo da je pri imenovanju ovaca i ovnova drugačija boja određenih dijelova tijela izrazito razlikovna. U razlikovne organe ili dijelove tijela ubrajaju se: rep, nos, oči, uši, predio usta, glava općenito (ili obrazi) te noge.

Napomena:

a. Izraz zoonima *Grlica* dopušta više mogućnosti tumačenja njegove motivacije. Uz ono navedeno u ovome odjeljku (prema kojemu je nastao imenotvornom sufiksalnom tvorbom od osnove *grl-*), nužno je dopustiti i pretpostavku da je nastao onimizacijom od naziva životinje. U tome slučaju zoonim bi bio neizravno, metaforički motiviran (više v. u odjeljku 3.1.2.1.2.).

b. Uz ono navedeno u ovome odjeljku, osnova *ljub-* može imati i značenje 'drag, mio, ljubljen', stoga u individualnim slučajevima pri interpretaciji treba uzeti u obzir i tu mogućnost motivacije. Tako, primjerice, ime ovna *Ljubana* tumači Skok (II: 337–338). Zbog navedenoga zoonime *Ljuba*, *Ljubica*, *Ljubin* navodimo i u skupini 3.1.1.6.2.

c. Budući da Kurelac ne navodi gdje je zoonime *Mrka*, *Mrkica*, *Mrkin* i *Mrkuša* prikupio, potrebno je pri interpretaciji dopustiti i mogućnost da se osnova *mrk-* odnosi na tamnu (smeđu) boju jedinke, pa ih navodimo i u skupini 3.1.1.1.4.

3.1.1.3. Imena motivirana riječima/osnovama koje izravno upućuju na druge tjelesne značajke

3.1.1.3.1. Na veličinu ili konstituciju tijela

Gojka, *Librica*, *Malovka*, *Maljica*, *Visoka*, *Visokin*

Poznata činjenica da se ime uvijek nadijeva prema značajki koja se ističe ili odudara (prema kojoj se što ili tko može identificirati i definirati) vrijedi i za imena uvrštena u ovu skupinu. Navedena su imena dakle nadjenuta jedinkama koje su ili posebno visoke ili posebno sitne, odnosno mršave. U ovoj skupini sve su zoonimske osnove (*goj-* (< *gojiti*), *lib-*, *mal-*, *visok-*) slavenskoga podrijetla. Imena motivirana pridjevskom osnovom *mal-*/*malj-*[15] mogu, kao i kod osobnih nadi-

me smjeru: bug. *вакъл* < rum. *oacheş* 'crnook' (< *ochi* 'oko'), a na to tumačenje nadovezuju i pretpostavku o izvorno supstratnome podrijetlu (ie. **ok*^{w}*-ól-esjo-* > (?) trač. *(*a*)*kaleš*). Vinereanu (2008: 585) također smatra da je bugarski lik *вакъл* posuđen iz rumunjskoga.

[14] Za riječ *kaluša* Matasović (1995: 96) smatra da je u srpski dospjela iz albanskoga. Za južnosrpske zoonime *Kaleša* i *Kaleško* vjerojatno bi se mogao pretpostaviti utjecaj bugarskoga ili arumunjskoga.

[15] Inačica s fonemom *ļ* potvrđena je, primjerice, u ličkome naselju Kompolju – u pridjevu *ljušan* 'majušan, sitan' (v. Kranjčević 2003: 397).

maka ljudi (usp. npr. nadimak *Mrvica* nadjenut krupnoj osobi), doslovno upućivati na veličinu ili kontrastno odražavati suprotnu značajku. Iz suvremenoga je gledišta manje proziran zoonim *Librica*. Povezujemo ga s pridjevom *librast* 'mršav, nedovoljno uhranjen, slab, koji se ne može lako ugojiti'[16] (v. ARJ (VI: 39); RSKNJ (11: 409)), koji je nastao proširenjem starim sufiksom *-r* od psl. **libъ* 'mršav' (v. Matasović i dr. 2016: 550).

3.1.1.3.2. Na veličinu dijela tijela (organā) ili specifičan izgled dijela tijela (organā)

Bosačka (ili 3.1.2.5.1.), *Braduška*, *Buza* (ili 3.1.1.3.4.), *Čipa*, *Čuba* [Istra, Grobnik] (ili 3.1.1.3.3. ili 3.1.1.3.4.), *Čubac* [Istra, Grobnik] (ili 3.1.1.3.3. ili 3.1.1.3.4.), *Čubrasta* (ili 3.1.1.3.3.), *Čubrasti* (ili 3.1.1.3.3.), *Čuka* (ili 3.1.1.3.3.), *Čukica* [Istra] (ili 3.1.1.3.3.), *Čukin* (ili 3.1.1.3.3.), *Čula* (ili 3.1.1.3.3.), *Čulava* (ili 3.1.1.3.3.), *Čulavi* (ili 3.1.1.3.3.), *Čulin* (ili 3.1.1.3.3.), *Čulka* (ili 3.1.1.3.3.), *Čupa* (ili 3.1.1.3.3. ili 3.1.1.3.4.), *Ćuka* (ili 3.1.1.3.3.), *Ćula* (ili 3.1.1.3.3.), *Ćulava* (ili 3.1.1.3.3.), *Ćuška* (ili 3.1.1.3.3. ili 3.1.1.4.1.), *Dugorepa*, *Kíta*, *Resati*, *Resko*, *Resulja*, *Rěsa*, *Roga*, *Rogica*, *Rogoša*, *Roguša*, *Rožčica*, *Rožka*, *Velouha*

Pri identificiranju i diferenciranju životinja uz njihov općí izgled relevantan može biti i specifičan izgled ili veličina određenoga dijela tijela. Dok je među imenima konja iz Kurelčeva korpusa potvrđen samo jedan primjer temeljen na tome tipu motivacije – *Capasti* (v. Horvat 2016: 33), u imenovanju ovaca takav je model vrlo čest, što potvrđuje obilje primjera.

U ovu su skupinu uvrštena i dva imena s dvama korijenima – *Dugorepa* i *Velouha*, a oba su nastala onimizacijom i usporednom konverzijom (istoizrazni pridjevi već su u doimenskoj fazi upućivali na razlikovni organ, odnosno dio tijela).

Zoonim *Bosačka* vjerojatno je nadjenut ovci koja izgleda kao da je bosa, odnosno onoj koja nema runo na najnižemu dijelu noge (~ *bos* 'bos'). S tim je zoonimom semantički u vezi i opća imenica *bosač* 'bos čovjek', koja je potvrđena primjerice u govorima slovenskoga jezika, na temelju čega bi se moglo pretpostaviti da je i zoonim Kurelac zabilježio na području bliskome slovenskomu jeziku.

Ime *Braduška* motivirano je osnovom *brad-*, koja zrcali specifičnost izgleda brade kod dotične jedinke.

Uvrštavanje zoonima *Čipa* u ovu skupinu potkrepljujemo napomenom koju donosi sâm Kurelac (1867: 36): »Tako Ličani zovu ovcu, u koje su male sisice.« Imena s početnim *Čip-* (npr. *Čipa*, *Čipka*) koja se odnose na životinje (ovce, koze ili krave) s malim i tvrdim sisama, tj. s mršavim vimenom, posvjedočena su na arealu srpskoga i crnogorskoga jezika (npr. u govoru Ibarskoga Kolašina (Bojović

[16] Tom su osnovom motivirani i zoonimi koji se odnose na jedinke drugih životinjskih vrsta. Primjerice, Kurelac (1867: 25) navodi ime krave *Libova*, a Skok (II: 293) donosi sljedeća imena: *Libon* (ime psa), *Libonja* (ime vola (Bosna)) i *Libeša* (ime koze).

Manić 2015: 66, 68), u govorima južne Srbije (Žugić 2004: 186), u Rovcima (Pižurica 1971: 178), na timočkome području (Dinić 2008: 892), a i u ARJ-u (II: 38)). Isto vrijedi i za pridjeve i apelative s istim početkom (npr. *čipkava* (Nesvrta) / *čipava* (Šaprance, Vranje) 'koja ima kratke i tvrde sise, zbog čega ju je teško pomusti', *čipa* (Crveni Grad) / *čipka* (Koćura) 'ovca kratkih sisa' (v. Zlatanović 2013); *čipava* 'koja ima kratke sise i teško se muze (o kravi)', *čipulja* 'krava koja ima kratke sise i teško se muze' (Vojvodina i Srijem; v. RSGV; Bošnjaković (1985: 174); *ćipava* 'koja ima nedovoljno razvijeno vime (o kravi, ovci, kozi)', *čipe* 'krava koja se prvi put teli, s nedovoljno razvijenim vimenom' (Jablanica; Žugić 2005: 441)). U hrvatskim dijalektnim rječnicima s tim početnim fonemskim sastavom nisu zabilježeni zoonimi, a nisu posvjedočena ni neimena (imenice i pridjevi) sa značenjem koje bi se odnosilo na životinjsko vime ili jedinku sa specifičnim vimenom. Samo ARJ (II: 38) navodi da je u Lici posvjedočeno *čipa* 'ovca ili krava s malim sisama, koju je teško pomusti'. Ipak, u neimenskome leksiku uglavnom dalmatinskih i ličkih govora pojavljuju se riječi *čip*/*čipo* sa sljedećim značenjima: primjerice, pridjev *čip* navode Gusić i Gusić (2004: 64) sa značenjem 'kratak, nedostatan', Babić (2008: 77) sa značenjem 'kratak, oskudan, mali, škrt' te Kraljević (2013: 44–45) sa značenjima 'škrt; slab, malen, nedostatan', a Kontić (2015: 28) bilježi *čipo*/*ćipo* sa značenjem 'kratak, nedovoljan', dok prilog *čipo* navode Milković (2009: 53; sa značenjem 'slabo pričvršćeno') i Čuljat (2009: 52; sa značenjem 'slabo, malo'). Usporedbe radi, važno je istaknuti da su i u nekim drugim slavenskim jezicima posvjedočene riječi koje svojim izrazom ili značenjem vjerojatno upućuju na povezanost s hrvatskim riječima i zoonimima spomenutim u ovome radu. U govorima slovenskoga jezika potvrđen je pridjev *čipel* 'oskudan; neznatan, jedva dovoljan', što je i izrazno i značenjski vrlo slično hrvatskim potvrdama. U makedonskome jeziku pridjevi *чип* i *чипав* znače 'prćast (tj. kratak i izdignut) /o nosu/' (Dimitrovski, Korubin i Stamatoski 1986: 1642, 1650), a isto značenje ima i u bugarskome pridjev *чип* (Radeva 2012: 721). Usto *чипаво* u makedonskome znači 'slabo, labavo, nepotpuno', što odgovara stanju u hrvatskim govorima. U češkim govorima pridjev *číplý* ima značenje 'koji nema rogove' (v. SNČJ), a uz slovački izraz *čiplá koza* Kálal (1923: 77) dodaje značenje 'koza s odsječenim rogovima'. Ivić (2000, I: 164) te SNČJ navode i imenicu *čiplenka* 'srna, košuta (prije prvoga lanjenja)'. Zbog izrazne i značenjske sličnosti (značenje uvijek upućuje na kratkoću, slabost, malenost, odnosno na tjelesnu značajku, npr. kakav nedostatak) s hrvatskim potvrdama vjerojatno je sve navedene slavenske potvrde moguće etimološki povezati. Jezikoslovci nisu sasvim suglasni pri interpretaciji etimologije te osnove. Ipak, većina njih – primjerice, Sławski (II: 202), ESSJa (4: 115–116) i Ondruš (1977: 239–243) – pretpostavlja postojanje psl. pridjeva **čirъ*, nastala od ie. korijena *(*s*)*keiṛ* 'rezati, sjeći'.[17]

[17] U ARJ-u (II: 38) osnova *čip* povezuje se sa riječima *štipati* i *čupati*; tako i slovenski pridjev *čipel*

Za imena *Čuba*, *Čubac*, *Čubrasta*, *Čubrasti*, *Čuka*, *Čukica*, *Čukin*, *Čula*, *Čulava*, *Čulavi*, *Čulin*, *Čulka*, *Čupa*, *Ćuka*, *Ćula*, *Ćulava* i *Ćuška* smatramo da sadržavaju isti korijen, stoga ih zajedno komentiramo. Suvremeni rječnici hrvatskoga standardnog jezika za pridjeve s početnim *ču-* navode nekoliko značenja. HER donosi pridjeve *čȕlav*, *čȕljav*, *čȕlat*, *čȕljat*, *čȕlast*, *čȕljast* sa značenjima '1.a. koji ima male uši; b. koji nema jedno uho; 2. koji ima odsječene i prelomljene uši (o životinji)'. VRH (2015: 154, 160) navodi sinonimne pridjeve *čȕlav*, *čȕlast*, *čȕlat* te *ćȕlav* sa značenjima '1. koji ima male uši; 2. koji ima odsječeno ili prelomljeno uho ili odsječene ili prelomljene uši; 3. koji nema rogova ili kojemu je jedan rog izbijen', a u napomeni se ističe da se najčešće pojavljuju u kolokacijama s imenicama *ovca*, *ovan* ili *jare*. I u organskim govorima potvrđena su slična značenja: Bašić je (2013: 40) u govoru Škabrnje zabilježio imenicu *čúla* 'ovca bez uha ili kratkih ušiju'; dijelom su leksika govora Dalmatinske zagore i riječi *čubra*, *čubrast* 'kratkih ušiju (prvenstveno se odnosi na kozu ili jarca, ali i na ovce, ljude i sl.)', *čula* 'ovca kratkih ili podrezanih ušiju (rjeđe se odnosi na kozu)', *čulast* 'kratkih ušiju (prvenstveno se odnosi na ovce)'; prema Babiću (2008: 79), u Studencima *čúla* je 'ovca bez ušiju', a *čȕlav* 'koji je malih ili prelomljenih ušiju'; u rječniku zapadnohercegovačkoga govora (v. Kraljević 2013: 46–47) s istim su korijenom zabilježene riječi *čȕbrast* 'u koga su male uši', *čȕla* 'ime ovce čulastih ušiju', *čúla*, *čȕlast* 'koji ima male uši ili su mu priljubljene uz glavu' te *čȕlīn* 'ime vola čulastih ušiju'; u Grobniku su (v. Lukežić i Zubčić 2007: 212) potvrđeni apelativi *čȕba* 'ovca malih ušiju' i *ćȕla* 'ovca s izrazito malim ušima'; leksik govora Novalje na otoku Pagu (v. Vranić i Oštarić 2016: 177) sadržava sljedeće riječi: *čȕlav* 'osakaćen', *čūlȅ* 'onaj koji je malenih ušiju (čovjek, ovan i sl.)', *čulîn* 'janjčić malenih ušiju' itd. Gusić i Gusić (2004: 66) za govore Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine bilježe riječi *čula* 'ovca kratkih ili podrezanih ušiju (rjeđe se odnosi na kozu)' te *čulast* 'kratkih ušiju (prvenstveno se odnosi na ovce)'. I u kontinentalnijim govorima potvrđene su riječi s istim značenjem: u govoru bačkih Bunjevaca (Peić i Bačlija 1990: 54) zabilježeno je *ćȕlav* 'malih ušiju', a u Slavoniji, Baranji i Srijemu (Jakšić 2015: 107) *čulav*, *ćulast*, *čuljast* '1. gluh, nagluh; 2. malih ušiju, odgrizena ili oštećena uha'. Petrović (2007: 133; 2013: 677, 680) u govorima Jadovnika i Gornjih Stranjana pokraj Prijepolja zabilježio je imena *Čulja* i *Čulj^{i}ca*, koja se odnose na ovcu ili kravu s malim ušima. Bojović Manić (2014: 66, 78) također je registrirala zoonime s osnovom *čulj-* koje se odnose na jedinke s malim/kratkim ušima (ovca *Čulja* i konj *Čuljko*). U Jablanici u Srbiji je Žugić (2005: 443) zabilježila pridjev *čuljes* 'koji je bez jednoga dijela uha', odnosno imenice *čuljko* i *čuljka* 'koji/koja ima okrnjeno uho'. Uz zoonime *Ćuka* i *Ćuška* Kurelac (1867: 32) ističe

Bezlaj ET (I: 82–83) povezuje s osnovom **ščep-* (koja se pojavljuje i u inačicama **ščēp-* (**ščap-*), **ščьp-* (*včeniti*, *vščeniti*) i **ščip-* (**ščip*)). Dubinski gledano, i osnove navedene u ovoj bilješci mogu se povezati s ie. korijenom *(*s*)*keip* 'rezati, sjeći'.

da je riječ o jedinkama malih šiljastih ušiju. Dok su značenja u dosad spomenutim govorima više-manje slična ili približna, potvrđena su i neka odstupanja. Primjerice, u govoru Lovinca i u govoru Svetoga Roka (Japunčić 1998: 31, 33; 2013: 66, 68) *ćúla* je definirana kao 'ovca sitnih ušiju', no pridjev *ćùlav* ima značenje 'velikih ušiju'. Tako je i u nekim srpskim govorima: npr. u Gornjemu Trebešinju *ćula* je magarica koja ima preduge uši (Zlatanović 2013). U dijelu literature nailazimo i na proširenje značenja – navedeni se korijen može odnositi i na rogove. Takvo proširenje značenja spomenuli smo već za VRH, no pronalazimo ga i u hrvatskim mjesnim govorima. U govoru Kompolja (Kranjčević 2003: 88–89) zabilježen je pridjev *čȕkast* 'koji je bez rogova', a Milković je (2009: 54) također u Lici uz imenicu *čȕla* 'ovca malih ušiju' te pridjev *čùlast*/*čùlast* zabilježio i imenicu *čȕlīn* 'ovan bez rogova'. Isto tako, Čuljat (2009: 53) za ličke ikavske govore navodi riječi: *čȕla* 'bez ušiju (o ovci)', *čùlav* 'bez ušiju ili malih ušiju', ali i *čȕlīn* (prid. *čȕlast*) 'ovan bez rogova'. U govoru Imotskoga i okolice *čúla* je 'ovca sitnih ušiju ili bez rogova' (v. Šamija 2004: 75). I u nekim govorima srpskoga jezika potvrđeno je takvo proširenje značenja: Zlatanović je (2013) u Bujkovcu zabilježio pridjev *čulj* 'koji ima slomljen rog ili rogove', a imenice *čuljak* 'vol sa slomljenim rogom (ili rogovima)' u Gornjemu Trebešinju, *čuljka* 'krava ili ovca sa slomljenim rogom (ili rogovima)' u Novome Selu i Vardeniku te *čuljko* 'ovan sa slomljenim rogom (ili rogovima)' u Donjemu Stajevcu; Žugić (2004: 186) uz zoonime s osnovom *čulj-* donosi napomenu da je riječ o jedinkama sa slomljenim rogom. Volčič (1860: 35) uz ime *ćuba* također dodatno pojašnjava da je riječ o ovci bez rogova. Ovcu *Čubru* s kratkim ušima spominje i Pižurica (1971: 178) u opisu zoonimije Rovaca. Zajednički je nazivnik svim imenima isti korijen i isti poticaj za imenovanje – riječ je o jedinkama kojima je razlikovna veličina ili specifičan izgled ušiju (ili, rjeđe, rogova). Načelno bi se sva ta imena mogla uvrstiti i u skupinu 3.1.1.3.3. jer se upravo takav specifičan izgled ušiju ili rogova može smatrati i manom ili nedostatkom. Skok (I: 339) u rječničkome članku s natuknicom *čúbra* navodi različite zoonime: *Čubra*, *Čubrilo*, *Čula*, *Čulan*, *Čulovka*, *Čuka*, *Čukan*. Imajući uvid u njih te u imenice i pridjeve potvrđene na različitim područjima, utvrđuje: 1) da konsonant *č* alternira s *ć* te 2) da su u zoonimima potvrđeni dočetci koji počinju s *-br-*, *-l-* i *-k-*. Premda Skok ne navodi ime *Čuba*, potvrde iz Grobnika (i iz slovenskoga dijela Istre; v. Zadnik i dr. 2013: 40) s istim značenjem upućuju nas na to da može biti riječ o istome korijenu. Böhm (204: 113) tvrdi da se na području Istre i susjednih slovenskih krajeva ime *Čuba* nadijevalo ovcama bez ušiju ili jedinkama s malim, ali mesnatim ili debelim ušima. Imajući to na umu, za fonem *r* u dočetcima *-bra* i *-brilo* možemo pretpostaviti da je sekundaran (kao u primjerima *Librica* i *Putrka*). Skok ne navodi ni imena koja počinju s *čup-*. Međutim, na temelju terenskih potvrda smatramo da se i to ime može uvrstiti u isto imensko gnijezdo. Naime, Žugić (2004: 187) navodi ime ovce *Čupa* te imena ovnova/jaraca *Čupak*, *Čupan*, *Čupko* te se sva

odnose na jedinke kratkih ušiju, a i Zlatanović (2013) bilježi pridjev *čupes* 'koji je kratkih ušiju' u govoru Vranja te imenice *čupka* 'koza kratkih ušiju' (Roždane) ili 'ovca kratkih ušiju' (Preobraženje) i *čupoša* 'koza kratkih ušiju' (Sveta Petka). O etimologiji u literaturi nema suglasja.[18] ESSJa (4: 132) i Sławski (II: 288) rekonstruiraju psl. pridjev **čulъ* te dublje ie. podrijetlo. I u drugim su slavenskim jezicima posvjedočene riječi s osnovom *čul-* (pridjev ili imenice i glagoli tvoreni od njega): bug. *чул* 'koji ima oštećeno uho, koji nema rogove, koji ima prćast nos', slov. *šul* 'koji ima male uši ili je bez ušiju'[19]; slč. *čula* 'ovca bez ušiju ili s malim ušima', češ. dijal. *čułka* 'ovca s malim ušima', *čulena* 'koza s malim ušima', polj. dijal. *czuły*, *ćuły* 'koji nema rogove'; ukr. dijal. *чулий* 'koji je bez ušiju ili ima male uši; koji je bez rogova ili ima male rogove'. Istovrijednice postoje i u rumunjskome – *ciul* (*oae ciulă*) 'koji je bez ušiju ili s vrlo malim ušima'[20], u mađarskome – *csula* te u albanskome – *çullë* 'ovca s malim ušima'[21].

Zoonomastička literatura upućuje nas na to da i ime *Kíta* može upućivati na dvije značajke – postojanje dužega pramena vune na čelu ili posebnost repa. Imena motivirana osnovom *kit-* koja se odnose na postojanje dužega pramena donosi Žugić (2004: 183) – krava *Kita*, vol *Kitnjak*, ovca *Kitka*, a imena motivirana osnovom koja se odnosi na posebnost repa donose Pižurica (1971: 175, 178, 182, 183) – *Kitača*, *Kitna*, *Kitalj* i *Kitile* 'crne ovce i ovnovi s bijelim biljegom na vrhu repa, kitasti', *Kitna*, *Kitulja*, *Kitonja* 'goveda s biljegom na vrhu repa', Žugić (2004: 183) – *Kitonja* 'vol kitnjastoga repa', Petrović (2013: 677) – *Kitonja* 'bik s kitom bijele ili svjetložute boje na kraju repa', Bojović Manić (2015: 70, 73) – *Kita* 'krava s ki-

[18] ARJ (II: 153), Škaljić (1966: 181) i HER izvode pridjev *čulav* i riječi iz njegova tvorbenog gnijezda od tur. *kulak* 'uho'. Skok (I: 339) te Matasović i dr. (2016: 142) smatraju da je tu osnovu formalno teško izvoditi od tur. *kulak* (tur. *k* ispred *a*/*o*/*u* ostaje neizmijenjeno, a prelazi u *ć* samo ako se nađe ispred *e*) te je definiraju kao balkanizam (Skok vjeruje da se na sjever proširila zahvaljujući rumunjskim pastirima). Uz glasovni razvoj, pretpostavku o turskome jezičnom utjecaju pobijaju i antroponimijske potvrde koje su vjerojatno nastale od iste osnove, a posvjedočene su u razdoblju prije kontakta s Osmanlijama ili razdoblja u kojemu još nije očekivan utjecaj turskoga jezika. Primjerice, Šimunović (2006: 226) navodi da su u 14. stoljeću potvrđena osobna imena *Čuljen* i *Čuljko*; prema vrelima iz 16. stoljeća (*Urbaria et conscriptiones*, sv. 51, br. 2, Popis gornice susedgradskog vlastelinstva, fol. 17), u Brdovcu su 1567. godine posvjedočena prezimena *Chwlawecz* i *Chwlych*. Za upućivanje na posljednje vrelo zahvaljujem Branimiru Brglesu.

[19] Etimologija slovenske riječi *šul* nije sigurna. Bezlaj ET (IV: 129) donosi osvrt na prethodne interpretacije: Mel'ničuk riječ *šûl* povezuje s pridjevom *šut* (~ ie. **kseu̯-*), Sławski je povezuje s **čulъ* (~ ie. **(s)keu̯H-lo-* ~ **skeu̯H-* 'rezati'), a prema Snoju slovenske riječi s početnim *š* od te osnove moguće je izvoditi od metatezom nastaloga **kseu̯H-lo-* (eventualno uz *šûl* < **ščulъ* (< *s-čulъ*)).

[20] Vinereanu (2008: 234–235) pri tumačenju rumunjskoga pridjeva *ciul* (arum. *ciul*) 'bez ušiju, s odsječenim ušima' problematizira tvrdnje autora prema kojima je riječ nastala od grč. *κύλλος* (Pascu; Diculescu; Puşcariu) te navodi da i grčki i balkanski likovi vjerojatno imaju isto, supstratno podrijetlo.

[21] Prema Orelu (1998: 53), u albanski je riječ *çullë* 'ovca s malim ušima' posuđena iz slavenskih jezika.

tom na repu', *Kitonja* 'vol koji je imao kitastu šaru na repu' itd.

Prilično su dobro zastupljeni i primjeri motivirani osnovama s korijenom *res* (*resa* i *resat-*): *Resati*, *Resko*, *Resulja*, *Rěsa*. Oni upućuju na postojanje resa 'visećih izraštaja kože pod grlom', usp. npr. Pižurica (1971: 177), Žugić (2004: 185), Petrović (2013: 681) itd. O pasminama kod kojih se češće pojavljuju rese vidi npr. u Barać i dr. (2005). Valja međutim u obzir uzeti i druge napomene iz zoonomastičke literature. Primjerice, Petrović je (2009: 385) u Rađevini zabilježila ime *Resa* koje se odnosi na ovcu koja na ušima ima resice.

Brojnošću se ističu zoonimi motivirani osnovom *rog-*, odnosno oni koji upućuju na prisutnost rogova na pojedinoj jedinki ili na njihov specifičan izgled (*Roga*, *Rogica*, *Rogoša*, *Roguša*, *Rožčica*, *Rožka*). Relevantno je primijetiti da su sva imena ženskoga roda, odnosno njima se imenuju jedinke ženskoga spola. Naime, ovce rjeđe imaju rogove nego ovnovi, pa se njihovo pojavljivanje na ženkama smije smatrati razlikovnim.

Ime *Buza* također smo uvrstili u ovu skupinu jer vjerojatno odražava razlikovnost određenoga dijela tijela. Pretpostavljamo da je nadjenuto jedinki koja je od ostalih razlikovna po izgledu usana. RSKNJ (2: 249, 255) navodi imenice *bȕdza* '1. usna; 2. usta', *buza* i *bȕdzula* 'debela usna' te od njih izvedene pridjeve *bùdzat* 'koji je debelih usana', *budzulast*, *buzat*... U ARJ-u nijedna od tih riječi nije potvrđena. Prema Orelu (1998: 43–44), riječ je izvorno albanska (< alb. *buzë* 'usna' < palb. **budjă*), a u slavenske se jezike proširila posredovanjem rumunjskoga (*buză*) ili arumunjskoga (*budză*). Vinereanu (2008: 171) također smatra da su slavenski likovi posuđeni iz rumunjskoga, no navodi da je podrijetlo rumunjskoga apelativa supstratno.

Prikupljeni zoonimi i njihova analiza vode nas k zaključku da su pri imenovanju ovaca i ovnova za diferencijaciju i identifikaciju najčešće relevantni i razlikovni izgled ili veličina ušiju i rogova, a rjeđe repa, nogu, resice, usana, brade te vimena.

Napomena: Uzimajući u obzir napomene iz (ponajprije zoonomastičke) literature, i u ovome odjeljku donosimo nekoliko rezervi ili mogućnosti drugačijih tumačenja.

a. Za zoonim *Bosačka* može se pretpostaviti i da je motiviran toponimom (više v. u odjeljku 3.1.2.6.1.).

b. Moguće je da je ime *Buza* motivirano riječju koja se odnosi na kakvoću vune. Više v. u odjeljku 3.1.1.3.4.

c. Pozivajući se na Belostenca, Kurelac (1867: 63) pretpostavlja da u imenima *Čuba* i *Čubac* osnova *čub-* možda upućuje na izgled usana (< *čuba* < psl. **čuba*), no smatramo da je to slabo vjerojatno s obzirom na to da na navedenome arealu (u Istri i na grobničkome području) za riječ *čuba* nije potvrđeno značenje 'usna'.

Eventualno u istim tim imenima osnova može upućivati i na izgled vune, no u tome slučaju ta bismo imena obuhvatili skupinom 3.1.1.3.4. (detaljnije objašnjenje vidi u tome odjeljku).

d. Ime *Čupa* možda se odnosi na čupavost jedinke, što pretpostavlja Kurelac (1867: 36). U tome slučaju to bismo ime uvrstili u skupinu 3.1.1.3.4. (detaljnije objašnjenje vidi u tome odjeljku).

e. Ime *Ćuška* moglo bi zrcaliti i ponašanje određene jedinke (< *ćuška* 'šamar, pljuska' (onomatopejskoga podrijetla)). U prilog takvomu tumačenju išla bi činjenica da je u Kurelčevu korpusu imena ovaca potvrđeno ime *Pljuska*, motivirano riječju koja upućuje na specifičnost u životinjinu ponašanju. Više v. u odjeljku 3.1.1.4.1.

3.1.1.3.3. Na fizičku manu ili nedostatak određenoga dijela tijela ili organa

> *Čuba* [Istra, Grobnik] (ili 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.4.), *Čubac* [Istra, Grobnik] (ili 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.4.), *Čubrasta* (ili 3.1.13.2.), *Čubrasti* (ili 3.1.1.3.2.), *Čuka* (ili 3.1.1.3.2.), *Čukica* [Istra] (ili 3.1.1.3.2.), *Čukin* (ili 3.1.1.3.2.), *Čula* (ili 3.1.1.3.2.), *Čulava* (ili 3.1.1.3.2.), *Čulavi* (ili 3.1.1.3.2.), *Čulin* (ili 3.1.1.3.2.), *Čulka* (ili 3.1.1.3.2.), *Čupa* (ili 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.4.), *Ćuka* (ili 3.1.1.3.2.), *Ćula* (ili 3.1.1.3.2.), *Ćulava* (ili 3.1.1.3.2.), *Ćuška* (ili 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.4.1.), *Krivulja* (ili 3.1.1.4.2.), *Krnja*, *Kusa*, *Mulešić* [Istra], *Mulica*, *Mulin*, *Reba*, *Rebica*, *Strokava* (ili 3.1.1.2.1.1.), *Škuljouha*, *Šuša*, *Šušac*, *Šušak*, *Šušava*, *Šuška*, *Šuta*

Nedostatci određenih dijelova tijela, posebice oni rijetki ili specifični samo za manji broj jedinki, također mogu biti relevantni pri diferencijaciji i identifikaciji životinja. Imena motivirana riječima koje upućuju na takve nedostatke Pižuricu (1971: 169) podsjećaju na profilaktičke (tj. zaštitne) antroponime – nadijevanjem upravo takvoga imena jedinka se (u ovome slučaju životinja) unaprijed zaštićuje od zla.

Velik udio zoonima iz ove skupine upućuje na kakvu manu rogova – njihovu odsutnost ili slomljenost. Najbrojniji su među njima oni motivirani osnovama koje počinju sa *šuš-* (pridjevska *šušav* i imenička *šuša*) te *šut-* (pridjevska *šut* i imenička *šuta*): *Šuša*, *Šušac*, *Šušak*, *Šušava*, *Šuška*, *Šuta*. Sa značenjem 'koji je bez rogova' u hrvatskome se jeziku uz pridjev *šut*, pojavljuju i pridjevi *šukav* te *šušav*, posebno kao osnove zoonima (usp. npr. Čilaš Šimpraga i Horvat 2014: 52). Prema SOE-u (II: 344, 348), zoonimi motivirani istom osnovom zabilježeni su i izvan južnoslavenskoga područja – primjerice, u Slovačkoj i Poljskoj (*Šutaňa*, *Szutula*). Skok (II: 167–168) navodi da je pridjev *šut* potvrđen i u drugim slavenskim jezicima (npr. bugarskome, češkome, poljskome te ukrajinskome), kao i u albanskome (*shutë* i *sutë*), rumunjskome (*ciută*) te mađarskome (*suta*). Prema suvremenim etimološkim rječnicima (npr. Bezlaj ET (IV: 134); Gluhak 1993: 337–

338; Snoj 2009b: 313; Matasović i dr. 2016: 487–488), etimologija je praslavenska (< psl. **šutъ* 'bez rogova' < ie. **ksewt*)[22]. Za likove koji sadržavaju fonem *š* (s. v. *šušec* (tj. *šušast*)) Bezlaj ET (IV: 134) smatra da bi ih bilo moguće izvoditi: »iz adj. **s'ŭchъ* < **ksḗu̯-so-s*, ki se lahko ohranja v. r. dial. *šúchoba* 'ničnost, nečimrnost' (Vasmer[2], 1.c.), po vzorcu **sûchъ* → **súsʼa* pa substantiviziran v jslov. **sʼŭsʼa* (f.) 'kar je slabo, oguljeno, golo ipd.' = hrv. *šȕša* 'žival bez rogov; nepomemben človek, niče'«.

Jedinkama bez rogova mogu biti nadjenuta i imena s pridjevskom osnovom *mul-*. U Kurelčevu korpusu tako nailazimo na imena *Mulešić*, *Mulica* te *Mulin* (on sâm također ih opisuje kao bezroge), a ime *Muležić* s istim opisom tako imenovane životinje zabilježio je Volčič (1860: 35). I u suvremenim se hrvatskim mjesnim govorima riječi s korijenom *mul* povezuju sa značenjem 'bez rogova (o ovnu ili ovci)': Runko (2014: 258) u govoru Mrkoči u Istri bilježi imenice *mȕlac* i *mȕleš* te pridjeve *mȕlas*/*mȕlasti*; Kalčić, Filipi i Milovan (2014: 165) bilježe imenicu *mûleš* u Roveriji, a Gagić (2017: 218) *mȕleš* u Pazinu; Vranić i Oštarić (2016: 383) ovjerili su *mūlâc* u Novalji na Pagu; Čuljat je (2009: 147) u Lici zabilježio imenicu *mȕlīn*, a za zapadnohercegovačke govore Kraljević (2013: 190) navodi riječi *mȕlast* i *mùlīn*. Osnova je posvjedočena i u slovenskome jeziku: *mul* (prid.) 'bez rogova', *mul*, *mulj*, *mulec* 'vol bez rogova', *mula* 'krava bez rogova; koza bez rogova', *mulič*, *muljak* 'jarac bez rogova', *mudla* itd. (v. Bezlaj ET (II: 205)). Skok (II: 479–480) riječi iz neimenskoga sloja i zoonime koji upućuju na izostanak rogova povezuje s apelativom *mula* 'mula, *Equus mulus*' romanskoga podrijetla. Ne odbacuje ni mogućnost ukrštanja s lat. pridjevom *mutilus* 'okrnjen' (čemu bi u prilog išlo i slovensko *mudla*). Bezlaj ET (II: 205) donosi osvrt na autore koji smatraju da je riječ o supstratnoj riječi (< supstr. **mūl*(*l*)*o-* 'bez rogova').

Pretpostavljamo da i ime *Krnja* upućuje na manu rogova (konkretno, na njihovu odlomljenost ili na izostanak jednoga roga). Ono je motivirano pridjevskom osnovom *krnj-* 'kojemu je dio odbijen, oštećen; koji je nepotpun' (< psl. **kъrnъ*). Imena s tom osnovom jednako interpretiraju i Pižurica (1971: 176) u govoru Rovaca i Petrović (2013: 679) u govoru Jadovnika.

Iz imena *Krivulja* nije moguće jednoznačno iščitati koju značajku jedinke zrcali. S jedne strane, motiviranost tom pridjevskom osnovom slavenskoga podrijetla može reflektirati postojanje neravnih rogova (tako primjerice Bojović Manić (2015: 70) u govoru Ibarskoga Kolašina interpretira kravlje ime *Krilja*).

Na mane slušnih organa upućuje u ovome korpusu zoonim *Škuljouha*. Na-

[22] Starije su interpretacije (navedene npr. u Skok (II: 167–168) te Vinereanu (2008: 238)) uglavnom odbačene; sukladno najproširenijoj interpretaciji, i Orel (1998: 447) za albanske likove *shut* i *shyt* smatra da su posuđeni iz slavenskoga (< **šutъ*). Ipak, premda je riječ o recentnijemu djelu, u etimološkome rječniku rumunjskoga jezika (Vinereanu 2008: 238) pretpostavlja se supstratno podrijetlo.

stao je onimizacijom i usporednom konverzijom od istoizraznoga pridjeva, koji je u neimenskome sloju leksika nastao složeno-sufiksalnom tvorbom. Zoonim dakle sadržava dva korijena – *škulj-* i *uh-* – drugi upućuje na to koji je dio tijela različkovan (uši), a prvi specificira po čemu (*škulja* znači 'rupa'[23], dakle riječ je o jedinki s rupom na uhu ili ušima). Skok (III: 272) imenicu *škulja*/*škuja* 'rupa' povezuje s imenicom *skula* 'krasta, oteklina', što objašnjava promjenom *sk* > *šk*. Bezlaj ET (IV: 78) u slovenskome jeziku potvrđuje dva značenja riječi *škulja*: '1. rupa; 2. (pločasti) kamen', a premda za psl. **skuľa* ne utvrđuje sigurnu etimologiju, smatra da se možda može izvesti od ie. **skōu̯-l(i)i̯ā* ~ **skĕu̯-lo-* ~ **skeu̯H-* 'rezati, odvojiti'.

Izostanak repa ili njegovu kratkoću zrcali ime *Kusa*, nastalo onimizacijom i usporednom konverzijom od istoizraznoga oblika ženskoga roda pridjeva *kus* 'koji je bez repa; koji ima malen rep'. Taj je pridjev slavenskoga podrijetla; Skok ga (II: 245–246) povezuje s imenicom *kus* (< psl. **kǫsъ* 'komad; zalogaj').

Pokušavajući protumačiti imena *Reba* i *Rebica*, Kurelac ih (1867: 33) dovodi u vezu s imenicom *reva* 'sirotica', koju je potvrdio u Primorju. Međutim, vjerojatno se za jedinke koje nose ta imena također može pretpostaviti bezrepost. Pridjev *rebast* 'bez repa, kusast' naveden je u ARJ-u (XIII: 801), a riječi s tim korijenom posvjedočene su (prema dostupnoj dijalektnoj građi) u Istri[24]: *rȅbas*/*rȅbasti* 'koji je bez repa ili kratkoga repa, kus' te *Rȅba* 'ime ovce' u Mrkočima (Runko 2014: 544) i u boljunskim govorima (Francetić 2015: 231) ('ime ovce kratka repa'). Zanimljivo je da je na roverskome području (Kalčić, Filipi i Milovan 2014: 233) zabilježeno proširenje značenja – *rȅbast* '1. bezrep; 2. bezuh'; *rȅba* 'životinja bez repa ili uha (obično o ovci)'. Posvjedočenost imenice dopušta dvije mogućnosti tvorbene analize – ili je zoonim nastao onimizacijom od imenice ili imenotvornom sufiksalnom tvorbom od pokraćene pridjevske osnove. Pridjev *rebast* 'bez repa' potvrđuje i Miklosich (1886: 274), a za slovenski jezik Pleteršnik (2014), no sa značenjem 'koji ima kratak rep'. Bezlaj ET (III: 162) hrvatski i slovenski pridjev (< **rębastъ*) povezuje s glagolom *rebati* 'glodati (kost ili drvo)' (< psl. **rębati*). Navedeni arealni podatci upućuju na veliku vjerojatnost da je i navedena imena Kurelac prikupio na području istarskoga poluotoka.

Ime *Strokava* moglo je nastati od apelativa *stroka* 'bolest boginje ovaca, *variola ovina*; ovčje kraste' (v. Jevtić i Živanov 2018). Navedeni apelativ zabilježen je u rijetkim hrvatskim dijalektnim rječnicima (v. *štrok*/*štroka* 'ovčje boginje', *štrokav*/*štrokast* 'metiljav, zaražen' (Jakšić 2015: 755)). Etimologija je nejasna. Skok (III: 347) riječ navodi, no ne interpretira etimologiju. Apelativ se izra-

[23] Obilje potvrda iz istarskih govora donosi primjerice Filipi (2007: 90), no ističe da etimologija nije jasna.

[24] Međutim, nije zabilježena u svim istarskim govorima: primjerice, nije navedena u rječnicima pazinskoga, pićanskoga ili orbanićkoga govora.

zno može povezati s albanskim riječima *strok* ‘ošugaviti’, *strokaq* ‘šugav’, *strokë* ‘šuga, svrab’ (Zajmi i dr. 1981: 869), no Orel (1998: 403) vjeruje da je ta riječ u albanski posuđena iz južnoslavenskih jezika, stoga posuđivanje u obrnutome smjeru nije vjerojatno.

Zaključno, zoonimi obuhvaćeni ovom skupinom zrcale nedostatke rogova, ušiju, repa, nogu i kože općenito.

Napomena:

a. Kako smo već napomenuli u odjeljku 3.1.1.3.2., u ovu se skupinu mogu ubrojiti i sva imena koja počinju s *ču-* ili *ću-* s obzirom na to da se specifičan izgled ušiju (njihova malenost, prelomljenost ili čak njihov izostanak) ili rogova (njihova slomljenost ili odsutnost uopće) smatraju i određenom manom. Njihovu obradu i napomene u vezi s obradom (eventualnu mogućnost uvrštavanja u druge skupine) v. u navedenome poglavlju.

b. Ime *Krivulja* može se odnositi i na specifičan način hoda (više v. u odjeljku 3.1.1.4.2.).

c. Moguće je, prema značenjima osnove potvrđenima u literaturi, da ime *Strokava* odražava i prljavost (neopranost, neurednost) ili šarenilo (mrljavost) vune određene jedinke. Pojedinosti te mogućnosti interpretacije v. u odjeljku 3.1.1.2.1.1.

3.1.1.3.4. Na izgled ili kakvoću dlake

> *Brka* (ili 3.1.2.3.1.1.1.), *Brkac* (ili 3.1.2.3.1.1.1.), *Brkulja* (ili 3.1.2.3.1.1.1.), *Buza* (ili 3.1.1.3.2.), *Čuba* [Istra, Grobnik] (ili 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.3.), *Čubac* [Istra, Grobnik] (ili 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.3.), *Čupa* (ili 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.3.), *Frnćelinka*, *Peleška*, *Rehulja* [Srijem], *Ruda* (ili 3.1.1.1.3.), *Rudasta* (ili 3.1.1.1.3.), *Runka*, *Runovka*

Za zoonime izdvojene u ovu skupinu moguće je pretpostaviti da zrcale specifičan izgled dlake jedinke.

Kurelčevoj napomeni o arealu na kojemu su zoonimi *Čuba* i *Čubac* prikupljeni (na području Grobnika i Istre) nužno treba posvetiti pozornost pri utvrđivanju motivacije te dati prednost značenju osnove potvrđenu na istome tom arealu (više v. u skupinama ili 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.3.). Međutim, valja imati na umu da osnova *čuba* (kao i *čupa*) može upućivati i na izgled vune. U zoonomastičkoj literaturi nailazimo na imena s napomenama o motivaciji tom značajkom. Primjerice, dio je zoonimije Rovaca ime *Ćúba*, koje nosi ovca duge vune na glavi, posebno na čelu (v. Pižurica 1971: 177). Prema istome autoru (Petrović 2007: 133; 2013: 680), ime *Ćuba* u govorima Gornjih Stranjana i Jadovnika kod Prijepolja odnosi se na ovcu s dugim pramenovima dlake (među rogovima), a isti opis donosi i *KVdanas*. I u govoru Rađevine (Petrović 2009: 385) ime *Ćuba* nadjenuto je ovci duge vune na glavi. U tome slučaju ime se, prema Snoju (2009b: 90), izvodi od *čup*,

čupa ‘pramen’ (za što usporednice pronalazimo i u drugim slavenskim jezicima – slov. *čop*, dijal. rus. *čup*, dijal. polj. *czup*, *czub*), što je kontinuanta psl. **čupъ* (< ie. **(s)keu̯p-*). O alternacijama *p*/*b* piše i Skok (I: 342–343).

Ime *Frnćelinka* nastalo je od osnove *frnćela* ‘uvojak, kovrčica’ (prema Kurelcu (1867: 33)). U govoru Brinja, prema *Rječniku ličkog govora (čakavica)* (v. u popisu literature), *frunćele* su ‘zulufi’. U ARJ-u (III: 75) navedeno je da je u Istri potvrđena izvedenica *fronćelica*. Na temelju fonemske podudarnosti možemo pretpostaviti da je zoonim zabilježen u nekome od navedenih areala.[25] Prema Skoku (I: 220), riječ je o dalmatoromanskome prežitku, nastalu od deminutiva tvorena složenim sufiksom (lat. *frons* ⟨G *frontis*⟩ + *-icellus* > *fronticella*). Svim je navedenim značenjima zajedničko to što se odnose na neku specifičnost izgleda dlake (ili runa), zbog čega smo to ime uklopili u ovu klasifikacijsku skupinu.

Za zoonime *Brka*, *Brkac* i *Brkulja* Kurelac (1867) ne navodi gdje ih je zabilježio. Ako su prikupljeni u Istri, vjerojatno odražavaju kovrčavost dlake s obzirom na to da su u tim govorima posvjedočeni pridjevi sa sličnim fonemskim sastavom i sa značenjem ‘kovrčav’ – *bŕkast* (u Pazinu (Gagić 2017: 50) te u Medulinu (Peruško 2010: 29)), *bŕkas* (u Orbanićima pokraj Žminja (Kalsbeek 1998: 423) i u boljunskim govorima (Francetić 2015: 17)), *bŕkas* (u labinskim govorima (Milevoj 2006: 55)), *brkas* (u pićanskim govorima (Ružić Sudčev 1999: 15)) itd. U ERSJ-u (3: 295–296) apelativ *brka* ‘ovca kratke, kovrčave vune’ povezuje se etimološki s apelativom *birka*. Više o etimologiji v. u odjeljku 3.1.1.7.

Zoonim *Peleška* vezujemo uz imenicu *peleš* ‘perčin’ i pridjev *pelešav* ‘čupav, kuštrav, kudrav’ (v. ARJ (IX: 765); Skok (II: 633)), koji donose vjeran opis tako imenovane jedinke. Inačice s dočetnim *-eš*, *-ješ*, *-iš*, posvjedočene u hrvatskim govorima, te riječi s istom korijenom potvrđene u drugim slavenskim jezicima (npr. ukrajinskome i bugarskome) upućuju na zaključak da je riječ o izvorno slavenskoj riječi (< psl. **pelešъ* < *pelehъ*); usp. BER (V: 139–140), Skok (II: 633).

Gustu vunu, odražavaju imena *Runka* i *Runovka*, motivirana slavenskom osnovom *run-*, a vjerojatno i imena *Ruda* te *Rudasta*.

Imena *Ruda* i *Rudasta* nastala su onimizacijom i usporednom konverzijom od istoizraznih pridjevskih osnova (ž. r. od *rud* ‘1. kovrčav, rudlav; 2. rastresit, mek’ ili *rudast*; < psl. **rǫdъ*; v. Skok (III: 165)). Takvu interpretaciju potkrepljuju i na-

[25] Pritom, dakako, ne odbacujemo mogućnost da je potvrđen i gdje drugdje. Osnova je, primjerice, u svojim fonološkim inačicama potvrđena duž jadranskoga pojasa te u Lici. Iz fonemskoga sastava osnova navedenih u nastavku bilješke jasno je da konkretan zoonim nije nastao od njih, no smatramo da je podatke o njihovu arealnome prostiranju i o značenjskim nijansama vrijedno istaknuti. U govoru Pitava i Zavale (Barbić 2011: 113) *fronže* su ‘pramenovi, uvojci, kovrčice kose na čelu’. Uz likove s početnim *f* u hrvatskim govorima nailazimo i na likove s početnim *b* (što je rezultat zamjene): primjerice, Skok (I: 220) navodi da je Pavlinović u Dalmaciji zabilježio *brunćela* i *brunđela* ‘prami ili vitice koje se spuštaju niz obraz’. U govoru Kompolja u Lici (Kranjčević 2003: 52) potvrđeno je *brüncel* ‘pramen kose, kitnjasta grana ili cvijet’.

pomene/opisi doneseni u zoonomastičkim radovima – ime *Rȕda* nadjenuto ovcama kratke, meke i guste vune zabilježili su npr. Pižurica (1971: 177) u Rovcima te Bojović Manić (2015: 65) u Ibarskome Kolašinu; Modrić (str. 9) *Rȕdu* opisuje slično – kao ovcu kratkoga, gustoga i lagano kovrčavoga runa; *Kvdanas* ističe da je *Ruda* ovca fino valovite plemenite vune. U suvremeno doba naziv *ruda* terminologiziran je – termin *dubrovačka ruda* odnosi na lokalnu pasminu, vezanu uz Dubrovnik, odnosno uz uski pojas hrvatske obale od poluotoka Pelješca do granice s Crnom Gorom (v. Grgas 2014: 9–10).

Premda je ime *Rehulja* nastalo od slavenske osnove, zbog njezine neprozirnosti iz suvremene perspektive donosimo detaljnije objašnjenje. Skok (III: 99) taj zoonim povezuje s pridjevom *rahao*, tj. izvodi od psl. **rah-* ili **rьh-*.[26] Vokal *e* prijevojnoga je postanja, a potvrđen je u pridjevu *rehav* 'rijedak', koji se najčešće upotrebljava u kontekstu opisivanja ovaca (rehava ovca ima rijetku vunu), te u imenici *reha* 'rijetka vuna' (v. ARJ (XIII: 857)).

Budući da Kurelac uz ime *Buza* nije naveo područje na kojemu ga je zabilježio, pri intepretaciji ne smijemo zanemariti da je u RSKNJ-u (2: 255) navedeno da *buza* u BiH može značiti i 'vuna srednje kakvoće', pa bi ime moglo odražavati i kakvoću runa.

Napomena:

a. Zbog izostanka podatka o punktu u kojemu su prikupljena, imena *Brka*, *Brkac* i *Brkulja* mogu se uvrstiti i među neizravno motivirana imena, i to u podskupinu imena motiviranih riječima/osnovama koje se odnose na specifična obilježja na tijelu ili na različitu boju dijela tijela (više v. u odjeljku 3.1.2.3.1.1.1.).

b. Uvrštavanje imena *Buza* u skupinu 3.1.1.3.2. opravdano je zbog mogućnosti da je motivirano imenicom *buza*, koja se odnosi na izgled usta, tj. na tjelesnu značajku.

c. Zoonime *Čuba*, *Čubac* i *Čupa* zbog druge smo mogućnosti motivacije – riječju koja upućuje na veličinu dijela tijela (organā) ili specifičan izgled dijela tijela (organā), odnosno kakvu manu ili nedostatak određenoga dijela tijela – uvrstili i u skupine 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.3.

d. Imena *Ruda* i *Rudasta* obradili smo i u odjeljku 3.1.1.1.3. zbog mogućnosti motiviranosti osnovom koja upućuje na nijansu crvene boje.

[26] U zoonimiji općenito česti su i likovi u kojima je *h* ispalo ili u kojima je *h* zamijenjeno s *j*, posebice u štokavskim govorima u kojima fonema *h* nema ili je izrazito nestabilan u sustavu. Primjerice, u isto tvorbeno gnijezdo Skok (III: 99) ubraja i riječi: *reulja* (Srijem), *reja*/*rejav* (gornja Krajina, Lika, Crna Gora, Vojvodina), *rejko* (Bastaji, Slavonija), *rejan* (Požega) itd. Pižurica (1971: 177) donosi zoonim *Rȅja* (nadjenut ovci rastresite, rijetke vune), a *KVdanas* ovcu s imenom *Reja* opisuje kao jedinku „srednje fine slabo talasaste vune".

3.1.1.4. Imena motivirana riječima/osnovama koje izravno upućuju na ponašanje, snagu, način kretanja, ulogu životinje

3.1.1.4.1. Na ponašanje

Bečka [Istra] (ili 3.1.2.3.1.1.1.), *Ćuška* (ili 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.3.), *Grěhota*, *Lěnica*, *Lizika*, *Mekušica*, *Ogledalica*, *Pljuska*, *Potreba*, *Prokša*, *Sljubovka*, *Strakulja*, *Sunaljka* (ili 3.1.1.4.2. ili 3.1.2.4.1.), *Šasti*, *Tuca*

Specifičnosti u ponašanju ili karakterne značajke određenih jedinki potaknule su imenovatelje na nadijevanje imena koja uvrštavamo u ovu skupinu. Neka su imena pridjevskoga postanja: riječ je o onima motiviranima osnovama *lěn-* 'lijen', *mek-* (prema RSKNJ-u (12: 341–342), meka je ovca 'slaba, razmažena ili neodlučna'). Za većinu (ako ne i sva) imena pridjevskoga postanja u ovoj skupini može se reći da kritički zrcale neku negativnu značajku. Dio se imena može povezati sa sljedećim glagolima: *bečiti* (*se*), *ćuškati*, *lizati*, *ogledati* (*se*), *pljuskati*, *sljubiti*, *sunuti*, *tucati*. Imeničkoga su postanja zoonimi *Grěhota* te *Strakulja* (< *strak* 'strah'). Gotovo su sva imena u ovoj skupini nastala od osnova slavenskoga jezičnog podrijetla (osim *Šasti*).

Ime *Bečka*, prikupljeno u Istri, može se odnositi i na specifično ponašanje ako mu je u osnovi glagol. Primjerice, mogu se pretpostaviti: *bẽčĭt se* 'kreveljiti se' (Mrkoči (Runko 2014: 28); Novalja (Vranić i Oštarić 2016: 130)), *bẽčit se* 'kreveljiti se' (Kompolje (Kranjčević 2003: 21–22)) ili *bẽcat*(*i*) *se* 'nekulturno praviti grimase' (Lika (Čuljat 2009: 27)), zatim *bẽčĭt* 'izbuljiti (o očima)' (Šmrika (Bralić 2014: 19)), *béčit*(*i*) se 'čuditi se, gledati širom otvorenih očiju' (Lika (Čuljat 2009: 27)), te *bẽčat* 'kratko se glasati poput teleta ili janjeta' (Kompolje (Kranjčević 2003: 21)). Prema Matasoviću i dr. (2016: 48), riječ je o ekspresivnome glagolu izvedenu od onomatopejske osnove *be-*.

U ovu bi se skupinu mogao uvrstiti i zoonim *Ćuška* ako zrcali nasilno ponašanje određene jedinke (< *ćuška* 'pljuska, šamar, udarac dlanom po licu' / *ćuškati*). Budući da se na doimenskoj razini riječi *ćuška* i *pljuska* smatraju sinonimima, takva bi motivacija bila sasvim moguća.

Među osnovama slavenskoga podrijetla neprozirnošću se (a u većini krajeva i arhaičnošću ili lokalnom ograničenošću) ističe tek *prokš-*. Pridjev *prokšen* 'bezobrazan, drzak, živahan, nestašan, neobazriv, objestan, raskalašen, razuzdan, nedisciplinirani, razularen, pokvaren; razmažen, izbirljiv, koji je naučen na luksuz; šaljiv[27]' potvrđen je u leksiku varaždinskoga govora (*proksẹ̑ni*; v. Lipljin 2013:

[27] Značenje 'šaljiv' potvrđeno je (na temelju građe iz dijalektnih rječnika) samo u govorima međimurskoga dijalekta i u susjednim prekmurskim govorima slovenskoga jezika. Pomurski Hrvati rabe pridjev *prẹ́kšen* 'šaljiv, živahan' i prilog *prẹ́kšenų* 'šaljivo' (Blažeka, Nyomárkay i Rácz 2009: 243–244), a stanovnici Preloga pridjev *prẹ́kšenį* '1. duhovit; 2. koji se želi provoditi', prilog *prẹ́kšenų* 'duhovito' te imenicu *prẹ́kšenųst* 'duhovitost' (Blažeka 2018: 503). U prekmurskim govorima potvrđen je s tim značenjem povezan glagol *prekšenȕvati* 'šaliti se, glupirati se' (Novak 2014).

1494), u središnjim zagorskim govorima (*prẹ́kšẹn*; Vranić 2015: 346), u dugoreškim govorima (v. Perušić 1993: 111), u govoru Cerja pokraj Zagreba (*prȍkšen*; v. Šatović i Kalinski 2012: 419), u govoru Svetoga Ivana Zeline (*prȍkšen*/*prokšẹ̑ni*/*prẹ́kšẹn*/*prẹkšẹ̑ni*; v. Dragija 2016: 253, 267) te u slavonskim/baranjskim/srijemskim govorima (*prȍkšēn*; v. Jakšić 2015: 603). U dijalektnoj građi potvrđeni su i glagoli *prẹ́ksiti* ‘činiti koga razmaženim’ (u Svetome Ivanu Zelini; Dragija 2016: 253), *prȍkšati se* ‘1. maziti se, njegovati; 2. biti drzak, otresit’ (u Slavoniji, Baranji i Srijemu; Jakšić 2015: 603), kao i imenice *prókšo* ‘prljavac, šlampavac, dronjavac’ (u Slavoniji, Baranji i Srijemu; Jakšić 2015: 603), *prokšẹ̑nost* i *prokšîja* ‘razuzdanost, drskost’ (u Varaždinu; Lipljin 2013: 1494). Podatci iz suvremenih dijalektnih rječnika upućuju na to da je osnova najproširenija na području kajkavskoga narječja. Na taj zaključak možemo nadovezati i Skokovo (III: 50) opažanje da je osnova arealno ograničena na prostor hrvatskih i slovenskih govora te da se u drugim slavinama ne pojavljuje. Iz tvorbene perspektive taj je zoonim mogao nastati ili čistom onimizacijom (od pretpostavljene istoizrazne imenice) ili imenotvornom sufiksalnom tvorbom (od pridjevske ili glagolske osnove). Pri interpretaciji etimologije Skok se (III: 50, s. v. *prokšen*) slaže s Miklosichem (1886: 265), u čijemu se tumačenju taj pridjev uspoređuje sa stcsl. pridjevom *prokъ* ili *proči*. Tu tezu dodatno razrađuje: »Ako je tako, to je pridjevska izvedenica na *-en* od komparativa na *-ši* kao *lïšpav* (ŽK) = slov. *líšpav* od *lïpši* = *ljȅpši* : **prokši* ili **pročši* ‘koji neprestano drugo bira’. Glede *čš* > *kš* upor. *vekši* < *vętši*.«

Ime *Sunaljka* možda je nastalo imenotvornom sufiksalnom tvorbom od glagola *sunuti*, među čijim značenjima ističemo ona koja se odnose na ponašanje: ‘1. nasrnuti, navaliti; 2. učiniti naglu kretnju, naglo baciti, baciti naglim trzajem; 3. zabiti jakim udarcem ili snažnim pokretom’.

Za zoonim *Šasti* smatramo da je motiviran osnovom stranoga jezičnog podrijetla – *etymologia remota* upućuje na tur. *şaşti* ‘3. l. jd. perf. glagola *şaşmak*’ (Škaljić 1966: 581), a sama osnova može se povezati s turcizmom *šaštisati* ‘izbezumiti se od straha, mnogo se prepasti’, ali moguće je pretpostaviti i posredovanje albanskoga jezika pri posuđivanju (usp. alb. *shastis* ‘začuditi, izazvati čuđenje ili divljenje, iznenaditi nečim što nije obično’ ili pridjevom *shastisur* ‘začuđen’; v. Zajmi (1981: 877)). Zoonim bi s obzirom na značenje osnove mogao odražavati ili neočekivano ponašanje ili često čuđenje jedinke kao reakciju na pojave oko nje.

Napomena:

a. Nije jasno je li zoonim *Bečka* izravno ili neizravno motiviran jer njegova osnova može biti i imeničkoga i glagolskoga postanja. Ako je imeničkoga postanja, osnova metaforički (neizravno) upućuje na tjelesnu značajku (prisutnost okruglih mrlja), zbog čega je obrađen i u odjeljku 3.1.2.3.1.1.1.

b. Zoonim *Ćuška* zbog druge smo mogućnosti motivacije – tjelesne značajke – argumentirano uvrstili i u skupine 3.1.1.3.2. ili 3.1.1.3.3.

c. S obzirom na dio značenja navedenih u rječnicima hrvatskoga jezika, ime *Sunaljka* moglo bi se smatrati motiviranim riječju koja upućuje na način kretanja jedinke, a sukladno tomu i uvrstiti u skupinu 3.1.1.4.2. Uzimanjem dijalektne građe u obzir isto se ime može smatrati i neizravno motiviranim, o čemu je detaljnije objašnjenje doneseno u odjeljku 3.1.2.4.1.

3.1.1.4.2. Na način kretanja

Kabrenica, *Krivulja* (ili 3.1.1.3.3.), *Preskakalica* [Grobnik], *Sunaljka* (ili 3.1.1.4.1. ili 3.1.2.4.1.), *Zapetka*

U ovome su Kurelčevu korpusu barem tri imena koja zrcale specifičnost u načinu kretanja određene životinje. Njihove su osnove slavenskoga podrijetla te glagolskoga postanja: za ovcu *Preskakalicu* može se pretpostaviti učestalo skakutanje, dok za ovcu s imenom *Zapetka* Kurelac (1867: 33) ističe da često zapinje. Uz ime *Kabrenica* Kurelac (1867: 32) donosi opis „die Besprenkelte" ('pjegava, koja izgleda kao da je poprskana', op. a.), dok u napomenama istaknutima iza zoonimā ističe da se u Primorju rabi glagol *pokabrati* 'pokapati' te pretpostavlja povezanost toga imena s tim glagolom (Kurelac 1867: 36), što vjerojatno upućuje na njegovu nesigurnost u interpretaciji i neprozirnost imena. Mi pak smatramo da se navedeni zoonim treba povezati s glagolom *kabrati* 'nezgrapno, trapavo, nespretno (i brzo) hodati; gacati, capati', koji je potvrđen u slovenskome jeziku (v. Pleteršnik 2014; Bezlaj ET (II: 8)). Bezlaj ET (II: 8) smatra da je riječ o riječi onomatopejskoga podrijetla (kao i *capa*), a riječi sličnoga fonemskog sastava i značenja pronalazi i u češkome i slovačkome. Ime *Krivulja* također se može odnositi na specifičan način hoda. Za homofonsko ime krave sâm Kurelac (1867: 24) objašnjava da opisuje hromu jedinku. Pižurica (1971: 176) u govoru Rovaca tako interpretira ovčje ime *Kriva* – smatra da je tako imenovana jedinka koja kriva, tj. koja hramlje ili je hramala. Ovom se skupinom može obuhvatiti i zoonim *Sunaljka* ako se u njemu odražavaju karakterne značajke na koje upućuju neka značenja glagola *sunuti*: '1. naglo otići, krenuti; odjuriti, odletjeti; 2. naglo doći, ući, dojuriti, doletjeti'.

Napomena:

a. Mogućnost da ime *Krivulja* zrcali tjelesnu značajku (izgled rogova) opravdava uvrštavanje istoga imena u skupinu 3.1.1.3.3.

b. Ime *Sunaljka* može se odnositi i na način ponašanja tako imenovane jedinke – u slučaju da je izravno motivirano, obrađeno je u skupini 3.1.1.4.1, a u slučaju da je neizravno motivirano u skupini 3.1.2.4.1.

3.1.1.4.3. Na ulogu

Dojka

U ovu smo skupinu uvrstili samo jedno ime iz korpusa imena ovaca. Kurelac (1867: 24) potvrđuje da se nadijevalo i kravama.

3.1.1.5. Imena motivirana riječima/osnovama koje izravno upućuju na dob životinje te vrijeme ili redoslijed u stadu u kojemu je ovca ojanjena

3.1.1.5.1. Na mladost ili starost

Jaruška (ili 3.1.1.5.2.), *Starka* (ili 3.1.1.5.2.)

Ime *Jaruška* motivirano je osnovom slavenskoga podrijetla (< *jaruh* < **jar* 'mlad' < psl. **ěrъ* (Matasović i dr. 2016: 396–397)) te se nadijeva mladim jedinkama ili jedinkama koje izgledaju mlado. ARJ (IV: 474) spominje da se mladim ovcama nadijevaju imena *Jaruška* i *Jaruša*, *jarušica* je 'žensko janje', a *jaruh* 'janje'. U govoru Grobnika (Lukežić i Zubčić 2007: 287) *jaruh* je 'jednogodišnje janje'. Uvid u Skokovu građu (Skok (I: 756)) pokazuje nam da se imenice od te osnove mogu odnositi na različite životinje (zeca, kozu itd.).

Ime *Starka* možda se može ubrojiti u primjere naknadnih imena, odnosno u imena koja jedinke dobivaju u starijoj dobi, a ne pri dolasku na svijet – time funkcioniraju poput osobnih nadimaka. Nadijevanje novoga imena ili preimenovanje vjerojatno je uvjetovano pojavom nove, razlikovnije značajke (tj. izvanjezičnoga čimbenika) – u ovome konkretnom slučaju, dob jedinke mogla je biti razlikovna u odnosu na dob ostalih pripadnika stada.[28]

Napomena:

a. Ime *Jaruška* može upućivati i na redoslijed pri janjenju, stoga ga uvrštavamo i u skupinu 3.1.1.5.2.

b. Moguće je i da ime *Starka* upućuje na redoslijed pri janjenju, stoga ga uvrštavamo i u skupinu 3.1.1.5.2.

3.1.1.5.2. Na vrijeme ili redoslijed u stadu u kojemu je ovca ojanjena

Jaruška (ili 3.1.1.5.1.), *Starka* (ili 3.1.1.5.1.), *Studena*, *Sugare*, *Svitorka*, *Špurica*, *Trzin*, *Trzinka*, *Vidovka*

Uz zoonim *Sugare* Kurelac (1867: 33) donosi i opis 'crno jagnje', pozivajući se na Vuka. Oslanjajući se vjerojatno također na taj Kurelčev opis, autori ARJ-a (XVI: 908) za taj zoonim navode da je nastao od *su-* + *gar* (usp. *sulud*), no riječ je o pučkoj etimologiji. Za apelativ *sugare* 'janje koje se ojanji kasno u godini' Skok (III: 357) smatra da je balkanska pastirska riječ, posuđena u hrvatski iz rumunj-

[28] Više primjera takvih naknadnih imena vidi u Nikolić i Nikolić (2017) te Furlan (2018: 138–139).

skoga ili meglenorumunjskoga *sugár* ‘janje koje još sisa’, što je izvedenica od glagola *suge* ‘sisati’ < lat. *sugere*.

I ime *Špurica* povezuje se sa specifičnošću u vremenu janjenja. Pri tumačenju uzimamo u obzir riječi posvjedočene u hrvatskim mjesnim govorima: primjerice, Milković (2009: 418) navodi da je *špurica* ‘ovca koja je vrlo rano spolno dozrela i ojanjila janje’, a *špure* ‘janje koja je ojanjila špurica’; prema Čuljatu (2009: 245), *špure* je ‘janje ili tele doneseno na svijet prije predviđenoga roka’, a *špurica* ‘(...) 2. jednogodišnja krava ili ovca, 3. junica ili ovca nakon prvoga teljenja ili janjenja’; u ličkome Kompolju (Kranjčević 2003: 979) *špure* ili *špurica* je ‘ovca koja se prvi put janji ili se ojanjila’. Dakle, navedeno ime moglo je biti nadjenuto ili jedinkama koje su vrlo rano spolno dozrele i ojanjile janje (ako dotad nisu imale ime) ili jedinkama koje su prijevremeno došle na svijet. Iz tvorbene perspektive moguće je i da je ime nastalo onimizacijom od istoizraznoga apelativa i imenotvornom sufiksalnom tvorbom (od *špure*). Skok (III: 411) navedene riječi smatra balkansko-latinskim pastirskim terminima (< rum. *spuriu* < lat. *spūrius*).

Imena *Trzin* i *Trzinka* također su nastala od neslavenske osnove. Ona upućuju na redoslijed u stadu – naime, nadijevala su se jedinkama koje su kasno ili posljednje došle na svijet, a osnova nije rezervirana isključivo za imena ovaca, nego je pronalazimo i među imenima drugih životinja (npr. Čilaš Šimpraga i Horvat (2014) zabilježili su ime krave, a Brozović Rončević i Čilaš Šimpraga (2008) ime kobile nastalo od te osnove). Skok (III: 517) osnovu povezuje s rum. *tîrziu* < lat. *tardīvus* < *tardus* ‘kasan, pozan’.

Dio je pak zoonima uvrštenih u ovu skupinu nastao od osnova slavenskoga podrijetla. Imenom *Starka* vjerojatno je imenovana jedinka koja je u svojoj populaciji prva došla na svijet, za što usporednicu nalazimo i u imenima *Starišica* i *Starišak*, koja je u Poljicima prikupio Ivanišević (2006: 204). Suprotno tomu, ime *Jaruška* moglo se nadjenuti jedinki koja je posljednja u nizu došla na svijet, tj. koja je najmlađa.

Ovom skupinom obuhvaćena su i imena motivirana riječju koja upućuje na konkretno vrijeme dolaska na svijet.

Ime *Svitorka* treba povezivati s glagolom *svitati* (< psl. **svitati*), a sukladno takvoj interpretaciji odražavalo bi činjenicu da je tako imenovana jedinka ojanjena u zoru.

Za dio imena može se pretpostaviti i da upućuju na dio godine u kojemu jedinka ojanjena. Primjerice, *Studena* je vjerojatno došla na svijet u studenome (tj. hladnome) dijelu godine ili u mjesecu studenome[29], a za ovcu *Vidovku* smije se pretpostaviti da je ojanjena oko spomendana svetoga Vida (15. lipnja).

[29] Usporedi imena krava *Jesenka* i *Zimulja*, osnove kojih upućuju na dio godine u kojemu su došle na svijet (v. Čilaš Šimpraga i Horvat 2014: 54).

Zaključno, među osnovama koje upućuju na vrijeme ili redoslijed u stadu u kojemu je ovca ojanjena nezanemariv je udio onih aloglotskoga podrijetla.[30] Modeli imenovanja potvrđeni u ovome korpusu ne odstupaju od modela utvrđenih u drugim zoonomastičkim istraživanjima.

Napomena:

a. Ime *Jaruška* može upućivati i na dob, stoga ga uvrštavamo i u skupinu 3.1.1.5.1.

b. Ime *Starka* može upućivati i na dob, pa je obrađeno i u skupini 3.1.1.5.1.

3.1.1.6. Imena motivirana riječima/osnovama koje izravno upućuju na odnos vlasnika prema životinji

3.1.1.6.1. Na ljepotu

Lěpa, *Lěpovka*, *Lěpšan*

Ovom su skupinom obuhvaćena imena motivirana pridjevskom osnovom *lěp-*, a njezinoj plodnosti u zoonimiji doprinose tvorbene mogućnosti.

3.1.1.6.2. Na omiljenost u vlasnika

Draga, *Dragin*, *Ljuba* (ili 3.1.1.2.2.2.), *Ljubica* (ili 3.1.1.2.2.2.), *Ljubin* (ili 3.1.1.2.2.2.), *Milkica*, *Milkuša*, *Milovka*, *Mitnjaka*

Zajedničko je svim zoonimima iz kojih se može iščitati privrženost i omiljenost kod vlasnika to što su motivirani pridjevskim osnovama slavenskoga podrijetla (*drag-*, *ljub-*, *mil-* 'mio' i *mitn-* (< *mito*)).

Ime *Mitnjaka* uvrštavamo u ovu skupinu uzimajući u obzir dijalektnu građu – primjerice, prema Skoku (II: 434), u Srijemu i Lici zabilježeni su apelativi *mitnjak* i *mitnjača* 'čeljade i živinče koje se mazi', a u Virovitici ime krave *Mitulja*. Obilje potvrda pronalazimo i u Lici: Kranjčević (2003: 414) navodi apelativ *mîtnjak* 'onaj koji je vičan na posebnu pažnju', Milković (2009: 188) *mîtnjāk* i *mîtnica*, 'kojemu/kojoj se ugađa u svemu; koji je razmažen, neodgojen', a Čuljat (2009: 144) *mîtnica* 'mezimica', *mîtnjak* '1. mezimac, razmaženko; 2. najdraže dijete; 3. osoba do koje se mnogo drži i koja se poštuje'. Pridjev *mitan* izveden je od imenice *mito* slavenskoga podrijetla.[31]

[30] Usporedbe radi, u istome Kurelčevu djelu među imenima konja, kobila i krava nema imena motiviranih osnovama aloglotskoga podrijetla koje upućuju na vrijeme ili redoslijed u stadu u kojemu je jedinka došla na svijet (v. Čilaš Šimpraga i Horvat 2014: 54; Horvat 2016: 35). Međutim, među suvremenim imenima životinja ima takvih imena (v. npr. Brozović Rončević i Čilaš Šimpraga 2008: 51; Čilaš Šimpraga i Horvat 2014: 54). Moguće je da je prvenstveno ovčarski termin proširio svoje značenje te se počeo primjenjivati i u drugim granama stočarstva.

[31] Imenica *mito* posvjedočena je već u praslavenskome (< psl. **myto*), u koji je, prema Matasoviću i dr. (2016: 618), posuđena iz kojega germanskog jezika (< stvnjem. *mūta* < got. *mōta*).

Napomena:

a. Budući da se u zoonimiji osnova *ljub-* može odnositi i na specifičan izgled – svjetliju boju dlake, obično na glavi (rjeđe na nogama) – imena nastala od te osnove obrađujemo i u skupini 3.1.1.2.2.2.

3.1.1.7. Imena motivirana nazivom pasmine

Baura [Bačka], *Birka*, *Pramenka*

Uz ime *Baura* Kurelac (1867: 32) navodi da je zabilježeno u Bačkoj te da je, prema Vuku Karadžiću, riječ o ovci bez rogova. Isto značenje donosi i Klaić (2007: 154). RSKNJ (1: 338) sadržava pridjev *baurav* 'koji ima gusto mrko-bijelo runo' te imenice *baura* 'ovca s gustim mrko-bijelim runom' i *bauran* 'ovan s gustim mrko-bijelim runom'. Većina podataka iz literature ipak nas upućuje na zaključak da je zoonim *Baura* motiviran istoizraznim apelativom koji se odnosi na pasminu. Međutim, u literaturi se ne podudaraju opisi na koju se pasminu odnosi taj apelativ, zbog čega je u ovoj analizi nužno donijeti kratak pregled. U RSGV-u istaknuto je: »„rasa ovaca sa takvim runom, kratkog tela": najstarija domaća ovca [u Sremu] bila je „revulja", zatim „baura" (iz Rumunije, nazvana u narodu još i „cigaja")«. S druge strane, u dijelu literature leksem *baura* funkcionira kao sinonim leksemu *pramenka* (primjerice, Frangeš (1907) tvrdi da su se birkama nazivale ovce dobivene križanjem pramenki ili baura s merino-ovnovima iz Mrkoplja, a i u opisu birke ističe da se birka od domaće pramenke baure razlikuje po tome što ima kovrčavo runo, mnogo kraće i finije od pramenki. Ređep i Žugaj (1985–1986: 318–319) također poistovjećuju pramenku i bauru. Skok (I: 164) smatra da je apelativ *baura* posuđen iz rumunjskoga (< *bour*/*buăr*). U ERSJ-u (2: 259) etimologija je opisana kao nejasna. Pretpostavlja se izvođenje iz **bahurav* 'trbušast'. Ne isključuje se ni aloglotska etimologija, posebice ako se na umu ima rumunjsko podrijetlo pasmine, no u tome se rječniku problematizira semantika (sličnost ovce s izumrlim govedom). Na temelju navedenoga pretpostavlja se povezivanje s osnovom sa značenjem boje, izvorno orijentalnoga podrijetla (perz. *bōr* 'žut, riđ' > tur. *bur* 'žut, riđ' > rus. *бурый* 'mrk' / polj. *bury* 'tamnosiv' itd.).

Ime *Birka* nastalo je od istoizrazne opće imenice. Taj apelativ obilno je potvrđen u kajkavskim govorima, najčešće s općenitim značenjem 'ovca' – tako je u Podravskim Sesvetama (Maresić 1996: 156), Đurđevcu (Maresić i Miholek 2011: 57), Goli (Večenaj i Lončarić 1997: 13), Svetome Đurđu (Belović i Blažeka 2009: 61), Prelogu (Blažeka 2018: 54), Murskome Središću (Blažeka i Rob 2014: 68) itd. U Kuzmincu u Koprivničko-križevačkoj županiji terenskim sam istraživanjem potvrdio i frazem *bi̇̀ty kaj svîlna bîrka* 'biti vrlo osjetljiv, nježan', a Blažeka je (2018: 54) u Prelogu zabilježio frazem *r'udastį̀ k'aj b'irka* 'vrlo kovrčav'. Riječ *birka* posvjedočena je i na drugim arealima, najčešće sa značenjem 'ovca kratke vune' – npr. u Lici (Čuljat 2009: 31; Milković 2009: 29) ili u Slavoniji (Jakšić 2015: 56).

Kranjčević je (2003: 28) u Kompolju za riječ *birka* pronašao dva značenja: '1. ovčja vuna koja ima tanke i meke niti; 2. ovca koja ima tanku i meku vunu'. Budući da nadijevanje imena motiviranoga nazivom *ovca* ovci nema smisla (u tome slučaju ime ne bi imalo diferencijacijsku ni identifikacijsku ulogu), pretpostavljamo da ime zapravo zrcali pripadnost pasmini ili značajke tipične za određenu pasminu. Birkama su se nazivale ovce nastale merinizacijom, tj. križanjem domaćih kontinentalnih populacija ovaca (poput pramenki) sa španjolskim merino-ovcama (v. Barać i dr. 2011: 318–319). Prema Ozimcu (v. u Barać i dr. 2011: 318–319), birke u odnosu na domaću pramenku bauru imaju »rudlavo runo, daleko kraće i finije od pramenki, kojeg daje godišnje 2–2,5 kg, C do C–D sortimenta, odnosno finoće vune 30–40 mikrona.« Etimolozi se uglavnom slažu da je imenica *birka* – potvrđena u odgovarajućemu fonološkom izrazu u mnogim slavenskim jezicima (npr. u dijalektima južnoslavenskih jezika, u dijalektima češkoga i poljskoga, ukrajinskoga i ruskoga jezika), u mađarskome, pa čak i u dijalektima rumunjskoga jezika – slavenskoga jezičnog podrijetla. Machek (1968: 54), Skok (I: 156) i Bezlaj ET (I: 22) smatraju da je riječ nastala sufiksalnom tvorbom od uzvika *bir-bir*/*byr-byr* (u ruskome i ukrajinskome njime se vabe ovce). ERSJ (3: 296) ističe ipak i mogućnost da je dio slavenskih potvrda, uključujući i one hrvatske, rezultat kružnoga posuđivanja u kojemu bi mađarski jezik imao ulogu posrednika.

Ime *Pramenka* nastalo je onimizacijom od istoizraznoga apelativa.[32] On se općenito odnosi na domaće ovce, otporne na ekstremne vremenske uvjete (tj. izdržljive na hladnoću), prilagodljive oskudnim uvjetima ishrane i njege, duge vune (tj. kojima vuna visi u pramenovima). Od značajki pramenki koje detaljno opisuju i ističu Barać i dr. (2015: 4, 8) te Gutić i dr. (2006) izdvajamo samo neke: sitnije su građe, snažne konstitucije, veće su dužine trupa u odnosu na visinu grebena (za otprilike 12 %), leđna im je linija ravna, a greben izražen; ovce su najčešće bez-

[32] Navedeni je apelativ i terminologiziran. U suvremenoj stočarskoj terminologiji upotrebljava se najčešće kao dio višerječnih termina, u kojima je prva sastavnica najčešće pridjev koji upućuje na zemljopisno podrijetlo. Najprije je potrebno spomenuti autohtone hrvatske pasmine – dalmatinsku i ličku pramenku. Termin *dalmatinska pramenka* odnosi se na domaće ovce koje su se stoljećima uzgajale na području Velebita, Dinare, Svilaje, Bukovice, Kamešnice, Biokova, Dalmatinske zagore, Ravnih kotara, Cetinske krajine te na srednjodalmatinskim otocima, dok se termin *lička pramenka* odnosi na pasminu koja se uzgajala na ličkome i gorskokotarskome području. Dalmatinska pramenka najbrojnija je izvorna populacija ovaca u Republici Hrvatskoj te se uzgaja uglavnom radi proizvodnje mesa, dok se lička pramenka uzgaja radi kombinirane proizvodnje (proizvodnje mesa, mlijeka i vune). Više v. u Zdanovski (1946), Barać i dr. (2005) te Grgas (2014). Pramenke se uzgajaju širom Balkanskoga poluotoka, a različiti sojevi nazivaju se također terminima čije su sastavnice pridjevi sa značenjem zemljopisne odrednice. Prema Wikipediji (v. *Pramenka* u popisu literature), na Balkanu postoji više od trideset sojeva pramenki. U najvažnije sojeve pramenke s rudom (finom) vunom ubrajaju se: sjenički, svrljiški, ovčepoljski (makedonski), šarplaninski i pirotski. Druga skupina obuhvaća sojeve pramenke s grubom vunom: karakačanska, krivovirska, kosovska, vlaška vitoroga, bardoka, jezersko-pivska, zetska žuja, dupska (vlašićko-travnička), lipska (smederevska), privorska, bovška (slovenska), kupreška i lička.

roge, a ovnovi obično imaju rogove; imaju snažne noge s jakim kostima te čvrste papke, koji omogućuju izdržljivost tijekom dugoga hoda po nepristupačnim terenima; tijelo im je, sukladno nazivu, obraslo otvorenim runom sastavljenim od dugih (do 25 cm) šiljastih i bičastih pramenova.

3.1.2. Neizravno motivirana imena

Neizravno motiviranim imenima zajedničko je to što su temeljena na metafori – imenovatelji su ime odredili na temelju asocijacije, primijenivši znanja o nečemu dobro poznatome ili svakodnevno prisutnome u okružju.

3.1.2.1. Imena motivirana nazivima drugih životinja

3.1.2.1.1. Imena motivirana nazivima sisavaca

Bika (ili 3.1.1.1.1.), *Junica*, *Kunica* [Krk], *Lanica*, *Macin* (ili 3.1.1.2.1.1.), *Macka* (ili 3.1.1.2.1.1.), *Macovka* (ili 3.1.1.2.1.1.), *Sanserica* (ili 3.1.2.5.), *Srnovka*, *Vuka*, *Zvěrovka*

Svi zoonimi motivirani nazivima sisavaca nastali su od osnova slavenskoga podrijetla, osim *Sanserica*, čija je osnova prema jednome tumačenju turcizam (< *sansar*, *samsar* ‘kuna bjelica’ < tur. *sansar*; prema Škaljiću 1966: 549 i Skoku (III: 221)).

Budući da je čovjeku vizualni dojam važan, odnosno da se umnogome oslanja na vizualnu percepciju, najuvjerljivija je pretpostavka da su određene jedinke svojim izgledom – a ponajprije svojom bojom – asocirale imenovatelje na pripadnike određene životinjske vrste. Primjerice, jedinke kojima su nadjenuta imena *Kunica*, *Lanica* i *Srnovka* vjerojatno imaju runo u nekoj nijansi smeđe/mrke ili riđe boje, dok bi *Vuka* mogla biti sive boje, a *Sanserica* bi mogla biti svjetlijega runa te imati bijelu mrlju na prsima. Modrić (str. 9) tvrdi da se ime *Vuka* moglo nadijevati i jedinki koju je napadao vuk, pa bismo to ime mogli smatrati i profilaktičkim. Ime je *Zvěrovka* nastalo od osnove s prilično općenitim, širokim značenjem, stoga možda ne upućuje na boju, nego na kakvu drugu značajku tako imenovane jedinke (primjerice, ponašanje i sl.). Za ime *Junica* pretpostavljamo da je motivirano istoizraznim apelativom (< *junica* ‘junica, ženka goveda koja se još nije telila’ (izvedenim od psl. pridjeva **junъ*)). Za razliku od većine drugih imena motiviranih nazivom sisavca, to ime vjerojatno zrcali mladost jedinke, odnosno činjenicu da još nije imala mlade. Osnova *mac-* (< *maca* ‘mače’) može se, s obzirom na broj zoonimskih primjera u korpusu nastalih od nje, smatrati prilično plodnom. Znamo da mačke mogu biti različitih boja, pa čak i šarene, stoga, ako se imena *Macin*, *Macka* i *Macovka* i odnose na boju, nije sasvim jasno na koju točno nijansu. Prema RSKNJ-u (12: 228) i Kraljeviću (2013: 171), ta se osnova odnosi na sivu boju; *KVdanas* navodi da je *Maca* bijela sa zelenkastim obrazima. U dijelu literature navodi se pak da osnova *mac-* može upućivati i na žutosmeđu boju glave

(ARJ (VI: 344–347); Šimunović (2009: 326)) ili na to da je prednji dio tijela drugačije boje od stražnjega (RSKNJ 12: 228). Za nju Šimunović (2009: 326) pretpostavlja da je posuđena iz albanskoga jezika, no etimološki rječnici to opovrgavaju – ESSJa (17: 110) te Matasović i dr. (2016: 579) navode da je vjerojatno onomatopejskoga podrijetla (od uzvika za vabljenje mačke *mac*), a Orel (1998: 239–240) smatra da je albanska riječ *macë* 'mačka, *Felis catus*' posuđena iz slavenskih jezika. Bez obzira na to je li došlo do kružnoga posuđivanja ili ne, zoonime zbog njihovih tvorbenih značajki u svakome slučaju smatramo domaćima.

Napomena:

a. Uvjerljivija je interpretacija prema kojoj je ime *Bika* motivirano pridjevnom osnovom koja upućuje na tjelesnu značajku (bijelu boju). Više pojedinosti vezanih uz tu interpretaciju v. u odjeljku 3.1.1.1.1.

b. Vjerojatnije je ipak da su imena *Macin*, *Macka* i *Macovka* motivirana pridjevskom osnovom (< *macast*), stoga su detaljnije obrađena u skupini 3.1.1.2.1.1.

c. Ime *Sanserica* možda je motivirano i nazivom koji se primarno odnosi na ljude, o čemu više v. u odjeljku 3.1.2.5.

3.1.2.1.2. Imena motivirana nazivima ptica

> *Ćola*, *Ćolnica* [Istra], *Děteljka*, *Grlica* (ili 3.1.1.2.2.), *Jarebica*, *Jastrovka*, *Svraka*, *Šojka*, *Ždrala*, *Ždralovka*, *Žuna*, *Žunin*

Dio je pak zoonima koje je Kurelac prikupio motiviran nazivima ptičjih vrsta, a uočljivo je da je većina tih naziva idioglotskoga podrijetla.

Za imenicu *ćola*, od koje su nastala imena *Ćola* i *Ćolnica*, potvrđena u Istri, Filipi (1994: 41) tvrdi: »Nazivi tipa *čora*/*čola* u svim istarskim idiomima mogli bi biti rumunjskoga podrijetla.[33] Nazivi toga tipa u Istri označuju ptice iz porodice *Corvidae* (najčešće vrstu *Corvus monedula*), no u nekim se mjestima naziv prenio i na ptice iz porodice gnjuraca (*Podicipedidae* – red *Podicipediformes*) i vranaca (*Phalacrocoracidae* – red *Pelecaniformes*), a to zbog crne boje perja koja je zajednička ovim pticama.«

Oslanjajući se na znanja o specifičnostima ptičjih vrsta, imenovatelji su upućivali na razlikovnost određenih jedinki. Za većinu imena uvrštenih u ovu skupinu također vjerojatno vrijedi da ime neizravno, asocijativno odražava boju. Za jedinke čija imena sadržavaju osnovu *ćol-* može se pretpostaviti crna boja, a ovce s imenima *Svraka* i *Děteljka* zacijelo imaju crno runo s bijelim poljima. Nekakvu nijansu smeđe boje pretpostavljamo za ovce kojima su nadjenuta imena *Šojka* i *Jarebica*, siva boja mogla bi biti u podlozi imena *Grlica*, a *Jastrovka* bi pak mogla

[33] Filipi (1994: 41) dodatno pojašnjava: »Ako prihvatimo pretpostavku o rumunjskom kao jeziku davatelju, što uopće ne bi bilo sporno da oblici ne postoje i u furlanskom, možemo govoriti o neposrednoj recepciji iz rumunjskoga i u romanskim i u slavenskim idiomima Istre, a u pojedinim slučajevima valja dopustiti i mogućnost posredna posuđivanja, i to u oba smjera.«

biti smeđe boje, ali sa šarama, poput jastreba. Ako uzmemo u obzir dijalektne podatke (primjerice, Kranjčević (2003: 1185) navodi da je *žȕna* 'ovca žute glave', a Čuljat (2009: 296) te Gusić i Gusić (2003) donose pridjev *žȕnast* 'žućkast, (žućkasto-crvenkast)'), imena *Žuna* i *Žunin* mogla bi se odnositi na jedinke žute boje. Osnove imena *Ždrala* i *Ždralovka*, na temelju potvrda iz literature (v. RSKNJ (5: 319), Ivanišević 2006: 204), mogu se odnositi na različite značajke: na boju (bijelu ili sivkastu), na veličinu očiju ili dužinu vrata, što možda ovisi i o vrsti životinje kojoj se to ime nadijeva (za ovcu *Ždralu* navodi se da je ili dugačkoga vrata ili šarenoga runa).

Napomena:

a. Zoonim *Grlica* možda je i izravno motiviran te zrcali razlikovnu tjelesnu značajku – različitu boju na predjelu grla ili vrata. Više v. u odjeljku 3.1.1.2.2.

3.1.2.1.3. Imena motivirana nazivima riba

Minčunica [Krk]

Zoonim *Minčunica* nastao je od imeničke osnove *minčun* 'inćun, *Engraulis encrasicholus*'. Prema Skoku (I: 41), likovi s početnim *m* potvrđeni su, osim u Vrbniku na Krku (*menćun*), i u Senju (*minčôn*) te u Budvi (*mȉćun*), a lik *minčun* navodi se i u RSKNJ-u (12: 587, 590). Skok (I: 41; II: 423) smatra da su likovi s *m* nastali ukrštanjem riječi *mići* 'malen' (~ slov. *micen* i tal. *miccino*) i *inćun*, što je pak opća imenica romanskoga podrijetla (< mlet. *inchiò* / đen. *anciöa* < grč. *ἀθύη*). Vinja (I: 387) uz navedeno ukrštanje za taj lik dopušta i mogućnost afektiviziranja naziva ribe, pri kojemu je moguće odstupanje od fonetskih zakona.

3.1.2.1.4. Imena motivirana nazivima kukaca

Mrava

Ime ovce *Mrava* nastalo je od imeničke osnove *mrav-* ('*Formicidae*'), koja je slavenskoga podrijetla. Odabir imena vjerojatno zrcali razlikovnost po prisutnosti mnogobrojnih tamnih točkica ili pjega na svijetloj dlaci koje se doimaju poput mrava (usp. analognu motivaciju nekih imena konja osnovom *muh-*; v. Horvat 2016: 37).

3.1.2.1.5. Zaključak o imenima ovaca i ovnova motiviranima nazivima drugih vrsta životinja

Zaključno, među imenima ovaca i ovnova motiviranima nazivima drugih vrsta životinja najbrojnija su, prema prikupljenim primjerima, ona motivirana nazivima ptica (12 primjera, a 9 osnova: *ćola* 'šojka, *Garrulus glandarius*', *detelj* 'djetlić, *Picidae*', *grlica* '*Streptopelia*', *jarebica* '*Alectoris*', *jastreb* '*Accipiter*', *svraka* '*Pica pica*', *šojka* '*Garrulus glandarius*', *ždral* '*Grus grus*', *žuna* '*Picus*/*Drycopus*') i nazivima sisavaca (11 primjera, a 9 osnova: *bik* '*Bos taurus*', *junica*, *ku-*

nica ‘kuna, *Mustelidae*’, *lanica* ‘lane, *Capreolus capreolus*’, *maca* ‘mačka, *Felis catus*’, *sanser* ‘kuna bjelica, *Martes foina*’, *srna* ‘*Capreolus capreolus*’, *vuk* ‘*Canis lupus*’, *zvěr* ‘zvijer, *Carnivora*’). S druge strane, motiviranost nazivima riba (1 primjer i 1 osnova: *minčun* ‘inćun, *Engraulis encrasicholus*’) i kukaca (1 primjer i 1 osnova: *mrav* ‘*Formicidae*’) mnogo je rjeđa. Konačno, imena neizravno motivirana nazivima drugih životinjskih vrsta čine 9 % korpusa imena ovaca i ovnova (25/285), dakle u njemu su razmjerno dobro zastupljena.

3.1.2.2. Imena motivirana nazivima biljki

> *Breza*, *Broća*, *Broćulka*, *Bukva*, *Bukvica*, *Dunja*, *Dunjica*, *Fiolka*, *Graša*, *Grašica*, *Grašin*, *Graška*, *Grašo*, *Grozd*, *Grozda*, *Jabuka*, *Jagoda*, *Jagodin*, *Jelša*, *Narandža*, *Smiljana*, *Smokvica*, *Vrbuša* [Istra]

Udio imena motiviranih biljnim nazivima u ukupnome Kurelčevu korpusu imena ovaca i ovnova nije zanemariv (8 %). Među imenima motiviranima biljnim nazivima najbrojnija su ona motivirana nazivima plodova voćki (*dunja* ‘*Cydonia oblonga*’, *grozd*, *jabuka* ‘*Malus*’, *jagoda* ‘*Fragaria vesca*’, *narandža* ‘*Citrus aurantium*’ i *smokvica* ‘*Ficus carica*’) i nazivima biljki stablašica (*breza* ‘*Betula alba*’, *bukva* ‘*Fagus sylvatica*’, *jelša* ‘joha, *Alnus glutinosa*’ i *vrba* ‘*Salix*’), a po brojnosti slijede imena motivirana nazivima plodova mahunarki (*grah* ‘*Phaseolus vulgaris*’), nazivima cvijeća (*fiola* ‘*Viola odorata*’) i drugim nazivima (*broć* ‘*Rubia tinctorum*’).

Opravdano je pomisliti da je odabir biljnih naziva kao osnova zoonima također temeljen na asocijaciji u vezi s bojom ploda ili kore određene biljke, odnosno s njihovim oblikom. Jedinkama koje ispitanici na terenu opisuju kao bijele s tamnim šarama često se nadijeva ime motivirano osnovom *brez-* (usp. istu pojavu u suvremenoj zoonimiji u Čilaš Šimpraga i Horvat 2014: 56–57). Imena s osnovom *bukv-* vjerojatno upućuju na pepeljastosivu boju, kakva je tipična za koru toga drveta. Osnova *vrb-* možda zrcali šarenilo njuške.[34]

Za zoonime *Jabučasti* i *Jabučilo*, koji se odnose na konje, u literaturi se navodi da odražavaju postojanje okruglih tamnih šara veće površine na svijetloj dlaci jedinki (usp. ARJ (IV: 385–386), Skok (I: 324), RSKNJ (8: 483), Horvat (2016: 37–38)). Možda se i za zoonime koji se odnose na jedinke drugih životinjskih vrsta može pretpostaviti da su motivirani osnovama koje zrcale takve biljege (primjerice, Kranjčević (2003: 271) navodi riječ *jȁbuka*$_2$ ‘bjeloglava ovca s većom tamnijom mrljom’), a moguće je i da je u podlozi imenovanja boja. Analogno tomu, Modrić (str. 8) tvrdi da su jedinke s imenom *Jagoda* najčešće bijele te po obrazima imaju mrlje nalik jagodama. Ivanišević (2006: 204) ovcu s imenom *Grozde* opisuje kao onu »pulijave glave ka’ zrna grožđa«. Brojnost primjera s osnovom *grah* svjedoče o njezinoj plodnosti. Tako imenovane jedinke vjerojatno imaju sitne tamne mr-

[34] *KVdanas* ovako opisuje ovcu Vrbu: »ovca s crnim prugama po njuški«.

lje (veličine zrna graha) na svijetlome runu. Slično tumačenje donosi se za zoonime s istim korijenom i u rječnicima. Primjerice, Skok (I: 604–605) navodi pridjeve *grahast* i *grašast* 'pjegav' te od njega izvedeni *grahorast* 'šaren, šarovit', a autori RSKNJ-a (3: 581) u sklopu članaka s natuknicama *grašac*, *grašalj*, *grašan* navode da se odnose na ovnove grahoraste njuške, a konja s takvim imenom opisuju kao jedinku 's crvenim ili sivim (mrkim) mrljama, ne većim od graška'. Ovdje prikupljeni primjeri mogu se izvesti ili izravno od imeničke osnove *grah* ili od koje skraćene pridjevske osnove.

Većina je osnova zoonima objedinjenih ovom skupinom slavenskoga podrijetla, no uočavamo i neke inojezičnoga podrijetla: *fiola* 'ljubičica' ((< njem. *Viola*?) < tal. *viola* ili lat. *viola*) te *narandža* (< tur. *narenc* < arap. *nāranǧ* < perz. *nāreng*).

3.1.2.3. Imena motivirana drugim riječima/osnovama koje neizravno upućuju na određenu značajku

3.1.2.3.1. Imena motivirana riječima/osnovama koje se odnose na specifična obilježja na tijelu ili na različitu boju dijela tijela

Budući da su izvori metafora vrlo raznoliki, uočljivo je da bi razvrstavanje prema značenju naziva podrazumijevalo i vrlo velik broj skupina s jedne strane, a mali broj primjera u svakoj skupini s druge strane. Kako klasifikacija ne bi nepotrebno preopteretila tekst, u ovome odjeljku zoonime grupiramo prema značajki koju reflektiraju.

3.1.2.3.1.1. Na specifično obilježje

3.1.2.3.1.1.1. U obliku točke, pjege, mrlje ili pruge

> *Bečka* [Istra] (ili 3.1.1.4.1.), *Brka* (ili 3.1.1.3.4.), *Brkac* (ili 3.1.1.3.4.), *Brkulja* (ili 3.1.1.3.4.), *Koleša* (ili 3.1.2.3.2.1.), *Kolovka* (ili 3.1.2.3.2.1.), *Kolulja* (ili 3.1.2.3.2.1.), *Kŕpa*, *Krpasta*, *Krpuša*, *Pulica*, *Suza*, *Vezovka*, *Vezulja*, *Zrnka*, *Zrnja*, *Zrnjica*

Kurelčev korpus sadržava i određen broj imena koja neizravno zrcale postojanje obilježja/biljega tipa točaka, pjega, mrlja ili pruga različitih veličina na tijelu životinje.

Imena *Kŕpa*, *Krpasta* i *Krpuša* vjerojatno odražavaju postojanje većih mrlja u obliku krpa, dok se iz imena *Zrnka*, *Zrnja* i *Zrnjica* može iščitati postojanje većih crnih (tamnih) točaka ili pjega na bijelim obrazima. Za ime *Suza* također se može pretpostaviti da zrcali prisutnost točkica nalik suzama na bijelim obrazima, no ono i preciznije upućuje na činjenicu da se one nalaze ispod očiju. S tim imenom u vezi možda je važno izdvojiti i opis koji donosi Pižurica (1971: 177): »najčešće ovca bele glave sa blagim, obično žutim flekama«.

S obzirom na to da uz imena *Brka*, *Brkac* i *Brkulja* Kurelac ne navodi gdje su

prikupljena, nužno je dopustiti i mogućnost da su neizravno motivirana osnovom *brk-*, odnosno da je u podlozi imenovanja asocijacija na ljudske brkove. Možda se mogu povezati i s pridjevom *brkav* 'brljav oko usta, musav', koji donosi RSKNJ (2: 181). Sukladno toj interpretaciji može se pretpostaviti drugačija boja dlake ili postojanje mrlja tamnije boje iznad usana.

Zoonimski likovi koji počinju s *vez* (< *vezati*) također odražavaju šarenilo, odnosno prisutnost pruga ili šara druge boje (usp. RSKNJ (2: 461–462, 468, 471, 474); Pižurica (1971: 174, 182) itd.).

Argumente za uvrštavanje imena *Koleša*, *Kolovka* i *Kolulja* u ovu skupinu nalazimo u obliku opisa u zoonomastičkim radovima. Pižurica (1971: 179, 180) i Žugić (2004: 183) navode da životinje koje nose imena *Kolaš*, *Kolarica* i *Kolačara* imaju šare kružnoga oblika, nalik kolu. U RSKNJ-u (10: 9) krava s imenom *Kolova* opisana je kao jedinka koja ima šare u obliku kola, kolutova. U hrvatskim dijalektima posvjedočene su također riječi sa značenjima koja bi potkrepljivala takvu pretpostavku: pridjev *kòlast* 'šaren, išaran velikim pjegama' navodi Milković (2009: 144), a *kölast* 'koji ima veće točke ili pjege na koži ili krznu' Kranjčević (2003: 317).

Sva su izdvojena imena nastala od osnova slavenskoga jezičnog podrijetla osim imena *Pulica* i *Bečka*.

Ime *Pulica* motivirano je turcizmom *pula* 'puce, gumb; okrugao ukras' ili kojom riječi izvedenom od njega (npr. *pulija*, deminutivom *pulica* ili pridjevima poput *pulast*, *puljatast* 'šaren, pjegav, s pjegama u obliku novčića', *puličav*...), potvrđenima širom areala na kojemu se očekuje utjecaj turskoga jezika – primjerice u Slavoniji (Jakšić 2015: 619), u Lici (Čuljat 2009: 207; Kranjčević 2003: 804), na benkovačkome području (Pavlović i Pavlović 2018: 408), u Dalmatinskoj zagori (Gusić i Gusić 2004: 379), u Imotskoj krajini (Babić 2008: 377), zapadnoj Hercegovini (Kraljević 2013: 239) itd. Značenje 'koji na temeljnoj boji dlake ima krugove druge boje (o životinji)'[35] za pridjev *pulast* navodi Milković (2009: 347). Apelativ *pula* posuđen je, prema Škaljiću (1966: 526), iz turskoga (< *pul* 'novac, para').

Vjerojatno je i zoonim *Bečka* motiviran osnovom koja odražava prisutnost okruglastih biljega druge boje. Tu pretpostavku temeljimo na Kurelčevoj napomeni da je taj zoonim zabilježen u Istri te na činjenici da su ondje, kao i širom čakavskoga sjeverozapada, posvjedočeni nazivi novčića ili novca općenito sa sličnim fonemskim sastavom: *bêč* 'novčić, kovanica' (u Mrkočima; Runko 2014: 28), a sa značenjem 'novac' *bêči*/*bẽči* (u roverskim govorima: Kalčić, Filipi i Milovan 2014: 30), *bẽći* (u Belome; Velčić 2003: 39), *bẽči* (u Rukavcu; Mohorovičić-Maričin

[35] Skok (III: 73) navodi i riječ *pulja* 'stari turski novac u vrijednosti 60 para ili 1 i ½ groša'. Zoonomastičkim istraživanjima prikupljena su i mnoga imena motivirana sinonimnim osnovama, npr. *škuda* ili *groš*, ili njihovim izvedenicama. Više v. u Horvat (2016: 39).

2001: 29), *bēci* (u labinskim govorima; Milevoj 2006: 46), *bèči* (u pićanskim govorima; Ružić Sudčev 1999: 11), *bẽči* (u Medulinu; Peruško 2010: 23), *bẽči* (u Šmriki; Bralić 2014: 19), *bẽči* (u Crikvenici; Ivančić Dusper i Bašić 2013: 55). Za navedene apelative smijemo pretpostaviti da su posuđeni iz mletačkoga (< mlet. *bezzo*, *bezzi*; v. Boerio 1867: 78), a prema Skoku (I: 130) mletački je posrednik pri posuđivanju iz švicarskoga njemačkog (< *Bätze* < *Petz*).

Napomena:

a. Kurelac napominje da je ime *Bečka* zabilježio na području Istre, no pri interpretaciji motivacije taj nam podatak nije dovoljan za isključivu tvrdnju da je ono motivirano imeničkom osnovom *beč-*. Naime, moglo je biti motivirano i glagolskom osnovom, koja zrcali specifičnost u ponašanju. Više v. u odjeljku 3.1.1.4.1.

b. Na mogućnost da su imena *Brka*, *Brkac* i *Brkulja* motivirana pridjevskom osnovom *brk-* (pokraćenom od *brkast*), koja zrcali kovrčavost runa, upozorili smo te je dodatno objasnili u odjeljku 3.1.1.3.4.

c. Budući da Kurelac za njih ne donosi opise, imena *Koleša*, *Kolovka* i *Kolulja* možda odražavaju i postojanje kružno povijenih rogova, na temelju čega bi se mogla uvrstiti u skupinu 3.1.2.3.3.1. (više v. u tome odjeljku).

3.1.2.3.1.1.2. Na obilježje određenoga tipa

> *Čizma*, *Čizmica*, *Čuturnica*, *Griva* (ili 3.1.2.3.2.2.), *Grivica* (ili 3.1.2.3.2.2.), *Grivulja* (ili 3.1.2.3.2.2.), *Kolarinka*, *Krabulja* [Grobnik], *Križa*, *Križan*, *Križovka*, *Kŕsta*, *Krunin*, *Oćalinka*, *Papučica*, *Skornja*

Zamjetan udio u ukupnoj građi imaju imena kojima je zajedničko to što upućuju na prisutnost obilježja ili biljega većih od pjega ili mrlja, odnosno na to da je određeni predio tijela druge boje. Na temelju sličnosti obilježja s predmetom poznatim iz svakodnevnoga života, imenovatelji su njihove nazive uključili kao osnove u imena.

Uočavamo, primjerice, velik broj imena motiviranih nazivima obuće, odjeće ili „modnih" dodataka. Imena motivirana nazivima obuće (*Čizma*, *Čizmica*, *Papučica*, *Skornja*) upućuju na boju nogu različitu u odnosu na ostatak tijela (najvjerojatnije na crne noge i bijelo tijelo). Petrović (2007: 133) preciznije opisuje ovce sa zoonimima *Čizma* i *Čizmara* – riječ je o životinjama s dugačkim dlakama drugačije boje iznad papaka.

Ime ovce *Oćalinke* također je sasvim prozirno – toj je jedinki predio oko očiju vjerojatno bio druge (tamnije ili crne) boje ili je oko očiju imala šare u obliku okvira naočala.

Ime *Krabulja* također odražava različitu boju u predjelu očiju, tj. postojanje nekoga biljega u obliku krabulje, tj. maske.

Za ime *Krunin* pretpostavljamo da zrcali postojanje oznake drugačije boje u obliku krune na glavi životinje.

Ime *Kolarinka* možemo povezati s romanizmom *kolarin*. U hrvatskim dijalektima potvrđena su raznolika značenja, stoga je radi razumijevanja zoonima potrebno donijeti njihov kratak pregled. Prema Kranjčeviću (2003: 317), *kölarin* je u Lici 'ovratnik na košulji ili kaputu'; prema Gusiću (2009: 170) *kolar* ili *kolarin* je 'ovratnik (naročito svećenički)'; u Pazinu je *kolarîn* 'bijeli ovratnik koji nose svećenici' (v. Gagić 2017: 120); prema Lukežić i Zubčić (2007: 315), u Grobniku je *kolarîn* '1. uškrobljeni ovratnik na košulji; 2. zlatni lanac'; Runko je (2015: 191) u govoru zaselka Mrkoči u Istri zabilježio sljedeće riječi: *kolâr* 'kolar (svećenički)', *kolarîn* 'uočljiva prljavost vrata' itd. Iz navedenih je značenja moguće zaključiti da je imenovatelju na tijelu jedinke razlikovan za diferencijaciju bio upravo vrat (i to vjerojatno njegova drugačija boja ili kakvo obilježje na njemu nalik ovratniku).

Uz imena motivirana nazivima obuće, odjeće ili „modnih" dodataka potvrđena su i imena motivirana drugim nazivima koji posredno odražavaju različita obilježja.

Jedinka koja se zove *Čuturnica* vjerojatno ima nekakvo obilježje u obliku čuture.

Imena *Griva*, *Grivica* i *Grivulja* po svoj prilici zrcale drugačiju boju vrata životinje.

U ovoj su skupini brojni i zoonimi nastali od izrazito plodnih osnova koje upućuju na obilježje u obliku križa – to su osnove *križ* i *krst*. Prema Žugić (2004: 183), takva imena uglavnom dobivaju jedinke crne boje koje na glavi imaju bijeli biljeg u obliku križa. Sličan opis donosi i Pižurica (1971: 179) za ovna *Krstalja*: »beli ovan crne glave sa belom flekom koja prekršća nos«.

Osnove su zoonima uvrštenih u ovu skupinu različitoga jezičnog podrijetla. U slavenske osnove ubrajamo *križ* i *krst* (kao kontinuante riječi koje su postojale još u praslavenskome iako izvorno nisu slavenske[36]), *skornja* (< psl. **skorьnji*; v. Snoj 2009b: 729), *krabulja* (< psl. **korbulja* ~ **korbъ*, *korba* 'košara'; v. Matasović i dr. 2016: 491) te *griva*. U drugim osnovama prepoznajemo utjecaje drugih kultura i jezika: turskoga su podrijetla *čizma*, *čutura* i *papuča*; romanskoga su podrijetla *oćale*, *kolarin* te *kruna*.

Napomena:

a. Imena *Griva*, *Grivica* i *Grivulja* mogu se uvrstiti i u skupinu 3.1.2.3.2.2. jer se mogu odnositi i na kakvoću dlake životinje. Više v. u navedenome odjeljku.

[36] Za riječ *križ* Matasović i dr. (2016: 505–506) tvrde da je kontinuanta psl. **križь*, a zapravo rana posuđenica iz nekoga romanskog idioma na području današnje sjeverne Italije u kojemu se *c* ozvučilo u intervokalnome položaju (usp. furl. *kroz*, mlet. *crośe*). Izdvajaju i mogućnost da je u slavenski riječ posuđena posredovanjem zapadnogermanskoga, što bi objasnilo slav. *i* (usp. stvnjem. *chriuze*). Riječ *krst* kontinuanta je psl. **krьstъ*, što je, možda uz germansko posredovanje, posuđeno iz lat. *Christus* 'Krist'.

3.1.2.3.2. Imena motivirana riječima/osnovama koje neizravno upućuju na druge tjelesne značajke

3.1.2.3.2.1. Imena motivirana riječima/osnovama koje se odnose na veličinu dijela tijela (organā) ili specifičan izgled dijela tijela (organā)

Civreša, *Kolesić* [Istra], *Koleša* (ili 3.1.2.3.1.1.1.), *Kolovka* (ili 3.1.2.3.1.1.1.), *Kolulja* (ili 3.1.2.3.1.1.1.), *Korologa*, *Kučin* (ili 3.1.1.1.3.), *Kukež*, *Kukin*, *Spiklić* [Istra], *Vilaš*, *Viluša*

Ime *Civreša* vjerojatno se može povezati s apelativom *civrije* ili *sivrije* 'krojačka tanka kliješta sa šiljastim vrhom za pravljenje kopči' – u tome slučaju odražava izgled rogova ili ušiju. U hrvatskome je jeziku *civrije*/*sivrije* turcizam, a Škaljić (1966: 567) navodi da je nastao od tur. pridjeva *sivri* 'šiljast'.

Kurelčevu imenu *Kolesić* izrazno je vrlo slično ime *Kolešić* koje je zabilježio Volčič (1860: 35), uz koje donosi napomenu: »'s velimi rogovi na kolo'«, a istom osnovom motiviran je i primjer *Koleša*.

Ime *Korologa* Kurelac objašnjava pučkom etimologijom, no pritom zadržava određenu rezervu: »čto u korov lěga? nu se to ime po stranah prostire, kdě rěči korov ne znaju«. Primjer *Koloroga*, koji je zabilježio Pižurica (1971: 176), upućuje nas na to da je zoonimski lik naveden u Kurelčevu korpusu zapravo nastao onimizacijom i usporednom konverzijom od dvokorijenskoga pridjeva nastala metatezom (*koloroga* > *korologa*). Ime opisuje razlikovnu, specifičnu značajku jedinke – kružno povijene rogove.

Imena *Kučin*, *Kukež* i *Kukin* nastala su sufiksalnom tvorbom od pokraćenih pridjevskih osnova *kukast* i *kučast* 'zakrivljen kao kuka', a iz njih se može iščitati da nositelji imena imaju kukasto savijene rogove.

Uz zoonim *Spiklić* Kurelac ne donosi opis tako imenovane jedinke. Prema Volčiču (1860: 35), to ime nosi ovan s ravnim rogovima. Vjerojatno je taj zoonim motiviran zemljopisnim nazivom *špiklić* 'vrh brežuljka, brda ili gore', koji je primjerice zabilježen u govoru Prodana u Buzeštini[37]. Riječ istoga korijena *špik* 'izrazito oštar vrh brežuljka, brda ili gore' potvrđena je i u nekim drugim buzetskim govorima (npr. u Klarićima, Marčeneškome Polju te Štrpedu; v. Benčić i dr. 2019: 15) i u slovenskome jeziku (v. npr. SSKJ). S obzirom na arealnu ograničenost navedenoga leksema može se pretpostaviti da je taj zoonim potvrđen na sjeveru Istre. Skok (III: 410) imenicu *špiklić* tumači kao izvedenicu od germanizma *špik*(*el*) (< njem. *Spickel*; prema Dudenu (8: 3642), njemačka je riječ nastala od lat. *spiculum* 'vršak, umanjenica od *spica*').[38]

[37] Na usmenome podatku zahvaljujem Alvijani Klarić.

[38] Slovenski etimolozi drugačije tumače etimologiju: Bezlaj ET (IV: 99) smatra da se *špik* treba izvoditi od prijedložnoga izraza **sъ pikъ* ili od glagola *špikati*. Navodi da osnova **pik*- može biti idioglotska (kao u *pikati*), ali i aloglotska, supstratna, kao u stprov. *pic* 'oštar gorski vrh'. Snoj (2009a:

Veliki pak rogovi (a možda i njihov oblik) asocirali su imenovatelje na oruđe iz njihove svakodnevnice – vile, stoga su taj naziv iskoristili kao osnovu zoonima *Vilaš* i *Viluša.*

Osvrćući se na primjere uvrštene u ovu skupinu, primjećujemo: ako i za sva imena s osnovom *kol-* vrijedi da zrcale izgled rogova, može se zaključiti da se ogromna većina imena objedinjenih ovom skupinom odnosi na izgled rogova, čime još jednom potvrđujemo da je riječ o vrlo razlikovnome obilježju. Većina je osnova slavenskoga jezičnog podrijetla (iznimke su *spiklić* (germanizam) te *civrije* (turcizam)).

Napomena:

a. Kružnu povijenost rogova kao fizičko obilježje jedinki mogu zrcaliti i ostala imena s osnovom *kol-* (*Koleša*, *Kolovka*, *Kolulja*), no zoonomastička literatura upućuje nas i na drugu mogućnost – takva imena mogu zrcaliti i prisutnost većih mrlja kružnoga oblika. Više v. u odjeljku 3.1.2.3.2.1.1.

b. Ime *Kučin* možda je motivirano i osnovom stranoga, albanskoga jezičnog podrijetla (*kuq* 'crven, rumen, riđ'), koja se izravno odnosi na boju dlake. Detaljnije objašnjenje v. u odjeljku 3.1.1.1.3.

3.1.2.3.2.2. Imena motivirana riječima/osnovama koje se odnose na kakvoću dlake

Bundava, *Griva* (ili 3.1.2.3.1.1.2.), *Grivica* (ili 3.1.2.3.1.1.2.), *Grivulja* (ili 3.1.2.3.1.1.2.), *Svilovka*

Svi su zoonimi izdvojeni u ovu skupinu motivirani imeničkom osnovom. Prevladavaju osnove slavenskoga podrijetla, a samo je osnova *bunda* mađarskoga podrijetla. Poznavanje realije uvjetovalo je stvaranje asocijacija te metaforičkoga imenovanja i u ovome slučaju. Tako se za ovcu *Bundavu* može pretpostaviti da ima gusto runo, dok *Svilovka* vjerojatno ima nježno, mekano i tanko runo. Bojović Manić (2015: 74) upućuje nas i na važnost vizualnoga podražaja (uz taktilni) pri imenovanju – ime *Svila* dobila je jedinka čija dlaka sija kao svila. Imena nastala od osnove *griv-* ovom bismo skupinom obuhvatili ako se odnose na gustoću ili kakvu drugu značajku runa. Primjerice, Volčič (1860: 35) napominje da ovan *Grivež* ima oštru vunu.

Napomena:

a. Imena *Griva*, *Grivica* i *Grivulja* mogu se uvrstiti i u skupinu 3.1.2.3.1.1.2. jer se mogu odnositi i na boju vrata životinje. Više v. u navedenome odjeljku.

417) ima slično stajalište: »Beseda je sorodna s *píkati*, *špíkati* in prek tega s stprovan., frc. *pic* 'koničast gorski vrh', gor. im. *Pic*, romun. *pic* 'gorski vrh'. Iz iste osnove so še večkratna gor. im. *Špíček* m, *Špíčnik* m, *Špikelj* m, *Malo*, *Véliko*, *Lépo Špíčje* s, pod vplivom nem. *Spitze* 'konica' tudi *špíca* ž.« Zbog fonema *l* u sastavu osnove *špikel* prednost smo dali hipotezi o germanskome posredovanju pri njezinu posuđivanju.

3.1.2.4. Imena motivirana drugim riječima/osnovama koje se odnose na na ponašanje, snagu, način kretanja, ulogu životinje

3.1.2.4.1. Na ponašanje

Sunaljka (ili 3.1.1.4.1.)

Izrazno je ovomu zoonimu vrlo slična i opća imenica *sunalka*, potvrđena u nekim kajkavskim govorima (npr. u Đurđevcu *sȕnâlka* 'zasun koji se okreće'; Maresić i Miholek 2011: 670). Ako je zoonim zaista motiviran tom imenicom, vjerojatno odražava posebnost u ponašanju tako imenovane jedinke – primjerice, možda je riječ o izrazito aktivnoj i nemirnoj jedinki koju je bilo potrebno zatvoriti zasunom u nastambu ili je možda zasun znala sama otvoriti.

Napomena:

a. Ime *Sunaljka* može biti i izravno motivirano glagolom koji se odnosi na specifično ponašanje, stoga je obrađeno i u sklopu skupine 3.1.1.4.1.

3.1.2.5. Imena motivirana riječima koje se primarno odnose na ljude

Badžol [Mljet] (ili 3.1.2.6.1.), *Bludnica*, *Děvojčica*, *Razbludnica*, *Razbludnik*, *Sanserica* (ili 3.1.2.1.1.), *Sirota*

U ovoj skupini također dominiraju zoonimi nastali od osnova slavenskoga podrijetla.

U iznimke se može ubrojiti ime *Sanserica*, koje je prema jednome tumačenju nastalo od osnove posuđene iz mletačkoga, a čija je dublja etimologija orijentalna (< *sanserica* ~ *sanser* < mlet. *sansèr* < tur. *simsar* < perz. *säpsar*; v. Skok (III: 221)). Apelativ *sanser* potvrđen je u mjesnim govorima obalnoga i priobalnoga pojasa, no s nekoliko značenja, stoga ih na ovome mjestu i ističemo. U Grobniku je *sānsêr* 'posrednik pri upoznavanju mladića i djevojke' (Lukežić i Zubčić 2007: 583), a u gradu Hvaru na istoimenome otoku *sansêr* je 'posrednik (za prodaju vina, udaju...)' (Benčić 2013: 412). U drugim govorima uglavnom ima značenje vezano uz poslovni kontekst: u Mrkočima u Istri *sanser* je 'posrednik u sklapanju poslova' (Runko 2014: 561), u Splitu i u Brusju potvrđeno je *sansīr* 'mešetar' (Gačić 1979: 18, 22; Dulčić i Dulčić 1985: 650), lik *sansīr* 'posrednik u sklapanju poslova; mešetar' zabilježen je i u Pitvama i Zavali na Hvaru, a u Blatu na Korčuli *sansa̋r* je 'posrednik, predstavnik' (Milat Panža 2015: 380).

Skupini zoonima motiviranih osnovama slavenskoga podrijetla ne pripada ni *Badžol*. Taj zoonim (kao i *Bádžo*, prikupljen u Slavoniji), prema ERSJ-u (2: 274), možda se može povezati s apelativima *bádža*/*bádžo* (Crna Gora, BiH) 'mali zakržljao čovjek, kepec' i *bàdžulja* (Vojvodina) 'mala krava'. Za etimologiju se kaže da je nejasna, no upućuje se i na RSKNJ (1: 351), u kojemu se za riječ *badža* navodi da je nastala od tur. *bacaksız* 'beznog, kratkonog' (kao hipokoristik).

Sva imena uvrštena u ovu skupinu odražavaju odnos imenovatelja prema imenovanoj jedinki. Općom imenicom koja se odnosi na mladu osobu motiviran je zoonim *Děvojčica*. Ime *Sirota* vjerojatno je nadjenuto jedinki čiji su roditelji stradali, odnosno onoj koja je jadna ili usamljena. Iz navedenih se imena može iščitati blizak odnos imenovatelja prema jedinki, odnosno njihova povezanost, što je u skladu sa zaključkom da su zoonimi motivirani apelativima koji se odnose na ljude izrazito afektivno nabijeni te da odražavaju ljudske osobine koje se smatraju vrijednima i poželjnima. S druge strane, osnova *bludn-*, koja je prema broju primjera dobro zastupljena u imenima, odražava i nepoželjnu, ali lako uočljivu značajku jedinki.

Napomena:

a. Ime *Badžol* možda je motivirano i toponimom. Detaljnije objašnjenje vidi u odjeljku 3.1.2.6.1.

b. Zoonim *Sanserica* možda je motiviran i nazivom životinje (turcizmom *sansar* sa značenjem 'kuna bjelica'), o čemu v. više u odjeljku 3.1.2.1.1.

3.1.2.6. Imena motivirana toponimima

3.1.2.6.1. Imena motivirana ojkonimima

Badžol [Mljet] (ili 3.1.2.5.), *Bosačka* (ili 3.1.1.3.2.)

Za ime *Badžol* Kurelac (1867: 34) tvrdi da se često nadijeva ovnovima na otoku Mljetu. Uz to napominje da se tako zove »i gora nuz blato Neretve«. Vidović (2014: 208) u Zažablju bilježi ojkonim *Badžula*, za koji tvrdi da je tvoren od turskoga apelativa *bac* 'carina, trošarina' i vlaškoga sufiksa *-ula*. Moguće je dakle da je zoonim motiviran toponimom te da zrcali gdje je primjerice jedinka kupljena. I za ime *Bosačka* možda se može pretpostaviti motivacija ojkonimom. U tome slučaju izvodili bismo ga iz *Bosača*, što je ime naselja na Durmitoru u Crnoj Gori, najvišega stalno naseljenoga mjesta na Balkanu.

Napomena:

a. Zoonim *Badžol* možda je motiviran riječju koja se primarno odnosi na ljude (više v. u odjeljku 3.1.2.5.).

b. Zoonim *Bosačka* možda je motiviran riječju koja odražava specifičan izgled dijela tijela (više v. u odjeljku 3.1.1.3.2.).

3.1.2.7. Imena motivirana etnicima ili etnonimima

Lašica

Premda Kurelac sâm ovo ime navodi u istome retku kao i *Laja*, *Lajka* te *Lanica*, smatramo da je ono motivirano etnonimom (< *Vlašica* ~ *Vlah* (uz ispadanje fo-

nema *v*). Ono najvjerojatnije upućuje na činjenicu da je ovca kupljena na području gdje žive Vlasi.[39]

3.1.3. Nerazvrstana imena te imena neprozirne motivacije

Bata, *Kela* [Dalmacija], *Škaba*, *Škabica*, *Škabić*

Kurelac (1867: 32) navodi da je ime *Kela* posvjedočeno u Dalmaciji, no uza nj ne donosi nikakav opis. U suvremenim rječnicima dalmatinskih govora ne pojavljuju se riječi s kojima bi se spomenuto ime moglo povezati. Samo rječnik šibenskoga govora (Jakovljević 2006: 20) sadržava apelativ *kela* 'mazga' te bi, ako je njime motiviran navedeni zoonim, ime bilo metaforičkoga postanja. U RSKNJ-u (9: 420–423) pojavljuje se još zoonima koji počinju s *kel*, a svi su prikupljeni u Hrvatskoj – npr. *kéla* (ime kokoši, ovce i koze), *kèlēn* i *kelénko* (imena konja), *kèleš* (ime vepra), *kèloja* (ime kokoši). S obzirom na to da uz zoonimijsku građu u spomenutim vrelima nisu priloženi opisi niti podatci o etiologiji, nužno je dopustiti i mogućnost da sva imena zrcale istu značajku i mogućnost da su pojedini zoonimi unatoč istomu početnom fonemskom sastavu motivirani različitim osnovama te da posljedično zrcale različite značajke. Na temelju modela imenovanja životinja ustanovljenih tijekom dosadašnjih zoonomastičkih istraživanja izdvajamo riječi kojima bi zoonimi mogli biti motivirani: na fizičke značajke upućivale bi osnove *kȅkav* 'kratkih nogu'[40], *kȅlav* 'ćelav' (< tur. *kel*)[41], *kèleč* 'čuperak, pramen, kika' (< tur. *kölçe*), *kȅljav* '1. nerazvijen, slab, kržljav; 2. koji je bez zubi'[42], a na specifičnost u ponašanju osnove *kèlati* 'gurkati nogom', *kéljiti se* '1. kreveljiti se; 2. smiješiti se'. Navedeni zoonimi mogli bi biti i posredno motivirani, npr. imenicom *kéla* 'hip. fam. naziv odmila za žensku osobu, obično srodnicu'. Za zoonim *Kela* iz našega korpusa moglo bi se pretpostaviti i da je motiviran istom osnovom kao i prezimena *Kelava* ili *Kelić*. Vidović (2014: 160) ističe da je prezime *Kelić* nasta-

[39] Općenito govoreći, zbog rasprostranjenosti etnonima *Vlah* među govornicima hrvatskoga jezika iz navedenoga se zoonima ne može iščitati gdje je prikupljen. Usporedbe radi, Šimunović je (2009: 326) također zabilježio ime *Vlȁhinja*, a za ovcu kojoj je nadjenuto navodi da je kupljena u Vlaškoj, tj. u Dalmatinskoj zagori. Ivana Nežić na Labinštini je zabilježila zoonim motiviran etnonimom Vlah, koji zrcali činjenicu da je ta životinja kupljena u *Vlašiji* (području na drugoj obali rijeke Raše, od Barbana do Pule, gdje obitavaju *Vlahi*, doseljenici, govornici jugozapadnoga istarskog dijalekta. Na tome joj usmenome podatku zahvaljujem.

[40] Ako je zoonim motiviran riječju *kȅkav* 'kratkih nogu', fonem *l* u njegovu fonemskom sastavu može se smatrati sekundarnim. Sekundarni glas *l*, među ostalima, tipičan je i za tvorbu hipokoristika u osobnoimenskome fondu (npr. *Cecilija*, *Milica*, *Smiljana*, *Vasilija* i sl. > *Cila*; *Đurđa*, *Đurđica* > *Đula*; *Josip*, *Joško* i sl. > *Jole*; *Duško* > *Dule*; *Saša* > *Sale*; *Novak* > *Nole* itd.).

[41] U hrvatskome i srpskome od navedene su turske osnove uobičajenije potvrde s *ć* (*ke* > *će*), no posvjedočene su i riječi bez te zamjene, npr. *kȅlav* 'ćelav' (v. RSKNJ (9: 421)), *keleš* 'ćelav muškarac' (v. Zlatanović 2013) ili prezime *Keleš* nadimačkoga podrijetla (v. Skok (I: 352)).

[42] Ako je zoonim motiviran riječima *kȅljav* '1. nerazvijen, slab, kržljav; 2. koji je bez zubi' ili *kéljiti se* '1. kreveljiti se; 2. smiješiti se', fonem *l* u njegovu fonemskome sastavu rezultat je depalatalizacije *ļ* > *l*.

lo od apelativa *kelava* ‘sir iz mijeha’, izvedena iz imenice *kellë* ‘sir’, čije podrijetlo ne navodi. HER također spominje imenicu *kelava* ‘slan ovčji sir’, a pretpostavlja se njezino albansko jezično podrijetlo. U rječnicima albanskoga jezika, međutim, ta riječ nije obrađena, no u turskome jeziku određena se vrsta sira naziva *kelle* (*kelle peyniri*), što je možda povezano. Kad bi zoonim bio motiviran nazivom sira, posredno bi se odnosio na boju dlake ili na ulogu životinje (od čijega se mlijeka proizvodio sir). Za zoonim *Kela* iz Kurelčeva korpusa motivacija nazivom sira može biti uvjerljiva iz semantičke perspektive, no za neke zoonime iz RSKNJ-a ne može (ili bijela boja tjelesnoga pokrova ne bi bila razlikovna pri imenovanju jedinki određenih vrsta ili određene vrste životinja ne sudjeluju u proizvodnji sira).

Premda Kurelac (1867) ne ističe areal na kojemu je prikupio imena *Škaba*, *Škabica* i *Škabić*, na temelju dijalektnih potvrda pretpostavljamo da su posvjedočena na sjeverozapadu čakavskoga područja (u Istri ili Primorju). Budući da opisi jedinki čija imena pripadaju tomu imenskom gnijezdu uvelike variraju i nisu dosljedni, njihov pregled donosimo ovdje. Volčič (1860: 35) uz imena *Škabić* i *Škaba* donosi opis ‘ovan/ovca s malim rogovima’. Relevantnost veličine rogova ističe se, uz boju, i u boljunskim govorima – prema Francetiću (2015: 266), *Škäba* i *Škâbe* ovce su smeđe boje s malim rogovima. Böhm (2004: 113) škabaste ovce opisuje kao one koje su nekada bile crne, no kojima je crni pigment oslabio, pa su sada smeđe. U slovenskome dijelu Istre, u roverskim govorima, u istarskim Vodicama, u Grobniku, u Medulinu te u Šmriki i Kraljevici *škäba* je crna ovca (v. Skok (III: 253); Lukežić i Zubčić 2007: 629; Peruško 2010: 227; Zadnik i dr. 2013: 40; Bralić 2014: 166; Kalčić, Filipi i Milovan 2014: 268). U dijelu hrvatskih i slovenskih govora *škäba*, *škabi̓ć* i *škâbe* apelativi su kojima se općenito nazivaju jedinke ovčje vrste (npr. u Orbanićima pokraj Žminja (Kalsbeek 1998: 559), u Loškemu potoku u Sloveniji (*Dolenjski list*, [5. 2. 1970.], str. 14), u istarskim Mrkočima (Runko 2014: 625), u Pazinu (Gagić 2017: 284) itd.). Etimologija je nepoznata.

3.2. Etimološka analiza imena ovaca i ovnova

Etimologije osnova/riječi kojima su motivirani zoonimi iz proučenoga Kurelčeva korpusa objašnjene su u poglavlju posvećenu analizi motivacije zoonima radi razumijevanja klasifikacije prema motivacijskome kriteriju. U ovome se poglavlju fokus stavlja na etimološku perspektivu – naime, radi sustavnosti i jasnoga prikaza udjela osnova/riječi određenoga jezičnog podrijetla kojima su motivirani, zoonimi su razvrstani i prema tome kriteriju. Cilj je ustanoviti dominiraju li pri imenovanju ovaca i ovnova imena slavenskoga ili neslavenskoga podrijetla te, s posljednjim navedenim u vezi, o kojim je utjecajima riječ. Pritom je pregled rasterećen podataka navedenih u prethodnome poglavlju.

Klasifikacijom nisu obuhvaćeni zoonimi koji su motivirani imenima, npr. *Badžol*, *Bosačka*, *Vidovka*, *Vlašica* (usp. metodologiju u Horvat 2016; 2018). Osnove/

riječi neimena kojima su motivirani zoonimi najprije smo podijelili u dvije velike skupine ovisno o tome jesu li slavenskoga ili stranoga jezičnog podrijetla. Skupinu zoonima motiviranih osnovama/riječima stranoga podrijetla preciznije smo i detaljnije raščlanili na hijerarhijski niže podskupine uzevši u obzir da posuđenice potječu iz različitih jezika te da su različite starosti. U svakoj su skupini zoonimi poredani abecedno. Uz one motivirane osnovama/riječima stranoga podrijetla dodan je i etimološki izvod. Na literaturu se upućuje ako takve uputnice nisu donesene u prethodnome poglavlju, a sustavno se vrela navode samo u odjeljku posvećenu zoonimima koji se (ili čije se osnove) mogu različito interpretirati.

Jezično podrijetlo osnova ili riječi od kojih su prikupljeni zoonimi nastali razlikujemo od jezičnoga podrijetla samih zoonima. Premda su neki zoonimi nastali od posuđenica, ne smatra se da su aloglotskoga podrijetla jer su nastali tek nakon što je posuđenica postala dijelom novoga (hrvatskoga) leksičkog sustava. Primjerice, zoonim *Civreša* ne interpretira se kao zoonim turskoga podrijetla premda je nastao od apelativa turskoga podrijetla (*civrije*), a zoonim *Frnćelinka* ne smatramo zoonimom romanskoga podrijetla iako je nastao od opće imenice *frnćela* koja je romanskoga (dalmatoromanskoga) podrijetla itd.

3.2.1. Klasifikacija prema etimološkome kriteriju

3.2.1.1. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima slavenskoga podrijetla

Běla, *Bělac*, *Bělica*, *Bělin*, *Bělka*, *Bělonosa*, *Bělorepa*, *Bělorepica*, *Bělouška*, *Bělovka*, *Běluša*, *Bika* (1. ~ *bil* < psl. **bělъ*; 2. ~ *bik* < psl. **bykъ*), *Bludnica*, *Bosačka*, *Braduška*, *Breza*, *Broća*, *Broćulka*, *Bukva*, *Bukvica*, *Crna*, *Crnkasta*, *Crnouška*, *Crnovka*, *Děteljka*, *Děvojčica*, *Dojka*, *Draga*, *Dragin*, *Dugorepa*, *Dunja*, *Dunjica*, *Gala*, *Galica*, *Galinka*, *Galòbela*, *Gara*, *Garan*, *Garaš*, *Garica*, *Garin*, *Garuša*, *Gojka*, *Graša*, *Grašica*, *Grašin*, *Graška*, *Grašo*, *Grěhota*, *Griva*, *Grivica*, *Grivulja*, *Grlica*, *Grozd*, *Grozda*, *Jabuka*, *Jagoda*, *Jagodin*, *Jarebica*, *Jaruška*, *Jastrovka*, *Jelša*, *Junica*, *Kabrenica*, *Kíta*, *Kolesić*, *Koleša*, *Kolovka*, *Kolulja*, *Korologa*, *Krabulja*, *Krivulja*, *Križa*, *Križan*, *Križovka*, *Krnja*, *Kŕpa*, *Krpasta*, *Krpuša*, *Kŕsta*, *Kukež*, *Kukin*, *Kunica*, *Kusa*, *Lanica*, *Lěnica*, *Lěpa*, *Lěpovka*, *Lěpšan*, *Librica*, *Lísa*, *Lisin*, *Lizika*, *Ljuba*, *Ljubica*, *Ljubin*, *Macin* i *Macka* i *Macovka* (1. < *macast* ~ *mackati*, *mazati* < psl. **mazati*; 2. < *maca* < *mac*), *Malovka*, *Maljica*, *Mekušica*, *Milkica*, *Milkuša*, *Milovka*, *Mitnjaka*, *Mrava*, *Mrka*, *Mrkešić*, *Mrkica*, *Mrkin*, *Mrkuša*, *Ogledalica*, *Pega*, *Peguša*, *Peleška*, *Pika*, *Pikešić*, *Pikuša*, *Pirka*, *Pisanka*, *Plavovka*, *Plavulja*, *Plavuša*, *Pljuska*, *Potreba*, *Pramenka*, *Preskakalica*, *Prokša*, *Puta*, *Putica*, *Putonožica*, *Putonožić*, *Putrka*, *Razbludnica*, *Razbludnik*, *Reba*, *Rebica*, *Rehulja*, *Resati*, *Resko*, *Resulja*, *Rěsa*, *Ridjavka*, *Ridjuša*, *Roga*, *Rogica*, *Rogoša*, *Roguša*, *Rožčica*, *Rožka*, *Ruda* i *Rudasta* (1. < *rud* < psl. **rudъ*; 2. < *rud* < psl. **rǫdъ*), *Rumen-*

ka, *Runka*, *Runovka*, *Rusa*, *Sajka*, *Sajkica*, *Sirota*, *Siva*, *Skornja*, *Sljubovka*, *Smiljana*, *Smokvica*, *Srnovka*, *Starka*, *Strakulja*, *Studena*, *Sunaljka* (1. < *sunalka* ~ *sunuti* < psl. **sunǫti*; 2. ~ *sunuti* < psl. **sunǫti*), *Suza*, *Svilovka*, *Svitorka*, *Svraka*, *Šara*, *Šarin*, *Šarka*, *Škuljouha*, *Šojka*, *Šuša*, *Šušac*, *Šušak*, *Šušava*, *Šuška*, *Šuta*[43], *Tuca*, *Ugla*, *Velouha*, *Vezovka*, *Vezulja*, *Vilaš*, *Viluša*, *Visoka*, *Visokin*, *Vrana*, *Vranovka*, *Vranjin*, *Vrbuša*, *Vuka*, *Zapetka*, *Zelja*, *Zeljovka*, *Zlatna*, *Zrnka*, *Zrnja*, *Zrnjica*, *Zvěrovka*, *Ždrala*, *Ždralovka*, *Žujna*, *Žuna*, *Žunin*, *Žutka*, *Žutkasta*, *Žutovčak*, *Žutovka*

3.2.1.2. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima neslavenskoga podrijetla

3.2.1.2.1. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima albanskoga podrijetla

- *Bara*, *Baretica* (~ alb. *bardhë* 'bijel' (izvorno supstratnoga (dačkoga ili tračkoga podrijetla; Matasović 1995: 93))

3.2.1.2.2. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima romanskoga podrijetla

3.2.1.2.2.1. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima rumunjskoga podrijetla

- *Buza* (< *buza* 'usna' < rum. *buză* / arum. *budză* < alb. *buzë* < palb. **budjă*; Orel (1998: 43–44)
- *Ćola*, *Ćolnica* (~ *ćola* 'šojka' < rum. *cioară*; Filipi (1994: 41–42))[44]
- *Sugare* (< *sugare* 'janje koje se ojanji kasno u godini' < rum./meglenorum. *sugár* 'janje koje sisa' ~ rum./meglenorum. *suge* 'sisati' < lat. *sugere*; Skok (III: 357))
- *Špurica* (< *špurica* '1. ovca koja je vrlo rano spolno dozrela i ojanjila janje; 2. ovca koja je prerano došla na svijet' < rum. *spuriu* < lat. *spūrius*; Skok (III: 411))
- *Trzin*, *Trzinka* (~ *trz-* 'janje koje se kasno ojanji' ~ rum. *tîrziu* < lat. *tardīvus* < *tardus* 'kasan, pozan'; Skok (III: 517))

[43] Šimunović (2009: 326) za zoonime s osnovom *šuk* i *šut* navodi da su nastali od osnova albanskoga podrijetla. S obzirom na navedeno u odjeljku 3.1.1.3.3., mi smatramo da se ta tvrdnja može smatrati točnom samo ako je došlo do kružnoga posuđivanja.

[44] Na temelju *etymologije proxime* zoonim smo uvrstili u ovu skupinu; postoje, međutim, razlike u interpretaciji *etymologije remote*: Cioranescu (1947), Meyer-Lübke (1972: 194–195, § 2449) i Filipi (1994: 41) smatraju da je etimon onomatopejskoga podrijetla (*čaola*), a Vinereanu (2008: 225) na temelju rumunjskoga i albanskoga lika te likova iz južnih talijanskih dijalekata pretpostavlja da je rumunjska riječ supstratnoga podrijetla.

3.2.1.2.2.2. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima koje potječu iz drugih romanskih idioma (osim rumunjskoga)

- *Frnćelinka* (~ *frnćela* ‘pramen, uvojak, kovrčica’ < dalmatorom. *fronticella* (< lat. *frons* ⟨G *frontis*⟩ + *-icellus*))
- *Kolarinka* (~ *kolarin* ‘ovratnik, ogrlica’ < tal. *collare* < lat. *collaris* ~ *collum*; Skok (II: 123–124))
- *Krunin* (~ *kruna* < lat. *corona* < grč. *κορώνη*; Matasović i dr. (2016: 513–514))
- *Minčunica* (~ *minčun* ‘inćun’ < *mići* ‘malen’ (~ slov. *micen* i tal. *miccino*) + *inćun* < mlet. *inchiò* / đen. *anciöa* < grč. *ἀθύη*; Skok (I: 41; II: 423))
- *Ońalinka* (~ *ońale* ‘naočale’ < tal. *occhiale* / mlet. *ochiàl* / furl. *ociâl*; Snoj (2009b: 461–462), Matasović i dr. (2016: 666))

3.2.1.2.3. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima turskoga podrijetla[45]

- *Civreša* (~ *civrije* ‘krojačka tanka kliješta sa šiljastim vrhom za pravljenje kopči’ ~ tur. *sivri* ‘šiljast’)
- *Čizma*, *Čizmica* (< *čizma* < tur. *çizme*)
- *Čuturnica* (~ *čutura* < tur. *çotra* ‘mala drvena posuda za vodu’)
- *Narandža* (< *narandža* < tur. *narenc* < arap. *nāranǧ* < perz. *nāreng*)
- *Papučica* (< *papučica* ~ *papuča* < tur. *pabuç*)
- *Pulica* (~ *pula* ‘puce, gumb; okrugao ukras’ ~ tur. *pul*; Skok (III: 73))

3.2.1.2.4. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima njemačkoga podrijetla

- *Spiklić* (< *spiklić* ~ *spikel*/*špikel* ‘oštar vrh brežuljka’ < njem. *Spickel* < lat. *spiculum* (~ *spica*); Duden (8: 3642))

3.2.1.2.5. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima mađarskoga podrijetla

- *Bundava* (~ *bunda* ‘krzno, bunda’ < mađ. *bunda*)

3.2.1.3. Imena ovnova i ovaca motivirana osnovama/riječima čija se etimologija u literaturi različito interpretira

- *Birka*
  - (~ psl. **bir-bir*/**byr-byr*; Machek (1968: 54), Skok (I: 156), Bezlaj ET (I: 22))
  - (< mađ. *birka* ~ psl. **bir-bir*/**byr-byr*; ERSJ (3: 296))
- *Čubrasta*, *Čubrasti*, *Čuka*, *Čukica*, *Čukin*, *Čula*, *Čulava*, *Čulavi*, *Čulin*, *Čulka*, *Ćuka*, *Ćula*, *Ćulava*

[45] Značenja i etimološki izvodi provjereni su u Škaljić (1966).

- (~ psl. **čulъ* < ie.; ESSJa (4: 132), Sławski (II: 288))
- (~ tur. *kulak* 'uho'; ARJ (II: 153), Škaljić (1966: 181), HER)
- Skok (I: 339) te Matasović i dr. (2016: 142) ne smatraju uvjerljivom pretpostavku da se osnova može izvoditi od tur. *kulak* 'uho'.
- Vinereanu (2008: 234–235) na temelju usporednica – rum./arum. *ciul*, alb. *çullë* i slav. – pretpostavlja izvorno supstratno podrijetlo.

- *Fiolka*
  - (~ *fiola* 'ljubičica' < nvnjem. *Viola* < tal. *viola* ili lat. *viola*)
  - (~ *fiola* 'ljubičica' < tal. *viola* ili lat. *viola*)
- *Kale*, *Kalovka*
  - Matasović (1995: 96) smatra da je osnova izvorno balkansko-romanskoga podrijetla – ~ lat. *cal*(*l*)*idus* 'koji ima bijelu mrlju na čelu ili glavi (o životinji)', no *etymologia proxima* ne može se sa sigurnošću utvrditi.
- *Laja*, *Lajin*, *Lajka*, *Lajo*
  - (~ *laj-* < rum. *lai* 'crn' / arum. *laiŭ*; v. Candrea (1900: 408); Skok (II: 261); Vinereanu (2008: 476))
  - (~ *laj-* < alb. *llaj* 'crn (o dlaci goveda ili vuni ovce)')
  - Premda se *etymologia proxima* može različito interpretirati, usporednice iz rumunjskoga i albanskoga upućuju na zaključak da je izvorno riječ supstratna.
- *Mulešić*, *Mulica*, *Mulin*
  - (~ *mul-* (prid.) 'bez rogova' ~ *mula* 'mula, *Equus mulus*' ili lat. *mutilus* 'okrnjen'; Skok (II: 479–480))
  - (~ *mul-* (prid.) 'bez rogova' < supstr. **mūl*(*l*)*o-*; Bezlaj ET (II: 205))
- *Šasti*
  - Riječ je stranoga jezičnog podrijetla (izvorno iz turskoga jezika), a u hrvatski je mogla stići na nekoliko načina (izravno ili posredovanjem pri posuđivanju, što je objašnjeno u nastavku).
  - (~ alb. *shastis* 'začuditi, izazvati čuđenje ili divljenje, iznenaditi nečim što nije obično' / *shastisur* 'začuđen' ~ tur. *şaşti* '3. l. jd. perf. glagola *şaşmak*'; Zajmi (1981: 877); Meyer (1891: 400))
  - (~ *šaštisati* 'izbezumiti se od straha, mnogo se prepasti'; ~ tur. *şaşti* '3. l. jd. perf. glagola *şaşmak*'; Škaljić (1966: 581))

3.2.1.4. Imena ovnova i ovaca za koja nije sigurno kojom su osnovom/riječju motivirana

- *Badžol*
  - (~ *badža* 'mali, zakržljao čovjek, kepec' < tur. *bacaksız* 'beznog, kratkonog'; ERSJ (2: 274))
  - (< *Badžol*)

- *Baura*
  - (~ rum. *bour*/*buăr* 'bivol' < lat. *bubalus*; Skok (I: 164))
  - (~ tur. *bur* 'žut, riđ' < perz. *bōr* 'žut, riđ'; ERSJ (2: 259))
- *Bečka*
  - (~ *beč* 'novčić' / *beči* 'novac' < mlet. *bezzi* < švic. njem. *Bätze* < *Petz*; Boerio (1867: 78), Skok (I: 130))
  - (~ *bečiti* < *be-* (onomatopej.); Matasović i dr. (2016: 48)
- *Bosačka*
  - (~ *bosač* 'bos čovjek' ~ *bos* 'bos')
  - (~ *Bosača*)
- *Brka*, *Brkac*, *Brkulja*
  - (~ *brk-* ~ *brkast-* ~ *birka* ~ *bir-bir*/*byr-byr*; Machek (1968: 54), Skok (I: 156), Bezlaj ET (I: 22))
  - (~ *brk-* < psl. **bъrkъ*; Matasović i dr. (2016: 86))
- *Čipa*
  - (~ psl. **ščip-* (~ *štipati*; *čupati*); ARJ (II: 38))
  - (~ psl. **čipъ*; Sławski (II: 202), ESSJa (4: 115–116), Ondruš (1977: 239–243)
- *Čuba*, *Čubac*, *Čupa*
  - (~ *čul-* (v. 3.2.1.3.))
  - (~ *čup* 'pramen' < psl. **čupъ* (< ie. **(s)keu̯p-*); Snoj (2009b: 90))
- *Ćuška*
  - (~ *čul-* (v. 3.2.1.3.))
  - (< *ćuška* 'pljuska, šamar' < onomatopej.)
- *Kučin*
  - (~ alb. *kuq* 'rumen, crven, riđ'; Zajmi i dr. (1981: 476–477))
  - (~ *kuka* < psl. **kuka*; Matasović i dr. 2016: 520))
- *Sanserica*
  - (< *sanserica* ~ *sanser* 'posrednik, mešetar' < mlet. *sensèr* < tur. *simsar* < perz. *säpsar*; Skok (III: 221))
  - (~ *sansar*, *samsar* 'kuna bjelica' < tur. *sansar*; Skok (III: 221), Škaljić (1966: 549))
- *Bata*
- *Kela*
- *Strokava*
- *Škaba*, *Škabica*, *Škabić*

3.2.2. Osvrt na klasifikaciju

Najveći udio u istraženome Kurelčevu korpusu imaju zoonimi motivirani osnovama/riječima idioglotskoga, slavenskog podrijetla, što tu skupinu imena,

prema rezultatima dosadašnjih istraživanja povijesne i suvremene zoonimijske građe, ne čini različitom u odnosu na imena drugih vrsta životinja. Dio je pak ekscerpiranih imena ovaca i ovnova nastao od osnova posuđenih iz drugih jezika. Klasifikaciju analiziramo ne zanemarujući izvanjezični kontekst – ponajprije područja na kojima je uzgoj ovaca bio osobito razvijen ili tradicionalan (npr. Dalmacija, unutrašnjost Dalmacije, Istra itd.). Očekivano, kao osnove dobro su zastupljeni romanizmi i turcizmi, a rjeđe hungarizmi i germanizmi. Klasifikacija pokazuje još neke važne slojeve u imenima ovaca i ovnova – dio je tih zoonima motiviran osnovama/riječima rumunjskoga (arumunjskoga itd.) te albanskoga podrijetla, za dio osnova od kojih su zoonimi tvoreni etimolozi tvrde da su balkanizmi, a za dio se imena na temelju usporednica u albanskome i rumunjskome može pretpostaviti i supstratno, predslavensko podrijetlo. Neslaganja u interpretacijama etimologā uputile su nas na zaključak da je katkad teško sa sigurnošću tvrditi kojega je jezičnog podrijetla određena osnova. Ova klasifikacija i analiza upućuje također na zaključak da su osnove rumunjskoga, albanskoga i supstratnoga podrijetla češće upotrijebljene pri imenovanju ovaca i ovnova nego pri imenovanju drugih vrsta životinja (premda su potvrđene i u njima). Razlog je tomu kontekst u kojemu su ta imena nastajala – pastirski način života podrazumijeva i izrazite i česte migracije, što je „plodno tlo" za širenje jezičnih utjecaja.

3.2.2.1. Odnos jezičnoga podrijetla osnova/riječi kojima su zoonimi motivirani i jezičnoga podrijetla zoonima

Analizom smo utvrdili da su svi zoonimi u ovome korpusu nastali od osnova ili riječi koje su potvrđene i u neimenskome leksičkom sloju, dakle slavenskoga su jezičnog podrijetla.

3.3. Tvorbena analiza imena ovaca i ovnova

Ovo je poglavlje rada posvećeno analizi korpusa iz tvorbene perspektive. S obzirom na to da su ekscerpirana imena ovaca i ovnova nastala različitim tvorbenim načinima, cilj je utvrditi koji među njima prevladavaju u imenovanju te vrste.

Radi preciznosti doradili smo i nadogradili metodologiju klasifikacije i terminologiju korištenu u dosadašnjim zoonomastičkim radovima, prilagođujući pritom zoonimijskoj građi postavke donesene u Horvat (2018).

Zbog neujednačenosti u onomastičkoj terminologiji u uvodu ovoga poglavlja navodimo osnovne termine kojima se služimo:

– *onimizacija* – semantički tvorbeni proces kojim imenica ili višerječni izraz koji nema status imena promjenom svoje funkcije postaje ime[46]; s obzirom na to da se riječi nastale onimizacijom ne mogu raščlaniti

[46] Ako bismo težili većoj preciznosti, u kontekstu zoonimije mogli bismo govoriti i o zoonimizaciji.

na tvorbene sastavnice, taj tvorbeni tip smatramo semantičkim, a ne gramatičkim procesom; npr. *čizma* > *Čizma* (zoonim)

– *onimizacija i usporedna konverzija* – semantički tvorbeni proces kojim koja vrsta riječi osim imenice promjenom svoje funkcije postaje ime; s obzirom na to da neimenica postaje ime – imenica, nužno je određenje onimizacije i usporedne konverzije kao tvorbenoga načina; npr. *crna* > *Crna* (zoonim)
– *transonimizacija* – semantički tvorbeni proces kojim se imenski lik prenosi s jednoga referenta na drugi bez ikakvih promjena, tj. kojim jedan tip onima postaje drugi tip onima; npr. *Jadranka* (osobno ime) > *Jadranka* (zoonim)
– *imenotvorna afiksalna tvorba* – gramatički tvorbeni proces kojim novo ime nastaje dodavanjem prefiksa i/ili sufiksa rječotvornoj osnovi; npr. *srna* (naziv) > *Srnovka* (zoonim).

U tvorbenim analizama dosad objavljenih zoonomastičkih radova (u hrvatskoj onomastici) odvajao se kao zaseban tvorbeni način pokraćivanje. Premda bi se zoonimi mogli odijeliti i prema kriteriju pokraćenosti osnove, za njih smatramo da su nastali imenotvornom sufiksalnom tvorbom (sufiks je dodan na pokraćenu osnovu), pa ih uvrštavamo u odgovarajuću skupinu. Za dio imena moglo bi se tvrditi i da su nastala mocijskom tvorbom (npr. *Grašo* : *Graša*, *Razbludnik* : *Razbludnica*, **Mitnjak* : *Mitnjaka* itd.), no budući da je i njoj u podlozi sufiksalna tvorba, ne izdvajamo je kao zasebni tvorbeni način.

Sukladno metodologiji ustaljenoj u proučavanju tvorbe riječi, promatramo samo posljednji tvorbeni način. Budući da je riječ o imenskoj tvorbi, nije relevantno kojim je tvorbenim načinom nastala riječ na doimenskoj razini (primjerice, zoonim *Galòbela* nastao je onimizacijom i usporednom konverzijom od istoizraznoga pridjeva *galòbela* koji pripada općemu, neimenskom leksiku, a taj je pridjev nastao složeno-nesufiksalnom tvorbom, tj. čistim slaganjem (*gal-* + *-o-* + *bel*); zoonim *Crnouška* nastao je imenotvornom sufiksalnom tvorbom od pridjeva *crnouha*, a taj je pridjev na neimenskoj razini nastao složeno-sufiksalnom tvorbom (*crn-* + *-o-* + *uh-* + *-a*)).

Imena klasificiramo prema kriteriju tvorbenoga načina u skupine; u svakoj su skupini primjeri poredani abecednim redom. Određene je imenske likove moguće interpretirati na više načina, na što izvodima i uputnicama upozoravamo i u ovome pregledu.

3.3.1. Imena ovaca klasificirana prema tvorbenome kriteriju

3.3.1.1. Imena nastala onimizacijom
Bara (< *bara* ‘crno-bijela jedinka’; ili 3.3.1.4.), *Baura*, *Bika* (< *bika* ‘jedinka bijele boje’; ili 3.3.1.4.), *Birka*, *Bludnica*, *Breza*, *Bukva*, *Buza* (< *buza* ‘usna’/‘vuna srednje kakvoće’; ili 3.3.1.4.), *Čipa* (< *čipa*; ili 3.3.1.4.), *Čizma*, *Čizmica* (< *čizmica*; ili 3.3.1.4.), *Čuba* (< *čuba* ‘pramen, dug pramen runa’; ili 3.3.1.4.), *Čula* (< *čula* ‘ovca bez ušiju/sitnih ušiju/prelomljenih ušiju’; ili 3.3.1.2. ili 3.3.1.4.), *Čupa* (< *čuba* ‘pramen, dug pramen runa’; ili 3.3.1.4.), *Ćola*, *Ćula* (< *ćula* ‘ovca bez ušiju/sitnih ušiju/prelomljenih ušiju’; ili 3.3.1.2. ili 3.3.1.4.), *Ćuška* (< *ćuška* ‘pljuska, šamar’; ili 3.3.1.4.), *Děvojčica*, *Dunja*, *Grěhota*, *Griva*, *Grivica* (< *grivica*; ili 3.3.1.4.), *Grlica* (< *grlica*; ili 3.3.1.4.), *Jabuka*, *Jagoda*, *Jarebica*, *Jelša*, *Junica*, *Kíta* (< *kita*; ili 3.3.1.4.), *Krabulja*, *Kŕpa* (< *krpa*; ili 3.3.1.4.), *Laja* (< *laja* ‘ovca crne boje’; ili 3.3.1.4.), *Lísa*, *Ljuba* (< *ljuba* ‘mrlja drugačije boje na nosu ili čelu’; ili 3.3.1.4.), *Narandža*, *Papučica* (< *papučica*; ili 3.3.1.4.), *Pega* (< *pega*; ili 3.3.1.4.), *Pìka* (< *pika* ‘točka’; ili 3.3.1.4.), *Pljuska* (< *pljuska*; ili 3.3.1.4.), *Potreba*, *Pramenka*, *Prokša* (< **prokša*; ili 3.3.1.4.), *Razbludnica*, *Rěsa* (< *rěsa*; ili 3.3.1.4.), *Sanserica* (< *sanserica* ‘posrednica’; ili 3.3.1.4.), *Sirota* (ili 3.3.1.2.)[47], *Skornja*, *Smokvica* (< *smokvica*; ili 3.3.1.4.), *Sunaljka* (< **sunaljka* ‘zasun’; ili 3.3.1.4.), *Suza*, *Svraka*, *Šara* (< *šara*; ili 3.3.1.4.), *Šojka*, *Špurica*, *Žuna*
3.3.1.2. Imena nastala onimizacijom i usporednom konverzijom
Běla, *Bělonosa*, *Bělorepa*, *Crna*, *Crnkasta*, *Čubrasta*, *Čula* (< *čula*[48]; ili 3.3.1.1. ili 3.3.1.4.), *Čulava*, *Ćula* (< *ćula*; ili 3.3.1.1. ili 3.3.1.4.), *Ćulava*, *Draga*, *Dugorepa*, *Gala*, *Galòbela*, *Korologa*, *Krnja*, *Krpasta*, *Kusa*, *Lěpa*, *Mrka*, *Ruda*, *Rudasta*, *Rusa*, *Sirota* (ili 3.3.1.1.), *Siva*, *Strokava* (< *strokava*; ili 3.3.1.4.), *Škuljouha*, *Šušava*, *Šuta*, *Velouha*, *Visoka*, *Vrana*, *Zlatna*, *Žutkasta*
3.3.1.3. Imena nastala transonimizacijom
Lašica (< **Lašica* ‘Vlahinja’?; ili 3.3.1.4.)
3.3.1.4. Imena nastala imenotvornom sufiksalnom tvorbom
*-**a***: *Bara* (~ *barasta*; ili 3.3.1.1.), *Bika* (~ *bik*; ili 3.3.1.1.), *Brka*, *Broća*, *Buza* (~ *buzata* ‘velikih usana’; ili 3.3.1.1.), *Čipa* (~ *čipava*; ili 3.3.1.1.), *Čuba* (~ *čulava*, *čulasta*; ili 3.3.1.1.), *Čuka*, *Čula* (~ *čulava*, *čulasta*; ili 3.3.1.1. ili 3.3.1.2.), *Čupa* (~ *čulava*, *čulasta*; ili 3.3.1.1.), *Ćuka*, *Ćula* (~ *čulava*, *čulasta*; ili 3.3.1.1. ili 3.3.1.2.), *Gara* (~ *garava* ili *gar* ‘čađa’), *Grozda*, *Kita* (~ *kitasta*; ili 3.3.1.1.), *Križa*, *Kŕpa* (~ *krpasta*; ili 3.3.1.1.), *Kŕsta*, *Laja* (~ *laj-*; ili 3.3.1.1.), *Ljuba* (~ *ljubasta*; ili 3.3.1.1.),

[47] Riječ *sirota* može se interpretirati i kao imenica i kao pridjev, a o toj interpretaciji ovisi i interpretacija tvorbenoga načina.

[48] Ime bi bilo potrebno uvrstiti u ovu skupinu ako je nastalo od pretpostavljenoga ženskoga roda pridjeva **čul*. Premda u suvremenim hrvatskim govorima nije uobičajen pridjev *čul*, nego izvedenice od njega (npr. *čulav*, *čulast* itd.), u drugim je jezicima potvrđen (npr. srp. *čulj*, bug. *чул*, ukr. *чулий* itd.), stoga on vjerojatno odražava starije stanje.

Mitnjaka, *Mrava*, *Pega* (~ *pegava*; ili 3.3.1.1.), *Pìka* (~ *pikava*, *pikasta*; ili 3.3.1.1.), *Pljuska* (~ *pljuskati*; ili 3.3.1.1.), *Prokša* (~ *prokšena*; ili 3.3.1.1.), *Puta* (~ *putasta*), *Reba* (~ *rebasta*), *Rěsa* (~ *rěsasta*; ili 3.3.1.1.), *Roga*, *Studena*, *Šara* (~ *šarena*, *šarava*; ili 3.3.1.1.), *Šuša* (~ *šušava*), *Tuca*, *Ugla*, *Vuka*, *Ždrala*

-***aljka***: *Sunaljka* (~ *sunuti* '1. nasrnuti, navaliti; 2. učiniti naglu kretnju, naglo baciti, baciti naglim trzajem; 3. zabiti jakim udarcem ili snažnim pokretom'; ili 3.3.1.1.)

-***ana***: *Smiljana*

-***ava***: *Bundava*, *Strokava* (< *stroka*; ili 3.3.1.2.)

-***enica***: *Kabrenica*

-***etica***: *Baretica*

-***ica***: *Bělica*, *Bělorepica*, *Bukvica*, *Čizmica* (~ *čizma*; ili 3.3.1.1.), *Čukica*, *Dunjica*, *Galica*, *Garica*, *Grašica*, *Grivica* (~ *griva*; ili 3.3.1.1.), *Grlica* (~ *grlo*; ili 3.3.1.1.), *Kunica*, *Lanica*, *Lašica* (~ *Lah* 'Vlah'; ili 3.3.1.3.), *Lěnica*, *Librica*, *Ljubica*, *Mekušica*, *Milkica*, *Minčunica*, *Mrkica*, *Mulica*, *Ogledalica*, *Papučica* (~ *papuča*; ili 3.3.1.1.), *Preskakalica*, *Pulica*, *Putica*, *Putonožica*, *Rebica*, *Rogica*, *Rožčica*, *Sajkica*, *Sanserica* (~ *sansar* 'kuna bjelica'; ili 3.3.1.1.), *Smokvica* (~ *smokva*; ili 3.3.1.1.), *Škabica*, *Zrnjica*

-***ika***: *Lizika*

-***inka***: *Frnćelinka*, *Galinka*, *Oćalinka*, *Trzinka*

-***ja***: *Graša*, *Zelja*, *Zrnja*

-***jica***: *Maljica*

-***ka***: *Bečka*, *Bělka*, *Bělouška*, *Bosačka*, *Crnouška*, *Čulka*, *Ćuška* (~ *ćul*; ili 3.3.1.1.), *Děteljka*, *Dojka*, *Fiolka*, *Gojka*, *Graška*, *Jaruška*, *Kolarinka*, *Lajka*, *Macka*, *Peleška*, *Pirka*, *Pisanka*, *Putrka*, *Ridjavka*, *Rožka*, *Rumenka*, *Runka*, *Sajka*, *Starka*, *Šarka*, *Šuška*, *Vidovka* (ili -*ovka*), *Zapetka*, *Zrnka*, *Žutka*

-***nica***: *Čuturnica*, *Ćolnica*

-***orka***:[49] *Svitorka*

-***ovka***: *Bělovka*, *Crnovka*, *Jastrovka*, *Kalovka*, *Kolovka*, *Križovka*, *Lěpovka*, *Macovka*, *Malovka*, *Milovka*, *Plavovka*, *Runovka*, *Sljubovka*, *Srnovka*, *Svilovka*, *Vezovka*, *Vidovka* (ili -*ka*), *Vranovka*, *Zeljovka*, *Zvěrovka*, *Ždralovka*, *Žutovka*

-***ulka***: *Broćulka*

-***ulja***: *Brkulja*, *Grivulja*, *Kolulja*, *Krivulja*, *Plavulja*, *Rehulja*, *Resulja*, *Strakulja*, *Vezulja*

-***uša***: *Běluša*, *Garuša*, *Krpuša*, *Milkuša*, *Mrkuša*, *Peguša*, *Pikuša*, *Plavuša*, *Ridjuša*, *Roguša*, *Viluša*, *Vrbuša*

-***uška***: *Braduška*

3.3.1.5. Nerazvrstana imena

Bata, *Kela*, *Škaba*

[49] Postojanje sufiksa -*orka* potvrđuje i Skok (I: 342), navodeći ime ovce *Čuporka.*

3.3.2. Imena ovnova klasificirana prema tvorbenome kriteriju

3.3.2.1. Imena nastala onimizacijom
Grozd, *Razbludnik*, *Spiklić*
3.3.2.2. Imena nastala onimizacijom i usporednom konverzijom
Čubrasti, *Čulavi*, *Resati*, *Šasti*
3.3.2.3. Imena nastala transonimizacijom
Baždol (< **Baždoľ*?; ili 3.3.2.4.)[50]
3.3.2.4. Imena nastala imenotvornom sufiksalnom tvorbom
-***ac***: *Bělac*, *Brkac*, *Čubac*, *Šušac* -***ak***: *Šušak* -***an***: *Garan*, *Križan*, *Lěpšan* -***aš***: *Garaš*, *Vilaš* -***e***: *Kale*, *Sugare* -***eša***: *Civreša*, *Koleša* -***ež***: *Kukež* -***ić***: *Kolesić*, *Mrkešić*, *Mulešić*, *Pikešić*, *Putonožić*, *Škabić* -***in***: *Bělin*, *Čukin*, *Čulin*, *Dragin*, *Garin*, *Grašin*, *Jagodin*, *Krunin*, *Kučin* (< *kuq*; ili -*jin*), *Kukin*, *Lajin*, *Lisin*, *Ljubin*, *Macin*, *Mrkin*, *Mulin*, *Šarin*, *Trzin*, *Visokin*, *Žunin* -***jin***: *Kučin* (~ *kuka*; ili -*in*), *Vranjin* -***jo***: *Grašo* -***ko***: *Resko* -***o***: *Lajo* -***ol***: *Badžol* -***oša***: *Rogoša* -***ovčak***: *Žutovčak*

3.3.3. Komentar na klasifikaciju imena ovaca i ovnova prema tvorbenome kriteriju

Ekscerpirana su imena beziznimno jednorječna, a među tvorbenim načinima potvrđeni su: onimizacija, onimizacija i usporedna konverzija, transonimizacija te imenotvorna sufiksalna tvorba. Prema rezultatima drugih istraživanja tradicionalne zoonimije, ni u strukturi ni u dominantnosti tvorbenih načina imèna ovaca i ovnova ne odudaraju od imena drugih životinjskih vrsta.

I među imenima ovaca i među imenima ovnova prevladavaju imena nastala imenotvornom sufiksalnom tvorbom. Posvjedočeno je 19 sufikasa u tvorbi ime-

[50] Na temelju Kurelčeve napomene da postoji istoimeno brdo, zoonim bismo morali interpretirati kao da je nastao transonimizacijom. Međutim, budući da je moguće i da je nastao od apelativa imenotvornom sufiksalnom tvorbom, dopuštamo i tu mogućnost u klasifikaciji.

na ovaca (među njima plodniji su: *-a* (37), *-ica* (36), *-ka* (32), *-ovka* (22), *-uša* (12), *-ulja* (9)) te 16 sufikasa u tvorbi imena ovnova (među njima plodniji su: *-in* (20), *-ić* (6), *-ac* (4), *-an* (3)). Nužno je ponovno istaknuti da je građa prikupljana diljem područja na kojemu se govori hrvatski jezik; općeniti nedostatak podataka o tome u kojemu su punktu zoonimi prikupljeni onemogućuje donošenje zaključka o arealnoj distribuciji i eventualnoj ograničenosti nastavaka (osim možda za nastavak *-ić*, koji se vrlo često upotrebljava u Istri)[51], a posebno o plodnosti sufikasa na razini jezika kao sustava.

Među imenima nastalima semantičkim tvorbenim načinima dobro su zastupljena ona nastala onimizacijom te onimizacijom i usporednom konverzijom, a izrazito su rijetka imena nastala transonimizacijom (ona upućuju na podrijetlo, odnosno mjesto gdje je tako imenovana jedinka nabavljena).

Uočljive su i neke korelacije između motivacije i izbora tvorbe imena ovaca i ovnova:

1) imena nastala onimizacijom i usporednom konverzijom uglavnom upućuju na boju (općenito ili na boju određenoga dijela tijela) ili na kakvu drugu fizičku značajku (izgled, manu ili nedostatak kojega dijela tijela ili organa), a vrlo rijetko i na omiljenost kod vlasnika

2) među imenima nastalima onimizacijom zamjetan je udio posredno motiviranih imena

3) u većini motivacijskih skupina većina imena nastala je imenotvornom sufiksalnom tvorbom, što je i očekivano s obzirom na to da je upravo tim tvorbenim načinom nastao najveći udio ukupne građe; analogno tomu, s obzirom na to da većina imena odražava specifičnost u izgledu jedinki, većina imena nastalih dodavanjem najplodnijih sufikasa također odražava specifičnost u izgledu jedinki

4) većina je imena motiviranih riječima koje se primarno odnose na ljude nastala onimizacijom

5) sva su imena motivirana nazivom pasmine nastala onimizacijom

6) promatrajući ukupnu ekscerpiranu građu, zaključujemo i da su osnove koje se odnose na boje izrazito plodne te da su od njih potvrđena raznovrsna imena ovaca i ovnova upravo zahvaljujući bogatomu tvorbenom sustavu (npr. korijen *běl* potvrđen je u imenima *Běla*, *Bělonosa*, *Bělorepa*, *Bělorepica*, *Galòbela* (nasta-

[51] U suvremenim zoonomastičkim istraživanjima dobiveni su manje-više slični rezultati: Šimunović (2009: 326) prema svojemu istraživačkom iskustvu češćim sufiksima smatra: *-a*, *-ača*, *-ica*, *-nja*, *-ka* (imena ovaca) te *-alj*, *-ač*, *-ak*, *-aš*, *-en* (imena ovnova). Pižurica (1971: 170–171) iz zoonimije Rovaca izdvaja sljedeće plodne sufikse: *-a*, *-ja*, *-arka*, *-ča*, *-ača*, *-ica*, *-ašica*, *-inka*, *-ka*, *-uška*, *-ura* (imena ovaca) te *-alj*, *-an*, *-aš*, *-en*, *-ko*, *-uško*, *-ile* (imena ovnova). Prema Bojović Manić (2015: 57), u imenima ovaca i ovnova koja se rabe u Ibarskome Kolašinu najplodniji su sufiksi: *-a*, *-ara*, *-(j)a*, *-ica*, *-ka*, *-uška* te *-an*, *-ko*. U Rađevini, prema Petrović (2009: 389–390), imena ovnova i ovaca najčešće se tvore sufiksima *-ka*, *-ača*, *-ica*, *-uša*; *-ac*, *-onja*, *-ić*.

lima onimizacijom i usporednom konverzijom), *Bělac*, *Bělica*, *Bělin*, *Bělka*, *Bělouška*, *Bělovka*, *Běluša* (nastalima imenotvornom sufiksalnom tvorbom) te *Bika* (nastalu onimizacijom)).

4. Zaključak – jesu li imena ovaca i ovnova *crne ovce* među zoonimima u Kurelčevu djelu *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami*?

Nakon što smo istražili i analizirali korpus imena ovaca i ovnova iz nekoliko različitih perspektiva (tj. prema nekoliko različitih kriterija), rezultate ćemo istraživanja u ovome poglavlju usporediti s rezultatima istraživanja imena jedinki drugih životinjskih vrsta iz istoga vrela (usp. Kurelac (1867); Čilaš Šimpraga i Horvat (2014); Horvat (2016)).

Uzmemo li u obzir motivacijski kriterij, možemo zaključiti sljedeće:

- I među imenima ovaca i ovnova i među imenima jedinki drugih životinjskih vrsta dobro su zastupljena posredno i neposredno motivirana imena.
- Većina tradicionalnih imena životinja, pa tako i ona ekscerpirana iz ovoga vrela, najčešće odražavaju neku razlikovnu značajku jedinke, čime se svojom funkcijom približavaju osobnim nadimcima.
- Imenima ovaca i ovnova te proučenim imenima jedinki drugih životinjskih vrsta zajednička je dominacija motivacije riječima/osnovama koje se odnose na boju – iz korpusa se može iščitati velik broj različitih osnova, često bliskoznačnih ili istoznačnih. Osim na općenitu boju dlake, one vrlo često upućuju i na različitu (i razlikovnu!) boju određenoga dijela tijela.
- Imena ovaca i ovnova ne odudaraju od ostalih proučenih zoonima ni u drugim pojedinostima na motivacijskoj razini – često odražavaju druge tjelesne značajke, karakter jedinke (ponašanje i sl.) te odnos vlasnika prema jedinki.
- Za povijesnu je zoonimiju (uključujući i imena ovaca i ovnova) specifično da ne sadržava (ili izrazito rijetko sadržava) imena motivirana antroponimima.
- Među zoonimima koji se nadijevaju ovcama i ovnovima vrlo su rijetki oni motivirani etnonimima ili etnicima, a po malome udjelu takvih imena slična su i drugim zoonimijskim skupinama (imenima jedinki drugih životinjskih vrsta).

Iz etimološke perspektive možemo donijeti sljedeće zaključke:

- I među imenima ovaca i ovnova i među imenima jedinki drugih životinjskih vrsta najveći je udio imena motiviranih riječima/osnovama slavenskoga jezičnog podrijetla.

– Dio je ekscerpiranih imena ovaca i ovnova nastao od osnova posuđenih iz drugih jezika. Izvanjezični kontekst (ponajprije kulturni utjecaji i dodiri na područjima na kojima je uzgoj ovaca bio razvijen ili tradicionalan) odrazio se i na udio posuđenica među osnovama zoonima. Kao osnove dobro su zastupljeni romanizmi i turcizmi, a rjeđe hungarizmi i germanizmi. Zamjetan je udio imena ovaca i ovnova motiviran osnovama/riječima rumunjskoga (arumunjskoga itd.) te albanskoga podrijetla. Po toj značajki imena ovaca i ovnova ističu se među zoonimima koji se odnose na jedinke drugih životinjskih vrsta.
– Valja istaknuti i da se u ukupnome zoonimijskom korpusu koji je Kurelac prikupio imena ovaca i goveda razlikuju od imena konja po tome što među imenima ovaca i goveda nije zabilježeno nijedno stranoga podrijetla (posuđeno).

Ako se proučava tvorba zoonima ekscerpiranih iz ovoga povijesnog vrela, može se zaključiti sljedeće:

– Svim zoonimima, neovisno o životinjskoj vrsti, zajedničko je što su jednorječni, kao što je i očekivano u tradicionalnoj zoonimiji.
– Među tvorbenim načinima potvrđeni su: onimizacija, onimizacija i usporedna konverzija, transonimizacija te imenotvorna sufiksalna tvorba, što je također zajednička značajka svim skupinama zoonima.
– Imena ovaca i ovnova razlikuju se od zoonima koji se odnose na jedinke drugih životinjskih vrsta prema sufiksima koji u imenovanju prevladavaju, što se može iščitati iz sljedećega pregleda.

	najčešći sufiksi		najčešći sufiksi
konji	*-ko*, *-ac*, *-an*, *-aš*, *-in*	kobile	*-ka*, *-uša*, *-ica*
ovnovi	*-in*, *-ac*, *-an*, *-ić*	ovce	*-ica*, *-ovka*, *-ka*, *-a*, *-ulja*, *-uša*
volovi	*-onja*, *-an*, *-ota*, *-ak*, *-ac*, *-in*	krave	*-ava*, *-ova*, *-ulja*, *-uša*, *-ica*, *-ka*, *-a*
jarčevi	*-oš*, *-oša*, *-eš*, *-eša*, *-an*, *-ilo*	koze	*-a*, *-ica*, *-ana*, *-uša*, *-ka*

Tablica 1. Pregled sufikasa plodnih u imenovanju jedinki određene životinjske vrste[52]

Dakle, pri imenovanju muških jedinki, neovisno o životinjskoj vrsti, dobro je zastupljen sufiks *-an*. Tvorbi imena konja, volova i ovnova zajednička je i česta upotreba sufikasa *-ac*, *-ak*, *-aš*, *-in*. S druge strane, među imenovateljima pri imenovanju jedinki muškoga spola postoji određena sklonost nadijevanju određenih sufikasa ovisno o vrsti životinje – primjerice, sufiks *-onja* dominantan je u tvorbi imena bikova/volova, a ne po-

[52] Usporedi: Horvat (2016: 50–51).

javljuje se u imenima konja i ovnova, sufiks *-ko* vrlo je čest u imenovanju konja, a vrlo rijedak u imenovanju ovnova, sufiks *-oš* izrazito je plodan u imenovanju jarčeva, dok se pri imenovanju volova, konja i ovnova ili uopće ne rabi ili rabi tek iznimno. Među imenima ženskih jedinki nastalima imenotvornom sufiksalnom tvorbom iz Kurelčeva korpusa neovisno o životinjskoj obilno su zastupljena ona nastala sufiksima *-a*, *-ka*, *-uša*, *-ica*, a isključivost upotrebe određenoga sufiksa mnogo je rjeđe posvjedočena te bi preciznije bilo govoriti samo o preferiranju određenoga sufiksa pri imenovanju (npr. *-ava* ili *-ova* u imenovanju krava).

Na samome kraju primjećujemo da su imena ovaca i ovnova uvelike slična imenima jedinki drugih životinjskih vrsta premda imaju i svoje specifičnosti na svim razinama (etimološkoj, motivacijskoj i tvorbenoj). Navedene razlike nisu dovoljne da bismo ih među zoonimima u Kurelčevu djelu *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* smatrali *crnim ovcama.*

Literatura[53]

Albanian-English Dictionary. 1999. Ur. Newmark, Leonard. Oxford – New York: Oxford University Press.

ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I – XXIII. 1880. – 1976. Ur. Daničić, Đuro i dr. Zagreb: JAZU.

Babić, Ivan. 2008. *Studenački rječnik*. Studenci: Župni ured Studenci.

Barać, Zdravko i dr. 2005. *Pasmine ovaca i koza u hrvatskim uzgojima*. Zagreb: Hrvatski savez uzgajivača ovaca i koza. (dostupno i na: http://www.ovce-koze.hr/ovcarstvo-kozarstvo/ovcarstvo-i-kozarstvo-u-rh/ovcarstvo-i-kozarstvo-u-rh/pasmine-ovaca/dalmatinska-pramenka/; pristupljeno 10. svibnja 2019.).

Barać, Zdravko i dr. 2011. *Zelena knjiga izvornih pasmina Hrvatske. Green book of indigenous breeds of Croatia*. Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, Državni zavod za zaštitu prirode – Hrvatska poljoprivredna agencija – Nacionalni park Krka – COAST – UNDP – GEF – Republika Hrvatska.

Barbić, Ante. 2011. *Rječnik Pitava i Zavale*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Bašić, Mile. 2013. *Rječnik govora mjesta Škabrnje*. Škabrnja: Vlastita naklada.

Belović, Stjepan; Blažeka, Đuro. 2009. *Rječnik govora Svetog Đurđa (Rječnik ludbreške Podravine)*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Benčić, Matea i dr. 2019. *Mali rječnik buzetskih govora*. Buzet: Srednja škola Buzet.

Benčić, Radoslav. 2013. *Rječnik govora grada Hvara. Fõrske rîci i štȍrije*. Hvar: Muzej hvarske baštine.

BER = Георгиев, Владимир et al. 1971. – 1999. *Български етимологичен речник* I – V. София: Българската академия на науките. Институт за български език.

Bezlaj ET = Bezlaj, France. 1977. – 2005. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I – IV. Ljubljana: SAZU – Inštitut za slovenski jezik – Mladinska knjiga.

Blažeka, Đuro. 2018. *Rječnik preloške skupine govora međimurskoga dijalekta*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Blažeka, Đuro; Nyomárkay, István; Rácz, Erika. 2009. *Mura menti Horvát tájszótár. Rječnik pomurskih Hrvata*. Budapest: Tinta Könyvkiádo.

Blažeka, Đuro; Rob, Grozdana. 2014. *Rječnik Murskog Središća*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Boerio, Giuseppe. 1867. *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Reale tipografia di Giovanni Cbralićecchini edit.

[53] Zahvaljujem Ivani Kurtović Budji što me uputila na neka vrela važna za ovo istraživanje te što mi ih je ustupila.

Bojović Manić 2015. = Бојовић Манић, Јована. 2015. *Зоонимија Ибарског Колашина*. Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу.

Bošnjaković 1985. = Бошњаковић, Жарко. 1985. *Пастирска терминологија Срема*. Нови Сад: Филозофски факултет.

Böhm, Oskar. 2004. Ovčereja in kozjereja v slovenskem Primorju v letih 1946-1952, kot smo jo spoznavali ob zatiranju malteške bruceloze, da bi razumeli epidemiologijo bolezni. *Slovenian Veterinarian Research*, 41 (Suppl 9), Ljubljana, 95–123.

Bralić, Ivanka. 2014. *Čakavske besede moje i sih mojih z Šmrike i Kraljevice*. Kraljevica – Rijeka: Udruga u kulturi „Stol" Kraljevica.

Brozović Rončević, Dunja; Čilaš Šimpraga, Ankica. 2008. Nacrt za zoonomastička istraživanja (na primjeru imena konja). *Folia onomastica Croatica*, 17, Zagreb, 37–58.

Candrea, Ion-Aurel. 1900. Elementele române în limbile slave. *Noua Revistă Română pentru Politică, Literatură, Ştiinţă şi Artă*, I/9 [1 mai], Bucureşti, 399–409.

Cioranescu, Alexandre. 1958. – 1966. *Diccionario etimológico rumano*. La Laguna: Universidad de La Laguna.

Comşulea, Elena; Şerban, Valentina; Teiuş, Sabina. 2008. *Dicţionar explicativ al limbii române de azi*. Bucureşti – Chişinău: Litera Internaţional – Litera.

Čilaš Šimpraga, Ankica; Horvat, Jože. 2014. Iz hrvatske zoonimije: imenovanje krava. *Folia onomastica Croatica*, 23, Zagreb, 39–75.

Čuljat, Marko. 2009. *Ričnik ličke ikavice*. Gospić: Lik@ press.

Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of The Slavic Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Brill.

Dimitrovski, Korubin i Stamatoski 1986. = Димитровски, Тодор; Корубин, Благоја; Стаматоски, Трајко. 1986. *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкованња*. Скопје: Македонска кига – Графички завод Гоце Делчев.

Dinić 2008. = Динић, Јакша. 2008. *Тимочки дијалекатски речник*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Dolenjski list. Leto XXI, Št. 6 (1037). Novo Mesto, 5. 2. 1970. https://www.dolenjskilist.si/media/arhiv-pdf/dl/1970/DL_1970_02_05_6_1037.pdf (pristupljeno 6. ožujka 2019.).

Dragija, Stjepan. 2016. *Kajkavski rječnik okolice Svetog Ivana Zeline*. Sveti Ivan Zelina: Matica hrvatska, Ogranak Sveti Ivan Zelina.

Duden = *Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache : in zehn Bänden* 1 – 10. 1999. Gl. ur. Scholze-Stubenrecht, Werner. Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich: Dudenverlag.

Dulčić, Jure; Dulčić, Pere. 1985. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7/2, Zagreb, 373–747.

Đapić 1968. = Ђапић, Стеван. 1968. Имена коња и говеда у неким банатским селима. Прилог грађи за зоонимијски речник Југославије. *Прилози проучавању језика*, 4, Нови Сад, 197–201.

ERSJ = Бјелетић, Марта и др. 2003. – 2008. *Етимолошки речник српског језика* 1 – 3. Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик САНУ.

ESSJa = *Этимологический словарь славянских языков: Праславянський лексический фонд*, 1 – 32. 1974. – 2010. Ред. О. Н. Трубачев. Москва: Наука.

Filipi, Goran. 1994. Istarska ornitonimija: stratifikacija nazivlja. *Folia onomastica Croatica*, 3, Zagreb, 37–48.

Filipi, Goran. 2007. Istrorumunjske etimologije VII: bačvarska terminologija. *Folia onomastica Croatica*, 16, Zagreb, 73–101.

Francetić, Ivan. 2015. *Rječnik boljunskih govora.* Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.

Frangeš, Oton. 1907. *Izvješće o radu zemaljske gospodarstvene uprave Kraljevina Hrvatske i Slavonije, god. 1896-1905. Sv. 3. Gojidba domaće živine i veterinarstvo, sa dodatkom za godine 1906. i 1907.* Zagreb: Kraljevska Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinska zemaljska vlada, 1–315.

Furlan, Metka. 2018. O govejem lastnem imenu *Hrdagata* in kletvici *(h)ardigata. Jezikoslovni zapiski*, 24/1, Ljubljana, 131–141.

Gačić, Jasna. 1979. Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru. *Čakavska rič: Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*, IX/1, Split, 3–54.

Gagić, Marija. 2017. *Rječnik pazinskoga govora.* Pazin – Zadar: Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre – Matica hrvatska, Ogranak Zadar.

Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik.* Zagreb: August Cesarec.

Grgas, Ana. 2014. *Baštinjenje pasmine ovaca i koza u RH.* Zagreb: Ministarstvo poljoprivrede. https://www.savjetodavna.hr/wp-content/uploads/publikacije/ovce_koze_AG_opt.pdf (pristupljeno 3. ožujka 2019.).

Gusić, Ivica; Gusić, Filip. 2004. *Rječnik govora Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine.* Zagreb: Vlastita naklada.

Gutić, Milenko i dr. 2006. *Ovčarstvo: tehnologija proizvodnje.* Čačak: Agronomski fakultet. https://avm.rs/dokumenti3/Ovcarstvo11.pdf (pristupljeno 10. svibnja 2019.).

HER = Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik.* Zagreb: Novi Liber.

Horvat, Jože. 2016. Imena konja u Kurelčevu djelu *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* (1867.) iz zoonomastičke perspektive. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42/1, Zagreb, 21–60.

Horvat, Jože. 2018. *Toponimija ludbreške Podravine*. Doktorski rad. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Ivančić Dusper, Đurđica; Bašić, Martina. 2013. *Rječnik crikveničkoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu *Dr. Ivan Kostrenčić*.

Ivanišević, Frano. 2006. *Poljica, narodni život i običaji*. Priko: Društvo Poljičana »Sveti Jure«.

Ivić 2000. = Ивић, Павле (ур.). 2000. *Чешко-српски речник. Česko-srbský slovník*. I – II. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Jakovljević, Ivo. 2006. *Veliki rječnik šibenskih riči, nadimaka, imena, prezimena, ronzanja, štracanja i štucigavanja*. Zagreb: POP & POP.

Jakšić, Martin. 2015. *Rječnik govora slavonskih, baranjskih i srijemskih*. Zagreb: Naklada Dominović.

Japunčić, Mile. 1998. *Taslak – rječnik Sv. Roka*. Zagreb: Vlastita naklada.

Japunčić, Mile. 2013. *Rječnik Lovinca*. Zagreb: Vlastita naklada.

Jevtić, Zoran D.; Živanov, Dragan Z. 2018. Boginje ovaca u periodu od 1945. do 1950. (istorijski osvrt). *XXIX savetovanje Dezinfekcija, dezinsekcija i deratizacija. Jedan svet jedno zdravlje. Zbornik radova*. Ur. Mirilović, Milorad. Beograd: Srpsko veterinarsko društvo. 120–122. https://svd.rs/wp-content/uploads/2018/06/KRAJ-ZBORNIK-2018-DDD.pdf (pristupljeno 8. rujna 2019.).

Kálal, Miroslav. 1923. *Slovenský slovník z literatúry aj náreční*. Banská Bystrica: Vlastita naklada.

Kalčić, Slavko; Filipi, Goran; Milovan, Valter. 2014. *Rječnik roverskih i okolnih govora*. Pazin – Zagreb – Pula: Matica hrvatska Pazin – Naklada Dominović – Znanstvena udruga MEDITERAN.

Kalsbeek, Janneke. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.

Klaić, Bratoljub. 2007. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*. Zagreb: Školska knjiga.

Kontić, Joško (ur.). 2015. *Sinjanje. Riči ~ izreke ~ poslovice ~ recete*. Sinj: Hit radio d. o. o. – Grad Sinj – Viteško alkarsko društvo – Splitsko-dalmatinska županija. http://www.ferata.hr/wp-content/uploads/2015/12/sinjanje_2015.pdf (pristupljeno 8. travnja 2019.).

Kraljević, Ante. 2013. *Ričnik zapadnoercegovačkoga govora*. Široki Brijeg – Zagreb: Matica hrvatska, Ogranak Široki Brijeg – Dan.

Kranjčević, Milan. 2003. *Ričnik gacke čakavšćine: konpoljski divan*. Otočac – Rijeka: Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke – Graftrade.

Kurelac, Fran. 1867. *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami*. Zagreb: Svetozar Galac.

KVdanas = Zaboravljeni narodni izrazi za ovce i njihove boje! 2018. http://kvdanas.com/index.php/vijesti/4696/zaboravljeni-narodni-izrazi-za-ovce-i-njihove-boje (pristupljeno 1. ožujka 2019.).

Lipljin, Tomislav. ²2013. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora.* Varaždin: Stanek.

Lukežić, Iva; Zubčić, Sanja. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik).* Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobništine.

Machek, Václav. 1968. *Etymologický slovník jazyka českého.* Praha: Academia.

Maresić, Jela. 1996. Rječnik govora Podravskih Sesveta. *Filologija*, 27, Zagreb, 153–228.

Maresić, Jela; Miholek, Vladimir. 2011. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora.* Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac.

Matasović, Ranko. 1995. Skokove 'ilirske' etimologije. *Folia onomastica Croatica*, 4, Zagreb, 89–101.

Matasović, Ranko i dr. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika. 1. svezak. A – Nj.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Meyer, Gustav. 1891. *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache.* Strassburg: Karl J. Trübner.

Meyer-Lübke, Wilhelm. 1972. *Romanisches etymologisches Wörterbuch.* Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

Miklosich, Franz. 1886. *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen.* Wien: Wilhelm Braumüller.

Milat Panža, Petar. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Milevoj, Marijan. 2006. *Gonan po nase: rječnik labinske cakavice.* Labin: Mathias Flacius.

Milković, Ivan. 2009. *Lička štokavska ikavica.* Zagreb: Pergamena.

Mladenov 1941. = Младенов, Стефан. 1941. *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език.* София: Книгоиздателство Христо Г. Данов.

Modrić, Ivan. *Pastirski život u Cetini.* http://www.ferata.hr/wp-content/uploads/2016/09/fra-Ivan-Modri%C4%87-Pastirski-%C5%BEivot.pdf (pristupljeno 1. ožujka 2019.).

Mohorovičić-Maričin, Franjo. 2001. *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice.* Rijeka – Opatija: Adamić – Katedra Čakavskog sabora.

Nikolić, Milka; Nikolić; Vidan. 2017. Motivacija davanja naknadnog imena ovcama (Ovis aries) u poemi *Ovce* srpskog pesnika Matije Bećkovića. *Acta onomastica*, 58, Praha, 106–114.

Novak, Vilko. 2014. *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. http://fran.si/137/slovar-stare-knjizne-prekmurscine (pristupljeno 10. veljače 2019.).

Ondruš, Šimon. 1977. Slovenská čipka a česká krajka. *Kultúra slova*, 11/7, Bratislava, 239–243. https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/1977/7/ks1977-7.lq.pdf (pristupljeno 8. rujna 2019.).

Orel, Vladimir. 1998. *Albanian Etymological Dictionary*. Leiden – Boston – Köln: Brill.

Pavlović, Alojz; Pavlović, Eduard. 2018. *Rječnik novoštokavske ikavice benkovačkoga kraja*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.

Peić, Marko; Bačlija, Grgo. 1990. *Rečnik bačkih Bunjevaca*. Novi Sad – Subotica: Matica srpska.

Perušić, Marinko. 1993. *Rječnik čakavsko-kajkavskih govora karlovačko-dugoreškog kraja*. Karlovac: Tiskara Pečarić – Radočaj.

Peruško, Marija. 2010. *Rječnik medulinskoga govora*. Medulin: Društvo kulturno-umjetničkog stvaralaštva Medulin.

Petrović 2007. = Петровић, Веселин. 2007. Зоонимски систем Горњих Страњана (код Пријепоља). *Шездесет година Института за српски језик САНУ. Зборник радова II*. Ур. Танасић, Срето. Београд: Институт за српски језик САНУ, 130–137.

Petrović 2009. = Петровић, Мирјана. 2009. Из ономастике Рађевине. Зооними једног рађевског села. *Годишњак за српски језик и књижевност*, 22/9, Ниш, 377–392.

Petrović 2013. = Петровић, Веселин. 2013. Из зоонимије Јадовника код Пријепоља (Опште одлике ареала и регионустар зоонима). *Српски језик*, XVIII, Београд, 669–687.

Pižurica 1971. = Пижурица, Мате. 1971. Из ономастике Ровца. Имена домаћих животиња. *Прилози проучавању језика*, 7, Нови Сад, 167–185.

Pižurica, Mate. 1977. Boje u zoonimiji. *Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture*. Ur. Vuković, Jovan. Sarajevo: ANUBiH. 29–45.

Pleteršnik, Maks. 2014. *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. http://fran.si/136/maks-pletersnik-slovensko-nemski-slovar (pristupljeno 15. siječnja 2018.).

Pramenka. // *Wikipedia*. https://bs.wikipedia.org/wiki/Pramenka (pristupljeno 6. svibnja 2019.).

Radeva 2012. = Радева, Василка. 2012. *Български тълковен речник*. София: Издателство „Изток-Запад".

Ređep, Milivoj; Žugaj, Miroslav. 1985. – 1986. Stočarstvo Varaždinske županije u svjetlu popisa 1895. i 1911. godine. *Zbornik radova*, 9/10, Varaždin, 303–321.

Rječnik ličkog govora (čakavica). http://www.stajnica.com/forum/index.php?topic=53.0;wap2; http://likaclub.eu/price-rijeci-ll-dio/ (pristupljeno 8. listopada 2018.).

RSGV = Петровић, Драгољуб и др. 2000. – 2010. *Речник српских говора Војводине* 1 – 10. Нови Сад: Матица српска – Тиски цвет.

RSKNJ = *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* 1 – 18. 1959. – 2010. Ур. Пешикан, Митар и др. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Runko, Radoslav. 2014. *Rječnik govora zaseoka Mrkoči u Istri.* Rijeka: Naklada Kvarner.

Ružić Sudčev, Šime. 1999. *Pićan i pićonski idiomi.* Pula: C.A.S.H.

Skok = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.

Sławski, Franciszek. 1974. – 2001. *Słownik prasłowiański*, I – VIII. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.

SNČJ = *Slovník nářečí českého jazyka.* https://sncj.ujc.cas.cz/ (pristupljeno 1. srpnja 2019.).

Snoj, Marko. 2009a. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen.* Ljubljana: Modrijan – Založba ZRC.

Snoj, Marko. 2009b. *Slovenski etimološki slovar.* Ljubljana: Modrijan.

SOE = *Słowiańska onomastyka – encyklopedia*, II. 2002. [2003.]. Ur. Rzetelska-Feleszko, Ewa; Cieślikova, Aleksandra; Duma, Jerzy. Warszawa – Kraków: Towarzystwo naukowe warszawskie.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika.* http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html (pristupljeno 10. siječnja 2019.).

Šamija, Ivan Branko. 2004. *Rječnik imotsko-bekijskoga govora.* Zagreb: Društvo Lovrećana.

Šatović, Franjo; Kalinski, Ivan. 2012. *Riječnik hrvatskoga kajkavskoga prigorskoga govora Zagrebečkoga Cerja.* Sveti Ivan Zelina: Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina.

Šimunović, Petar. 2006. *Hrvatska prezimena.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku.* Sarajevo: Svjetlost.

Urbaria et conscriptiones, sv. 51, br. 2, Popis gornice susedgradskog vlastelinstva, fol. 17.

Večenaj, Ivan; Lončarić, Mijo. 1997. *Rječnik govora Gole: srednjopodravska kajkavština.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Velčić, Nikola. 2003. *Besedar Bejske Tramuntane*. Rijeka – Mali Lošinj – Beli: Adamić – Katedra Čakavskog sabora Cres-Lošinj – Tramuntana.

Vidović, Domagoj. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Vinereanu, Mihai. 2008. *Dicţionar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*. Bucureşti: Alcor Edimpex.

Vinja, Vojmir. 1986. *Jadranska fauna: etimologija i struktura naziva*. Split: Logos.

Volčič, Jakob. 1860. Jezikoslovne reči. Nektere posebnosti v isterski čakavščini. II. *Novice, gospodarske, obertniške in narodne*. List 5. 1. februarja 1860. Ljubljana.

Vranić, Silvana; Oštarić, Ivo. 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Novalja – Rijeka: Grad Novalja – Ogranak Matice hrvatske u Novalji – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Vranić, Stanko. 2015. *Rječnik središnjega kajkavskog područja: Tak se govori(le) pri nas*. Konjščina: Vranić-Dom.

VRH = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Gl. ur. Jojić, Ljiljana. Zagreb: Školska knjiga.

Zadnik, Darja i dr. (ur.). 2013. *Zakrivljeno palico v roki... Zgodovinski pomen paše in šaništva za okolje*. = *S gobaston palicon va rukah. Povijesno značenje ispaše za okoliš*. Nova Gorica: KGZS – Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica.

Zajmi, Abdulah i dr. 1981. *Albansko-srpskohrvatski rečnik*. Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës.

Zdanovski, Nikola. 1946. *Vuna naših ovaca*. Zagreb: Stočarski institut Zemaljskog poljoprivrednog zavoda u Zagrebu.

Zlatanović 2013. = Златановић, Момчило. 2013. *Речник говора јужне Србије*. http://www.vranje.co.rs (pristupljeno 2. travnja 2019.).

Žugić 2004. = Жугић, Радмила. 2004. Мотивисаност зоонима и њихов однос према личним надимцима и личним именима. *Јужнословенски филолог*, LX, Београд, 177–192.

Žugić 2005. = Жугић, Радмила. 2005. Речник говора јабланичког краја. *Српски дијалектолошки зборник*, LII, Београд, 1–470.

¿Son nombres de ovejas y carneros *ovejas negras* entre los zoónimos en la obra *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* de Fran Kurelac?

Resumen

En el trabajo se han analizado 285 nombres propios de animales de especie *Ovis aries* extraídos del libro *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* (1867) de Fran Kurelac. El trabajo consiste en varias clasificaciones y análisis del corpus zoonímico: se aplican los criterios semántico-motivacional, etimológico y de formación. El análisis y la interpretación de resultados se comparan con los resultados de las investigaciones zoonomásticas anteriores con el propósito de determinar peculiaridades en la nominación de ovejas y carneros.

Los nombres de ovejas y carneros tienen varios denominadores comunes con otros nombres de animales: la mayoría de ellos funciona como un apodo porque reflejan rasgos diferenciales del individuo, pueden ser motivados directa e indirectamente y especialmente abundan los nombres que reflejan el color (el color general o el color específico de alguna parte del individuo). Los zoónimos tradicionales, incluyendo los nombres de ovejas y carneros de la estudiada fuente, muy raramente son motivados por antropónimos o etnónimos. Los nombres de animales en general se parecen también en cuanto a su estructura (son monolexemas sin excepción) y formación. Predominan los nombres creados por sufijación, abundan los nombres creados por onimización y onimización con conversión paralela, y son muy escasos los nombres creados por transonimización. Los nombres de ovejas y carneros son semejantes a otros nombres de animales también por el hecho de que la mayoría de ellos es motivada por palabras de origen eslavo, aunque existe también la capa de nombres motivados por palabras de origen extranjero.

A diferencia de otros nombres de animales, entre los nombres de ovejas y carneros de origen extranjero son más frecuentes los motivados por romanismos y turquismos y menos frecuentes los motivados por hungarismos y germanismos. También es notable la capa de nombres motivados por palabras de origen rumano y albanés. Aunque los modelos de formación en general son iguales para los nombres de todas las especies de animales, se puede observar la diferencia en la predominación de sufijos usados.

Este análisis nos lleva a la conclusión de que los nombres de ovejas y carneros son muy semejantes a los nombres de individuos de otras especies de animales. Las pocas diferencias destacadas en este trabajo no son tan relevantes para considerar los nombres de ovejas y carneros *ovejas negras* entre los nombres de animales.

Ključne riječi: Fran Kurelac, zoonimija, imena ovaca i ovnova, zoonomastika, semantičko-motivacijska analiza, tvorbena analiza, etimološka analiza

Palabras clave: Fran Kurelac, zoonimia, nombres de ovejas y carneros, zoonomástica, análisis semántico-motivacional, análisis de formación, análisis etimológico

Keywords: Fran Kurelac, zoonymy, names of sheeps and rams, zoonomastics, semantic and motivational analysis, formation analysis, etymological analysis

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 28 (2019)

DOI https://dx.doi.org/10.21857/yk3jwhrnp9
UDK 81-13'373.21"652"
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 1. III. 2019.
Prihvaćen za tisak 27. V. 2019.

Dubravka Ivšić Majić
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
divsic@ihjj.hr

O METODOLOGIJI ISTRAŽIVANJA HRVATSKIH PREDSLAVENSKIH TOPONIMA

Predslavenski toponimi najstariji su sloj hrvatske toponimije, a predslavensko podrijetlo ponekad se pripisuje i toponimima koji ne pripadaju toj skupini. U radu je riječ o kriterijima za određivanje pripadnosti toponima predslavenskomu sloju. Kriteriji se raščlanjuju i potkrepljuju primjerima, a dijele se na lingvističke (potvrđenost u antičkim vrelima, etimologija, posuđivanje u starijemu razdoblju, paralelna tvorba) i nelingvističke (veličina i važnost referenta, arheološki nalazi). Ističe se razlika u metodološkim pristupima pri istraživanju predslavenskih toponima posvjedočenih u antičkim vrelima u odnosu na one posvjedočene u mlađim vrelima. Kriteriji za pripisivanje predslavenskomu sloju toponima koji su potvrđeni samo u mlađim vrelima proizlaze iz sustavne obrade hrvatskih toponima posvjedočenih u antičkim vrelima i tako utvrđenih zakonitosti. Posebna se pozornost obraća na načine na koje je očuvan imenski kontinuitet predslavenskih toponima.

1. Uvod

Kad se govori o predslavenskim toponimima na hrvatskome tlu, govori se o svim toponimima koji su nastali u razdoblju prije dolaska Slavena, tj. prije 5. odnosno 6. st., kad se Slaveni prvi put spominju u povijesnim vrelima. Neki od tih toponima u tome su razdoblju i nestali, a neki su očuvali imenski kontinuitet, što znači da su preživjeli velike seobe naroda i postojali još u srednjemu vijeku, a neki postoje i danas.

U proučavanju predslavenskih toponima dvije su osnovne, metodološki različite perspektive. U prvoj, povijesnoj perspektivi cilj je istražiti toponime koji su postojali na hrvatskome tlu prije dolaska Slavena, neovisno o njihovu kontinuitetu. Druga je perspektiva sinkronijska, u kojoj je cilj saznati koji su hrvatski toponimi (suvremeni i povijesni) predslavenskoga podrijetla. Na taj se način istražuju toponimi s kontinuitetom.

Da bi se neki toponim uopće mogao istraživati, potrebna je njegova potvrda. Potvrde toponima na našemu tlu nalaze se u antičkim, srednjovjekovnim i novovjekovnim vrelima. Najstarija antička vrela potječu iz 5. st. pr. Kr. (Hekatej iz Mileta, Herodot), a najmlađa su kasnoantička, iz 6. st. (*Kozmografija* Anonimnoga Ravenjanina, Jordan, Prokopije). S obzirom na to da nema pisanih vrela iz 7. i 8. st., najstarije su srednjovjekovne potvrde na kamenim natpisima iz 9. st. te u tekstnim vrelima iz 10. st. U novovjekovne se potvrde, uz tekstna vrela, ubrajaju i sva nova terenska istraživanja te toponimi koji možda tek trebaju biti zapisani.

Vremenska granica postanka predslavenskih toponima, tj. dolaska Slavena, poklapa se s vremenskom granicom antičkih vrela (5./6. st.), pa za toponime posvjedočene u antičkim vrelima možemo sa sigurnošću tvrditi da su predslavenskoga podrijetla. Tu vremensku granicu nije potrebno preciznije određivati s obzirom na dva stoljeća prekida u toponimskim potvrdama. Premda se povijesna i sinkronijska perspektiva prepleću, povijesna perspektiva metodološki prethodi sinkronijskoj. Naime, da bi se nekomu suvremenom hrvatskom toponimu moglo pripisati predslavensko podrijetlo, potrebno ga je usporediti sa zakonitostima koje vrijede za sigurne predslavenske toponime, tj. za antičke toponime. Npr. želimo li neki suvremeni oronim proglasiti predslavenskim, treba ponajprije znati da antički oronimi u pravilu nisu očuvali imenski kontinuitet. Ili, želimo li neki toponim u unutrašnjosti pripisati grčkomu sloju, treba znati da se grčki toponimi u pravilu nalaze na obali i otocima.

U literaturi koja se dotiče predslavenskih toponima može se naići na spekulacije koje se prenose kao činjenice, a koje proizlaze i iz neodgovarajuće metodologije. U ovome članku iznose se promišljanja o tome o čemu sve treba voditi računa pri istraživanju hrvatskih predslavenskih toponima.

2. Lingvistički kriteriji

2.1. Potvrđenost u antičkim vrelima

Kao osnovni princip svakoga toponomastičkog istraživanja još je P. Skok (1950: 256) postavio »polaženje od najstarijeg potvrđenog oblika«. S obzirom na to da su toponimi na hrvatskome tlu potvrđeni još u antici, ta su vrela – djela antičkih grčkih i rimskih pisaca – polazište u istraživanju predslavenskih toponima. Antički toponimi vjerojatno su i najpotpunije istraženi s obzirom na to da ih je ograničen broj te da su već dugo zanimljivi klasičnim filolozima, arheolozima i povjesničarima, a zatim i lingvistima i onomastičarima. Vremenska granica antike, tj. antičkih vrela, poklapa se s vremenskom granicom predslavenskoga razdoblja, pa su toponimi potvrđeni u antičkim vrelima nesumnjivo predslavenski.

S antičkim vrelima ipak je potreban određen oprez. Tekstna vrela, djela rimskih i grčkih pisaca, do nas su dospjela rukopisnom predajom, tj. nisu nam poznata u svojemu izvornom liku. U toj je predaji nerijetko dolazilo do pogrešaka, a jedan je toponim mogao biti zapisan na više različitih načina. Zbog toga se ponekad sumnja u izvorni lik antičkih toponima.

U sljedećoj tablici nalaze se moguće kombinacije potvrđenosti predslavenskih toponima s obzirom na vremensku granicu predslavenskoga razdoblja.

Predslavensko razdoblje (do 5./6. st.)	Slavensko razdoblje (od 5./6. st.)
potvrđeno	potvrđeno
potvrđeno	nepotvrđeno
nepotvrđeno	potvrđeno
nepotvrđeno	nepotvrđeno

Tablica 1. Moguće kombinacije potvrđenosti predslavenskih toponima u predslavenskome i slavenskome razdoblju

U lijevome stupcu tablice toponimi se dijele na one koji su potvrđeni u predslavenskome razdoblju, tj. u antičkim vrelima, i na one koji nisu potvrđeni u antici. U antičkim vrelima potvrđeno je 300-tinjak toponima na našemu tlu i oni su *a priori* predslavenski.

U desnome stupcu tablice toponimi se dijele s obzirom na to jesu li potvrđeni nakon dolaska Slavena ili nisu. Toponimi koji su potvrđeni nakon dolaska Slavena jesu toponimi s kontinuitetom (prvi i treći redak).

U prvome su retku toponimi koji su potvrđeni i u predslavenskome i u slavenskome razdoblju. To su antički toponimi s kontinuitetom, tj. oni toponimi za koje kažemo da su prvi jezični spomenici hrvatskoga jezika. Npr. *Salōna – Solin*, *Issa – Vis*, *Pharos – Hvar*, *Iadera – Zadar*... Takvih je toponima 60-ak i oni su prototip predslavenskih toponima. Ti su toponimi prvorazredna građa za istraživanje ranih romansko-slavenskih jezičnih kontakata i ranih slavenskih glasovnih razvoja. Na njima se temelje onomastičke i lingvističke zakonitosti koje se primjenjuju u istraživanju predslavenskih toponima potvrđenih samo u mlađim vrelima.

Drugi redak čine toponimi potvrđeni u predslavenskome razdoblju, a bez kontinuiteta u slavenskome. To su *povijesni toponimi* koji su potvrđeni u antičkim vrelima, a njihov imenski lik nije očuvan. Primjeri su *Aequum – Čitluk*, *Andautonia – Šćitarjevo*, *Epetium – Stobreč* itd.

U trećemu su retku toponimi na koje se nailazi u srednjovjekovnim vrelima, ili u mlađim vrelima, ili su potvrđeni terenskim istraživanjima. Etimologija im nije slavenska i nisu nasljednik nijednoga antičkog toponima. Za njih treba pokazati da su predslavenskoga podrijetla, što je metodološki zahtjevno.

S obzirom na to da je predslavensko razdoblje bilo višestruko dulje od slavenskoga, sasvim je izvjesno da su u njemu postojali i mnogi toponimi čiji likovi nisu zabilježeni ni u jednome razdoblju. To je četvrti redak – toponimi za koje naslućujemo da su postojali, ali im ne znamo imenski lik, pa ih ni ne možemo istraživati.

Potvrđenost u antičkim vrelima siguran je, dakle, pokazatelj da je toponim predslavenski. U praksi se pokazalo da je to jedini siguran kriterij za određivanje predslavenskoga podrijetla hrvatskih toponima. Ostali kriteriji za određivanje pripadnosti predslavenskomu sloju, o kojima će se govoriti u nastavku rada, odnose se na gore spomenutu treću skupinu – na predslavenske toponime potvrđene samo u mlađim vrelima. Kod njih je najveći metodološki izazov dokazati da su predslavenski.

2.2. Kriterij etimologije

Na temelju antičkih toponima znamo da se hrvatski predslavenski toponimi po jezičnome podrijetlu mogu podijeliti na latinske, grčke, keltske, tzv. ilirske i predindoeuropske. Iz toga slijedi kriterij etimologije: toponimi, odnosno rekonstrukcije toponimskih likova, koji se mogu izvesti iz jezika koji su se na našemu tlu govorili prije dolaska Slavena, mogu se smatrati predslavenskima.

Kad se nekomu toponimu određuje etimologija, pripisuje ga se određenomu jeziku na temelju elemenata koji u tome jeziku imaju značenje, što znači da je taj jezik potrebno poznavati barem do određene mjere. U praksi se, međutim, kriterijem etimologije može odrediti samo latinsko, odnosno grčko podrijetlo toponima potvrđenih u mlađim vrelima jer ostali predslavenski jezici našega područja nisu dovoljno poznati. No i kod latinskih i kod grčkih etimologija treba voditi računa i o drugim lingvističkim pokazateljima, jer će npr. neki mletački toponim u konačnici imati latinsku etimologiju iako je nastao u slavenskome razdoblju.

Iako se u literaturi nailazi na „ilirske" toponime, koji se prepoznaju po određenim osnovama i sufiksima[1], treba uzeti u obzir da je „ilirski" ili „iliričkі" samo termin kojim se nazivaju indoeuropski jezici koji su se govorili u rimskoj provinciji Ilirik prije grčkih i rimskih osvajanja. Premda se u prvoj polovici 20. st. pokušavao rekonstruirati jedan jedinstveni ilirski jezik, došlo se do zaključka da takav jezik nije postojao. Još uvijek nije riješeno pitanje broja i odnosa jezika predrimskoga Ilirika, ali se lingvisti uglavnom slažu da nije riječ o jednome idiomu, tj. da ih je vrlo vjerojatno bilo nekoliko. S obzirom na to da nema tekstova na ilirskim jezicima, jedino što lingvistički znamo o njima, znamo upravo na temelju toponima i antroponima koje smo proglasili „ilirskima". Oni su zabilježeni u latinskim i

[1] Osnove su npr. *alb-* < ie. **h*$_2$*elb*^{h} 'bijel' (*Albōna*, *Albion*), *ner-* < ie. **ner-* 'potopiti' (*Narōna*, *Narōn*), *mors-* < ie. **mrs-* 'močvara' (*Mursa*, *Marsonia*) itd. Najpoznatiji su sufiksi *-ōna* (kao u *Albōna*, *Salōna*, *Narōna*...), *-st-* (kao u *Iovista*, *Segesta*, *Sunista*...), *-nt-* (kao u *Colentum*, *Piquentum*, *Argyruntum*...) itd. Opsežniji popis „ilirskih" osnova i sufiksa nalazi se npr. u Šimunović (1984).

grčkim vrelima, što znači da su prošli kroz latinski, odnosno grčki filtar. Pri tome se nalazimo »u istom položaju, kao kad bi netko na osnovu europskoga izgovora kineskih imena htio proučavati kineski jezik« (Skok 1920: 29).

Kod keltskih toponima problem je nešto drugačiji. Keltski jezici relativno su dobro potvrđeni i poznati, no rasprostranjenost keltskih toponima po Europi nije dokraja utvrđena. Strogo lingvistički gledano, u keltske bi se toponime trebali ubrajati samo oni koji pokazuju (1) tipično keltske glasovne promjene, (2) tipično keltska morfološka obilježja ili se (3) podudaraju s riječima zabilježenima u starim ili suvremenim keltskim jezicima (Sims-Williams 2006: 8). Prema tim kriterijima jedini sigurno keltski toponim na hrvatskome tlu jest *Carrodunum* (na području Pitomače) jer sadržava karakterističan keltski element *-dunum* 'grad'. S druge strane, za neke druge toponime (npr. *Andautonia*, *Siscia*, *Senia*) u literaturi se može pronaći keltska etimologija iako nemaju pozitivni pokazatelj „keltskosti", nego ne proturječe keltskim glasovnim zakonima.[2]

Predindoeuropski jezici ovoga područja ionako su sasvim nepoznati. Antički se toponimi proglašavaju predindoeuropskima kao metodološki ostatak, nakon što ih nije moguće pripisati poznatijim jezicima. Proglasiti predindoeuropskim neki toponim potvrđen u mlađim vrelima samo na temelju etimologije, bila bi čista spekulacija.

2.3. Kriterij posuđivanja u starijemu razdoblju

Predslavenski toponimi koji su potvrđeni u mlađim, tj. srednjovjekovnim i novovjekovnim vrelima jesu toponimi s očuvanim imenskim kontinuitetom jer postojanje mlađih potvrda znači da je toponim ostao poznat i nakon seobe naroda i dolaska Slavena. Predslavenski toponimi koji su očuvali lingvistički kontinuitet u hrvatskome jeziku u lingvističkome su smislu posuđenice iz predslavenskih jezika u hrvatski.

Potvrde toponima mogu biti *realne*, tj. mogu se odnositi na toponim koji postoji u trenutku njegova zapisa, a mogu biti i *učene*, tj. mogu se odnositi na određeni povijesni toponim koji više ne postoji u trenutku zapisa. Učene potvrde ne daju informacije o glasovnome razvoju s obzirom na to da se prenose tekstovima, a ne govorom.[3]

[2] O metodologiji proglašavanja imena keltskima v. Matasović (1997), Anreiter (2001: 147), Repanšek (2016).

[3] Primjeri su učenih potvrda horonimi poput *Illyricum – Ilirik*, *Pannonia – Panonija* kad ih se spominje nakon raspada rimskih institucija.

Srednjovjekovna i novovjekovna vrela toponima na hrvatskome tlu pisana su hrvatskim i stranim jezicima[4], a u njima se mogu razlikovati hrvatske i nehrvatske potvrde toponima. Predslavenski toponimi koji su potvrđeni u hrvatskim vrelima na sinkronijskoj su razini posuđenice iz predslavenskih jezika u hrvatski, bez obzira na stupanj prilagodbe. Potvrde predslavenskih toponima u stranim vrelima treba pažljivije proučavati. Njih se može smatrati hrvatskima ako su vidljive slavenske, odnosno hrvatske fonološke i morfološke značajke. Ako takvih pokazatelja nema, te su potvrde posuđenice iz predslavenskih jezika u jezik vrela (latinski, grčki, romanske i druge jezike), odnosno imenski kontinuitet nije očuvan u hrvatskome, nego u stranome jeziku.[5] Predslavenski toponimi koji su potvrđeni samo u stranim vrelima i ne pokazuju hrvatske jezične osobine nisu hrvatski prema jezičnoj pripadnosti, nego prema geografskoj pripadnosti.

Suvremeni hrvatski teritorij u 1. je stoljeću potpao pod rimsku upravu te je, kao i drugi dijelovi Rimskoga Carstva, romaniziran odnosno latiniziran. Time su starosjedilački jezici počeli nestajati, no ne zna se pouzdano kad su izumrli. Dosad je, ipak, utvrđeno da predslavenski toponimi nisu u hrvatski posuđeni izravno iz predslavenskih jezika, nego uz posredništvo (vulgarno)latinskoga i njegovih mlađih razvojnih faza (romanskoga)[6]. Novopridošli Slaveni u to su doba govorili praslavenskim jezikom, jezikom pretkom svih slavenskih jezika, koji smatramo najstarijom razvojnom fazom hrvatskoga na ovome području.

Toponimske posuđenice iz vulgarnolatinskoga i romanskoga u hrvatski obično se u literaturi dijele u tri kronološka razdoblja (usp. Skok 1950: 259; Tekavčić 1976; Trummer 1998) s obzirom na jezični razvoj *latinskoga i romanskoga*: vulgarnolatinsko/ranoromansko, dalmatsko i mletačko razdoblje. Međutim, prva dva razdoblja ne može se strogo razgraničiti samo na temelju romanskih glasovnih razvoja. Na temelju *slavenskih* glasovnih razvoja toponimske se posuđenice kronološki mogu podijeliti na starije (do 9. st.) i mlađe razdoblje.[7]

Predslavenski toponimi koji su potvrđeni u antici i koji su očuvali imenski kontinuitet u hrvatski su dospjeli kao starije posuđenice, tj. u njima su vidljivi slavenski glasovni razvoji koji su se događali do 9. st. Datiranje posuđivanja ovisi, naravno, i o glasovnome sastavu toponima – nisu sve promjene vidljive u svim toponimima, a moguć je i takav glasovni sastav da su glasovne promjene gotovo nevidljive (usp. npr. hidronime *Savus – Sava*, *Dravus – Drava*).

[4] Najstarija su srednjovjekovna vrela latinska i grčka iz 9. i 10. st., a o hrvatskim vrelima može se govoriti od 11. st.

[5] Npr. antički nesonim *Boa* imenski je kontinuitet očuvao u talijanskome kao *Bua*, a hrvatsko je ime *Čiovo*.

[6] Uz iznimku hidronima *Dunav*, za koji se pretpostavlja posuđivanje uz posredništvo gotskoga. Usp. Schramm (1981: 230).

[7] Svjež pogled na stratifikaciju romanskih slojeva u jadranskome leksiku i toponimiji donosi se u Ligorio (2014).

Najočitiji slavenski glasovni razvoji, koji su se događali do 9. st., jesu:

– postanak protetskoga *v* (npr. *Ursāria – Vrsar*, *Ulca – Vuka*, *Issa – Vis*)[8]
– 2. palatalizacija (npr. *Cissa – Caska*)
– metateza likvida (npr. *Arsia – Raša*, *Arba – Rab*, *Albōna – Labin*, *Scardōna – Skradin*, *Sirmium – Srijem*)
– delabijalizacija *ū* > *ȳ* (> *ī*) (npr. *Aenōna*[9] *– Nin*, *Albōna – Labin*, *Flanōna – Plomin*, *Salōna – Solin*, *Tilūrium – Trilj*, *Tragūrium – Trogir*)
– podizanje *ō* > *ū* (npr. *Pōla – Pulj*, *Sōlenta – Sulet*)
– promjena *ă* > *o* (npr. *Basante – Bosut*, *Lauriana – Lovran*, *Malata – Molat*, *Narōna – Norin*, *Stamnes – Ston*)
– postanak „jerova" *i* > *ь*, *u* > *ъ* (> *ø*, *a*) (npr. *Curicum – Krk*, *Decimum – Dicmo*, *Delminium – Duvno*, *Korkyra – Krkar*, *Tilūrium – Trilj*, *Vegium – Bag*)
– postanak nazalnih vokala *ę*, *ǫ* (> *e*, *u*) (npr. *Basante – Bosut*, *Parentium – Poreč*, *Solenta – Sulet*).

S obzirom na to da između granice predslavenskih toponima (6. st.) i granice starijih posuđenica (9. st.) stoji tri stoljeća slavenske prisutnosti, odnosno slavensko-romanskoga suživota na području današnje Hrvatske, ni ovaj kriterij nije apsolutan. Toponimi u kojima nisu vidljivi ti glasovni razvoji ušli su u jezik nakon njih i *manje je vjerojatno* da su predslavenskoga podrijetla.[10] S druge pak strane, postoji teorijska mogućnost da je neki toponim nastao npr. u 7. ili 8. st. te pokazuje spomenute glasovne razvoje, a ipak ne pripada predslavenskomu sloju jer je nastao nakon dolaska Slavena. Zbog toga, ako se želi pokazati da je predslavenskoga podrijetla toponim čiji je lik mlađi od 9. st., odnosno koji *ne* pokazuje spomenute glasovne razvoje, treba primijeniti druge kriterije. Isto tako, ako se želi pokazati da neki toponim koji pokazuje spomenute glasovne razvoje *nije* predslavenskoga podrijetla, treba to pokazati pomoću drugih kriterija (npr. etimologije).

Glasovnim razvojima mogu se dodati i morfološke prilagodbe, tj. promjena roda. Predslavenski *ojkonimi* posvjedočeni u antičkim vrelima muškoga su roda u hrvatskome (od latinskoga ženskog ili srednjeg), *hidronimi* su ženskoga roda (od latinskoga muškog), a *nesonimi* muškoga roda (od latinskoga ženskog). Hr-

[8] Detaljniji glasovni razvoj navedenih primjera može se naći u Holzer (2011), Ivšić (2013), Klotz (2013).

[9] Vulgarnolatinski dugi *ō* razvio se preko zatvorenoga *ǫ* u dugi *ū* te je u slavenski preuzet kao dugi *ū*.

[10] Prividna su iznimka toponimi *Korčula*, *Vrgada*, *Pula* i *Šolta*, koji su potvrđeni u antičkim vrelima (*Korkyra*, *Rubricatas*, *Pōla*, *Sōlenta*), a suvremeni su likovi posuđeni nakon 9. st. Ipak, čini se da su oni nastali višestrukim međusobnim posuđivanjem između romanskoga i hrvatskoga, a zabilježene su i njihove starije varijante *Krkar*, *Lapkat*, *Pulj*, *Sulet*, koje se glasovnim sastavom uklapaju u starije posuđenice.

vatski toponimi posvjedočeni prvi put u mlađim vrelima koji ne slijede takvu distribuciju roda po toponimskim kategorijama ili nisu predslavenskoga podrijetla ili treba pronaći drugo objašnjenje njihova postanka (npr. transonimizacija).

Među antičkim toponimima koji su očuvali kontinuitet u hrvatskome nalazi se i nekoliko toponima kod kojih je kontinuitet očuvan neizravnim putem, što znači da je promijenjen bilo lik bilo sadržaj predslavenskoga toponima. Neizravni su načini očuvanja kontinuiteta *transonimizacija* (prenošenje toponimskoga lika s jednoga zemljopisnog objekta na drugi, npr. *Narōna* – *Norin*, ojkonim → hidronim), *izvedenice* (dodavanje hrvatskih sufiksa na predslavenske toponime s izravnim kontinuitetom, npr. *Makarska* od *Makar* 'gradina iznad Makarske' + *-ski*, prema antičkome *Muccurum*) i *prevedenice* (upućuju na diglosiju i istu izvanjezičnu motivaciju toponima, npr. *Neapolis* – *Novigrad*).

2.4. Kriterij paralelne tvorbe

Kriterij paralelne tvorbe glasi: ako je toponim, odnosno njegova rekonstrukcija, osnovom ili sufiksom sličan predslavenskomu toponimu na geografski udaljenome području, taj se toponim može smatrati predslavenskim. Tim se kriterijem također pokazuje da je toponimski lik postojao u predslavenskome razdoblju. Premda se ovaj kriterij može primjenjivati i na poznatim jezicima, on se u praksi najčešće primjenjuje na toponime koji pripadaju nepoznatim ili slabo poznatim jezicima (kakvi su npr. ilirski), pa se kod njih mogu uspoređivati samo formalno osnove i sufiksi. Ovaj je lingvistički kriterij najslabiji, jer slični ili isti likovi mogu nastati i slučajno ili zbog konvergentnoga glasovnog razvoja. Usto, kod nepoznatih jezika upitna je i segmentacija na osnovu i sufiks.

Na temelju ovoga se kriterija npr. suvremeni hrvatski hidronim *Krka* smatra predslavenskim. Hrvatska rijeka Krka u antici je posvjedočena pod imenom *Titius* (što je vjerojatno rimsko ime), a pod imenom Krka (*Corca*, *Karka*, *Chercha*, *Korka*…)[11] potvrđena je od 13. st. Međutim, slovenska rijeka Krka posvjedočena je pod tim imenom u antičkim vrelima, pa se na temelju paralelne tvorbe i hrvatski hidronim Krka može smatrati predslavenskim.[12] Na temelju ovoga se kriterija npr. i hrvatski hidronim *Odra* može smatrati predslavenskim, pogotovo usporedi li se sa srednjoeuropskim hidronimom *Odra* (Češka, Poljska) ili s antičkim toponimima *Adra*, *Adrion* (*oros*). Međutim, taj hidronim ima i sasvim uvjerljivu slavensku etimologiju, od korijena **der-* (koji se nalazi i u *drijeti*, *derati*).

[11] Potvrde v. u Ivšić (2015: 56).

[12] Naravno, ako nije npr. onomatopejskoga postanja.

3. Izvanlingvistički kriteriji

3.1. Kriterij veličine i važnosti referenta

Petar Skok u svojoj je monografiji *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* utvrdio poznati toponomastički zakon koji kaže da »veliki otoci, važni za naseljavanje i ekonomsku eksploataciju odreda nose predslavenska ili, bolje, predrimska imena« i ekvivalent toga zakona na kopnu: »Sve velike rijeke i njihovi znatniji pritoci, koji su važni za saobraćaj i ekonomski život, nose na teritoriji hrvatskosrpskog jezika isto tako odreda predslavenska imena« (Skok 1950: 11). I doista, u antičkim vrelima spomenuti su svi hrvatski otoci kojima površina prelazi 90 km^2 (Krk, Cres, Brač, Hvar, Pag, Korčula, Mljet, Vis, Rab)[13], osim Dugoga otoka, i svi su oni sačuvali imenski kontinuitet do danas, tj. suvremena imena tih otoka predslavenskoga su podrijetla. Spomenuti su i neki otoci manji od 90 km^2; neki od njih očuvali su imenski kontinuitet, neki nisu.

Što se tiče hidronima, u antičkim su vrelima spomenute sve hrvatske rijeke dulje od 180 km (Dunav, Sava, Drava, Drina, Bosut, Kupa, Bosna, Vrbas), osim Mure i Une. I one su očuvale imenski kontinuitet. Među rijekama duljine od 70 do 180 km spomenute su Vuka, Cetina, Krka, a spomenute su i neke rijeke kraće od 70 km. Napravimo li obrat ovoga zakona, doći ćemo do zaključka da predslavensko podrijetlo treba ponajprije tražiti među velikim rijekama i velikim otocima, odnosno otocima važnima za plovidbu.

Na temelju ovoga kriterija može se zaključiti da su npr. hidronimi Mura i Una predslavenskoga podrijetla jer označuju velike rijeke (usp. Ivšić 2015: 60, 67). No, kriterij veličine i važnosti referenta ne valja primjenjivati sam za sebe i ne valja ga primjenjivati prije nego se iscrpe lingvistički kriteriji. Naime, hidronim *Mura* ima i uvjerljivu slavensku etimologiju (od pridjeva **murъ* ‘taman’), dok je nesonim *Dugi otok*[14] slavenskoga podrijetla premda se njime imenuje otok površine veće od 90 km^2.

Kod ojkonima kriterij veličine i važnosti referenta nije tako očit jer naselja imaju dinamičniju povijest – ona nastaju, rastu, nestaju i ponovno nastaju, te se njihova uloga kroz povijest mijenja. Neka današnja velika naselja u antici nisu ni postojala, a neki veliki i važni antički gradovi porušeni su i prestali su postojati kao gradovi ili uopće kao naselja. Ipak, načelno možemo reći da su imenski kontinuitet očuvala naselja koja su u antici imala status rimske kolonije (najviši status

[13] Podatci o površini otoka preuzeti su iz *Statističkoga ljetopisa Republike Hrvatske* za 2018. godinu.

[14] *Dugi otok* u prošlosti je zabilježen pod raznim imenima, od kojih su neka moguće i predslavenska, dok je hrvatsko ime potvrđeno tek u 2. polovici 19. st. Bez obzira na podrijetlo povijesnih imena, to je jedini veliki hrvatski otok čije suvremeno ime nije predslavenskoga podrijetla. Detaljnije o nesonimu *Dugi otok* v. u Skračić (2017).

koji je grad mogao imati u Rimskome Carstvu), a ti su gradovi ujedno bili i središta biskupija (to su *Iader – Zadar*, *Parentium – Poreč*, *Pola – Pula*, *Siscia – Sisak*, *Salōna – Solin*, te *Narōna – Norin* i *Sirmium – Srijem* s transonimizacijom). Status rimskoga municipija također je mogao utjecati na očuvanje imenskoga kontinuiteta kod gradova na obali ili u blizini obale (*Albōna – Labin*, *Flanōna – Plomin*, *Nedinum – Nadin*, *Scardōna – Skradin*, *Senia – Senj*, *Tragūrium – Trogir*, *Varvaria – Bribir*, *Vegium – Bag*).

3.2. Kriterij arheoloških nalaza

Posljednji kriterij koji nam pomaže utvrditi je li neki toponim potvrđen u mlađim vrelima predslavenskoga podrijetla jesu arheološki nalazi iz predslavenskoga razdoblja. Arheološki nalazi dokazuju nam da je područje koje nas zanima bilo naseljeno u antici ili prije, a mogu nam još preciznije reći u kojemu je razdoblju bilo naseljeno. Ti su nalazi važni kod ojkonima i eventualno kod nesonima, a ograničavajući čimbenik jesu dosezi arheoloških istraživanja.

Arheološki nalazi dobar su pokazatelj predslavenskoga podrijetla kod predijalnih toponima – rimskih toponima izvedenih od osobnih imena vlasnika posjeda sufiksom *-anus*. Predijalni toponimi česti su u centuriranim agerima rimskih kolonija, a uz njih su nerijetko vezani i arheološki nalazi rimskih rustičnih vila.[15]

4. Zaključak

U praksi se pokazalo da je jedini siguran kriterij za pripisivanje toponimā predslavenskomu sloju njihova potvrđenost u antičkim vrelima. Za toponime prvi put potvrđene u mlađim vrelima predslavensko se podrijetlo može utvrditi kombinacijom lingvističkih i izvanlingvističkih kriterija, s obzirom na to da nijedan kriterij sam za sebe nije apsolutan. Lingvistički su kriteriji latinska ili grčka etimologija, posuđivanje u starijemu razdoblju i paralelna tvorba. Tim se kriterijima utvrđuje postojanje toponimskoga lika u predslavensko doba. Izvanlingvistički kriteriji jesu veličina i važnost referenta te arheološki nalazi. Njima se utvrđuje da je i toponimski sadržaj, tj. referent, postojao prije dolaska Slavena. Veza između toponimskoga lika i referenta, tj. provođenje onimizacije, ne može se sa sigurnošću utvrditi.

Prije 50-ak godina u toponomastici se, među ostalim, raspravljalo i o metodi razdvajanja starijih toponima od mlađih (usp. Muljačić 1970; Šimunović 1972). Tada je zaključeno da u toponomastici takve metode još nema, ali i da se do nje ne može doći prečacem, već samo sustavnom obradom što većega broja toponima. Ova metodološka promišljanja mogla bi pomoći da se u istraživanju predsla-

[15] Detaljnije o odnosu predijalnih toponima, centuriranih agera i rustičnih vila v. Ivšić (2014: 103f.).

venskih toponima pronađe ravnoteža između kreativnosti, odnosno želje da se o tim toponimima nešto kaže (i tako uđe u nagađanja i sve više nedokazivih pretpostavki), i skepse, odnosno opreza da se ne kaže ništa krivo (i tako izostavi i ono što je zacijelo točno).

Literatura

Anreiter, Peter. 2001. *Die vorrömischen Namen Pannoniens*. Budapest: Archaeolingua.

Holzer, Georg. 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Ivšić, Dubravka. 2013. *Predslavenski sloj u hrvatskoj toponimiji*. Doktorski rad. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Ivšić, Dubravka. 2014. Predijalni toponimi na zadarskome području. *Folia onomastica Croatica*, 23, Zagreb, 95–142.

Ivšić, Dubravka. 2015. Predslavenski hidronimi na području Republike Hrvatske koji nisu posvjedočeni u antičkim vrelima. *Folia onomastica Croatica*, 24, Zagreb, 43–71.

Klotz, Emmanuel. 2013. *Die kroatische Lautgeschichte am Beispiel romanisch vemittelter Toponyme an der slawischsprachigen Adriaküste*. Wien: Praesens Verlag.

Ligorio, Orsat. 2014. *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Matasović, Ranko. 1997. O metodologiji onomastičkih istraživanja (na primjeru keltske onomastike). *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 89–98.

Muljačić, Žarko. 1970. Toponomastičke dileme. *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH*, 5, Sarajevo, 133–141.

Repanšek, Luka. 2016. *Keltska dediščina v toponimiji jugovzhodnega alpskega prostora*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Schramm, Gottfried. 1981. *Eroberer und Eingesessene. Geographische Lehnnamen als Zeugen der Geschichte Südosteuropas im ersten Jahrtausend n. Chr.* Stuttgart: Anton Hiersemann.

Sims-Williams, Patrick. 2006. *Ancient Celtic Place-Names in Europe and Asia Minor*. Publications of the Philological Society, 39. Oxford UK – Boston USA: Blackwell Publishing.

Skok, Petar. 1920. Studije iz ilirske toponomastike. *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH*, XXXXII, Sarajevo, 29–45.

Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: Jadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Skračić, Vlado. 2017. Nesonim Dugi otok. *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, 4, Zadar, 137–161.

Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. https://www.dzs.hr/Hrv/Publication/stat_year.htm (pristupljeno 30. travnja 2019.).

Šimunović, Petar. 1972. Toponomastika i istraživanje jezičnih prežitaka na Balkanu. *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH*, 7, Sarajevo, 189–194.

Šimunović, Petar. 1984. Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimije. *Rasprave Zavoda za jezik IFF*, 10–11, Zagreb, 231–252.

Tekavčić, Pavao. 1976. O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslovenskog romanstva u svjetlu toponomastike. *Onomastica Jugoslavica*, 6, Zagreb, 35–56.

Trummer, Manfred. 1998. Südosteuropäische Sprachen und Romanisch. *Lexikon der Romanistischen Linguistik VII*. Tübingen: Niemeyer.

On the Methodology of the Research of Croatian Pre-Slavic Toponyms

Summary

Pre-Slavic toponyms are the oldest stratum of Croatian toponymy. Due to inadequate methodology, pre-Slavic origin is sometimes also attributed to those toponyms which do not belong to this group. In this paper the author discusses the criteria for attributing Pre-Slavic origin to certain toponyms. The criteria are both linguistic (ancient sources, etymology, borrowing before 9th c., parallel formation) and non-linguistic (the size and importance of a particular toponym, archaeological finds). Our paper highlights the differences between the methodological approaches to pre-Slavic toponyms that were recorded in ancient sources and those which were recorded for the first time in more recent sources. Criteria for attributing pre-Slavic origin to toponyms that were first recorded only in newer sources have been derived from the regularities established through systematic analysis of toponyms found in ancient sources. Special attention is given to the description of the onomastic continuity of pre-Slavic toponyms.

Ključne riječi: toponimi, predslavenski toponimi, metodologija, podrijetlo hrvatskih toponima, imenski kontinuitet, toponomastička vrela

Keywords: toponyms, pre-Slavic toponyms, onomastic methodology, origin of Croatian toponyms, onymic continuity, toponomastic sources

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 28 (2019)

DOI https://dx.doi.org/10.21857/y7v64t5v6y
UDK 81'373.21/.45:811.13(497.583)
Stručni rad
Rukopis primljen 25. XI. 2018.
Prihvaćen za tisak 23. IX. 2019.

Marina Marasović-Alujević
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poljička cesta 35, HR-21000 Split
mmarasov@ffst.hr

ROMANSTVO I SLAVENSTVO U TOPONIMIJI OTOKA ZAPADNOGA DIJELA SPLITSKOGA AKVATORIJA – PRILOG ETIMOLOŠKOMU ISTRAŽIVANJU

Istražujući toponimiju Šolte, Drvenika, Ploče, Čiova i drugih otoka koji pripadaju zapadnomu dijelu splitskoga akvatorija, susreli smo se s nekolicinom pretHrvatskih, odnosno starih romanskih toponima koji su postali toliko etimološki neprepoznatljivi da je nekima od njih u literaturi pripisano slavensko podrijetlo. Tako, na primjer, ime pješčane uvale *Perna* na otoku Drveniku Skok povezuje s hrvatskim apelativom *pero*, premda je ono, prema našemu mišljenju, nastalo onimizacijom latinskoga apelativa *perna* u značenju 'dagnja'. Nedvojbeno hrvatsko podrijetlo Skok pripisuje i imenu otoka *Čiovo*, zabilježenomu u dokumentima kao *Čihovo*, za koje pretpostavljamo da je nastalo od dalmatoromanske izvedenice *čihata* u značenju 'bočata (voda)'. Imenu uvale *Krknaši* na otoku Drveniku, čije je romansko podrijetlo Skok prepoznao (< lat. *circinus* 'okrugao') opravdavajući ime okruglim izgledom dvaju pripadajućih otočića, pripisali smo podrijetlo od geografskoga termina *krklant* koji se odnosi na 'zaobljeni vrh'. Otočići su, naime, za rimskoga razdoblja tvorili poluotok. S obzirom na to da se dosadašnja istraživanja ovoga prostora nisu provodila na terenu, nakon našega istraživanja mogli smo ispraviti dosadašnje etimologije nekih toponima hrvatskoga postanja. Takav je slučaj s toponimom *Soline*, imenom uvale na otoku Drveniku, koje nije motivirano imenom grada Solina, nego apelativom *sol*. Ime otočića *Orud* Skok dovodi u vezu sa slovenskim apelativom *orod* 'oruđe' umjesto s ribarskim terminom *oruo* 'rano i kasno doba dana', koji je prestao biti dijelom aktivnoga leksika. Predslavensko podrijetlo prepoznali smo i kod nekolicine toponima na otoku Šolti, kao npr. *Saskinja* < lat. *saxum* 'hrid', *Brke* < lat. *verticata* 'strma', *Promine* < lat. *promĭnens* 'onaj koji strši', *Šipova* < dalm. < lat. *siphō* 'vodeni kotao' < grč. *σίφων* 'cijev'.

Romanstvo i slavenstvo stoljećima se prepleću u jezičnoj simbiozi na našemu priobalnom području, pa je pretkazivo da su ostavili trag i u toponimiji otoka splitskoga akvatorija koju godinama istražujemo. Ovom bismo prilikom željeli osvijetliti podrijetlo nekih toponima koji dosad nisu bili obrađeni, odnosno za

neke od njih predložiti drugačiju etimologiju nego što je navedena u dosad objavljenoj literaturi.

Većina je toponima romanskoga postanja nastala onimizacijom apelativa koji su najprije ušli u govor i ne razlikuju se od potvrđenoga čakavskog leksičkog fonda, ali bilježimo i određen broj takozvanih pravih toponima koji su posuđeni izravno iz nekoga stranog (uglavnom romanskog) jezika, te je moguće ući u trag i nekim čak predromanskim reliktima. Takva imena nisu nadjenuli stanovnici kopnenoga dijela, već pomorci koji su plovili uz istočnojadransku obalu. Nedavnim istraživanjem (Marasović-Alujević i Lozić Knezović 2018) pretpostavili smo da se današnji otok Ploča, smješten zapadno od Drvenika, nekada zvao *Petomavar*, a to je ime i danas sačuvano te se odnosi na veće područje na jugoistoku otoka, kao i na njegovo najstarije naselje. Smatramo, naime, da toponim ne treba povezivati, kako se navodi u literaturi (Šimunović 2000: 555) s posjedima trogirskih opata na tome području (jer arheološka istraživanja ne idu tomu u prilog), već da njegovo podrijetlo treba potražiti u složenici grčkoga podrijetla **Πετρόμαυρος*[1] od apelativa *πέτρος* 'kamen; školj' i pridjeva *μαύρος* 'crn, taman'. Nemamo pouzdanoga objašnjenja zašto je i kako eventualno iščezao suglasnik *ρ* [r]. Možemo pretpostaviti da se to moglo dogoditi u mletačkome govoru kao posredniku. Upravo je u mletačkoj varijanti venetskoga stezanje riječi (na primjer „abrazija" suglasnika uz suglasnik ili samoglasnika uz samoglasnik) česta pojava (kao i u susjednome dalmatskom). Na tu pojavu nailazimo i u imenima svetaca makar se njihovo puno ime ponavljalo u liturgijskim obrascima, bilo grčkima bilo latinskima. Tako je npr. *Παντελεήμων* postao *Pantalon*, *Παῦλος* [← *Paulus* ← *parvulus*] je postao *Polo* (*Santi Giovanni e Paolo* – *Zanipolo*, kao što je u Splitu *Sut Isidor* postao *Sućidar*). Nekadašnje šume, koje su se stoljećima sjekle, opravdavaju takvo ime nenaseljena otoka koji su stari pomorci doživjeli kao 'crni školj'. To je, uostalom, slučaj i s imenom *Korcyra Nigra* što se, vezano uz otok Korčulu, odnosi također na šumu. Složenice u kojima je prvi član *πετρο-* ('kamen-') nisu rijetke u srednjogrčkome i novogrčkome, pa ni u toponimiji. Nije bilo nužno da ih ostave Grci, ni srednjovjekovni ni antički. Mlečani su grčkim imenom za *Karavlahe* – *Μαυροβλάχοι* – još u 12. stoljeću nazvali Vlahe pod Velebitom (*Morlacchi*, pa su Velebitski kanal bilježili kao *Canal della Morlacca*). Dakle, tehnika je prijenosa grčkih atributa zasvjedočena na ovome prostoru od srednjega vijeka.

[1] U novogrčkome su uobičajeni imenica *πετροκάρβουνο* 'kameni ugljen' te nazivi ptica poput *πετροκότσυφας* 'kamenjar, vrsta ptice', *πετροπέρδικα* 'jarebica kamenjarka' ili *πετροτριλίδα* 'ćukavica'. Ima više tako sastavljenih toponima, među kojima je turistima poznat npr. *Πετροκεφάλι* (ili *Πετροκεφάλι Ηρακλείου*) na Kreti. Prilično je čest nesonim *Πετροκάραβο* ('kameni brod' – *κάραβο* je dao i *korablju* i *karavelu*). Tako se imenuje, zasigurno zbog svojega obrisa viđenoga s pučine, sedam hridi i školjeva u Jonskome i Egejskome moru (nešto je poznatiji *Πετροκάραβο Πάτμου* sjeverozapadno od Patmosa).

Za ime velikoga područja *Širan* na jugozapadu Drvenika, koje na prvi pogled izgleda hrvatskoga postanja, pretpostavljamo da je nastalo od romanskoga imena za cijeli otok – *Zirona.* Naime, u Rosamanijevu rječniku pomorskih termina (1955) susrećemo termine *ſiron* i *ziron* kao sinonime, pa je moguće da su pomorci nazvali otok prvospomenutim sinonimnim likom koji se odrazio u spomenutome toponimu.

Zirona je prema Putancu (2000: 557) romansko ime otoka Drvenika, nastalo od ilirskoga korijena *gųer* u značenju 'šuma' i ilirskoga sufiksa *-ona.* Šimunović (2000: 539–540) hrvatsko ime *Drvenik* s tim imenom ne dovodi u vezu smatrajući da se ono pojavljuje stoljećima poslije kada ilirsko podrijetlo imena, odnosno njegovo značenje, hrvatskomu stanovništvu više nije bilo razumljivo. Stoga se priklanja Skokovu (1950: 164) mišljenju da je ime grčkoga postanja, nastalo od apelativa *gyrona* u značenju 'zaokružen predmet', a u prilog toj tvrdnji navodi da je otok zaokružena izgleda. Šimunović ime Drvenik, stoga, ne dovodi u vezu sa šumovitošću otoka, već s doseljavanjem stanovnika iz makarskoga Drvenika u 17. stoljeću. Svoju teoriju nadalje dopunjuje činjenicom da je u osnovi toponima *drvo* umjesto *drivo*. Međutim, u dokumentima (Bezić 2000: 165) potvrđeno je *Drivenik*, *Drevenik*, a te likove i danas pamte stariji stanovnici. Usto, otok Drvenik ne odlikuje se posebno okruglim oblikom. Smatramo stoga da je, iako nije riječ o izravnoj vezi imena *Girona* i *Drvenik*, vrlo jaka njihova semantička povezanost jer su Hrvati, kao i Iliri, otok nazvali prema šumama koje su oduvijek bile njegovo osnovno obilježje. Šimunović (2000: 541) nadalje smatra da se ime *Drvenik* u početku odnosilo samo na naselje, a poslije se proširilo na cijeli otok, dok mi smatramo da se dogodilo upravo obrnuto, tj. da je otok bogat drvom dobio ime *Drvenik* (*Drivenik*), a da se poslije po njemu nazvalo njegovo najveće naselje, koje se u dokumentima bilježi kao *Luka Sv. Jurja*, odnosno *Porto S. Giorgio.*

U antičkome dokumentu iz 6. stoljeća anonimnoga autora iz Ravene otok je Drvenik zabilježen imenom *Sera*. Mi smo to ime povezali s latinskim apelativom *sĕra* 'greda što se provuče preko zatvorenih vrata' zbog položaja otoka koji zatvara Trogirski zaljev paralelno s trima otočićima imena *Kluda* (*Kluda vela*, *Kluda mala*, *Kluda sridnja*), čije smo ime povezali s latinskim glagolom *cludere* u značenju 'zatvoriti' (Marasović-Alujević i Lozić Knezović 2018: 145). Ta tri otočića, koji su nekad bili spojeni, stvaraju prirodnu barijeru i zatvaraju Trogirski zaljev. Otočić imena *Zaporinovac*, nastala prema hrvatskome glagolu *zaporiti* 'zatvoriti', zatvara isti zaljev s istočne strane.

Još su mnogi prethrvatski, odnosno stari romanski toponimi postali etimološki neprepoznatljivi, pa im se u literaturi pripisuje hrvatsko podrijetlo. Skok (1950: 262) tako, na primjer, toponim *Pernatice* (ime dviju pješčanih uvala na otoku Drveniku) izvodi od hrvatskoga apelativa *pero*, odnosno od pridjeva ženskoga roda

sa sufiksom *-ьn*, kakve su strukture npr. i toponimi *Blatna*, *Dubna*, *Koromačna*, *Ravna* itd. Međutim, smatramo da je to ime motivirano latinskom imenicom *perna* 'dagnja', a taj je naziv nastao prema obliku školjke koja sliči stopalu (lat. *perna*). Na jadranskim su otocima vrlo česte uvale imena *Perna* (na primjer na Hvaru, Lastovu, Korčuli, Šćedru itd.). Našu tezu potvrđuje podatak da je na peljaru iz 1822. godine uvala *Perna* na poluotoku Pelješcu zabilježena kao *Porto pedoccio*, a *pedoccio* je talijanski naziv za školjku dagnju.

Ime uvale *Krknaši* na otoku Drveniku dovodimo u vezu s *krklant*, apelativom dalmatoromanskoga podrijetla, za koji u rječniku čakavske meteorologije (Lovrić 2007) stoji značenje 'široki zaobljen vrh ili rt'. U toj uvali, poznatoj još iz antičkoga doba, nalaze se dva otočića, *Veli škoj* i *Mali škoj*, koji su na zemljovidima pogrešno zabilježeni kao *Veli Krknjaš* i *Mali Krknjaš*. Skok ime *Krknaši* izvodi od latinskoga *circinus* 'okrugao' zbog, kako kaže, »okrugla izgleda otočića«. Tomu se tumačenju priklanjaju i neki naši suvremeni toponomastičari (Ligorio i Vuletić 2016: 351), a i Petar Šimunović (2000: 540) navodi da još nemamo bolju zamjenu za Skokovu etimologiju. Smatramo, međutim, da je riječ o nekadašnjim poluotocima sa širokim zaobljenim vrhom, odnosno *krklantom*, koji su u prapovijesti i za rimskoga razdoblja zatvarali uvalu (Burić 2000: 41). Dno je između otočića i obale vrlo plitko, a manji je od njih do kraja srednjega vijeka bio spojen s kopnom. Takva je oblika i okrugli rt *Krklant* na sjeveroistočnoj obali Raba.

Obrnuti je primjer, u kojemu nije prepoznat toponim hrvatskoga podrijetla, ime uvale *Solinska* na Drveniku. To ime nije nastalo prema gradu Solinu, kao što se tumači u literaturi (Skok 1950: 165). Terenskim smo istraživanjem potvrdili da je riječ o uvali u kojoj se skupljala sol.

Predslavensko, odnosno staro romansko podrijetlo prepoznali smo i u nekim toponimima na otoku Šolti (Marasović-Alujević i Lozić Knezović 2014) premda im pučka etimologija pripisuje hrvatsko postanje. Takvo je ime školja *Saskinja* < lat. *saxum* u značenju 'kamen; hrid', zatim strmina imena *Brke* < lat. *verticata* 'strma', *Promine*, područje na vrhu brijega čije ime potječe od latinskoga pridjeva *promĭnens* u značenju 'onaj koji strši', ime uvale *Šipkova* ili *Šipova* dovodi se u vezu s latinskim apelativom *siphō*, koji je motivirao nastanak imena područja s bočatom vodom duž cijeloga istočnog Jadrana. Ime brda s blagom padinom *Oblīk* ne izvodimo od hrvatskoga pridjeva *obao* jer se taj pridjev s dočetkom *-ik* sreće samo u toponimiji i nije potvrđen među apelativima, već ga povezujemo s latinskim pridjevom *oblīquus* u značenju 'kos'.

Smatramo također da je ime otoka *Orud*, smještenoga južno od Drvenika, nastalo od *oruo*, ribarskoga termina romanskoga podrijetla za rano i kasno doba dana. Potvrdu za takvu etimologiju nalazimo na topografskme zemljovidu Dalmacije iz 1918. godine na kojemu je taj otok zabilježen kao *Oruich*. Iako je termin

oruo potvrđen u Skokovu etimologijskom rječniku (Skok II: 567), autor ime otoka dovodi u vezu sa slovenskom riječi *orôd* 'oruđe' (Skok 1950: 167).

Ime uvale *Garbine* na Ploči Skok (1950: 165) izvodi od hrvatskoga apelativa *grba*. Međutim, riječ je o lokalnome nazivu za *garmu* 'usjelu pećinu nastalu abrazijom mora' (Šimunović 2005: 270). Stoga smatramo da je toponim nastao leksičkom kontaminacijom s tim apelativom predrimskoga, odnosno ilirskoga korijena.

Smatramo također mogućim da je jedan stari prethrvatski apelativ motivirao i ime otoka *Čiova*, koje Skok (1950: 163) izvodi iz osobnoga imena **Čih*, dok za nešto stariji lik toga imena – *Čihovo* – navodi da je »čist naš posvojni pridjev«, ali da ne zna »od kakve je osnove izveden« (Skok 1950: 161). Zatim, u daljnjemu tekstu tvrdi (Skok 1950: 163–164) da je »bez ikakve sumnje izvedenica od ličnog imena **Čih*, a ovo može biti riječ od mila ili hipokoristika od *Vulčihna* ili *Vučina*«, da je »na ovom otoku mogao uživati izvjesna prava (pašnjake, lovište i t. d.) neki trogirski *Vučihna* i prema njemu je prozvano najprije mjesto, gdje je danas naselje Čiovo, a onda otok sâm«. Međutim, ta teorija ne čini nam se vjerojatnom s obzirom na to da navedeni antroponim nije nigdje potvrđen. Mišljenja smo da su Hrvati mogli nazvati ovaj otok prema apelativu romanskoga podrijetla koji je motivirao mnogobrojne jadranske toponime, a odnosi se na izvore bočate vode, jedine vrste izvora kojima otok obiluje. To je '*šipnata*'[2], '*čihata*', kako je zabilježio Šimunović (2005: 97, 267). Skok (1971: 394) bilježi oblik *čihnata*, odnosno toponime *Čifnata*, *Čihnata*, *Čipnata* (Skok 1950: 60, 77, 259) nastale kao dalmatoromanske izvedenice na *-ata* od dalm. < lat. *siphō* 'vodeni kotao' < grč. *σίφων* 'cijev'. Stoga smatramo da bi ime *Čiovo*, koje je od 1552. godine zabilježeno u dokumentima kao *Čihovo*, moglo odražavati prisutnost *čihate* vode na otoku. Dočetak *-ovo* nalazimo i u imenima otoka *Lastovo* i *Biševo* < *Bišovo*. Slažemo se sa Šimunovićem (2005: 110, 192), koji odbacuje Skokovo mišljenje da se taj dočetak odnosi na apelativ *ostrvo* i upućuje na srednji rod jer je areal toga termina izvan jadranskoga prostora. Prema Šimunoviću (2005: 110), dočetak *-ovo* mogao je nastati izravnim dodavanjem staroga sufiksa *-ov* u njegovu osnovnome značenju, označujući „sastav nečega", što je potvrđeno u slavenskoj toponimiji. Apelativnu vrijednost navedenih oblika nastalih od lat. *siphō*, *-onis* prihvaća i u svojemu radu Jurić (2010: 275), koji navodi kako nedvojbeno apelativnu vrijednost zadarskoga hidronima *Šipnäta* potvrđuje i rapska varijanta *Čifnäta*/*Ćifnäta*/*Čihnäta* u kojoj očuvani /*f*/ svjedoči o kasnijoj toponimizaciji. Što se pak tiče jezične potvrde, oslonili smo se na spomenute oblike *čihata*, odnosno *čihnata*, koje je potvrdio Šimunović (2005: 97, 267) na istočnojadranskome području, premda potvrdu o njihovoj današnjoj uporabi nismo uspjeli dobiti terenskim ispitivanjem stanovništva. Pretpostavljamo da je riječ o imenici koja se petrificirala u toponimiji, ali se s vremenom izgubila u govoru. Stanovnici danas upotrebljavaju samo termin *boča-*

[2] Bočato vrelo ili vir u blizini mora (Brozović Rončević 1997: 18).

ta voda i nijedan apelativ izveden od osnove *siphō*, *-onis* nije u uporabi.[3] Smatramo mogućim da se oblik *čihata* protumačio kao pridjev (*čihata voda*), te je morfem *čih-* postao osnova za tvorbu toponima.

Bunar na Čiovu imena *Šepurina* spominje Ivan Lucić (1979: 693) pišući o sukobima mletačkih i đenoveških brodova 1381. godine: »Mjesto koje se spominje u gore rečenom dokumentu iz Zadra, u kojem se veli da su Mlečani htjeli uzeti vodu, mora da je bio duboki bunar na otoku Čiovu nazvan Šipurina nedaleko od luke koju zatvara školjić Svete Eufemije gdje galije običavaju uzimati vodu, budući da u blizini Trogira nije bilo druge luke pogodne za plovidbu koja bi imala pitku vodu.« Skok (1950: 166) smatra da je posvojni pridjev, ime naselja *Čiovo*, koje je najbliže Trogiru, bio proširen na cijeli otok po semantičkome zakonu sinegdohe, da je ova konstatacija od odlučne važnosti za etimologiju toponima *Čihovo* te da se mjesto na kojemu je izvjesna prava uživao neki Trogiranin s vremenom razvilo u naselje koje je cijelomu otoku dalo ime. Međutim, obrađujući toponim *Korčula*, Skok (1950: 199) navodi kako je teško utvrditi što je na Jadranu prvobitno – dobiva li otok ime po glavnome naselju ili glavno naselje dobiva ime po otoku na kojemu se ono nalazi, ali da se, na primjer, ime *Corcyra* ponavlja na Mediteranu te da je ime otoka primarno, a naselja sekundarno. Smatramo da u slučaju toponima *Čiovo*, sufiks *-ovo*, koji se ponavlja kod jadranskih nesonima, upućuje na to da bi ime otoka bilo primarno u odnosu na ime naselja. Tomu doprinosi i podatak da se najistočniji dio otoka, onaj bliže Splitu, zove *Čiovo*.

Pri istraživanju toponimije otoka zapadnoga dijela splitskoga akvatorija prikupljeni su toponimi analizirani iz semantičke i morfološke perspektive, a pozornost smo usmjerili i na njihovu etimologiju, na temelju čega smo ih podijelili na one nastale prema apelativima romanskoga i slavenskoga podrijetla. Moglo se pretpostaviti da je velika većina toponima nastala od hrvatskih apelativa, ali smo zabilježili i znatan broj imena nastalih onimizacijom romanskih apelativa, većinom mletačkih te onih nastalih posredovanjem dalmatoromanskoga, koji su se udomaćili u govoru. Zabilježili smo i imena prethrvatskoga postanja koja su nastala onimizacijom apelativa koji su isčezli iz upotrebe i odrazili se upravo u toponimiji. Mnoga su od njih podlegla leksičkoj kontaminaciji i pučkoj etimologiji te su u našoj onomastičkoj literaturi protumačena na pogrešan način i prepoznata kao hrvatska imena.

[3] Prisutnost vode važan je čimbenik u motivaciji toponima i jedan od najčešće potvrđenih. Upravo se hidronimi održavaju najdulje, a oni su još bitniji na kršu i drugdje gdje je vode manje. Dunja Babić (2015: 25–28) navodi kako otok Čiovo nema veće izvore pitke vode, nego izvore bočate, slankaste vode koja je korištena za napajanje stoke, zalijevanje i pranje. Ime naselja *Slatine* također je motivirano bočatom vodom. Prema opisu autorice, na jugozapadu je otoka *Šepurina*, bunar bočate vode, kao i u uvali *Saldun.* U uvali *Racetinovac* dio je potopljene udoline te se i tu miješaju slatka i slana voda. Uvala je bogata školjkama kojima inače odgovara bočata voda. Ona se nalazi i u pećini u uvali *Dȕga.*

U svim našim dosadašnjim istraživanjima, unatoč tendenciji pojedinih hrvatskih onomastičara da marginaliziraju etimološke analize toponima, stavili smo naglasak upravo na rješavanje etimologije imenā smatrajući to našim primarnim zadatkom. Stoga smo iznijeli neke svoje zaključke i mišljenja, ali i pretpostavke kao podlogu za buduća istraživanja.

Literatura

Babić, Dunja. 2015. *Trogirsko predgrađe na Čiovu u kontekstu izgradnje otoka do XIX. stoljeća.* Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Bezić, Živan. 2000. Vjerski obredi i običaji otoka Drvenika. *Zbornik otoka Drvenika II.* Ur. Pažanin, Ivan. Drvenik: Župa Sv. Jurja Mučenika, 165–216.

Brozović Rončević, Dunja. 1997. Hidronimi s motivom *vrelišta* na povijesnom hrvatskom jezičnom području. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 1–40.

Burić, Tonči. 2000. Arheološka topografija otoka Drvenika i Ploče. *Starohrvatska prosvjeta*, III/27, Split, 35–54.

Jurić, Ante. 2010. *Jezična i onomastička obilježja toponimije zadarsko-šibenskog otočja i priobalja.* Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Ligorio, Orsat; Vuletić, Nikola. 2016. Dalmatoromanski relikti u toponimiji šibenskog otočja. *Toponimija šibenskog otočja.* Ur. Skračić, Vladimir. Zadar: Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja, 347–353.

Lovrić, Andrija-Željko. 2007. Čakavsko nazivlje i tradicije iz meteorologije i oceanografije na istočnokvarnerskim otocima. *Jadranska meteorologija (Adriatic Meteorology)*, 52, Split, 18–30. https://hr.metapedia.org/wiki/%C4%8Cakavsko_vrimeslovje (pristupljeno 10. srpnja 2017.).

Lucić, Ivan. 1979. *Povijesna svjedočanstva o Trogiru.* Split: Čakavski sabor.

Marasović-Alujević, Marina; Lozić Knezović, Katarina. 2014. *Toponimija otoka Šolte.* Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.

Marasović-Alujević, Marina; Lozić Knezović, Katarina. 2018. *Toponimija otoka Drvenika i Ploče.* Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.

Putanec, Valentin. 2000. Otočka imena Veli i Mali Drvenik na hrvatskoj obali i ilirski korijen *ger-* < ie. *ger-* „brdo, šuma". *Zbornik otoka Drvenika I.* Ur. Pažanin, Ivan. Drvenik: Župa Sv. Jurja Mučenika, 557–560.

Rosamani, Enrico. 1955. *Vocabolario marinaresco Giuliano Dalmata.* Firenze: Casa Editrice Leo S. Olschki.

Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima.* Zagreb: Jadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I – IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Šimunović, Petar. 2000. Onomastička istraživanja Velog i Malog Drvenika. *Zbornik otoka Drvenika I.* Ur. Pažanin, Ivan. Drvenik: Župa Sv. Jurja Mučenika, 539–555.

Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Toponimi romanzi e slavi nella toponimia delle isole delle acque di Spalato – contributo alle ricerche etimologiche

Riassunto

Nel corso delle ricerche svolte nella parte occidentale delle acque di Spalato e incentrate soprattutto sulla toponimia delle isole di Šolta, Drvenik, Ploča, Čiovo e altre isole di quella zona, ci siamo imbattuti in un esiguo numero di toponimi precroati, nella fattispecie degli antichi toponimi di origine romanza resisi irriconoscibili dal punto di vista etimologico al punto che ad alcuni di loro gli studiosi attribuiscono l'origine slava. Così, ad esempio, Petar Skok mette in relazione l'insennatura sabbiosa *Perna*, sull'isola di Drvenik con l'appellativo croato 'pero' anche se, a nostro parere, si tratti del risultato della conversione dell'appellativo latino 'perna' col significato di 'cozza' o 'cozza penna'. Allo stesso modo Skok attribuisce l'origine croata anche al toponimo dell'isola di *Čiovo*, nei documenti presente anche nella forma di *Čihovo*, in merito al quale saremmo portati a concludere che si tratta piuttosto di un derivato dalmatoromanzo dall'aggettivo 'čihata' con significato '(acqua) salmastra'. Al toponimo *Krknaši*, sull'isola di Drvenik, la cui origine romanza Skok ha pure riconosciuto (lat. *circinus* 'rotondo') giustificandola con la morfologia circolare delle isolotte, abbiamo preferito attribuire un'origine distinta in base al concetto geografico 'krklant', relativo alle punte smussate delle due penisole di una volta. Tenendo a mente che le ricerche finora svolte nel ramo non sono state svolte sul campo, in seguito alle nostre ricerche ci siamo trovati nella posizione di poter correggere le proposte etimologiche vigenti anche in alcuni toponimi di origine croata. Un esempio di questo tipo è indubbiamente il toponimo *Soline*, relativo a un'insennatura sull'isola di Drvenik che non si deve al nome della città di Solin ma all'appellativo 'sol' (sale). L'origine del nome dell'isolotto di *Orud* Skok la trova nell'appellativo 'oruđe' invece che nel lessema relativo al mondo della pesca, 'oruo', ormai desueto e non in uso corrente, con il significato di 'molto presto' o 'molto tardi' nell'arco di una giornata. Abbiamo fatto risalire all'origine preslava anche un gruppo di toponimi sull'isola di Šolta come ad esempio *Saskinja* < lat. *saxum* 'roccia', *Brke* < lat. *verticata* 'ripida', *Promine* < lat. *promĭnens* 'sporgente', *Šipova* < dalm. < lat. *siphō* 'pentolone'.

Ključne riječi: romanski toponimi, hrvatski toponimi, splitski akvatorij, etimologija

Parole chiave: toponimi romanzi, toponimi croati, acque di Spalato, etimologia

Keywords: Romance toponyms, Croatian toponyms, local waters of Split, etymology

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 28 (2019)

DOI https://dx.doi.org/10.21857/yl4okf3849
UDK 81'373.6:81'373.21(497.581)
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 30. X. 2018.
Prihvaćen za tisak 25. II. 2019.

Maja Matasović
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d, HR-10000 Zagreb
mmatasovic@hrstud.hr

Ranko Matasović
Razred za filologiju HAZU
Trg Nikole Šubića Zrinskog 11, HR-10000 Zagreb
rmatasov@ffzg.hr

ETIMOLOGIJA NESONIMA *IŽ*

Ime otoka *Iža* do sada nije bilo etimološki uvjerljivo protumačeno. U radu se predlaže grčka etimologija ovoga imena jer se *Iž* (i u povijesnim izvorima zabilježene varijante *Ež*, *Jež*) može pravilno izvesti iz grčkoga **Aígeios* ili **Aigeíē* (*nēsos*) ili **Aígeion* (*nēsíon*) 'kozji (otok)'. Predloženi glasovni razvitak grč. **gi* > dalmatorom. **j- > hrv. *ž* ima podudarnost u odrazu riječi *žâl* koja dolazi od grč. *aigialós* 'žal', a za odraz grč. *ai-* > hrv. *i-* usp. *igalo*, što također dolazi od grč. *aigialós*. Značenjske su usporednice posvjedočene u grčkoj nesonimiji (npr. otok *Polýaigos* u Kikladima pored Mila i Kimola, čije ime znači 's mnogo koza'), dok među hrvatskim nesonimima sličnu motivaciju nalazimo u imenu *Kozjak* (nenaseljeni otočić u Ilovičkim vratima) i drugdje.

Nijedan nama dostupan etimološki priručnik ne navodi etimologiju imena otoka *Iža*. Taj nesonim ne spominje se ni u Skokovu ni u Gluhakovu etimološkome rječniku (Skok 1973, Gluhak 1990), a ni u najnovijemu etimološkom rječniku skupine autora (Matasović i dr. 2016), u kojemu onimija u pravilu nije zastupljena. U toponomastičkim priručnicima, u kojima se nesonim *Iž* spominje, ne navodi se uvjerljiva etimologija (Skok 1950: 111)[1] ili se ovo ime otoka uopće etimološki ne tumači (Šimunović 2005).

Ovaj je otok u zadarskome arhipelagu, između Dugoga otoka i Ugljana, bio naseljen već u pretpovijesti, a prvi je spomen imena *Iž* kod Konstantina Porfiroge-

[1] Skok (1950: 111) pomišlja da je riječ o toponimu iz nekoga predrimskog i predgrčkoga indoeuropskog jezika, te da bi dalmatoromanski *Esu bilo iz istoga korijena kao grč. *nēsos* 'otok' i lat. *īnsula* 'id.', što je ničim potkrijepljena spekulacija. Usto, latinska i grčka riječ vjerojatno nisu etimološki povezane.

neta u 10. stoljeću.[2] On ime ovoga otoka navodi kao *Estiounẽz* (*Ἐστιουνήζ*; *DAI* 29/290-2) spominjući ga među mnogim nenastanjenim otočićima na kojima ima i napuštenih gradova: »Τὰ δὲ [νησία] λοιπά εἰσιν ἀοίκητα, ἔχοντα ἐρημόκαστρα, ὧν τὰ ὀνόματά εἰσιν οὕτως· Καταυτρεβενώ, Πιζούχ, Σελβώ, Σκερδά, Ἀλοωήπ, Σκηρδάκισσα, Πυρότιμα, Μελετᾶ, Ἐστιουνὴζ καὶ ἕτερα πάμπολλα, ὧν τὰ ὀνόματα οὐ νοοῦνται«. Ovdje to zacijelo treba tumačiti kao zajedno napisano *Ἐστιουν* i *-ηζ*, pri čemu bi ovaj potonji dio u pravome smislu bio ime otoka Iža (Čače 1999: 53).[3] To se ime u bizantskome grčkom zacijelo izgovaralo kao [iz], što može biti adaptacija slavenskoga izgovora [ižь] ili dalmatoromanskoga [ędz], odakle pravilno možemo izvesti hrvatski *Iž*, usp. i tal. ime otoka *Eso*, sa zatvorenim [ę]. Sljedeći put ovaj je nesonim spomenut tek u 13. stoljeću, kada imamo sljedeće potvrde: *de insula Yçi* (1265., CD V: 345), *in insula Heçii* (1281., CD VI: 394), *positam in insula Heçi* (1287., CD VI: 587), *posita in insula Eçi* (1291., CD VII: 54) i *positam in insula Jeçi ...apud terram Jurgii de Jeço* (1299., CD VII: 338). U latiničkim tekstovima 13. stoljeća grafemom <*ç*> često su se bilježili različiti slavenski palatalni suglasnici, tako da u navedenim primjerima može stajati za [ž]; usporedni primjeri s početnim <*h*> i bez njega zacijelo pokazuju da se taj grafem uopće nije izgovarao, što je redovito slučaj u srednjovjekovnim latinskim rukopisima (latinsko se *h* nije izgovaralo još od Cezarova vremena). Grafije s početnim *J-* vjerojatno su objašnjive time da u praslavenskome i općeslavenskome riječi nisu mogle počinjati samoglasnicima, već su dobivale tzv. protetsko j (Matasović 2008). Činjenica da je ime otoka Iža u 13. stoljeću zapisivano i s grafemom <*y*> (*Yçi*) i s grafemom <*e*> (*Eçi*, *Heçi*) upućuje na zaključak da je onodobni izgovor imao zatvoreno [ę].[4]

Mi smatramo da ime *Iž* ima grčku etimologiju, no zacijelo je posredovano dalmatoromanskim, koji se u Zadru održao do razvijenoga srednjeg vijeka kao *jadertinski*. To je u skladu s prevladavajućim mišljenjem prema kojemu su grecizmi u hrvatskome redovito posuđeni uz dalmatoromansko ili latinsko posredovanje (Skok 1955; Vinja 1967; Kapović i Vuletić 2010); tako je primjerice hrv. *tȕnj* od latinskoga *thunnus*, a ne izravno iz grčkoga *thýnnos*, a *kolȕdar* je posuđeno iz neposvjedočene dalmatoromanske riječi, a ne izravno iz grčkoga *kalógeros*. Neke su takve riječi zacijelo posuđene vrlo rano, u regionalni oblik vulgarnolatinsko-

[2] Postoji i mišljenje da se u *Opisu svijeta* Anonima Ravenjanina iz 6. ili 7. stoljeća ime *Figlina* odnosi na otok Iž (Ivšić 2013: 173–174), no to ime sigurno nije etimološki povezano s kasnijim imenom *Iž*.

[3] Za prvi dio složenice, *Estiun-*, postoje dva tumačenja: prvo, da je riječ o otoku *Istu*, i drugo, da je riječ o *Sestrunju* < lat. *Extrāneus* 'vanjski' (Skok I: 488). Čače (1999: 53) priklanja se drugomu tumačenju.

[4] Za bogate potvrde iz 14. i prve polovice 15. stoljeća u neobjavljenim spisima zadarskih pisara v. Hilje (1994: 68–69); u tim se tekstovima ime otoka bilježi (u lat. genitivu jednine) kao *Ezii* (1356.), *Eçii* (1383.), *Hegii* (1409.) i (u lat. dativu jednine) kao *Egio* (1413.).

ga (npr. *tùnj*, usp. Kapović i Vuletić 2010), a neke su mogle biti posuđene i u srednjovjekovnome razdoblju, za bizantskoga vladanja dijelovima hrvatske jadranske obale i otoka (npr. *kolùdar*, riječ koja je mogla u hrvatski dospjeti tek nakon pokrštavanja).

Oblik *Iž* < *Ižъ može se pravilno izvesti iz grčkoga **Aígeios*[5], **Aigeíē (nēsos)* ili **Aígeion (nēsíon)* 'kozji (otok)'. Predloženi glasovni razvitak grč. **gi* > hrv. *ž* ima podudarnost u odrazu riječi *žâl* koja dolazi od grč. *aigialós* 'žal' (Skok I: 709), zacijelo preko neposvjedočenoga dalmatoromanskog *(ę)dzalu-. Za odraz grč. *ai-* > hrv. *i-* usp. *ìgalo*, što također dolazi od grč. *aigialós* (Skok I: 709), ponovno posredovanjem dalmatorom. *ęgalu-.[6] Možemo pretpostaviti da je grčko *g* prešlo u frikativ [ɣ] (promjena koja se dogodila u ranome bizantskom razdoblju) te da se pretpostavljeno *ęɣjos u dalmatoromanskome odrazilo kao *ęjju-. Razvitak je poluvokala *j u imenu Iža zatim slijedio pravilan razvitak romanskoga *j, koje se odrazilo kao *dz, što je u starohrvatskome odraženo kao *ž. Primjeri su za tu promjenu riječi poput čak. *žȅžīn* 'post' (< lat. *iēiūnium*), *žežināti* 'postiti' (glagol izveden od lat. pridjeva *iēiūnus* 'trijezan'; Holzer 2011: 166; Matasović 2011: 109–110), *čak. žuk*, *žukva* 'niska grmolika biljka' (< lat. *iuncus* 'trska', Holzer 2011: 168; Matasović 2011: 110–111), *Žid* 'Židov' (< lat. *Iūdaeus*, Matasović 2011: 110) ili nesonim *Žȕt* koji zacijelo dolazi od lat. *junctus* 'povezan, blizak' (Holzer 2011: 169). Pretpostavljeno dalmatoromansko *ęjju- > *ędzu- zabilježeno je u 13. stoljeću u gore spomenutim potvrdama <*Yçi*, *Eçi*, *Heçi*> te je posve pravilno odraženo u hrv. nesonimu *Iž* (za promjenu dalmatoromanskoga *ę > hrv. *i* usp. npr. lat. *sēpia* > hrv. *sȉpa* i druge primjere koji se navode u Matasović 2011). Ako je Skokova etimologija imena otoka *Žîrje* točna (Skok III: 13), promjena bi grčkoga *g* > dalmatorom. *dz > hrv. *ž* bila zabilježena i u jednome nesonimu grčkoga podrijetla: Skok naime izvodi ime ovoga otoka (u srednjovjekovnim tekstovima zabilježeno u obliku *Iuris*[7], *Zuri* i *Çuri*) iz grčkoga *gȳros* 'krug'[8].

Ime je otoka zabilježeno s neoakutom i dosljednom oksitonezom, usp. *Ȋž*, *Ižȁ*, *Ižù* (Jurišić 1973: 77).[9] Iz toga zaključujemo da je starohrvatska riječ pripadala ak-

[5] Oblik *Aígeios* bio bi poimeničeni oblik pridjeva muškoga roda koji kao apelativ nije posvjedočen; stoga taj oblik smatramo najmanje vjerojatnim. Grčka imenica *aíks* (gen. jd. *aigós*) 'koza' smatra se etimološki srodnom s armenskim *ayc* 'koza' i albanskim *edh* 'koza, jare' (Huld 1984: 61). Međutim, pretpostavljeni praoblik *ayg'- ne može se povezati ni s jednim indoeuropskim korijenom, pa je moguće da je ova riječ za kozu posuđena iz nekoga neindoeuropskog izvora.

[6] Ova su dva odraza grč. *aigialós* u hrvatskome zacijelo posuđena iz različitih dalmatoromanskih dijalekata i u različitim vremenima.

[7] Najstarija je potvrda, *Iuris*, iz 1060. (Ligorio i Vuletić 2016).

[8] Moglo bi se poći i od poimeničenoga pridjeva *gyrós* 'iskrivljen', što bolje odgovara obliku toga otoka, koji nije okrugao. Ligorio i Vuletić (2016) napominju da je otok mogao dobiti ime po oblim stijenama.

[9] U Kukljici je zabilježeno i *Îž* (Maričić Kukljičanin 2000: 99). Nažalost, autor ne naglašava genitiv jednine *Iža.*

cenatskoj paradigmi b (Matasović 2008: 211). To je u skladu s pravilom prema kojemu kasnolatinski i dalmatoromanski toponimi muškoga roda redovito postaju oksitonama u praslavenskome i starohrvatskome, te se svrstavaju s naslijeđenim riječima akcenatske paradigme b (Matasović 2007). Slični su primjeri *Vȋs*, *Vīsȁ* < lat. *Issa* i *Br^{o}ãč*, *Br^{o}āčȁ* < lat. *Brattia* (v. Matasović 2007: 110–111). Naravno, moguće je i da je naglasak u imenu *Iž* analoški prema naglasku u drugim imenima otoka muškoga roda.

Prisutnost grčkoga nesonima u nesonimiji zadarskoga arhipelaga ne bi trebala iznenađivati: istočna je obala Jadrana područje grčke kolonizacije još od sredine 1. tisućljeća prije Krista, a Zadar je bio bizantsko središte Dalmacije sve do 1069., kada ga je hrvatskoj državi pripojio Petar Krešimir IV. Osobito je snažan utjecaj Bizanta bio nakon Aachenskoga mira (812.), kojim je Zadar pripao Bizantu. Zadarska su vlastela imala posjede na susjednome otočju, uključujući i Iž, te su stoga ondje zabilježeni mnogi toponimi već u 14. i 15. stoljeću (Hilje 1994). O tome svjedoče i na Ižu zabilježeni toponimi *Maževo* i *Pećarovac*, koje Skok (1950: 111–112) izvodi iz imena zadarskih patricijskih obitelji *Madii* odnosno *Pechiaro*.

O mogućnosti da je ime otoka Iža izvorno grčko možda svjedoči i prisutnost toponima *Šipnȁte* na otoku, što Skok (1950: 111) izvodi (uz dalmatoromansko posredovanje) iz grčke riječi *síphōn* ‘tegla, vodena cijev, odvodnja vode’.[10]

Izvođenje imena otoka iz korijena imenice koja znači ‘koza’ nije neuobičajeno. Značenjske su usporednice posvjedočene u grčkoj nesonimiji (npr. otok *Polýaigos* u Kikladima pored Mila i Kimola, čije ime znači ‘s mnogo koza’ i koji doista služi kao pašnjak susjednim otocima), dok među hrvatskim imenima otoka sličnu semantičku motivaciju nalazimo u imenu *Kozjak* (nenaseljeni otočić u Ilovičkim vratima, u blizini Lošinja) te u imenu otočića *Kozȉna* pored Vrgade. Imenica značenja ‘koza’ kao onomastička motivacija dobro je zastupljena i u romanskoj nesonimiji. Skok (II: 145) izvodi imena otoka *Kaprije* (u blizini Šibenika) i *Kopara* (pokraj Rogoznice) od dalmatoromanskoga odraza lat. *Capraria (insula)* ‘kozji otok’ (v. i Skok 1950: 157).[11]

Možemo pretpostaviti da su na otoku Ižu tijekom srednjega vijeka stanovnici Zadra držali koze, kao što su i u novije doba ondje stada koza uzgajali stanovnici obližnjega hrvatskog priobalja. O tome svjedoči i toponim *Kozjak* na samome otoku (Jelić 1987: 84).

Kao što smo već napomenuli, ime otoka Iža do sada nije imalo nikakvu etimologiju, pa je ova koju ovdje predlažemo bez stvarne alternative. Jasno je da ona ne

[10] Ovu etimologiju ne smatramo sigurnom, a osobito je nejasno zašto bi početno dalmatoromansko *s- dalo u hrvatskome *š-* (to bismo prije očekivali u mnogo kasnijim posuđenicama iz mletačkoga).

[11] Još neke nesonime u šibenskome otočju koji se izvode iz lat. *capra* navode Ligorio i Vuletić (2016).

može biti posve pouzdana, osobito stoga što je ime otoka vrlo kratko, pa je znatna mogućnost slučajnoga glasovnog podudaranja između pretpostavljenoga dalmatoromanskog praoblika *Ẹdzu- i grčkoga *Aígeion*. Pa ipak, smatramo da je ovdje predložena etimologija imena otoka Iža glasovno pravilna (zbog analognih slučajeva kada grčko *gi* preko dalmatoromanskoga *j > *dz* daje slavensko *ž*, a grčko *ai* preko dalmatoromanskoga *ẹ daje *i*), semantički uvjerljiva (zbog značenjski istovjetne motivacije nesonima kao što je *Kozjak*) i povijesno moguća (zbog prisutnosti drugih grčkih nesonima na hrvatskome Jadranu i drugih grčkih riječi koje su u hrvatski posuđene uz dalmatoromansko posredovanje).

Literatura

CD = Smičiklas, Tadija (ur.). 1904. – 1909. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Volumina II–VII.* Zagreb: JAZU.

Čače, Slobodan. 1999. Zadarsko otočje u Konstantina Porfirogeneta: Filološke, toponomastičke i povijesne opaske. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 45–66.

Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik.* Zagreb: August Cesarec.

Hilje, Emil. 1994. Prilog povijesnoj topografiji zadarskog otočja. *Folia onomastica Croatica*, 4, Zagreb, 49–76.

Holzer, Georg. 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Huld, Martin E. 1984. *Basic Albanian Etymologies.* Columbus (OH): Slavica Publishers.

Ivšić, Dubravka. 2013. *Predslavenski sloj u hrvatskoj toponimiji.* Doktorski rad. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Jelić, Roman. 1987. Pabirci iz govora Maloga Iža. *Čakavska rič*, 15/2, Split, 83–112.

Kapović, Mate; Vuletić, Nikola. 2010. Refleks grčkoga *υ* u hrvatskim »dalmatskim grecizmima«. *Filologija*, 55, Zagreb, 37–59.

Ligorio, Orsat; Vuletić, Nikola. 2016. Dalmatoromanski relikti u toponimiji šibenskog otočja. *Toponimija šibenskog otočja.* Ur. Skračić, Vladimir. Zadar: Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja, 347–353.

Maričić Kukljičanin, Tomislav. 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica.* Zadar: Matica hrvatska.

Matasović, Maja. 2011. *Analiza najstarijih latinskih posuđenica u hrvatskom u kontekstu ranih kontakata Romana i Slavena.* Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Matasović, Ranko. 2007. On the Accentuation of the Earliest Latin and Romance Loanwords in Slavic. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology.* Ur. Kapović, Mate; Matasović, Ranko. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Matasović, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika.* Zagreb: Matica hrvatska.

Matasović, Ranko i dr. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika, 1. svezak: A – Nj.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima.* Zagreb: Jadranski institut JAZU.

Skok, Petar. 1955. Sur l'élément grec de l'ancien dalmate. *Revue de Linguistique Romane*, 19, Paris, 227–230.

Skok = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.

Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Vinja, Vojmir. 1967. Le grec et le dalmate. *Zeitschrift für Balkanologie*, V/2, Wiesbaden, 203–223.

The Etymology of the Name of the Island *Iž*

Summary

In this paper we review the early mentions of the name of the island *Iž* near Zadar in Croatia. We also suggest that the Dalmato-Romance name of the island was [*Ẹdzu*], from which the Croatian form *Iž* can be regularly derived. Furthermore, we suggest that the Dalmato-Romance form was borrowed from the Greek *Aígeion (nēsíon)* or *Aigeíē (nẽsos)*, a 'goat-island'. The development of the Greek *g* to the Dalmato-Romance **dz* and the Croatian *ž* can be traced to Gr. *aigialós* 'beach' > Croat. *žâl* 'beach'. The semantic motivation for deriving the name of the island from the noun meaning 'goat' has parallels in other toponyms on the Adriatic, including the name of the island *Kozjak* (from Croatian *koza* 'goat'). In the Middle Ages, as well as in more recent periods, the inhabitants of the coast used to keep goats on the island of Iž, and this custom may have reflected in the name of the island.

Ključne riječi: etimologija, toponimija, Iž, grecizmi, dalmatoromanski

Keywords: etymology, toponymy, Iž, Greek loanwords, Dalmato-Romance

DOI https://dx.doi.org/10.21857/mjrl3uxo09
UDK 81'373.231:82 31=162.4 Urban, M.
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 31. I. 2019.
Prihvaćen za tisak 27. V. 2019.

Pavol Odaloš
Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela
Tajovského 40, SK-97401 Banská Bystrica
pavol.odalos@umb.sk

LITERÁRONYMÁ V URBANOVOM *ŽIVOM BIČI*[1]

Vedecká štúdia je zameraná na literáronymá v románe Mila Urbana *Živý bič*. Termín *literáronymum* označuje každé vlastné meno na ploche literárneho diela. Literáronymá sú predstavené prostredníctvom ich existencie v nominačnom systéme literároným románu. V románe sa uplatňuje *plošný* / *priestorový onymický systém* na základe zhody literárneho a historického času a priestoru. *Plošný* / *priestorový onymický systém* sa realizuje ako vertikálno-horizontálny systém. Na vertikálnej osi sa nachádzajú literárne antroponymá, ktoré zachytávajú životné nominačné premeny osôb. Horizontálna os je naplnená literárnymi geonymami a chrématonymami, ktoré signalizujú miestne / zemské a spoločenské súvislosti. V románe Mila Urbana *Živý bič* na základe realizácie oným v texte vzniká špecifický onymický model románu kolektívneho hrdinu, ktorý vzniká prepojením ľudského a prírodného do jedného organizmu.

1. Onomastika a typy onymie

Počas prvej tretiny 20. storočia v nadväznosti na štrukturalizmus F. de Saussura a Pražskú lingvistickú školu nadobudla onomastika výrazné systémovolingvistické črty, ktoré sa odrazili v termínoch ako antroponomastický systém, toponomastický systém a pod. (Černý 1996, Rzetelska-Feleszko 2003). Završením systémovolingvistického profilovania onomastiky bolo vytvorenie systému terminológie v jednotlivých slovanských onomastikách a jej publikovanie (Svoboda a kol. 1973), resp. ďalšie rozvíjanie uvedeného systému klasifikačne aj výskumom druhov onymie (Blanár 1996, Šrámek 1999).

Súčasne sa od druhej polovice 20. storočia začína formovať literárnoonomastické, socioonomastické či ďalšie možné smerovanie onomastiky. V nadväznosti na smerovanie onomastiky rozlišujeme typ onomastiky. Typ onomastiky chápeme ako špecifické sformovanie onomastiky, ktoré je profilované na základe urči-

[1] Štúdia vznikla v rámci grantu VEGA 1/0040/19.

tého prístupu k onymii, napr. systémovolingvistická onomastika rozpracúva všetky / rôzne aspekty onyma ako prvku onymického systému, sociolingvistická onomastika spracúva fungovanie onymie v spoločenskej komunikácii a v sociálnej skupine (aj s dôrazom na onymický variant), literárnolingvistická onomastika (literárna onomastika) sa zaoberá všetkými / rôznymi aspektami fungovania onymie na ploche literárneho diela.

2. Literárna onomastika ako špecifický typ onomastiky

Literárnu onomastiku potom chápeme ako hraničnú vednú disciplínu, ktorá sa profiluje na rozhraní literatúry a onomastiky. Literárna onomastika skúma vlastné mená (literáronymá), ktoré sa nachádzajú na ploche literárneho diela (Odaloš 2012). Termín *literáronymum*, ktorý vznikol z latinského *litterārius* a gréckeho *onym*, používame od roku 2002. Kvantitu v termíne používame analogicky ako v termíne *chrématonymum*, no v obidvoch termínoch možno používať aj variantnú podobu bez kvantity (*literaronymum*, *chrematonymum*) vzhľadom na nerealizovanie kvantity pri označovaní jednotlivých druhov onymie v systéme štrukturalistickej / systémovolingvistickej terminológie onomastiky (pozri aj Odaloš 2016).

3. Literáronymá v románe *Živý bič*

3.1. Milo Urban

Slovenský spisovateľ Milo Urban je autorom noviel a zbierok noviel *Jašek Kutliak spod Bučinky* (1922), *Za vyšným mlynom* (1926), *Výkriky bez ozveny* (1928), *Z tichého frontu* (1932), románov *Živý bič* (1927), *Hmly na úsvite* (1930), *V osídlach* (1940), *Zhasnuté svetlá* (1957), *Kto seje vietor* (1964), *Železom po železe* (1996), písal aj memoáre a prekladal (Pišút a kol. 1984).

Román *Živý bič* písal na konci roka 1926 a v prvých mesiacoch roku 1927. Prozaické dielo *Živý bič* vyšlo v decembri roku 1927, ide o výnimočné dielo v rámci slovenskej medzivojnovej aj celej slovenskej literatúry, pretože zachytáva život ľudu v hornooravskej obci Ráztoky a najmä jeho kolektívne reakcie na spoločenské udalosti, ktoré sa profilovali na pozadí 1. svetovej vojny (rekvirácie majetku, bieda, rozpady vzťahov, utrpenie, smrť, nesúhlas, vzbura) (Šulc 1970).

3.2. Teoreticko-metodologický pôdorys

Teoreticko-metodologicky budeme vychádzať z našej monografie *Literáronymá v slovenskej literatúre* (Odaloš 2012).

Centrálnym termínom literárnoonomastickej analýzy je termín *nominačný systém literáronym.* Nominačný systém v literárnom diele chápeme ako model

funkčnej realizácie proprií. *Nominačný systém literároným* v literárnom diele je determinovaný tematickým zámerom autora, t. j. pochopením fabuly ako dejovej osnovy, dekódovaním sujetu ako dejovej konštrukcie diela a interpretovaním motivačnej bázy. *Nominačný systém literároným* v literárnom diele vytvára funkčne štruktúrovaný systém literáronym, ktoré sa používajú v literárnom čase na určitom literárnom mieste v rámci literárneho diela.

Z hľadiska priestoru a času rozlišujeme typy nominačných systémov. Časovo-priestorový typ nominačného systému sa profiluje na základe zhody a nezhody literárneho času a priestoru s reálnym historickým časom a priestorom. Rozlišujeme osovo neštruktúrovaný onymický systém, v ktorom sa nezhodoval literárny a historický čas a priestor. Predstavený systém označujeme termínom *lineárny onymický systém*. Vyčleňujeme aj osovo štruktúrovaný onymický systém, v ktorom sa zhodoval literárny a historický čas a priestor. Uvedený systém pomenúvame termínom *plošný / priestorový onymický systém*.

Literáronymá ako vlastné mená, ktoré sa nachádzajú v literárnom diele, budeme analyzovať s ohľadom na názov románu a jeho dvoch častí, s dôrazom na fungovanie literáronym vo vertikálno-horizontálnom systéme a so zámerom predstaviť všetky funkcie, ktoré plnia v románe *Živý bič*.

3.3. Literáronymá rámcových častí

3.3.1. Literáronymum *Živý bič*

Názov románu *Živý bič* pomenúva vyústenie procesu veľkej nespokojnosti ľudu dediny Ráztok s krivdami, ktoré sa im stali počas 1. svetovej vojny. Hnev ľudu Ráztok sa obrátil na zástupcov štátnej moci (notára, žandárov, vojakov) a krčmára, ktorý bohatol z utrpenia ľudu.

> *Zúrenie toho dňa dosiahlo svoj vrchol v Áronovej krčme. Víťazstvom nad vojakmi a pomstou na notárovi Okolickom opojený ľud vrhol sa na ňu ako živá povodeň a za štvrť hodiny všetky dvere boli zotvárané dokorán, okná vymlátené, brána vyvalená...*
>
> (ŽB 1970: 330)

> *Boli to akoby posledné kŕče, v ktorých sa Ráztoky vypäli, aby zabudli na krvavú hrôzu, na desivý sen, trvajúci štyri a pol roka. Ráztočania, ten mäkký, poddajný ľud, ktorý toľké roky dal sa hniesť príkorím, zmenil sa na živý, mocný bič, vystrel sa vo vzduchu, zapráskal a po dlhom váhaní, chvení sa, zaťal do živého.*
>
> (ŽB 1970: 330)

3.3.2. Literáronymá časti románu

Prvá časť románu (7–56) mala názov *Stratené ruky*. Ruku stratil a stal sa vojnovým invalidom *Ondrej Koreň*, jeden z obyvateľov Ráztok. Vlastné meno prvej

časti románu však pomenúvalo stratu ľudskosti počas 1. svetovej vojny a vyjadrovalo popieranie človečenského základu konaním dobra.

> *Jediným kladom hnusnej svetovej ruvačky bolo, že vojaci nachodili sami seba, svoje stratené ruky, svoje ja a prestali sa spoliehať na nadprirodzené sily. Prestali veriť v zázraky.*
>
> (ŽB 1970: 162–163)

> *Tu, v krvi sa rodil nový vek, plný smelých slov a odvážneho hovoru, plný stretnutia sa človeka s človekom, tu z krvi vstával nový človek, čo našiel ruky, smelé, silné ruky, ktoré už tak ľahko okovy nezomknú a ktoré sa už tak ľahko nezatrasú.*
>
> (ŽB 1970: 170)

Druhá časť románu (157–337) mala názov *Adam Hlavaj. Adam Hlavaj* ako zbeh prekonával všetky prekážky pri návrate domov, bol manželom *Evy Hlavajovej* a v rodnej dedine prejavoval nesúhlas s vojnovými zverstvami.

> *Bol to odvážny krok, takmer nemožný. Ale Adam vedel, čo podniká. Pred ním, keď sa uprel, nebolo prekážok, nebolo nemožnosti.*
>
> (ŽB 1970: 164)

3.3.3. Funkcie literáronym názvu a častí románu

Literáronymá *Živý bič*, *Stratené ruky* a *Adam Hlavaj* plnili identifikačno-diferenciačnú funkciu prostredníctvom národnoreprezentačnej funkcie v slovenčine, pretože pomenúvali rámcové časti románu a súčasne ich od seba odlišovali. Predstavené literáronymá plnili aj temporálno-lokalizačnú funkciu, jej zámerom je umiestniť literáronymá do času a priestoru, ktorá sa realizuje prostredníctvom anticipačnej funkcie, pretože naznačovali profilovanie románu a jeho častí. Literáronymá *Živý bič*, *Stratené ruky* a *Adam Hlavaj* napĺňali aj literárnu funkciu na základe symbolického pomenovania románu a prostredníctvom charakterizácie názvov jeho kapitol.

3.4. Vertikálno-horizontálny systém literáronym románu

Literáronymá v priestorovom systéme na vertikálnej osi zaznamenávajú podoby a premeny antroponým v centrálnej a periférnej pozícii, resp. na horizontálnej osi mapujú geonymá a chrématonymá, ktoré fungujú v nadväznosti na centrálne a periférne antroponymá.

3.4.1. Vertikálna os

Vertikálna os sa profilovala v dvoch líniách. Prvá línia obsahovala literáronymá osôb z Ráztok, domácich obyvateľov, t. j. osôb, ktoré preberali a ďalej rozvíjali roľnícky spôsob života svojich predkov. Druhú, onymicky menej výraznú, líniu tvorili literáronymá osôb, ktoré do Ráztok prišli vykonávať rôzne funkcie alebo sem prišli podnikať. Vertikálna os sa preto profilovala dichotomicky prostredníc-

tvom literároným domácich obyvateľov a literároným cudzích osôb. Dichotomicky dimenzované skupiny oným sa aj onymicky odlišovali.

3.4.2. Centrum vertikálnej osi

V centre vertikálnej osi v línii domácich obyvateľov boli literáronymá *Eva Hlavajová* a *Adam Hlavaj*, ktorí boli manželia a mali syna *Adama*. Dvojica protagonistov bola najvýraznejšie negatívne ovplyvnená vojnovými udalosťami z osôb, ktorým bol v románe vymedzený významný priestor. Výber rodných mien aj priezviska súvisel s ich dejovými aktivitami.

Ženské rodné meno *Eva* a mužské rodné meno *Adam* patrili v prvom dvadsaťročí 20. storočia na slovenskej dedine k frekventovaným menám, no ich mená na ploche románu signalizovali spáchanie hriechu. *Eva Hlavajová* mala nemanželské dieťa s notárom *Okolickým* a *Adam Hlavaj* bol zbehom, pretože ušiel z bojiska 1. svetovej vojny a vrátil sa do rodnej dediny.

> *– Prečo hlúpa? – uprela Eva naň udivené oči. – Azda preto, že som sa Vám dala zneužiť? Máte pravdu, hlúpa som bola, ale ... Mali ste dvere nezamykať.*
>
> (ŽB 1970: 32)

> *– Vám záleží na bezbranných ženách, ktoré potreba sem doženie. Vy viete zatvoriť dvere na kľúč, povaliť človeka a zneužiť ho...*
>
> (ŽB 1970: 115)

Eva Hlavajová si myslela, že notár *Okolický* dodrží sľub daný a „vyreklamuje" jej muža *Adama Hlavaja* z vojny. Eva však otehotnela a notár sľub nedodržal. Hriechom Evy Hlavajovej bol nemanželský pomer.

> *Takou premenou prešiel aj Adam Hlavaj. Majúc krvi a svinstva až po krk a prestanúc spoliehať sa na okolnosti, na osud, zobral sa a istej tmavej noci ufrngol.*
>
> *Nie napred, k „susedom", ale dozadu, smerom, kde tušil zdravého chlapčeka s vlasmi ako ľan a ženu s náručím, tvoriacim osobitný svet. Smerom k močiaru, kde šašina šumela a v lete kŕkali žaby, smerom na Ráztoky.*
>
> (ŽB 1970: 163–164)

Adam Hlavaj dezertoval z vojnovej línie a vrátil sa do rodných Ráztok, kde mal ženu a dieťa. Hriechom *Adama Hlavaja* bolo nedodržanie vojenskej prísahy vo vzťahu k boju za vlasť.

Charakterizačné však neboli len rodné mená *Eva* a *Adam*, ale uvedené parametre malo aj priezvisko *Hlavaj* / *Hlavajová*. Slovo hlava ako apelatívum má viacero významov, z nich relevantný je význam vedúca alebo zodpovedná osoba (KSSJ (2003:155); priezvisko *Hlavaj* aj M. Majtán (2014: 38) vysvetľuje ako nositeľa vlastnosti).

Eva Hlavajová sa po odchode manžela na front stala hlavou rodiny.

Bola sama doma, celé hospodárstvo ležalo na nej, preto sa musela poriadne obracať, aby všetku tú robotu zdolala. Išlo to veru ťažko. Eva Hlavajová sama musela zapriahať i chytať sa pluhu a neskoršie aj kosy.

(ŽB 1970: 101)

Adam Hlavaj sa po príchode z frontu do Ráztok stal hlavou / vedúcou osobnosťou odporu voči štátnej moci.

Adam Hlavaj už vedel zhruba, čo asi bude nasledovať. Nalejú sa do nemoty, krčmu roztrepú, Árona poriadne ponatriasajú ... Ale bola tu nová možnosť nebezpečenstva. Všimol si totiž, že z vojakov a žandárov štyria utiekli. Hlavaj sa obával, že dôjdu do Vranova, aby sa navrátili s dajakou výpravou udržiavateľov poriadku. Aby teda Ráztoky aj z tejto stránky boli poistené proti prekvapeniu, poradil sa s chlapmi a dvaja z nich – Matúz so Sedmíkom – išli na nižný koniec dediny, kde mali dávať pozor a nebezpečenstvo hlásiť výstrelmi z pušiek.

(ŽB 1970: 322–323)

Literáronymum *Hlavaj* súvisí tiež s apelatívom *hlavaj* / *hlaváň* vo význame hlavatý / tvrdohlavý / neústupný / zaťatý / vzdorovitý človek (KSSJ 2003: 185). *Adam Hlavaj* bol skutočne tvrdohlavý, pretože z frontu so vrátil pešo po mnohých týždňoch.

Skutočne hlavatý Hlavaj, ktorý ako žila premáhal všetko, čo mu do cesty prišlo. Išiel uvzate týždne nocami i za dňa, skrývajúc sa po šopách a lesoch, vzpierajúc sa chorobám a hladu, ktorý ho prepadával v ceste ... v akejsi dedine v Poľsku na šope ležal tri dni, morený horúčkami. Silný organizmus Hlavajov ju však prekonal a išiel ďalej.

(ŽB 1970: 164)

V centre vertikálnej osi v línii cudzích osôb sa nachádzalo literáronymum notára *Okolického*. Literáronymum sa odlišovalo od mien dedinčanov, ktoré obsahovali reality súvisiace so spôsobom ich života na dedine, naproti tomu *Okolického* meno obsahovalo substantívum *okolica* s významom okolie, územie okolo dediny, mesta (*Slovník slovenských nárečí* II. L – P 2006: 591) t. j. miesto mimo konkrétneho bodu, ktorým bola dedina. Priezvisko *Okolický* svojou formou evokovalo priezviská zemanov, napr. M. Majtán (2014: 230) uvádza zemanské priezviská *Ostrolucký, Buľovský* a pod., ktoré tiež obsahovali príponu *-ský* / *-cký*.

Notár *Okolický* bol zeman, ktorý na dedinčanov pozeral nadradeným spôsobom ako na osoby, ktoré musia slúžiť vlasti a poslúchať štátnu moc.

Štyridsaťpäť rokov žil, a predsa nebolo človiečika, ktorý by mu bol zaviazaný vďakou. Polovicu svojho života narábal s ľudom, a predsa ani iskierku lásky k sebe nevykresal z neho. Jediný život doniesol na svet, no aj ten zaprel: jeho dieťa, vynútené násilím z Evy Hlavajovej, zomrelo a s ním zomrel aj zmysel jeho života, to, čo by mohlo odôvodniť jeho jestvovanie.

(ŽB 1970: 295)

3.4.3. Periféria vertikálnej osi

Periférium vertikálnej osi v línii domácich obyvateľov tvorilo relatívne veľké množstvo literáronym obyvateľov Ráztok, príp. aj okolitých obcí: *Belanovie*, *Dolníčka*, *Domin* / *Dominová*, *Hrubčiak*, *Ilčík* / *Ilčíčka*, *Janík*, *Klčo*, *Kolada*, *Komár*, *Koreň* / *Koreňová*, *Kramár*, *Mataj*, *Mataj-Dolný*, *Matúz*, *Mička*, *Mrva*, *Oleň*, *Pavlačka*, *Petrák*, *Poruba*, *Porubová*, *Ranostaj*, *Rončiak* / *Rončiačka*, *Sedmík*, *Slameň*, *Trnčík*, *Turanka*, *Vorčiak*.

V línii domácich obyvateľov je početná skupina literáronym Ráztočanov, ktorých priezviská sú motivované prírodnými realitami, napr. *Ilčík* / *Ilčíčka*, *Koreň* / *Koreňová*, *Kúrňava*, *Mrva*, *Slameň* (slama – suchá nadzemná časť rastliny, HSSJ IV. (1995: 287), *Trnčík* (tŕň – ostrý výrastok niektorých rastlín, HSSJ VI. (2005: 98)), *Turanka* (turan ostrý, Erigeron acre, rastlina (HSSJ VI. (2005: 124)); M. Majtán (2014: 37) priezvisko Turan považuje za priezvisko odvodené z obyvateľského mena príponou *-an*), resp. k nim priraďujeme aj literáronymá motivované zvieratami, napr. *Komár* (komár – drobný bodavý hmyz, HSSJ II. (1992: 77)); priezvisko *Komár* M. Majtán (2014: 46) tiež vysvetľuje ako odvodené od hmyzu), *Ranostaj* (hranostaj, zviera, HSSJ V. (2000: 23)); M. Majtán (2014: 47) priezvisko *Ranostaj* pokladá za priezvisko prezývkového charakteru), *Oleň* (sob polárny, Rangifer tarandus, HSSJ III. (1994: 290)).

Krivdy, ktoré sa diali počas prvej svetovej vojny obyvateľom Ráztok, výrazne zasiahli spriaznené rodiny Koreňovcov a Ilčíkovcov (Ilčíčka bola krstná mama Ondreja Koreňa).

Literáronymum *Ondrej Koreň* označovalo mládenca, ktorý počas vojnových bojov prišiel o ruku a prestal hovoriť. Z apelatívnych významov substantíva koreň (HSSJ II. (1992: 103–104)) je relevantný význam ľudský rod, pokolenie, plemeno. Do literáronyma *Ondrej Koreň* sa výrazne premieta význam ľudský rod / pokolenie v modifikácii, ktorá zvýrazňuje narušenie zažitého spôsobu života dedinských ľudí, keď zo zdravého mladého muža urobilo vojnové pôsobenie mrzáka, neschopného realizovať predchádzajúci roľnícky spôsob života.

> *Ondrej Koreň kývol hlavou a ukázal na juh. Ilčíčka pozrela naňho rozšírenými očami, a vidiac prázdny rukáv, prestrašene zvolala. – A kde máš ruku?*
>
> (ŽB 1970: 10)

Literáronymum *Štefan Ilčík* pomenúvalo mládenca, ktorý počas prípravy na vojenské pôsobenie na vojenskom výcviku zabil svojho nadriadeného čatára *Rónu*. Za tento čin bol popravený zastrelením.

> *Ilčík nepovedal ani slova. Jednou rukou chytil udretú tvár, druhou rýľ a vzápätí s rozmachom sekol. Videl, ako čatár Róna zdvihol na obranu lakeť, lež rýľ prešvihol ponadeň a Rónovi sa na hlave otvorila strašná rana. Potočil sa, zvrtol a vystrel sa ako vrece na zemi.*
>
> (ŽB 1970: 137)

Priezvisko *Ilčík* M. Majtán (2014: 24, 64) vysvetľuje ako utvorené z mena *Ilja*. M. Urban pomenoval takto búriaceho sa mládenca, a preto sa na etymologický význam navrstvuje literárnoonomastická interpretácia. V priezvisku *Ilčík* je slovo íľ s významom nepriepustná hornina zložená z jemných častíc (KSSJ 2003: 218). *Štefan Ilčík* bol chlapcom, ktorý žil pokojný život spojený s obhospodarovaním pôdy a chovaním dobytka. V drsnom vojenskom prostredí si chránil vlastnú ľudskú identitu (tu je tá nepriepustnosť) a potrestal človeka, ktorý ho systematicky ponižoval a nútil žiť iný, jemu nevlastný, spôsob života.

Vojnové útrapy ľudu Ráztok vyvažoval láskavým prístupom k ľuďom dekan *Mrva*. Spriaznenosť s dedinčanmi bolo naznačená aj onymicky, pretože v základe jeho priezviska je tiež prírodný prvok. Literáronymum *Mrva* bolo motivované apelatívom mrva s významom nadrobno pomrvené steblá sena, slamy a pod. (HSSJ II. (1992: 341).

> *– Žiaľbohu, velebný pane, ale na svete niet už nič dobrého, – povedala Ilčíčka. – Je, len sa ho musíme naučiť vidieť, – odvetil dekan Mrva zvláštnym pokojným hlasom.*
>
> (ŽB 1970: 35)

Kontroverzným človekom bol *Jano Kúrňava*, ktorý bol pomocníkom richtára *Vorčiaka* a notára *Okolického.* Literáronymum *Kúrňava* bolo motivované apelatívom kúrňava s významom expr. oblak, kúdol (KSSJ 2003: 283). Zmiešané pocity vyvolával v dedinčanoch svojím konaním, napr. pri súpise dobytka na vojnové účely, ale aj svojím zvláštnym vzhľadom.

> *No Kúrňava svojím zovňajškom bol zvláštny: tvár mal pošinutú doľava, preto vraj, lebo hneď pri stvorení mu pán boh jednu zavesil, oči malé, zle sediace pod pohyblivým obočím, z ktorých mu lišiactvo len tak sálalo. Na všetko mal svoj vlastný náhľad, presiaknutý šibeničným humorom. K nemu patrili aj smiešne pohyby, ktoré strhovali ľudí do smiechu v najtrápnejších chvíľach.*
>
> (ŽB 1970: 54)

Ďalšia skupina literároným obyvateľov Ráztok bola motivovaná fyzickou a duševnou činnosťou človeka v spoločnosti a výsledkom tejto činnosti, napr. *Domin* / *Dominová* (vzniklo z rodného mena Dominik na základe skrátenia (Majtán 2014)); variantný výklad je možný aj z latinského *dominus* s významom pán domu, gazda, hospodár (Špaňár a Hrabovský 1987: 192), *Klčo* (klčovať – vykopávaním koreňov zo zeme získavať ornú pôdu, HSSJ II. (1992: 51)); M. Majtán (2014: 45) zaraďuje priezvisko Klčo medzi priezviská podľa vlastností), *Kolada* (koleda / kolada, chodenie po domoch s vianočným alebo novoročným vinšovaním a spievaním, HSSJ II. (1992: 70)), *Kramár* (kramár – kupec, obchodník, priekupník, HSSJ II. (1992: 128)); M. Majtán (2014: 45) tiež hodnotí priezvisko Kramár ako priezvisko odvodené z názvu zamestnania, *Matúz* (motúz – povraz skrútený z viacerých nití, HSSJ II. (1992: 332)), *Pavlačka* (odvodené zo základnej podoby rod-

ného mena Pavel / Pavol príponou *-/ač/ka*, príp. príponou *-ka* z priezviska Pavlák, Pavliak na základe derivácie), *Petrák* (vzniklo z rodného mena Peter na základe skrátenia), *Poruba* / *Porubová* (poruba – osada, ktorá vznikla na mieste porubu lesa alebo pri ňom, HSSJ IV. (1995: 129)), *Sedmík* (sedmák – minca v hodnote 7 grajciarov, HSSJ V. (1995: 229)), *Vorčiak* (vor – plť, HSSJ VI. (2005: 429)) a pod. Literáronymá tohto typu a ich predstavitelia ostávali viac v úzadí a nebolo im venované výraznejšie miesto v románe.

Periférii vertikálnej osi v línii cudzích osôb tvorili literáronymá žandárov a vojakov, príp. ďalších predstaviteľov úradnej moci, napr. *Angyal* (žándár), *Győri*, *Grünberg* (Beneš 1996: 210) priezvisko Grünberg chápe ako odvodené z nemeckého miestneho mena), *Lányi* (vojaci), kaplán *Létay*, príp. *Barna*, *Bucsányi*.

Cudzosť / nedomáckosť predstaviteľov úradnej moci bola signalizovaná nielen na základe ich správania sa voči dedinčanom, ale aj prostredníctvom literáronym v maďarskom / nemeckom jazyku písaných maďarským / nemeckým pravopisom.

Typickým príkladom neúprimného vzťahu k dedinčanom bol ľúbostný vzťah žandárskeho štrážmajstra Angyala a Kristy Dominovej.

Literáronymum *Krista Dominová* pomenúvalo dedinské dievča z Ráztok. Hoci rodné meno Krista bolo domácou podobou mena Kristína, v ktorého základe bolo grécke christianos s významom kresťan (Majtán a Považaj 1985: 85) a v priezvisku *Dominová* sa nachádzala skrátená podoba rodného mena Dominik, nebola typickým dedinským dievčaťom.

> *Krista Dominová nebola stvorená pre robotu. Ruky mala jemné, kožu mäkkú, celú telesnú stránku akúsi útlejšiu, bez dedinskej hranatosti, ktorú vyžaduje ťažká roľnícka práca.*
>
> (ŽB 1970: 149)

Literáronymum strážmajstra *Angyala* malo síce v priezvisku substantívum *angyal* s významom anjel (Chrenková a Tankó 1990: 493), no vo vzťahu ku Kriste Dominovej sa prejavovala skôr negatívna stránka jeho osobnosti.

> *Angyal bol chorľavý mládenec, odkiaľ si od Budapešti ... Od tej nedele Angyal častejšie myslel na Kristu, hoci ako človek, naučený chladne uvažovať, tomu stretnutiu s ňou nepripisoval zvláštnejšieho významu. Otázka však: „No a prečo by ste nemohli mať takú"? bodla ho zakaždým, budiac v ňom akési rozkošné predtuchy. „Prečo by som sa nemohol s ňou pobaviť?" myslel si a nevidel v tom nič zakázaného.*
>
> (ŽB 1970: 52)

Podobný vzťah ku Kriste mal aj *Lányi* (vojak). Priezvisko *Lányi* s maďarskou grafikou je odvodené z latinského slova lanio s významom mäsiar (Majtán 2014: 71).

Nerovný vzťah k dedinčanom sa prejavoval aj v správaní ďalších protagonistov, ktorých literáronymá mali neslovenskú podobu, pretože obsahovali hlavne maďarské lexémy.

Kaplán *Létay*, literáronymum obsahovalo slovo lét s významom 1. bytie, existencia, život, 2. vedúci, vo funkcii vedúceho (Chrenková a Tankó 1990: 233), vyžadoval od sedliakov bezpodmienečnú poslušnosť.

> *Kaplán Létay bol odchovancom mesta a škôl, ktoré v každej vete prízvukovali národnosť, aristokrat celým svojím založením, pre dedinu veľa zmyslu nemal, a keďže sedliakov pokladal za istý druh sťaby podriadených tvorov...*
>
> (ŽB 1970: 81)

Veliteľ ráztockej posádky *Győri*, v literáronyme bolo fixované proprium Győr, s významom *Ráb* (Chrenková a Tankó 1990: 136), velil 10 vojakom, ktorí prišli do Ráztok udržiavať spoločenský poriadok.

> *Győri, človek pomerne mladý, neskúsený ... Nedôležitý doposiaľ, tichý škrabáčik, ktorý nedávno ešte trepal kolenami pred svojím šéfom, dostal odrazu napoleónsku úlohu... udržiavať v okolí poriadok.*
>
> (ŽB 1970: 81)

V periférii vertikálnej osi v línii domácich obyvateľov sa nachádzali väčšinou kladné postavy, v periférii vertikálnej osi v línii cudzích osôb sa nachádzali väčšinou záporné postavy.

3.4.4. Funkcie literáronym na vertikálnej osi

Literáronymá plnili identifikačno-diferenciačnú funkciu prostredníctvom národnoreprezentačnej funkcie v slovenčine (*Hlavaj* / *Hlavajová*, *Ilčík* / *Ilčíčka*, *Koreň* / *Koreňová*, *Kúrňava*, *Mrva*, *Okolický* a ďalšie), príp. aj v nárečí (*Belanovie*), v maďarčine (*Angyal*, *Győri*, *Lányi*, *Létay* a ďalšie), či aj v nemčine (*Grünberg*).

Temporálno-lokalizačná funkcia sa napĺňala prostredníctvom asociačnej funkcie (*Eva Hlavajová*, *Adam Hlavaj*, asociáciou hriechu), sociálnej funkcie (*Matajka*, *Ilčíčka*, *Dolníčka*, *Rončiačka*, hovorové pomenovania vydatých žien), vzťahovej funkcie (*Kristka Dominová*, *Ondrejko Koreň*, *Sivonka*) či súvzťažnej funkcie (*Kúrňava*, *Komár*, vyjadrenie spriaznenosti postáv na základe priezviska začínajúceho rovnakým písmenom).

Literárna funkcia sa realizuje hlavne na základe charakterizačnej funkcie. *Kúrňava* svojou činnosťou vyvolával vždy okolo seba rozruch ako kúdol niečoho, *Ilčík* bol nepriepustný iným názorom ako ílovitá pôda, ktorá neprepúšťa vodu, *Okolický* nebol rodák z dediny, prisťahoval sa z okolia vykonávať funkciu notára. Literárna funkcia sa napĺňala aj prostredníctvom symbolickej funkcie, pretože literáronymá *Hlavaj* / *Hlavajová* a *Koreň* / *Koreňová* boli symbolmi zrastenosti ľudu s dedinou, ľudským rodom aj prírodou, nešlo len o prostú charakterizáciu postáv.

3.5. Horizontálna os

Horizontálna os bola naplnená literáronymami, ktoré sa viazali na prírodu a spoločnosť.

Centrum horizontálnej osi vypĺňalo literáronymum *Ráztoky*, ktoré bolo motivované apelatívom ráztoka s významom horský svah, po ktorom stekajú potôčiky (KSSJ 2003: 611). Ráztoky ležali v najsevernejšej časti Slovenska a zlé vojnové správy sa do dediny dostávali postupne, neskôr vtekali do Ráztok ako silné prúdy pobúrkových potokov. Centrum horizontálnej osi rozširovali okolité obce pomenované literáronymami *Lazúchy*, *Hámre*, *Sedlice*, *Plešivec*, príp. aj *Hliník* (dolina pri Ráztokách) a *Piľsko* (vrch; M. Majtán (1996: 135)) tiež uvádza oronymum *Piľsko*).

Periférium horizontálnej osi vytvárali vzdialenejšie mestá označené vytvorenými alebo skutočnými literáronymami *Vranov*, *Trenčín*, *Budapešť*, *Halič*, *Przemysl*, *Srbsko*, *Bosna* a pod.

Literáronymá na horizontálnej osi plnili identifikačno-diferenciačnú funkciu prostredníctvom národnoreprezentačnej funkcie v slovenčine, príp. aj poľštine (Przemysl).

4. Onymický model románu kolektívneho hrdinu

V románe *Živý bič* M. Urban posudzoval románové udalosti z kolektivistického pohľadu dediny a tomu podriadil aj epické postupy: volil také, ktoré mu umožnili zachytiť kolektívne reakcie na vonkajší podnet, pričom široko využíval tzv. kolektívny dialóg bez označenia pôvodcov deja (Kasáč a Bagin 1984: 256; podobne Pišút a kol. 1984: 495). Kolektívnym hrdinom románu je horniacka dedina Ráztoky. Nie je to tradičný hlavný hrdina, ale dedina ako celok zložená z výrazných individualít a výrazných individuálnych osudov (Encyklopédia slovenských spisovateľov 1984: 215). J. Števček (1989: 295–307) pracuje s termínom kolektivistický román na označenie *Živého biča*. M. Tomčík a Z. Kasáč (1973: 61) konštatujú, že ľud Ráztok reaguje na vonkajšie impulzy ako jedna bytosť, preto tento druh románu označujú ako unanimistický (podobne aj *Literárna rukoväť* 1979: 293). Začiatkom 20. storočia existoval vo francúzskej literatúre smer, ktorý zobrazoval kolektívne formy spoločenského života bez ohľadu na spoločenské triedy a triedny boj (*Slovník cudzích slov* 1997: 909).

V románe Mila Urbana *Živý bič* vzniká špecifický *onymický model románu kolektívneho hrdinu*, ktorý sa vyformoval na základe kolektívnej nespokojnosti obyvateľov Ráztok so spoločenským dopadom 1. svetovej vojny na život roľníckeho obyvateľstva. Bolo by možné uvažovať aj o termíne onymický unanimistický model, no chápanie románu *Živý bič* ako unanimistického ostalo len v učebnicovej a prehľadovej literatúre.

Onymický model románu kolektívneho hrdinu vzniká prepojením ľudského a prírodného do jedného organizmu, ktorý mal vlastné sídlo rozumu, noriem a morálky (*Hlavaj* / *Hlavajová*), pevné základy (*Koreň* / *Koreňová*), vykonáva špecifické prírodno-spoločenské činnosti (prírodné, *Ilčík* / *Ilčíčka*, *Klčo*, *Mrva*, *Slameň*, *Trnčík*, *Turanka*, resp. spoločenské *Kolada*, *Kramár*, *Matúz*, *Pavlačka*, *Poruba* / *Porubová*, *Sedmík*), koexistuje s faunou (*Komár*, *Ranostaj*, *Oleň*) a má načrtnuté tvarové kontúry v krajine (*Ráztoky*, *Lazúchy*, *Hámre*, *Plešivec*, *Sedlice*). Ľudské a prírodné v *onymickom modeli románu kolektívneho hrdinu* / *onymickom unanimistickom modeli* je prejavom symbiózy života človeka s prírodou.

5. Záver

Milo Urban zobrazil v románe *Živý bič* dedinčanov v ťažkom životnom období, ktorým bol niekoľkoročný život počas 1. svetovej vojny. Onymicky naplnil román veľkým počtom literáronym domácich obyvateľov a cudzích osôb. Domáce, väčšinou kladne profilované, postavy mali literáronymá sformované na základe slovenčiny a realít roľníckeho spôsobu života. Cudzie, väčšinou záporne profilované, osoby mali literáronymá vytvorené prostredníctvom maďarčiny a realít nesúvisiacich s roľníckym spôsobom života. Dramatický dejový priebeh postavil tieto skupiny proti sebe a prispel v onymii k vyprofilovaniu onymického modelu románu kolektívneho hrdinu, ktorý bol onymicky sformovaný z ľudských / antroponymických a prírodných / toponymických realít.

Literatúra

Beneš, Josef. 1996. *Německá příjmení.* 1. sv. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.

Blanár, Vincent. 1996. *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii).* Bratislava: Veda.

Černý, Jiří. 1996. *Dějiny lingvistiky.* Olomouc: Votabia.

Encyklopédia slovenských spisovateľov. 2 zv. 1984. Ur. Rosenbaum, Karol. Bratislava: Obzor.

Chrenková, Edita; Tankó, Ladislav. 1990. *Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský slovník.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

HSSJ = *Historický slovník slovenského jazyka.* I. – VII. 1991. – 2008. Ur. Majtán, Milan a kol. Bratislava: Veda.

Kasáč, Zdenko; Bagin, Albin. 1984. *Dejiny slovenskej literatúry. 3. Novšia slovenská literatúra (1918 – 1945).* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

KSSJ = *Krátky slovník slovenského jazyka.* 2003. Ur. Kačala, Ján; Pisárčiková, Mária; Považaj, Matej. Bratislava: Veda.

Literárna rukoväť. 1979. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Majtán, Milan. 1996. *Z lexiky slovenskej toponymie.* Bratislava: Veda.

Majtán, Milan. 2014. *Naše priezviská.* Bratislava: Veda.

Majtán, Milan; Považaj, Matej. 1985. *Meno pre naše dieťa.* Bratislava: Obzor.

Odaloš, Pavol. 2012. *Literáronymá v slovenskej literatúre.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.

Odaloš, Pavol. 2016. Literáronymá v Pišťánkových Rivers of Babylon. *Acta onomastica*, 56, Praha, 166–181.

Pišút, Milan a kol. 1984. *Dejiny slovenskej literatúry.* Bratislava: Osveta.

Rzetelska-Feleszko, Ewa. 2003. Specyfika polskich szkół onomastycznych. Związki (lub ich brak) z onomastiką innych krajów słowiańskich. *Przeszłość, terajzniejszość i przyszłość polskiej onomastiky* Ur. Łobodzińska, Romana. Wroclaw: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 27–32.

Slovník cudzích slov. 1997. Ur. Petráčková, Věra; Kraus, Jiří. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Slovník slovenských náreční II. L – P (povzchádzať). 2006. Ur. Ferenčíková, Adriana; Ripka, Ivor. Bratislava: Veda.

Svoboda, Jan a kol. 1973. Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 14, Praha, 1–280.

Špaňár, Július; Hrabovský, Jozef. 1987. *Latinsko-slovenský, slovensko-latinský slovník.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Šrámek, Rudolf. 1999. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
Števček, Jan. 1989. *Dejiny slovenského románu*. Bratislava: Tatran.
Šulc, Daniel. 1970. Rozhovor s autorom Živého biča. Urban, Milo. *Živý bič*. Bratislava: Tatran, 339–352.
Tomčík, Miloš; Kasáč, Zdenko. 1973. *Literatúra pre 3. ročník gymnázií a 3. ročník stredných odborných škôl*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
ŽB = Urban, Milo. 1970. *Živý bič*. Bratislava: Tatran.

Literaronimi u Urbanovu romanu *Živý bič*

Sažetak

U romanu *Živý bič* Milo Urban prikazao je seljane u vrlo teškome razdoblju njihova života tijekom Prvoga svjetskog rata. Autor je u svoje djelo uveo velik broj imena domaćih i stranih ljudi. Domaći su ljudi prikazani uglavnom pozitivno, a njihova su imena slovačka i povezana sa seoskim životom. Likovi koji prikazuju strance negativni su, a imena su im mađarska i nisu povezana sa seoskim životom. Te se dvije skupine sukobljavaju, a njihova imena tvore unanimistički model koji se temelji na zbilji povezanoj s ljudima i prirodom.

Kľúčové slová: literárna onomastika, literáronymum, onymický unanimistický model

Ključne riječi: literarna onomastika, literaronim, onimijski unanimistički model

Keywords: literary onomastics, literaronym, onymic unanimistic model

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 28 (2019)

DOI https://dx.doi.org/10.21857/moxpjhgzpm
UDK 811.163.42'373.232(497.16)
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 18. III. 2019.
Prihvaćen za tisak 23. IX. 2019.

Domagoj Vidović
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
dvidovic@ihjj.hr

POGLED U PREZIMENSKI FOND HRVATA U CRNOJ GORI[1]

U radu se obrađuje 310 hrvatskih prezimena u Crnoj Gori u područjima gdje su Hrvati autohtono stanovništvo (Boka kotorska, Spič, Bar s okolicom i Šestani). U prvome se dijelu rada donose dijalektološki podatci, pri čemu se ističe neuključenost govora istočno od Boke kotorske u hrvatska dijalektološka istraživanja te činjenica da su govori na širemu barskom području jedini dio hrvatskoga neprekinutog jezičnog područja koji izravno graniči s albanskim. Zatim se naznačuje razvoj antroponimijske formule na koju su uvelike utjecale različite povijesne prilike (ponajprije osmanlijska osvajanja, ali i razgraničenje u današnjoj Crnoj Gori nakon povlačenja Osmanlija iz tih krajeva). Prezimena se u središnjemu dijelu rada dijele s obzirom na motivaciju i jezično postanje. Ujedno ih se uspoređuje s prezimenima koja nose pripadnici ostalih na-

[1] Rad je izrađen na istraživačkome projektu *Istraživanje antroponimije na tlu Hrvatske u XV. stoljeću – CroNominaXV* (IP-2018-01-6053), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost i koji se provodi u ustanovi nositelju projekta Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Ovom prigodom zahvaljujem predsjedniku Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore Zvonimiru Dekoviću na svesrdnoj organizacijskoj potpori i mnogim kulturološkim, povijesnim i jezičnim podatcima tijekom arhivsko-terenskoga istraživanja provedenoga od 15. do 24. studenoga 2018. u Boki kotorskoj i Baru te na dostupnosti i nakon povratka u Hrvatsku. Ujedno zahvaljujem svojim susretljivim sugovornicima i domaćinima Gracijeli Čulić (na usmenome upućivanju u razvoj i posebnosti bokeljske antroponimije, pravoj maloj školi bokeljske onomastike), Slavku Dabinoviću (na upućivanju u antroponomastičke i toponomastičke radove objavljene u *Godišnjaku Pomorskoga muzeja u Kotoru*), Dijani Milošević (na strpljivosti i dostupnosti tijekom i nakon istraživanja) u Kotoru, Ani Vuksanović (na organizacijskoj pomoći u održavanju predavanja za učenike i građanstvo u Donjoj Lastvi) u Tivtu te Savi Markoviću (na poklonjenim knjigama i kratkome uvodu u antibarejski idiom), Vladimiru Marvučiću (na upoznavanju s barskom poviješću, arheologijom i etnologijom) i Iliji Vukotiću (na upućivanju u žive antroponimijske kategorije u Zupcima i na dijalektnim podatcima) u Baru na pomoći tijekom istraživanja. Vladimiru Marvučiću i Ani Vuksanović zahvaljujem na izvornome izgovoru prezimena Hrvata u Crnoj Gori, Zvonimiru Dekoviću i Dijani Milošević na dodatnim provjerama jezičnih podataka, a svima zajedno na nizu izvanjezičnih podataka bez kojih je nemoguće valjano tumačiti antroponime. Također zahvaljujem Maji Katušić i Marinku Tomasoviću na pomoći u pripremi istraživanja te načelnici Arhivskoga odsjeka – Istorijskoga arhiva u Kotoru Snežani Pejović na iznimnoj susretljivosti.

roda (pripadnici drugih južnoslavenskih naroda i Albanci) koji nastanjuju navedeno područje.

1. Uvod

U ovome se radu obrađuju hrvatska prezimena u primorskome dijelu Crne Gore i u dijelu njegova neposrednog zaleđa u kojemu su Hrvati autohtono stanovništvo, odnosno hrvatska prezimena u Boki kotorskoj (području koje obuhvaća današnje općine Herceg-Novi, Kotor, Tivat i Budva), Spiču (području između Budve i Bara), Baru s prigradskim naseljima te u Šestanima (području sjeverno od planine Rumije prema Skadarskome jezeru smještenome između Crmnice i Krajine).

Vrela su za proučavanje onimije na crnogorskome dijelu Jadranskoga mora vrlo brojna. Koliko je cjelokupno područje u toponomastičkome smislu važno, dostatno govori obilje građe iznesene u radovima Petra Skoka (1928, 1934, 1950). U antroponomastičkome se smislu njime bavio Konstantin Jireček (1962) pri tumačenju romansko-slavenskih odnosa u gradovima na istočnojadranskoj obali i jezičnoj raščlambi mnogih osobnih imena, pridjevaka i prezimena u Kotoru, Budvi, Baru i Ulcinju. Gracijela Čulić (ponajprije u Čulić 1991, 1996) iscrpno je obradila bokeljsku antroponimiju, tivatskim se područjem antroponomastički bavio Stipe Kekez (2014), a Savo Marković (2014) u okviru je proučavanja stanovništva srednjovjekovnoga Bara višerazinski obradio razvoj antroponimijske formule u Baru i okolici raščlanivši antroponime s obzirom na njihovo jezično podrijetlo te vjeroispovijest i društveni položaj njihovih nositelja.

Osim u djelima navedenih autora prezimenska je građa raspršena po različitim historiografskim, rodoslovnim, demografskim, etnološkim, kulturološkim književnopovijesnim i inim studijama. Studije i monografije Lovorke Čoralić (osobito Čoralić 1996, 2000, 2006a, 2006b, 2007) o bokeljskim i barskim Hrvatima te njihovu iseljeništvu iznimno su vrelo podataka o prezimenima Hrvata u Crnoj Gori. Podatci o čestoći pojedinih osobnih imena u Kotoru koje navodi Maja Katušić (2013) rasvjetljuju nastanak dijela prezimena motiviranih osobnim imenima. Mnoga su bokeljska prezimena zapisana i u svojevrsnome kulturološkom vodiču kroz Boku kotorsku Vande Babić (2019), a tivatska u radovima i monografijama Anite Mažibradić (poglavito u Mažibradić 2015). Za cjelokupno su barsko područje osobito važni radovi Ivana Jovovića (poglavito Jovović 2011), u kojima su obrađene matične knjige Barske nadbiskupije, a za Šestane monografija Đoke Dabovića (2006).

U ovome ću se radu ograničiti na prezimenski fond, koji se počeo razvijati još koncem XII. stoljeća, ali se u punoj mjeri oblikovao i sve slojeve stanovništva obu-

hvatio u XIV. i XV. stoljeću[2]. On je osobito važan jer dokazuje autohtonost i neprekinutost stanovanja bokeljskih i barskih Hrvata u priobalnome dijelu današnje Crne Gore te u barskome zaleđu, a iz njega se mogu iščitati različiti strani utjecaji (supstratni i adstratni) te rekonstruirati povijesno rasprostiranje hrvatskoga narodnog prostora prije osmanlijskih osvajanja. Prezimena su Hrvata u Crnoj Gori odrazom neprekinutosti hrvatske prisutnosti u današnjoj Crnoj Gori, a razlike su među njima, poglavito kad je riječ o njihovu jezičnome postanju, posljedicom vrlo različitih povijesnih okolnosti na razmjerno uskome području.

Najveće su promjene u prezimenskome fondu uvjetovane osmanlijskim osvajanjima. Na prijelazu je iz XV. u XVI. stoljeće Boka kotorska razdvojena na sjeverozapadni i jugoistočni dio te je područje od Sutorine do Perasta pripalo Osmanskomu Carstvu, a kotorsko i tivatsko područje ostalo pod trajnom mletačkom vladavinom. Prije osmanlijskih osvajanja većina je Boke kotorske bila katolička uz postupan porast pravoslavnoga stanovništva na rubnim područjima (poput Luštice), pa je ondje u XV. i XVI. stoljeću bilo i unijatskih svećenika, a neke su katoličke crkve postale pravoslavnima (Blechová Čelebić 2007: 66). Budva je pak kao katolički grad, još od razdoblja Nemanjića na zapadu graničila s pravoslavnim Grbljem, područje je Paštrovića postupno popravoslavljeno tijekom mletačko-osmanlijskih ratova, a katolici su se održali samo u gradskome prstenu i Lastvi (današnjemu Petrovcu na Moru). Nakon oslobađanja sjeverozapadnoga dijela Boke kotorske i ondje je znatno izmijenjen sastav stanovništva doseljavanjem pravoslavnoga stanovništva iz istočne Hercegovine. Tijekom mletačke vladavine u Boku kotorsku doseljavali su se i Hrvati iz ostatka Dalmacije, a tijekom austrougarske uprave iz gotovo svih hrvatskih krajeva te su, kao najmnogobrojnija katolička skupina, Hrvati u svoj korpus uklopili pripadnike drugih katoličkih naroda koji su nastanjivali Boku kotorsku: od autohtonih (koji su se stopili s Hrvatima već u kasnome srednjovjekovlju) i doseljenih Romana do Čeha, Nijemaca i drugih. Barski je kraj u predosmanlijskome razdoblju imao najšire katoličko zaleđe koje se protezalo sve do Skadarskoga jezera. Iz njega se grad demografski obnavljao. Godine 1479. pod Osmanlije su pali Šestani, a padom Bara 1571. stanje se stubokom mijenja, poglavito nakon neuspješnih mletačkih pokušaja zauzimanja grada u XVII. stoljeću. Hrvatsko se stanovništvo postupno povlači iz grada, ali ostaje većinskim u Spiču sve do Prvoga svjetskog rata te znatno zastupljeno u Baru, barskim prigradskim naseljima i Šestanima do danas. Berlinskim kongresom 1878. barsko je područje podijeljeno između Habsburške Monarhije (ko-

[2] Gracijela Čulić (1996: 118, 124) navodi XIV. stoljeće kao prijelomno jer se tad i u samome Kotoru i izvan kotorskih gradskih zidina sve češće bilježe prezimena slavenskoga jezičnog postanja, a na prijelazu iz XIV. u XV. stoljeće već se bilježe po tri naraštaja nositelja narodnih imena po muškoj liniji unutar jedne obitelji, što svjedoči o slavenskoj prevlasti. Na to da je udio Slavena u Kotoru bio znatan i nekoliko stoljeća prije, upućuje hidronim *Parilo* unutar gradskih zidina, koji je potvrđen u vrelima 1159. (Lalošević 2016: 121).

joj je pripao Spič) i Crne Gore (kojoj su pripali Bar i Šestani). Barsko je područje ujedno jedini dio hrvatskoga neprekinutog narodnog prostora koji graniči s albanskim narodnim prostorom te je od pada Ulcinja 1571. najistočnijom točkom hrvatskoga narodnog prostora na jadranskoj obali, a Barska je nadbiskupija najistočnija članica Papinskoga hrvatskog zavoda svetoga Jeronima od njezina početka. U njoj je hrvatski i danas jedan od bogoslužnih jezika. Područje je Šestana pak posebno po višestoljetnoj dvojezičnosti. Naime, tamošnji Hrvati govore hrvatskim i albanskim jezikom.

Prezimena su Hrvata u Crnoj Gori antroponomastički dosad bila uglavnom obrađena općenito (ponajprije na temelju romansko-slavenskih odnosa[3]), pojedinačno (ako je prezime bilo etimološki izazovno) ili područno (primjerice, tivatska). Stoga se nije mogla stvoriti vjerodostojna slika o njihovoj motivaciji i jezičnim slojevima koji su se u njima odrazili te njihovim međusobnim razlikama. Nije ih se moglo usporediti s prezimenima pripadnika ostalih naroda koji su živjeli i žive na tome području niti ih uklopiti u hrvatski prezimenski mozaik.

U radu je iznesen presjek autohtonih hrvatskih prezimena u Crnoj Gori zabilježenih od XIV. stoljeća, kad su Hrvati demografski prevladali u Kotoru i Baru (gradovima dotad uglavnom napučenim romanskim stanovništvom), do danas. Obuhvaćena su prezimena etničkih Hrvata (starosjedilaca i doseljenika) uključujući i ona čiji su nositelji asimilirani i uklopljeni u druge nacionalne korpuse (ponajprije crnogorski i srpski), ali i prezimena drugih naroda uklopljena u hrvatski narodni korpus[4].

2. Povijesni presjek aloglotskih utjecaja na mjesne govore

Povijesne su okolnosti uvelike utjecale na crte mjesnih govora Hrvata u Crnoj Gori. U crnogorskome se priobalju govorilo dalmatskim jezikom, koji se u literaturi nazivao barskoromanskim i labeatskim jezikom (Muljačić 1999: 3) ili an-

[3] Gracijela Čulić (1996) obradila je određene motivacijske obrasce (poglavito prezimena uvjetovana osobnim imenima i nadimcima) u oblikovanju bokeljskih prezimena, a Savo Marković (2014) bavio se postanjem imena srednjovjekovnih vlasteoskih rodova, koja su se poslije prometnula u prezimena. Budući da je u XV. stoljeću u Baru prevladalo hrvatsko katoličko stanovništvo, obrađena su mnoga hrvatska prezimena.

[4] Romanski je (ponajprije vlaški) supstrat bio snažan i u crnogorskome zaleđu te se danas među pripadnike crnogorskoga i srpskoga naroda ubrajaju i potomci romaniziranoga autohtonog stanovništva u današnjoj Crnoj Gori te pripadnici drugih etničkih skupina. U posljednje se vrijeme katkad zlorabi činjenica da dio suvremenoga hrvatskog narodnog korpusa čine i potomci autohtonih Romana iako je to svojstveno čitavomu istočnojadranskom priobalju od Kopra preko Zadra do Ulcinja i Drača. Udio autohtonoga predslavenskog stanovništva u zaleđu također nije bio malen, iako o tome nemamo ni izbliza toliko pouzdanih podataka kao iz priobalnih i otočnih gradova, ali se ta činjenica često prešućuje kad se razmatra etničko podrijetlo pripadnika drugih južnoslavenskih naroda.

tibarejskim dalmatoromanskim idiomom (Marković 2006: 14) te koji se u kontinuitetu najduže održao u Baru.[5] Njegovi su prežitci najrazvidniji u toponimiji, poglavito u toponimima hagionimskoga postanja tvorenim pridjevom *san(c)tu(s)*: *Sušćepan* 'Sveti Stjepan' – starije ime Herceg-Novoga (naselje sjeverno od Igala te povijesno ime negdašnjega otoka, a danas poluotoka Sveti Stefan kod Budve), *Sutorina* 'Sveta Marija' – naselje kod Herceg-Novoga, *Sutomore* 'Sveta Marija' – naselje kod Bara, *Sutomorščica* 'Sveta Marija' – naselje u Crmnici, *Sutulija* 'Sveti Ilija' – brdo kod sela Zagora u Grblju (možda i naselje *Stoliv* u Boki kotorskoj), *Sutvara* 'Sveta Barbara' – naselje kod Kotora, *Stivan* 'Sveti Ivan' – predio u Budvi, *Stivančica* 'Sveti Ivan' – predio u Spiču, *Sustaš* 'Sveti Anastazije' – naselje kod Bara, *Suban* 'Sveti Urban' – predio u Starome Baru, *Sutorman* 'Sveti Roman' – brdo između Bara i Crmnice, *Velja suta* i *Mala suta* < *suta* 'sveta' – bregovi u Zupcima kod Bara, *Velja Vrsuta* i *Mala Vrsuta* < *suta* 'sveta' – gore iznad Sutomora te *Sućekla* 'Sveta Tekla' – predio u Sutomoru (za barski dio usporediti Marković 2006: 21). Mlađi je romanski (ponajvećma mletački) utjecaj, zbog dugotrajnosti mletačke vladavine (1420. – 1797.) i dviju austrijskih uprava (do 1914.) tijekom kojih je talijanski jezik bio službenim jezikom ili jezikom uprave te vrelom jezične nadgradnje, najizraženiji u istočnome dijelu Boke kotorske. Štoviše, i danas postoje neki toponimi za koje se usporedno upotrebljava talijanski (*San Giovanni* i *Tre sorelle*) i hrvatski (*Sveti Ivan* i *Tri sestre*) lik. Pritom treba imati na umu kako u Boki kotorskoj u preporodnome razdoblju nadijevanje romanskih imena te uporaba talijanskoga jezika nisu imali političke konotacije kao u ostatku Dalmacije i Istri jer se time naglašavala razlika u odnosu na pravoslavno stanovništvo. Hrvatsko je stanovništvo prilagodilo romansko obalno te (kao katoličko) crkveno i kulturno nazivlje pa ga uklopilo u vlastiti imenski sustav (i antroponimijski i toponimijski) te je prema njemu bilo znatnije otvoreno od pravoslavnih stanovnika Boke kotorske.

Turski je jezični utjecaj ovisio o dugotrajnosti osmanlijske vladavine. Naime, istočni i južni dio Boke kotorske (uz iznimku Glogovca i Orahovca) i Budva s Paštrovićima nikad nisu bili pod osmanlijskom vlašću. U istočnome je dijelu Boke kotorske iznimka Grbalj, koji je pod Osmanlijama ostao 1497. – 1715. Zapadni je dio Boke kotorske (uz iznimku Đurića, Kostanjice, Lipaca i Strpa) bio pod Osmanlijama 1482. – 1687. uz kraće prekide. Šestani su pod osmanlijsku vlast pali 1479., a Bar i Spič 1571. Šestani su i Bar pod osmanlijskom vlašću ostali sve do 1878. Spič je pak nakon oslobađanja od Osmanlija koncem 1877. isprva pripao Crnoj Gori, a zatim je 1879. pripojen Habsburškoj Monarhiji te je unutar nje bio najistočnijom općinom s katoličkom većinom u Kraljevini Dalmaciji, unutar koje je ostao

[5] U Kotoru i Budvi izumro je oko 867. nakon saracenske najezde, ali je vjerojatno oživljen (Marković 2006: 17). Barskoromanski se u samome Baru održao sigurno barem do konca XIV. stoljeća (Marković 2006: 32).

do 1918. S jačanjem osmanlijske vlasti postupno je jačao albanski utjecaj poglavito u Šestanima (opširnije o albansko-slavenskim prožimanjima u Crnoj Gori vidjeti u Đokaj 1984), što je posljedica spomenute činjenice da se ondje već više stoljeća govori *naški i arbanaški*.

Kad je riječ o najnovijemu razdoblju, treba naglasiti da je barski kraj u sastav Crne Gore ušao 1878., a Boka kotorska i Spič dijelom su Crne Gore formalno-pravno postali tek 1945., s tim da je Boka kotorska dijelila sudbinu priobalne Dalmacije gotovo 600 godina.

3. Neke crte mjesnih govora

U dijalektološkome se smislu govori Hrvata u Crnoj Gori svrstavaju u istočnohercegovačko-krajiški i zetsko-južnosandžački dijalekt (Lisac 1999, 2003). Istočnohercegovačko-krajiški ili novoštokavski (i)jekavski dijalekt (Lisac 2003: 98) u Boki kotorskoj (kojim govori oko 15 % Hrvata u Crnoj Gori) prostire se od Sutorine do Risna te hrvatski govori pripadaju njegovu istočnohercegovačkomu poddijalektu (Okuka 2008: 72–78). Sa susjednim govorima dubrovačkoga područja i hrvatskim govorima u jugoistočnoj Hercegovini istočno od Orahova Dola (Halilović 1996: 157–159) hrvatskim je govornicima istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta u Crnoj Gori zajednička sklonidba *Ivo – Iva*.

Većina Hrvata u Crnoj Gori govori zetsko-južnosandžačkim ili nenovoštokavskim ijekavskim dijalektom. U literaturi se obično unutar toga govora izdvajaju govori bokeljskih Hrvata i perojski govor. Josip Lisac (2003: 122–124) drži da su hrvatski bokeljski govori mogli pripadati zapadnoštokavskomu narječju[6], naglašava njihovu dubinsku povezanost s obližnjim govorima dubrovačkoga područja te ističe da je sličnost mjesnih govora ovisna o pripadnosti pojedinim ustrojbenim jedinicama unutar Katoličke Crkve. Izvorni se dvonaglasni naglasni sustav (s kratkim i dugim silaznim naglaskom) dosljednije čuva na užemu kotorskom području (primjerice, *katedrâla*), a u Lepetanima i Tivtu preteže tronaglasni sustav. Naime, ondje je uz dva silazna naglaska dijelom inventara i dugouzlazni (usp. Lisac 1998: 202), primjerice, *katedrála* te prezimena *Póčanić* i *Vélić*. U hrvatskim se

[6] Lisac (2003: 122) navodi kako u bokeljskim govorima nema šćakavizama tipa *ognjišće*, no istražujući mjesnu toponimiju, na terenu sam potvrdio toponimski lik *Stražišće* (riječ je o predjelu u kotorskome predgrađu Škaljari), koji je zabilježio još Cjelimir Stanić (1978: 136). Iako bi se pojava mogla tumačiti jednačenjem po zvučnosti u govorima u kojima je *ś* fonem, držim da je riječ o šćakavizmu jer su toponimi tvoreni nastavkom *-išće* zabilježeni na arealno vrlo ograničenome području jugoistočne Hercegovine i južne Dalmacije (usp. Vidović 2014: 181), a nisu, primjerice, u Gornjoj Hercegovini i ostatku Crne Gore, gdje je *ś* također fonemom.

mjesnim govorima često gube prednaglasne[7] i zanaglasne[8] dužine, a u Donjoj Lastvi zabilježio sam da se u 3. licu jednine i množine prezenta dugouzlazni naglasak sustavno ostvaruje kao akut u glagolima tipa *dãje – dãju* i *prodãje – prodãju*[9], što bi moglo upućivati na starije naglasno stanje.[10]

Govori se barskih Hrvata ne uvrštavaju u hrvatske dijalektološke zemljovide, ali se kao ogledni tekstovi mrkovićkih govora (Vujović 1969: 376, 377) i zetsko-raškoga dijalekta srpskoga jezika, koju je od Vujovića preuzeo Miloš Okuka (2000: 189, 190), donose tekstovi Petrovice Vreteničić iz katoličkoga sela Zupci, čiji se glavar sve do oslobođenja naselja od Osmanlija nazivao Hrvat-bašom. Govori se barskoga područja mogu podijeliti na govore samoga Bara i njegovih prigradskih naselja te govore Spiča (prepoznatljivi su po vokalizmu[11]) i Šestana (riječ je o dvojezičnome slavensko-albanskom području). Oni su bliski crmničkim govorima koji su temelj perojskomu govoru te zavređuju veću pozornost hrvatskih dijalektologa i stoga što jedini kao dio hrvatskoga dijalektnog kontinuuma graniče s albanskima[12]. Albanski je utjecaj u Šestanima razvidan u fonologiji, primjerice u djelomičnome nerazlikovanju *l* i *ľ*. U prezimenskome fondu postoje razlike u izgovoru između barskih hrvatskih prezimena i hrvatskih prezimena u jugoistočnome (staroštokavskome) dijelu Boke kotorske (primjerice, *Ivȍvić* i *Îvović*, *Mȁrinović* i *Marȉnović*, *Mȁrović* i *Mârović*, *Mȅdović* i *Mêdović*, *Trȉpović* i *Trîpović*), a različit naglasak na cjelokupnome području počesto upućuje na različito narodnosno podrijetlo (primjerice, u barskome kraju prezime *Mȁrović* nose Hrvati, a *Marȍvić* Crnogorci; u Boki kotorskoj Hrvati nose prezime *Vuksȁnović*, Crnogorci *Vȕksanović*, a Srbi *Vuksánović*). U prezimenima sjeverozapadnoga (novoštokavskoga) dijela Boke kotorske dosljedno se čuva čeoni naglasak (primjerice, *Èrcegović*), ali i ondje naglasak katkad upućuje na različito narodnosno podrijetlo (Hrvati nose prezime *Mándić*, a Srbi *Màndić*).

Zajedničko je dijelu bokeljskih i barskih govora očuvanje poluglasa (Lisac 2003: 122, Okuka 2008: 171), glas *ʒ* kao zvučni parnjak glasu *c* u romanskim (npr.

[7] U Tivtu se doseljenike iz unutrašnjosti Crne Gore upravo prepoznaje po izraženijim prednaglasnim dužinama (npr. *zagrādȉo*).

[8] Gubljenje je zanaglasne dužine zabilježeno i u govorima dubrovačkoga područja (Halilović 1996: 152). Dužina se češće gubi iza silaznoga sloga (npr. *mȍle*, *sȕdar*).

[9] Akut se kao aloton pojavljuje i u prezentu drugih glagola koje sam ispitao (primjerice, *obećȃju*, *kritikȃje* i slično). Za dalekosežnije su zaključke potrebna iscrpnija istraživanja. Više o govoru Gornje Lastve vidjeti u Vulić-Vranković (2011).

[10] Za hrvatsku je jezičnu povijest važan podatak da su Kotorani u djelima Marina Držića, čija obitelj potječe iz Kotora, čuvali dočetni *l* u glagolskome pridjevu radnom (npr. *iskal*, *vidil* itd.).

[11] Pritom treba imati na umu da je promjena dugoga *a* u *ǫ* u priobalnome dijelu barskoga kraja odraz romanskoga utjecaja (primjerice, *Jǫne*, *Mǫre*, *salǫta* i sl.) iako se ona događa i u albanskome jeziku.

[12] O granici između slavenskih (autor ih naziva srpskima) i albanskih govora u XV. stoljeću vidjeti u Pešikan (1989).

bronzîn, *zȉnzula*) i turskim (npr. *bizîn*[13], *zanât*) posuđenicama[14] (usp. i Petrović 1981: 525), adrijatizmi (primjerice, zamjena *-m* > *-n*), provođenje treće jotacije (što se ogleda i u prezimenima *Ćȅtković*, *Đêdović* i *Šćȅpčević*[15]), gubljenje dijela prednaglasnih i zanaglasnih dužina (Okuka 2008: 176), određeni arhaizmi u temeljnome leksiku[16] te, što se ne navodi u literaturi, uščuvana naglasna paradigma *c* u pridjevskoj sklonidbi svojstvena zapadnoštokavskomu dijalektu (usp. *mlâd – mlādȁ*/*mláda – mlâdo*). I među bokeljskim i među barskim Hrvatima zabilježio sam tvorbu futura II. od svršenoga prezenta glagola *biti* i infinitiva (*ȁko bȕdēn*/*bȕden činȉt* u Boki kotorskoj ili *ȁko bȕdēm*/*bȕdem odȉt* u Zupcima[17]), inače raširenu u južnočakavskim govorima i hrvatskim štokavskim ikavskim, (i)jekavskim i ikavskim govorima od Makarskoga primorja i Neretvanske krajine do istočne Hercegovine i Konavala (usp. Vidović 2014: 41).

Leksički su govori Hrvata u Crnoj Gori znatno raznoliki te je u njima velik udio supstratnih i adstratnih romanizama (usp. Lipovac Radulović 2004), turcizama i albanizama. Leksička je nadgradnja sve do druge polovice XX. stoljeća bila hrvatska, čak i na barskome području, na što upućuju do danas zabilježeni leksemi *krȕk* i *krȕv* ‘kruh’ (genitiv jednine *krȕa*) te *júva* ‘juha’[18] (usp. crnogorski *hljȅb* i *sȕpa*)

Iz svega je navedenoga razvidno da je bokeljske govore potrebno dodatno istražiti, ponajprije i naglasno i morfološki, a govore barskoga kraja uvrstiti u hrvatska dijalektološka istraživanja i zbog povijesnojezičnih razloga i zbog toga što su najistočniji hrvatski autohtoni govori na istočnoj obali Jadranskoga mora te su jedini govori na hrvatskome neprekinutom narodnom prostoru[19] koji su u izravnome doticaju s albanskim jezikom. Usto što su bliski perojskomu govoru[20] važni su i za poznavanje obaju jezika (hrvatskoga i albanskoga) zadarskih Arbanasa jer su se 1726. – 1739. pod vodstvom zadarskoga nadbiskupa Vicka Zmajevića na zadarsko područje doselili Barani uglavnom iz dvojezičnih Šestana, pa su šestanski govori ključni u razumijevanju hrvatsko-albanskih jezičnih prepletanja.

[13] Navedeni apelativ Đuro Daničić dovodi u vezu s turskim apelativom *büz* ‘koza’ (ERHSJ I: 165).

[14] U barskome se kraju ona pojavljuje i u riječima temeljnoga slavenskog podrijetla kao što su *zvono* ‘zvono’ i *zubi* ‘zubi’. Slično je i u Zažablju i u Popovu (npr. *bronzin*, ali i *zora*; Vidović 2014: 38).

[15] U Boki kotorskoj u povijesnim su vrelima potvrđeni i ikavski likovi kršćanskoga imena *Stjepan*, primjerice *Stipan* i *Stipe* u XIV. stoljeću (Čulić 1996: 206).

[16] U Baru su posve obični glagoli *obȉdovat* ‘objedovati’ te *grȅst* (u 1. licu jednine prezenta *grêm* i *gredȅm*).

[17] U Zupcima je navedena pojava znatno rjeđa nego u Boki kotorskoj.

[18] O jezičnoj nadgradnji koja je izraženije crnogorska u mlađih bokeljskih Hrvata nego u starijih vidjeti u Vulić-Vranković (2011).

[19] Govori su Hrvata na Kosovu enklave, nisu dijelom hrvatskoga dijalektnoga kontinuuma.

[20] U sam Peroj nisu naseljeni samo Crnogorci, nego i Hrvati iz barskoga kraja.

4. Pogled u razvoj antroponimijske formule Hrvata u Crnoj Gori

Kotorska je, a time i bokeljska povijest obilježena činom *Andrije Saracena* (*Andreaci Saracenis*), koji je 809. prenio moći svetoga Tripuna iz Carigrada u Kotor, a čija je antroponimijska formula, uz osobno ime njegove supruge *Marije* (*Maria*), zapisana na svetčevu sarkofagu. Navedena su dva osobna imena ujedno odrazom činjenice da su bokeljska srednjovjekovna osobna imena u Kotoru do XIV. stoljeća uglavnom bila romanska i ponajvećma kršćanska[21]. Postupno su se fonološki i različitim sufiksima sve više prilagođivala hrvatskomu jeziku (primjerice, razmjerno je često potvrđen hipokoristični sufiks *-če*: *Dominče*, *Marinče*, *Tripče*). Fond je srednjovjekovnih kršćanskih imena u Kotoru i Baru poprilično sličan osobnoimenskomu fondu u ostalim istočnojadranskim gradovima od Krka i Raba do Ulcinja te uključuje osobna imena koja su odrazom osobnih imena zaštitnika gradova i biskupija (npr. *Tripun*) i kršćanska imena potvrđena isključivo na krajnjemu hrvatskom jugu (npr. *David*, *Hrvaš*/*Krve* < *Gervazije*, *Mojsija* te u manjoj mjeri *Juda*; kršćanska imena *Anto*, *Frano*, *Martol* < *Bartol* i *Pasko* svojstvena južnoj Dalmaciji), svetaca koji su se štovali diljem Dalmacije (*Base*/*Vasilj* < *Bazilije*/*Vasilije*, *Bitoje* < *Vid*, *Blaž*/*Vlaho*, *Donat*, *Dujam*, *Marin*/*Maro*/*Maroje*, *Martin*, *Pelegrin*, *Saba*/*Sava*/*Savin*, *Sergije*/*Srđ*, *Todor*), ali i neka pokrajinska (lik *Mikula* svojstven čakavskim krajevima i južnoj Dalmaciji te velikomu dijelu kajkavskih govora) te pokraćena ženska imena tvorena sufiksom *-e*, npr. *Ane*, *Mare* i sl.), neka izrazito rijetka kršćanska imena (primjerice, kršćansko ime *Prokul* < lat. *Proculus*[22], koje se okamenilo u barskome rodnom imenu i poslije prezimenu *Prokulijan*) ili njihovi vrlo rijetki likovi (primjerice, hibridni lik *Jurađ* nastao križanjem osobnih imena *Juraj* i *Đurađ* te potvrđen još samo u Janjini na Pelješcu i Šipanu[23]). Velik je broj zabilježenih inačica kršćanskoga imena *Ivan*, od temeljnih likova *Ivan* i *Jovan* (potonje osobno ime nije potvrđeno kod katolika[24]), preko

[21] Savo Marković (2014: 837) navodi kako su najčešća osobna imena među barskim patricijima bila: *Marinus* (*Marin*), *Johannes* (*Ivan*), *Nicholaus* (*Nikola*), *Petrus* (*Petar*), *Dominicus* (zapisan i kao *Menče*; *Dominik*), *Antonius* (*Antun*), *Jacobus* (*Jakov*), *Luca* (*Luka*), *Paulus* (*Pavao*), *Marcus* (*Marko*), *Georgius* (*Đurađ*/*Juraj*), *Franciscus* (*Frano*), *Laurentius* (*Lovrjenac*), *Stephanus* (*Stjepan*), *Theodorus* (*Todor*), *Andreas* (*Andrija*), *Simon* (*Šimun*), *Ascanius* (*Askanije*) i *Sergius* (*Sergije*/*Srđ*). U Dubrovniku su, pak, u XIV. stoljeću (po podatcima Nenada Vekarića (2018: 18)) najčešća muška osobna imena među vlastelom bila *Marinus* (*Marin*), *Nicholaus* (*Nikola*), *Johannes* (*Ivan*), *Matthaeus* (*Matej*/*Matija*), *Petrus* (*Petar*), *Michael* (*Mihael*/*Mihajlo*), *Junius* (*Junije*/*Džono*), *Blasius* (*Vlaho*), *Andreas* (*Andrija*) i *Martholus* (*Martol*/*Bartol*). Najčešće je muško narodno ime bilo *Vidoslav* (11. po brojnosti), a među prvih deset ženskih imena tri su bila narodna (*Desislava*, *Dobroslava* i *Radoslava*).

[22] Jireček (1962: 195) navodi da se u sjevernoj Italiji štuju četiri sveta Prokula, od kojih je jedan stradao tijekom Dioklecijanovih progona kršćana početkom IV. stoljeća.

[23] U okolici je Onogošta, današnjega Nikšića, koncem XV. stoljeća potvrđen srodan lik *Jurđe* (Aličić 1985: 63, 75).

[24] Osobno je ime *Jovan* potvrđeno, primjerice, u pravoslavnim Mrkojevićima, ali ne i u katoličkim Šestanima 1485.

različitih inačica toga osobnog imena romanskoga postanja (*Džano*, *Džove*, *Điva*, *Đive*, *Zane*, *Zanko*, *Zvane*, *Žan*) do albanske inačice *Đon*. Kršćanska su se imena odrazila i u različitim toponimima, primjerice *Bartula* (< *Bartul*; Bar), *Dumidran* (< *Dimitrije*; Tivat), *Lovrjenac* (< *Lovrjenac* 'Lovro'; Lepetane) i *Menke* (< *Dominik*; Bar). U ranome je srednjovjekovlju potvrđen i velik broj romanskih imena, koja su se odrazila u rodnim imenima kao što su *Bizanti* (< *Bizantius*), *Buća* (< *Bocchius*) i *Gisla* (< *Gisilbertus*). Neka su se od njih već u kasnome srednjovjekovlju mijenjala u kršćanska (primjerice, *Paladin* i *Palma* u *Pavao*; usp. Vekarić 2018: 79, 80). U Kotoru i Baru ujedno su potvrđena i osobna imena stranoga podrijetla koja su latinizirana ili su prošla kroz romanski filtar (primjerice, *Frederik*/*Friderik* < *Federicus*/*Federico*/*Federigo*, *Ludovik* < *Ludovicus*/*Lodovico*[25], *Oliver* < *Oliverus*, *Paladin* < *Paladinus*[26], *Sigismund*/*Žigmund* < *Sigismundus*). Nadijevanjem se kršćanskih imena svojstvenih Katoličkoj Crkvi[27] i stranih imena romanskoga ili germanskoga postanja naglašavala vjerska razlika između Hrvata katolika te pravoslavnih Crnogoraca i Srba. Upravo je zbog naglašivanja vjerske razlike izbor osobnih imena Hrvata u Boki kotorskoj u XIX. stoljeću neopterećen talijansko-hrvatskim političkim trvenjima koja su u većoj mjeri utjecala na osobnoimenski fond u većim dalmatinskim gradovima poput Splita (usp. Rogošić 2016). S druge je strane na području Barske nadbiskupije i u manjim naseljima u Boki kotorskoj osobnoimenski fond od početka vođenja matičnih knjiga poprilično sličan osobnoimenskomu fondu južnodalmatinskih naselja te se od sredine XVIII. stoljeća sveo na desetak muških i ženskih, uglavnom kršćanskih imena.

Narodna su imena (primjerice, *Brdonja*, *Bogda*, *Bogoje*, *Bratan*, *Dabiživ*, *Deho*, *Dobra*, *Dobrovoj*, *Milat*, *Mileša*, *Nemil*, *Progon*, *Stoje*, *Uteha*, *Velika*, *Vuka*) u Kotoru u većoj mjeri zabilježena barem od XIII. stoljeća[28]. Pritom ću izdvojiti povijesne potvrde osobnih imena motiviranih etnonimom *Hrvat*. Osobno je ime *Hrvoje* u Boki kotorskoj potvrđeno u prvoj polovici XV. stoljeća, a 1435. u Smederevu se spominje *Charvoe Novaković ex Pastrovichis* (Hrvoje Novaković iz Paštrovića[29]). Osobno je ime *Hrvatin* potvrđeno 1413. u Budvi (u dokumentu u koje-

[25] Osobno se ime *Lujo* može izvoditi i od kršćanskoga imena *Luka* i od stranoga imena *Ludovik*.

[26] Uz osobna imena *Oliver* i *Paladin*, koja su se proširila iz književnih djela, valja istaknuti i nadimak *Merlin* (*Merlinus*) zabilježen u Drivastu (Jireček 1962: 308).

[27] U osobnoimenski su fond ulazila i osobna imena nekih svetaca koji se vrlo rijetko štuju poput svete Sadalaberge/Salaberge (u kotorskim je matičnim knjigama u XVIII. stoljeću zapisan lik *Salabergia*), kćeri alazaškoga vojvode, koja je živjela u VII. stoljeću (Katušić 2013: 30).

[28] Već se u XII. stoljeću u Boki kotorskoj navode neka narodna imena, primjerice *Belec* (*Beleç*) i *Gojslav* (*Gayslaus*) u XII. stoljeću (Martinović 2010: 282). Naslov je župana 1197. nosio izvjesni *Maurus* (Martinović 2011: 580), a u istome su dokumentu zapisana narodna imena *Drago* i *Dobrača*. Koncem se XII. stoljeća kao kotorski knezovi spominju *Bogdan* i *Desimir* (Martinović 2011: 585). U Dubrovniku je narodno ime *Vuk* zapisano već u VIII. stoljeću (Vekarić 2018: 13).

[29] Usp. i Marković (2014: 621).

mu se spominje Hrvatin Novaković; Jireček 1892: 68). Narodna su se imena odrazila i u toponimiji, primjerice narodna imena *Bogdaša* i *Dobrota* kojima su motivirani ojkonimi *Bogdašići* i *Dobrota* (< **Dobrotina Vas*). Ona su neprijeporan pokazatelj slavenizacije istočnojadranskih gradova. Da je slavensko stanovništvo znatno prije prevlasti u dotad Romanima napučenim gradskim središtima Kotoru i Baru činilo znatan udio stanovništva, pokazuju i rano potvrđeni pridjevci (od kojih su se mnogi naknadno prometnuli u prezimena) u Kotoru (npr. *Berislavi*, *Bjelogav*, *Gazivoda*, *Grnčara*) i Baru (*Glavoč*, *Grupšić*, *Kraguj*, *Mirko*, *Prode*/*Prodić*, *Župan*). Štoviše, jedini je starosjedilački barski vlasteoski rod koji se održao do XX. stoljeća rod *Boris(i)*[30] (opširnije u Marković 2006: 291–339). U tome je rodnom imenu, i poslije prezimenu, posredno uščuvana jedna od najstarijih potvrda narodnoga imena *Boris* u hrvatskoj antroponimiji (opširnije u Marković 2006: 291–339). Na bokeljskome je području udio narodnih imena još od kasnoga srednjovjekovlja bio znatno veći u područjima u kojima je bilo većinsko pravoslavno stanovništvo poput Grblja, a ta je razlika (uz razliku u katoličkome i pravoslavnome imenskom fondu) postala još naglašenijom u XVIII. i XIX. stoljeću (usp. Čulić 1996: 147). U tome razdoblju narodna imena u manjim sredinama s katoličkom većinom gotovo izlaze iz uporabe. Pridjevci su motivirani narodnim imenima pokazateljem kako je dvočlana antroponimijska formula (među romanskim stanovništvom potvrđena već na sarkofagu Andrije Saracena) vrlo rano prodrla i među Hrvate. Narodna su imena i njihovi odrazi u pridjevcima, rodnim imenima i prezimenima ujedno ključni u određivanju povijesnoga razgraničenja između slavenskoga i albanskoga jezičnog prostora na krajnjemu hrvatskom jugu. Danas je Bar najistočnija točka neprekinutoga hrvatskog prostora, ali antroponimi kao što su *Dabiživ*, *Prode*, *Rastić*, *Slavša*, *Stracimiri* (poromanjena inačica narodnoga imena *Stracimir*) i *Vlade* (Ulcinj), *Predimir* (Drivast) te *Milo* i *Zloglas* (Skadar) pokazuju da je slavensko (pa unutar slavenskoga korpusa i hrvatsko) stanovništvo napučivalo i dijelove današnje sjeverne Albanije.

Uz kršćanska i narodna imena u srednjovjekovlju su zabilježena vlaška, albanska i grčka imena. Vlasi i Albanci kao stočari, trgovci i prijevoznici spominju se uglavnom u Grblju i Krivošijama te na Vrmcu. Vlasi se spominju još u *Kotorskome statutu* (čije najstarije odluke potječu iz 1301., a dopunjavan je do 1425.), a hibridna su vlaško-slavenska imena, u XIV. i XV. stoljeću zabilježena uglavnom u Grblju, prepoznatljiva po sufiksu *-ul(a)* (primjerice, *Dobrula*, *Nenul*, *Prvula*, *Radul*; Čulić 1996: 85, 90, 104). U Baru su vlaška i vlaško-slavenska hibridna imena[31] zabilježena u XV. stoljeću, a njihov je udio iznosio 1,02 % (Marković 2014: 834).

[30] U zbjegu pred Osmanlijama rod se iselio u Istru.

[31] U Mrkojevićima i Krajini 1485. zabilježena su osobna imena *Dančul* i *Radul*, a u Šestanima te godine nisu zabilježena ni vlaška ni vlaško-slavenska hibridna imena.

Zbog pomorsko-trgovačkih veza s albanskim gradovima Skadrom, Dračem, Pirgom i Valonom u kotorskim su notarskim knjigama zabilježena i osobna imena albanskih[32] privremenih i stalnih doseljenika (Čulić 1991: 97). U Šestanima su u XV. stoljeću zabilježena albanska imena kao što su *Gjergj* (*Juraj*), *Gjin* i *Gjon* (inačice kršćanskoga imena *Gjon*, istovrijednice hrvatskomu imenu *Ivan*), *Leka* (*Aleksandar*) ili *Pal* (*Pavao*), a koja su, budući da je riječ o graničnome slavensko-albanskom području, nosili i Slaveni (dakako, i Hrvati među njima), pa je 1485. zapisan *Gjergj Radojev*. U Baru se albanska imena pojavljuju od XIV. stoljeća, ali im je udio bio zanemariv do osmanlijskoga zaposjednuća grada 1571. U XVII. stoljeću u Baru je udio albanskih imena iznosio 8,49 % (Marković 2014: 837).

Grci su se kao trgovci doseljavali u Kotor iz južne Italije (Čulić 1996: 90), a u srednjovjekovnome su imenskom fondu zabilježena osobna imena *Kalođurđ* (lijepi Juraj) te rodno ime i prezime *Kaliman* (zabilježeno od Kotora do Ulcinja) grčkoga postanja (Marković 2014: 613, 614), koje se odrazilo i u toponimiji (naselje *Kaliman* kod Ulcinja i predio *Kalimanj* u Tivtu).

Na Andreacijevu je natpisu razvidno da je u Kotoru već u IX. stoljeću zabilježena dvočlana antroponimijska formula (*Andreaci Saracenis*), a pridjevci se, nadimci i rodna imena od XII. stoljeća prometu u prezimena, što je najrazvidnije u antroponimijskoj formuli vlasteoskih rodova koja se sve više ustaljuje. Ujedno se naziru obrisi prezimena među pukom zbog sve postojanijih patronima (čiji zapis varira, primjerice, *Milos*, *Milosceuich* i *d'Milos*, ali sadržava isti etimon) i etničkih imena (npr. Šestan). U Boki kotorskoj i barskome kraju u XIV. i XV. stoljeću, upravo u razdoblju kad je i u glavnim gradskim središtima Kotoru i Baru prevladao slavenski (hrvatski) etnički sloj, potvrđena su prezimena *Andrić*, *Bečić*, *Božinović*, *Brajković*, *Dabinović*, *Debelja*, *Deko(je)vić*, *Marić*, *Maro(je)vić*, *Matijević*, *Matković*, *Milošević*, *Nikolić*, *Radošević*, *Stjepčević*, *Šestan*, *Vukotić* i mnoga druga, koja su nedvojbenoga slavenskog (hrvatskog) jezičnog postanja te čiji nositelji i danas napučuju priobalne krajeve Crne Gore. Prezimena iz barskoga kraja *Đorga*/*Jorga*, *Hrvatić* (danas *Hrvatin*), *Lukić*, *Lukšić*, *Vicković* i *Zanković* te možda *Ćetković* (zabilježeno je prezime *Floris*), koja se u Baru i okolici spominju u vrelima s kraja XVI. i početka XVII. stoljeća (usp. Marković 2014: 711–721), nadživjela su (uz prezime *Debelja* potvrđeno od 1339.; Marković 2014: 534) osmanlijska osvajanja i progone te promjenu narodnosnoga i vjerskoga sastava te su se održala do danas.

Osmanlijska su osvajanja, uz promjenu narodnosnoga i vjerskoga sastava stanovništva, prouzročila i promjene u antroponimiji. Manjak su povijesnih dokumenata i matičnih knjiga u razdoblju nakon pada Bara pod Osmanlije Savo Mar-

[32] Tragovi se albanskih doseoba nahode i u toponimiji bokeljskoga zaleđa, primjerice u ojkonimu Šinđon (sveti Ivan) kod Cetinja. Ujedno je osobno ime *Đon* zabilježeno u bokeljskim matičnim knjigama u XVII. i XVIII. stoljeću (Čulić 1996: 193).

ković, Lovorka Čoralić i drugi povjesničari premostili građom o barskim doseljenicima poglavito u okolici Zadra i Istri, ali i u Mletcima i drugdje po Italiji. U Šestanima je posebno zanimljivo pratiti razvoj osobnoimenskoga fonda. Neposredno nakon pada pod osmanlijsku vlast u Šestanima su prevladavala slavenska narodna imena (Dabović 2006: 56–58)[33], u XIX. stoljeću znatno je porastao udio albanskih imena (Jovović 2011: 306), a danas se čak i antroponimijska formula nerijetko piše na dvama jezicima[34]. U notarskim su spisima te u prvim defterima zapisana prva šestanska rodna imena i prezimena, među kojima izdvajam prezime *Vučedabić* (< *Vuko Dabov*) jer je isti tvorbeni obrazac zabilježen nakon što su se u Barskoj nadbiskupiji sredinom XVIII. stoljeća počele voditi matične knjige.

Hrvatska su prezimena u Crnoj Gori najstarija prezimena u toj državi. Postupak poprezimenjavanja u Kotoru i Baru otpočeo je već koncem XII. stoljeća te je u XV. stoljeću obuhvatio sve društvene slojeve. Službeni je postupak poprezimenjavanja u sjeverozapadnome dijelu Boke kotorske i Šestanima, koji je otpočet u notarskim knjigama, prekinut na prijelazu iz XV. u XVI. stoljeće osmanlijskim osvajanjima (Osmanlije su u svojim popisima bilježile samo osobno ime i osobno ime oca popisane osobe), a u Baru s užom okolicom i Spiču nakon pada tih krajeva 1571. pod osmanlijsku vlast. Da su se zahvaljujući utjecaju Katoličke Crkve prezimena u neslužbenoj osobnoj uporabi ipak održala čak i u Šestanima, koji su prvi potpali pod osmanlijsku vlast, vidljivo je nakon uvođenja matičnih knjiga u kojima su razvidni isti tvorbeni obrasci koji su bili u uporabi tristotinjak godina prije (usp. povijesno prezime *Vučedabić* iz XV. stoljeća, koje postoji i danas, te suvremena *Marstijepović* i *Marvučić*). Kad je riječ o prezimenima pripadnika drugih južnoslavenskih naroda, stanje je slično onomu na širemu dubrovačkom području. Naime, kotorski se i barski utjecaj protegnuo na većinski pravoslavna područja poput Grblja i Mrkojevića kao što se dubrovački utjecaj u Hercegovini djelomično protegnuo i na pravoslavno stanovništvo. Izvan područja dubrovačkoga i bokeljsko-barskoga utjecaja postupak poprezimenjavanja u Srba i Crnogoraca otpočeo je znatno poslije. To potvrđuju *Dečanske hrisovulje* iz XIV. stoljeća, u ko-

[33] U defteru su iz 1485. u Šestanima zapisana i neka prezimena, primjerice *Đorđović*, *Grgović*, *Hercegović* i *Ribar*. Od narodnih imena navode se muška *Bogo*, *Bojin*, *Bojko*, *Branko*, *Dabiživ*, *Dabo*, *Dabovan*, *Dapko*, *Dobrko*, *Dragić*, *Grubač*, *Miljo*, *Novak*, *Radašin*, *Radič*, *Rajko*, *Stajko*, *Stoja*, *Vuk* i *Vukašin* te žensko ime *Vojica*, a od kršćanskih *Dimitrije*, *Đura*, *Đuras*, *Đurko*, *Đuro*, *Ivan*, *Lako*, *Lazar*, *Marko*, *Maro*, *Maroje*, *Melko*, *Nikče*, *Niko*, *Nikša*, *Pejan*, *Stepa* i *Stepan*. Narodna imena (*Bogo*, *Boroje*, *Glumina*, *Gradoje*, *Mladen*, *Radoje*, *Stojan*, *Trebač* i *Vukac*), temeljna i izvedena kršćanska imena (*Andrija*, *Barac*, *Damjan*, *Marin*, *Marko*, *Martin*, *Nikola* i *Stepan*) te prezimena (*Kostić*) u istome defteru nalazimo i u današnjoj Albaniji zapadno od Skadra, a koja su 1485. pripadala Nahiji Brda Šestani (Vukčević 2001). Među narodnim imenima najčešće su inačice osobnoga imena *Dabiživ* te osobna imena koja sadržavaju antroponimske osnove *Rad-* i *Vuk-*. Među kršćanskim imenima najčešće su inačice osobnih imena *Đurađ*, *Marin*, *Nikola* i *Stepan* (usp. *Stjepan*).

[34] Primjerice, *Đoko Dabović* i *Gjokë Dabaj*.

jima su popisana isključivo osobna imena, a Dragana Novakov (2017: 11) navodi kako su u *Pomeniku manastira Krušedola* iz XVI. stoljeća, sastavljenu u istočnome Srijemu, razmjerno rijetki čak i patronimi, iz čega proizlazi da je većina srijemskih Srba u tome razdoblju nosila isključivo osobna imena. U crnogorskome su, pak, zaleđu uščuvana imena bratstava i rodna imena, ali se prezimena u pravome smislu riječi (kao stalna, nepromjenjiva i nasljedna kategorija) pojavljuju tek u drugoj polovici XIX. stoljeća. Poprilično različit razvoj crnogorske i srpske antroponimijske formule u odnosu na hrvatsku upućuje na oprez kad se suvremena crnogorska ili srpska prezimena stara oko 150 godina uspoređuju s hrvatskim bokeljskim i barskim prezimenima, od kojih su pojedina stara više od pola tisućljeća. Suvremena su bliskozvučna i istozvučna prezimena odrazom zajedničke imenoslovne baštine, koja počesto povezuje sve Slavene.

Na koncu valja napomenuti kako su među bokeljskim Hrvatima i danas u uporabi obiteljski nadimci[35] slično kao na većini hrvatskih otoka.

5. Prezimena Hrvata u Crnoj Gori

Radom je obuhvaćeno 310 prezimena, od kojih su 194 (62,58 %) nastala od osobnih imena, 66 (21,29 %) ih je nadimačkoga postanja, 33 (10,65 %) potječe od naziva zanimanja, 13 (4,19 %) upućuje na podrijetlo prvotnih nositelja, a četirima nisam odredio postanje.

5.1. Prezimena nastala od osobnih imena

Kršćanskim je imenima motivirano 120 prezimena (tj. 61,86 % od svih prezimena nastalih od osobnih imena). Od kršćanskih se imena u prezimenima najčešće odrazilo osobno ime *Petar* sa svojim inačicama: *Pȅān* (usp. *Pejan* < *Pejo* < *Petar*), *Perâjković* (< **Perajko*[36] < *Pero* < *Petar*), *Perȁnović* (< **Peran* < *Pero* < *Petar*), *Pȅrazić* (< **Peraz* < *Pero* < *Petar*), *Pȅrić* (< *Pero* < *Petar*), *Pȅrkolić* (< **Perkola* < *Perko* < *Pero* < *Petar*), *Pérković* (< *Perko* < *Pero* < *Petar*), *Pêrović* (< *Pero* < *Petar*), *Perȍjević* (< *Peroje* < **Pero* < *Petar*), *Perušȉna*[37] (< **Perušina* < **Peruša* < *Pero*

[35] Primjerice, obiteljski su nadimci Vuksanovića *Antomâto*, *Bȁk*, *Bêlo*, *Bȕha*, *Đurȉna*, *Kȍkot*, *Korнȅta*, *Kȍza*, *Kušubȅlo*, *Kvȅšto*, *Rȕs*, *Tajfȕn*, *Tamburȉn* i *Zdȍla*.

[36] Zvjezdicom su označena osobna imena (temeljna, pokraćena i izvedena) koja nisu potvrđena u mjesnim povijesnim vrelima do konca XV. stoljeća. Temeljna su kršćanska imena uglavnom potvrđena u latinskome zapisu, a narodna katkad latinizirana sufiksom *-us* ili romanizirana sufiksom *-o*. Kod prezimena se tvorenih od pokraćenih i izvedenih inačica narodnih imena navodi potvrđeni lik pokraćene inačice imena (npr. *Dobre*) te potvrđeni temeljni lik narodnoga imena (npr. *Vuk*) ili sva zabilježena složena imena od kojih su pokraćena i izvedena imena mogla nastati (npr. *Bratoljub*/*Bratomir*/*Bratoslav*/*Bratumil*).

[37] Zabilježen je i apelativ *perušina* ‘pokrivač ispunjen perjem’.

< *Petar*), *Pȅtkić* (< **Petko*[38] < *Petar*), *Pȅtković* (< **Petko* < *Petar*), *Petrȉčević* (**Petrič*[39] < *Petar*) i *Pȅtrović*/*Pêtrović*/*Petrȍvić*[40] (< *Petar*). U prezimenskome su fondu najraznolikiji odrazi kršćanskoga imena *Ivan*[41], koji mogu potjecati od temeljnoga lika *Ivan* i njegovih inačica (*Ivânković* < *Ivanko* < *Ivan*, *Ivȁnović* < *Ivan*, *Ìveljić* < **Ivelja* < **Ivo* < *Ivan*, *Îvović*/*Ivȍvić*[42] < **Ivo* < *Ivan*), lika *Jan* (< grč. *Ἰαννις*) i njegovih inačica (*Jânković* < *Janko* < *Jan*, *Janȍšević* < **Janoš* < *Jan*, *Jânović* < *Jan*), pokraćenoga lika osobnoga imena *Jovan*[43] (*Jovȍvić* < *Jovo* < *Jovan*) te odraza osobnoga imena *Zan* dalmatoromanskoga postanja (*Zânki* < *Zan*, *Zânović* < *Zan* i *Zânković* < **Zanko* < *Zan*). U prezimenima tvorenim inačicama kršćanskoga imena *Juraj* uglavnom su se odrazile inačice osobnoga imena *Đurađ*[44] (*Đurȁn* < *Đuran* < *Đure*/**Đuro* < **Đurađ*, *Đûrđić* < *Đurđe* < **Đurađ*, *Đȕričić* < *Đurica* < *Đure*/**Đuro* < **Đurađ*, *Đȕrić* < *Đure*/*Đuro* < **Đurađ*) neovisno o slovopisu (usp. *Djurović*, *Đurović* i *Gjurović* za prezime *Đȕrović* < *Đuro* < *Đurađ*). Ujedno su se u prezimenskome fondu okamenile inačica osobnoga imena *Juraj* dalmatoromanskoga postanja *Žuro* (prezime *Žúrić* < *Žuro* < *Juraj*) i vlaška inačica *Jorga* (usp. rum. *Jorga*; prezime *Đôrga*/*Jôrga*). Prezimena *Lùketić* (< *Luketa* < *Luka*), *Lùkić* (< *Luka*), *Lukȉnović* (< *Lukin* < *Luko*), *Lûković* (< *Luka*) i *Lùkšić* (< *Lukša* < *Luka*) potječu od različitih inačica kršćanskoga imena *Luka*, a od različitih inačica kršćanskoga imena *Marin* prezimena *Marȁsović* (< **Maras*[45] < *Maro* < *Marin*), *Mârović*/*Mȁrović*[46] (< *Maroje*[47] < *Maro* < *Marin*), *Marȉnić* te *Marȉnović*/*Mȁrinović*[48] (< *Marin*). U prezimenima su se još razmjerno često odrazila kršćanska imena *Aleksandar* (*Alȅksić* < **Aleksa*[49] < *Aleksandar*, *Lȅkić* < **Leka*[50] < alb. *Leka* '*Aleksandar*' i *Sánković* < **Sanko* < *Aleksandar*), *France-*

[38] Osobno je ime *Petko* zabilježeno u matičnim knjigama od XVII. stoljeća (Čulić 1996: 202).

[39] Zabilježeno je u XIV. stoljeću osobno ime *Petriča* (*Petricca*; Meyer 1981: 204).

[40] Prezime se naglašava *Pȅtrović* u Škaljarima i Kotoru, *Pêtrović* u Kavču, a *Petrȍvić* u Krašićima.

[41] O različitim inačicama kršćanskoga imena *Ivan* vidjeti u Vidović (2009).

[42] Bokelji prezime izgovaraju *Îvović*, a Zupčani (Bar) *Ivȍvić*.

[43] Među katolicima u priobalnim krajevima Crne Gore nije bilo nositelja toga osobnog imena.

[44] Od uvođenja matičnih knjiga lik je *Juraj* sa svojim inačicama vrlo rijetko potvrđen iako su u srednjovjekovlju u Kotoru (Čulić 1996: 193) zapisana osobna imena *Jura*, *Jurko* (*Jurcus*), *Jurica* (*Jurica*/*Juriça*), *Jurina* i *Jurša* (*Jurša*), a osobno je ime *Jurica* (*Juriça)* 1427. nosio i jedan kovač iz Bara (usmeno mi je priopćio Savo Marković). Opširnije o odrazima kršćanskoga imena *Juraj* vidjeti u Vidović (2007).

[45] U Boki kotorskoj zabilježeno je osobno ime *Marasa* (Mayer 1951: 85).

[46] U barskome se kraju razlikuje hrvatski izgovor *Mȁrović* od crnogorskoga *Marȍvić*. Bokelji prezime izgovaraju *Mârović*.

[47] Prvi je zapisan lik *Marojević*.

[48] Bokeljski Hrvati prezime izgovaraju *Marȉnović*, a barski (Zupci) *Mȁrinović*.

[49] Osobno je ime potvrđeno u matičnim knjigama od XVII. stoljeća (Čulić 1996: 187).

[50] Osobno je ime potvrđeno u matičnim knjigama od XVIII. stoljeća (Jovović 2011: 306).

sko/*Frano* (od različitih odraza talijanskoga imena *Francesco* nastala su prezimena *Francȅsković*, *Francȅšković*, *Franče̋šković*, *Franc̏isković* i *Franč̏išković*, a od lika *Frano* i njegovih inačica prezimena *Fran̏ićević* < *Franić* < *Frano* te *Frânović* < *Frano*), *Grgur* (*Grgȕrević* i *Grgȕrović* < *Grgur*, *Grgȕrica* < **Grgurica* < *Grgur* i *Gr̋žetić* < **Grže* < *Grgur*), *Matej*/*Matija* (*Mat̏ijević* < *Matej*/*Matija*, *Mȁtković* < **Matko* < *Mato* < *Matej*/*Matija* i *Mâtović* < *Mato* < *Matej*/*Matija*), *Nikola* (*N̏ikić* < *Niko* < *Nikola*, *Nikolȅtić* < **Nikoleta* < *Nikola*, *Nikȍlić* < *Nikola* i *Kôjović* < **Kojo* < *Nikola*), *Stjepan* (*St̏ipanić* < *Stipan* ‘Stjepan’, *Stjȅpčević* < **Stjepče* < *Stjepo* < *Stjepan* i *Šćȅpčević* < *Šćepče* < *Šćepan* ‘Stjepan’), *Tripun* (*Tȑipičić* < *Tripica* < *Tripe*/*Tripo* < *Tripun*, *Tȑipković* < *Tripko* < *Tripe*/*Tripo* < *Tripun* i *Trîpović*/*Tȑipović*[51] < *Tripe*/*Tripo* < *Tripun*) i *Viktor*/*Vincent*[52] (*V̏icković* < *Vicko* < *Vice* < *Viktor*/*Vincent*, *Vîčević* < *Vice* < *Viktor*/*Vincent*, *Vîčević*, *V̏isković* < *Vicko* < *Vice* < *Viktor*/*Vincent*). Kršćanskim su imenima motivirana i prezimena *Âbović* (< **Abo* < *Abram* ‘Abraham’), *Ȁndrić* (< *Andrija*), *Ântović* (< *Anto* < *Antun*), *Antun̏ićević* (< **Antunić* < *Antun*), *Bârlović* (< **Barle* < *Bartol* < *Bartolomej*), *Basȍrović* (< *Basora* < *Baso* < *Bazilije*), *Brn̏ičević* (< **Brnič* < *Brne* < **Bernard*), *Brônza* (< **Bronza* < **Ambrozije*[53]), *Damjȁnović* (< *Damjan*), *Dȕmezić* (< **Dumeza*[54] < *Dumo* < *Dujam*), *Fil̏ipović* (< *Filip*), *Gasparîni*, *Gašparîn* i *Gašparîni* (< *Gašpar*), *Grȁcija* (< *Gracija*[55]), *Ȉlić* (< **Ilija*) i *Il̏ičković* (< **Iličko* < *Ilija*), *Jȁkonja* (< *Jakonja* < *Jake* < *Jakov*), *Jánjić* (< *Janje* ‘Agneza’), *Jérković* (< **Jerko* < *Jero* < *Jeronim*), *Kîrović* (< **Kiro* < **Kirin*), *Krîlović* (< *Krile* < *Kristofor*), *Kȑstović* (< *Krsto* < *Kristofor*), *Lazârі* (< *Lazar*), *Mándić*[56] (< *Mande* < *Mandaljena* ‘Magdalena’), *Márić* (< *Mare* < *Marija*), *Markȍč* (< *Markoč* < *Marko*), *Mârković* (< *Marko*), *Mart̏inović* (< *Martin*), *Mijáljević* (< *Mialj* ‘Mihalj’ < *Mihael*), *Mîković* (< *Miko* < *Mihael*), *M̏itrović* (< *Mitar* < *Dimitrije*), *Pálić* (< alb. *Pal* ‘Pavao’), *Pâsković* (< *Paske* < *Paskval*), *Pâvlović* (< *Pavao*), *Rafaȅli* (< *Rafael*), *Rafa̋ilović* (< *Rafail*), *Tâlić* (< *Tale* < *Tadija*) te *Vîda* (< *Vid*) i *Vîtić* (< tal. *Vito* ‘Vid’). Prezime bi se *Tonsȁti*[57] moglo dovesti u vezu ili s osobnim imenom *Toni* (< *Antonio* ‘Antun’) ili *Toma*. Inačicom je češkoga imena *Jakub* nastalo prezime *Kȕbiček* (< *Kubík*). U ovoj su se skupini prezimena odrazila osobna imena zajedničkih sve-

[51] Bokeljski Hrvati prezime izgovaraju *Trîpović*, a barski *Tȑipović*.

[52] Iako su u Dubrovniku odrazi kršćanskoga imena *Vincentius* bili razmjerno rijetki, još je 1330. potvrđeno osobno ime *Vinko* (Vekarić 2018: 96).

[53] U Boki kotorskoj zabilježeno je osobno ime *Ambrosinus* (Mayer 1951: 29).

[54] Sufiks je *-eza* osobito često potvrđen na području slavensko-albanskoga doticaja. U Šestanima je tako 1485. zabilježeno osobno ime *Nikeza*, a u Mrkojevićima *Buleza*, *Iveza*, *Lekeza*, *Maleza* i *Virageza*.

[55] Muško se ime Gracija (Čulić 1996: 145) počelo češće nadijevati u XVIII. stoljeću kad se počelo širiti štovanje blaženoga Gracije iz Mula (1438. – 1508.).

[56] Srpsko se istopisno prezime izgovara *Mȁndić*.

[57] Stariji je prezimenski lik *Tonsa*.

taca kršćanskoga Istoka i Zapada (katkad se istočni i zapadni utjecaj prepleće, primjerice u prezimenima *Ivović* i *Jovović* te *Rafaeli* i *Rafailović*) te osobna imena koja pripadaju isključivo kršćanskomu Zapadu (primjerice, izvedeni i pokraćeni likovi osobnih imena *Antun* i *Frano*, koja se povezuju s djelovanjem franjevačkoga reda, te osobno ime mjesnoga blaženika – *Gracija*).

Narodnim je imenima motivirano 59 prezimena (tj. 30,41 % od svih prezimena motiviranih osobnim imenima). Prezimena motivirana narodnim imenima najčešće sadržavaju antroponimske osnove *Vuk-* i *Rad-*. Različitim su inačicama narodnoga imena *Vuk* tvorena prezimena *Vȕčẽtić* (< *Vučeta* < *Vuko* < *Vuk*), *Vučïnović* (< *Vučin* < *Vuko* < *Vuk*), *Vukȁsović* (< **Vukas* < *Vuko* < *Vuk*), *Vukötić* (< *Vukota* < *Vuko* < *Vuk*), *Vûković* (< *Vuko*/*Vuk*), *Vuksȁnović*[58] (< **Vuksan* < **Vukso* < *Vuko* < *Vuk*), *Vûlević* i *Vûlović* (< **Vule*/**Vulo* < *Vuk*) te *Vulïćević* (< **Vulić* < **Vule*/**Vulo* < *Vuk*). Toj skupini vjerojatno treba pridružiti prezimena *Ûcović* (< **Vucović*) i *Usȁnović* (vjerojatno od *Vuksanović*; usp. prezime *Usančić* < *Vuksančić* i *Ujević* < *Vujević*). Romanizacijom su složenoga osobnog imena *Radimir* nastala prezimena *Rȁdimir* i njegova poromanjena inačica *Radimîri*. Od izvedenih su i pokraćenih inačica toga i srodnih narodnih imena nastala prezimena *Radonïčić* (< **Radonica* < *Radon* < *Rade*/*Rado* < *Radidrag*/*Radidrug*/*Radislav*/*Radmuž*/*Radogost*/*Radomil*/*Radomir*/*Radoslav*/*Radovan*), *Radȍšević* (< *Radoš* < *Rade*/*Rado* < *Radidrag*/*Radidrug*/*Radislav*/*Radmuž*/*Radogost*/*Radomil*/*Radomir*/*Radoslav*/*Radovan*), *Râdović* (< **Rado* < *Radidrag*/*Radidrug*/*Radislav*/*Radmuž*/*Radogost*/*Radomil*/*Radomir*/*Radoslav*/*Radovan*), *Raïčković* (< **Raičko* < **Rajo* < *Radidrag*/*Radidrug*/*Radislav*/*Radmuž*/*Radogost*/*Radomil*/*Radomir*/*Radoslav*/*Radovan*) i *Râjčević* (< *Rajko* < **Rajo* < *Radidrag*/*Radidrug*/*Radislav*/*Radmuž*/*Radogost*/*Radomil*/*Radomir*/*Radoslav*/*Radovan*). Obilno su potvrđena i prezimena tvorena od antroponimskih osnova *Brat-*, *Dobr-* i *Mil-*. U XIV. i XV. stoljeću potvrđena su složena imena *Bratoljub*, *Bratomir*, *Bratoslav* i *Bratumil* od kojih su mogla nastati prezimena: *Brajȁnović* (< **Brajan* < **Brajo* < *Bratoljub*/*Bratomir*/*Bratoslav*/*Bratumil*), *Brajïnović* (< **Brajin* < **Brajo Bratoljub*/*Bratomir*/*Bratoslav*/*Bratumil*), *Brâjković* (< *Brajko* < *Brajo* < *Bratoljub*/*Bratomir*/*Bratoslav*/*Bratumil*) i *Brȁtica* (< *Bratica* < **Brato* < *Bratoljub*/*Bratomir*/*Bratoslav*/*Bratumil*). Od različitih su inačica narodnih imena *Dobročin*, *Dobromir* i *Dobrovoj* nastala prezimena *Dobrïčević* (< **Dobrič* < *Dobre* < *Dobročin*/*Dobromir*/*Dobrovoj*), *Dobrïlović* (< **Dobrilo* < *Dobre* < *Dobročin*/*Dobromir*/*Dobrovoj*) i *Dobrïnović* (< **Dobrin* < *Dobre* < *Dobročin*/*Dobromir*/*Dobrovoj*). U prezimenima su se Hrvata u Crnoj Gori ujedno odrazila osobna imena *Mildrag*, *Mildrug*, *Milirad* i *Milovan*: *Mïlina* (< *Milina* < *Mile*/*Milo* < *Mildrag*/*Mildrug*/*Milorad*/*Milovan*), *Milïnović* (< *Milin* < *Mile*/*Milo* < *Mildrag*/*Mildrug*/*Milorad*/*Milovan*), *Mîlović* (< *Milo* < *Mildrag*/*Mildrug*/*Milorad*/*Milovan*) i *Milȍšević* (< *Miloš*

[58] Crnogorski lik prezimena glasi *Vȕksanović*, a srpski *Vuksánović*.

< *Mile*/*Milo* < *Mildrag*/*Mildrug*/*Milorad*/*Milovan*). Inačice su se narodnih imena *Bogdan* i *Bogomil* odrazile u prezimenima *Bȍšković* (< **Boško* < **Božo* < *Bogdan*/*Bogomil*), *Božȉnović* (< **Božin* < **Božo* < *Bogdan*/*Bogomil*) i *Bôžović* (< **Božo* < *Bogdan*/*Bogomil*), a zaštitnoga imena *Dabiživ* u prezimenima *Dabȉnović* (< **Dabin* < **Dabo* < *Dabiživ*), *Dabȍvić* (< **Dabo* < *Dabiživ*) i *Dȁpčević* (< **Dapko* < **Dabo* < *Dabiživ*). U srednjovjekovnome su osobnoimenskom fondu Hrvata u Crnoj Gori potvrđena i osobna imena *Dragimil*/*Dragorad*/*Dragoslav*, čije su se inačice odrazile u prezimenima *Dragíčević* (< **Dragič* < *Drago* < *Dragimil*/*Dragorad*/*Dragoslav*), *Drâgo* (< *Drago* < *Dragimil*/*Dragorad*/*Dragoslav*) i *Dràgūn* (< **Dragun* < *Drago* < *Dragimil*/*Dragorad*/*Dragoslav*). Od osobnih imena *Stanimir* i *Stanislav* nastala su prezimena *Stànišić* (< *Staniša* < *Stanimir*/*Stanislav*) i *Stânković* (< *Stanko* < *Stanimir*/*Stanislav*), a od ženskoga *Stanica* (< *Stanica* < *Stana* < *Stanislava*) *Stàničić*. Ujedno su narodnim imenima tvorena prezimena *Balislâvi*/*Balislávić* (< **Balislav*), *Búbić* (< **Bubo* < *Budimir*/*Budirad*/*Budislav*), *Čȕčić* (< *Čuč*; Arj 2: 83), *Dȅković* (< *Deko* < *Desimir*/*Desislav*), *Nȅnadić* (< *Nenada*), *Nȍvāk* (< *Novak*), *Obràdović* (< *Obrad*), *Prôdić* (< *Prode* < *Prodan*), *Rúžić* (< **Ruža*), *Smilȍjević* (< **Smiloje* < **Smiljan*), *Sȓdoč* (< **Srdo* < **Srdan*), *Stôjšić* (< *Stojša* < *Stoja*) i *Vélić* (< *Vele* < *Velimir*).

Usporedno su potvrđena prezimena *Flôrio* (Boka kotorska) i *Ćȅtković* (Zupci), izvedena od semantički srodnih imena *Florijan* i *Cvjetko*, prezime se *Belȁn* može izvoditi od narodnoga imena *Bela* < *B(j)eloslava* i talijanskoga imena *Bella*, a *Bȅčić* od narodnoga imena *Berislav* ili kršćanskoga *Benedikt*. Prezime se *Mȉšetić* može izvoditi od kršćanskoga imena *Mihael*/*Mihovil* ili narodnih *Mildrag*, *Mildrug*, *Milirad* i *Milovan*. Osobno je ime *Medvjed* sa svojim inačicama (*Medojica*, *Medoje* i *Medoš*), od kojih su nastala prezimena *Mȅdīn* (< **Medin* < **Medo* < *Medvjed*) i *Mêdović*/*Mȅdović*[59] (< **Medo* < *Medvjed*), usporedivo s osobnim imenom *Orsat* (zabilježene su inačice *Orsajcije*, *Orsajko*, *Orse*, *Orselio* i *Orso*), a osobno ime *Ognjen* (usp. prezime *Ognjénović*) nastalo je prevođenjem od *Ignacije* (Čilaš Šimpraga, Ivšić Majić i Vidović 2018: 229). Prezimena *Tȍmičić* (< *Tomica* < *Toma*) i *Tȍmić* (< *Toma*) uputnije je izvoditi od kršćanskoga imena *Toma* nego od narodnoga *Tomislav*.

Stranim je imenima motivirano 6 prezimena (tj. 1,94 % prezimena motiviranih osobnim imenima). Prema grčkome pridjevu *kalós* u značenju ‘lijep’ (usp. *Kalođurađ* ‘lijepi Juraj’, *Kalojan* ‘lijepi Ivan’) moglo je nastati prezime *Kȁlica* (< *Kale*). Prezime *Paladȉn* nastalo je od osobnoga imena jednoga junaka karolinških spjevova, a prezime je *Pasȉnović* moglo nastati od romanskoga imena *Pasina* poglavito uzmemo li u obzir da je tako zapisano i rodno ime kotorske vlastele *Pasi* (Jireček 1962: 314). U barskome su se zaleđu odrazila i prezimena tvorena od muslimanskih imena kao što su *Demȉrović* (< *Demir* ‘željezni’; usp. hrvatsko narodno

[59] Bokeljski Hrvati prezime izgovaraju *Mêdović*, a barski (Spič) *Mȅdović*.

ime Gvozden), *Kûrtović* (< *Kurt* ‘Vuk’) i *Delimûjović* (< *Delimujo* ‘kršni Mujo’) te hibridno prezime tursko-hrvatskoga postanja *Uzunvûković* (‘visoki Vuk’).

U Šestanima su prezimena nastajala pokraćivanjem antoponimijske formule, koja se sastojala od osobnoga imena i pridjeva tvorena od očeva imena (*Đurpêrović* od *Đuro Perov*, *Marstijêpović* od *Marko Stijepov*, *Marđȍkić* od *Marko Đokov*, *Đokvȕčić* od *Đoko Vukov*, *Marvȕčić* od *Marko Vukov*, *Palvûlević* od *Paľ*[60] *Vulov*). Ujedno je do najnovijih vremena u Zupcima očuvan način imenovanja u kojemu se iznose osobna imena predaka, primjerice *Marko Ilija Marka Ilije Iva Đurova Ivov* (za Marka Vukotića)[61], koji se održao do danas.

5.2. Nadimačka prezimena

Nadimačkoga su postanja prezimena u kojima se odražava vanjština prvotnih nositelja: *Brkȁn* i *Brkȁnović* (< *brkan* ‘brkata osoba’), *Bȕrić* i *Bȕrović* (< usp. *burav* ‘nizak i trbušast’; Arj 1: 739) i *Lȁsić* (< *lase* ‘osoba sa sijedim pramenovima’), *Dȅbelja* (< *debeo*), *Gnjȇč* (usp. *gnjačak* ‘dobro uhranjeno, debelo dijete’; Arj 5: 580), *Grȍmanić* (< *groman* ‘gromak’; RSKNJ 3: 672), *Mŕković* (< *mrk* ‘tamnoput’), *Oparȅnović* (< *oparen* ‘opečen’), *Perčȉn* (< *perčin* ‘pletenica’ < tur. *perçem*), *Uzȕnović* (< tur. *uzun* ‘visok’) i *Vizîn* (< tal. *visino* ‘ljepotan’). Tjelesne su mane uvjetovale nastanak prezimena *Čûle* i *Čúlić* (usp. *čulav* ‘koji je bez jednoga uha’), *Gŕbac* (< *grba*), *Rȍnčević* (< *hrom*) i *Smodlȁka* (< **Osmodlaka*; Šimunović 2006: 153). Nepoželjne su navade poput svadljivosti i sklonosti neiznošenju istine razvidne iz prezimena *Đenđínović*[62] (usp. tal. *gingillone* ‘lijenčina, danguba’), *Gvérović* (< *gvera* ‘rat, svađa’ < tal. *guerra*), *Tȁfra* (< *tafra* ‘verbalni napad’ < tur. *tafra*) i *Zapȕtović* (< *zaputiti* ‘zamrsiti, lagati’; Bego-Urban 2010: 407), a poželjne iz prezimena *Kȍkolja* i *Kȍkoljić* (usp. *kokolo* ‘mezimac’). Nazivi su se dijelova tijela odrazili u prezimenima *Čȅlić* (< *čelo*), *Glavȁnović* (< *glava*) i *Nȍgić* (< *noga*), a rodbinski nazivi u prezimenima *Bȁbić* (< *baba*), *Đêdović* (< *đed* ‘djed’) te *Bȍtrić* (< *botra* ‘kuma’; Arj 2: 564). Prezimena su *Àkrap* (< *akrap* ‘škorpion’ < tur. *akrep*), *Bȕtorac* (< *butor*[63] ‘morski pas’; RSKNJ 2: 317), *Čakȁlović* < (*čakao*/*čakal* ‘čagalj’; Arj 1: 882), *Čȉžek* (< *čižek* ‘čižak, vrsta zebe’), *Čôrko* (< *čorka* ‘šojka’), *Glavȍč* (< *glavoč* ‘vrsta ribe’), *Gȍlub* (< *golub*), *Gȕdelj* (< *gudelj* ‘gundevalj, hrušt’), *Kôsović* (< *kos*), *Kȕnić* (< *kuna*), *Rógić* (< *rog*) i *Sájčević* (< *sajko* ‘konj žućkastosive boje’; Arj 14: 511) te *Bȉza* i *Bȉzović* (< *bidzin* ‘pas’; Arj 1: 375)

[60] Usp. alb. *Pali* ‘Pavao’.

[61] Brojni su primjeri zabilježeni u časopisu *Zupci Times* (primjerice, *Martina Frana Anta Petrova Ćetković*, *Mladen Draga Nika Androva Đurović*, *Katarina Ljuba Petra Nika Paše Ivović*, *Oliver Nika Andrina Šćepanova Ivović* itd.). Slična je pojava zabilježena i u Klisu (primjerice, *Špiro Stipin Špira Stipina Pleština*). Na usmenome podatku za Klis zahvaljujem Ivani Kurtović Budja.

[62] Zapisani su i prezimenski likovi *Đinđin* i *Đinđinović*.

[63] Potvrda u rječniku potječe iz Boke kotorske.

nastala od naziva za životinje i dijelove životinjskoga tijela, a biljnim su nazivima motivirana prezimena *Fâžo* (< *fažol* ‘grah’), *Mošk̈ov* (< *mošk̈ov*[64] ‘graholika, *Lathyrus ochrus*’; Arj 7: 22), *Râste* (< **Hraste* < *hrast*) i *Sälatić* (< *salata*). Nazivi su se mitoloških i nadnaravnih bića odrazili u prezimenima *Bäūk* (< *bauk* ‘prikaza, sablast’), *Šestokrîlović* (šest krila nose serafini) i *Zmäjević* (< *zmaj*), a prehrambenih proizvoda u prezimenima *Kèlava* (< *kelava* ‘slani ovčji sir u mješini’; Nosić 1998: 205), *Škanâta* (< *škanata* ‘dvopek’; usp. *škanjata* u Blatu na Korčuli; Milat Panža 205: 420) i *Žm̈irić* (< *žmire* ‘čvarci’; Arj 23: 464), predmeta iz kućanstva i svakodnevne uporabe u prezimenima *Biláfer* (< *bilav* ‘bilan, pojas koji veže konjsku uzdu za prsa konja, tako da konj ne može suviše dizati glavu i propinjati se’ < tur. *bilan*; Škaljić 1966: 142), *Bötica* (< *bota* ‘bočica, bačvica’; RSKNJ 2: 79), *Čïzmaj* (< *čizma*), *Pinjätić* (< *pinjata* ‘vrsta posude’ < mlet. *pegnata*; Boerio 1862: 509) i *Vreteńičić* (< *vreteno*), a naziva vjetra u prezimenu *Garbîn* (< *garbin* ‘vrsta jugozapadnoga vjetra’). U nadimačkim se prezimenima ujedno zrcali društveni položaj prvotnih nositelja (*Bèskuća* < *beskuća* ‘beskućnik’, *Palängić* < *palanga*/*palanka* ‘gradić ili utvrda u provinciji’; Arj 9: 583), možda i *Tẽskera* < *teskera* ‘dokument, isprava’ < tur. *tezkere*), utjecaj na okolinu (*Ogùrlić* < *ogurlija* ‘srećonoša’; RSKNJ 16: 673) i mjesto stanovanja (*Blïzikuća*). Nadimačkoga je postanja prezime *Cîko*, koje se može povezati ili s pridjevom *cikast* ‘koji ima bijele pramenove’ ili s imenom krave *Cika*[65] (< *cika* ‘sisa’; Čilaš Šimpraga i Horvat 2014: 52), a vjerojatno i *Tägić* (usp. *tagar*[66] ‘sprava za loženje ognja’ < *tagarčik* ‘vrsta pastirske torbe’ < tur. *tagarçık*; Škaljić 1966: 595).

5.3. Prezimena prema nazivima zanimanja

Nazivima su zanimanja i titulama motivirana prezimena *Alférović* i *Alfírević* (< *alfijer* ‘zastavnik’ < tal. *alfiere*), *Bakalbäšić* (< *bakal* ‘trgovac namirnicama na malo’ + *baša* ‘glavar, starješina’), *Bân*, *Biskūpović* (< *biskup*), *Cär* i *Cärević* (< *car*), *Ercẽg* i *Èrcegović* (usp. *herceg* ‘vojvoda’), *Hausmeister* (< njem. *Hausmeister* ‘domar, pazikuća’; izgovara se [*Häusmäjster*]), *Kamenärović* (< *kamenar* ‘obrađivač kamena’), *Kaštelänović* (< *kaštelan* ‘upravitelj tvrđave’), *Kläčević* (usp. *klakar* ‘proizvođač vapna’), *Knéžević* (< *knez*), *Körner* (< dij. njem. *Korner* ‘trgovac žitaricama, upravitelj žitnice’; Familiennamen 2000: 390), *Kövač*, *Kováčević* i *Kövačić* (< *kovač*), *Krâlj*, *Lancerötі* (< *lancerot* ‘lađar’ ili ‘stjegonoša’), *Maslovär* (< *maslovar* ‘osoba koja proizvodi maslo’[67]), *Mẽštrović* (< *meštar* ‘majstor’), *Ödžić* (usp. *hodža* ‘muslimanski svećenik’), *Pèčarić* (< *pećar* ‘pekar’ ili

[64] U Kotoru se 1217. spominje *Martino Mosche* (Martinović 2011: 588).

[65] Milica Grković (1977: 321) navodi žensko ime *Cika* koje izvodi od *Smiljka*.

[66] Apelativ je u tome značenju potvrđen u Arj (17: 945) u krajevima oko Skadarskoga jezera.

[67] Usp. apelative *maslovara* ‘cicvara’ i ‘mjesto gdje se maslo vari’ (Arj 6: 501). U Grblju je kod pravoslavnoga stanovništva naglasak *Mäslovār*.

'proizvođač vapna'), *Rȉbica* (< *ribič*[68] 'ribar'), *Schubert* (< njem. *Schuochwürthe*/*Schuochworthe*/*Schūchwarte* 'postolar'; Familiennamen 2000: 600; izgovara se [*Šȕbert*]), *Servênti* (usp. tal. *servente* 'čuvar'), *Sîndik* (< *sindik* 'gradski službenik'), *Stànjerić* (< *stanijer* 'kalajdžija'), *Šâltić* (< *šaltur* 'krojač'), *Štukànović* (usp. *štukati* 'kitom popuniti neravnine') i *Tàbadžić* (< *tabadžija* 'štavljač kože'), a vjerojatno i *Banȅli* (prezime je moglo nastati potalijančivanjem prezimena *Ban* ili *Banović*). Prezime *Sànader* dovodi se u vezu s apelativima *senadur* 'zamjenik kneza' (usp. *senator*; ERHSJ III: 220) i *sonadur* (usp. *sanadur* i *sonadur* 'harmonikaš na plesnim večerima tijekom poklada ili na svadbama' < tal. *sonador*; Milat Panža 2015: 379, 395).

5.4. Prezimena prema podrijetlu prvotnih nositelja

Imenom su naselja ili područja motivirana prezimena *Brguljȁn* (< *Brguli* 'zaselak na Luštici'), *Cȕca* (< *Cuce* 'područje kod Cetinja'), *Dȍbrečić* (< *Dobreci* 'zaselak u Livarima'), *Verôna* (< *Verona* 'grad u Italiji'), *Zeníčanin* (< *Zenica*) i *Zgrȁdić* (< *Zgrade* 'naselje kod Bara'), imenom pokrajine prezime *Kȁraman* (< *Karamanlija* 'stanovnik pokrajine u središnjoj Turskoj'), a položajem naselja motivirano je prezime *Hȍmen* (usp. njem. *Hohmann* 'osoba koja živi na uzvisini'; Familiennamen 2000: 330, 331). Etnonimskoga su postanja prezimena *Katelȁn* (< *Katelan* 'Katalonac'[69]), *Madžâr* (Mađari su ponegdje na hrvatskome ozemlju smatrani crnomanjastima, a u Drivastu je zabilježeno i prezime *Ungaro*), *Hrvatȉn* (narodno se ime Hrvoje u Kotoru spominje u XV. stoljeću, a predstavnik se Spičana na Porti u Carigradu nazivao Hrvat-bašom), *Pȕljīz* (< *Puljiz* 'stanovnik Apulije') i *Slȍvinić* (usp. *Slovinac* 'Slaven, Hrvat'). Napominjem i da je etnonim *Saracenis* (usp. *Saracen* 'Arapin') uščuvan u antroponimijskoj formuli Andreacija Saracenisa.

5.5. Prezimena nepoznata postanja

Prezime *Póčanić* Anita Mažibradić (2015: 249) dovodi u vezu s talijanskim apelativom *počuo* 'zdenac', no vjerojatnije je da je zapisani lik *Pozzani* samo talijanski zapis hrvatskoga prezimena koje bi se možda moglo izvesti od kakva toponima kao što je *Po(d)ce*. Prezime bi se *Sbȕtega* možda moglo povezati s glagolom *zbutati* 'nagurati, strpati; smetati, zbrkati' (RSKNJ 6: 646), a prezimena *Zȁmbelić* i *Zȁmbata* dovesti u vezu s apelativom *zamba* 'vrsta biljega na ušima ovaca i koza

[68] U matičnim je knjigama zapisan lik *Ribičić* (*Ribicich*).

[69] U bokeljskim se obiteljskim predajama često spominje španjolsko podrijetlo, što je vjerojatno odrazom pogibije pripadnika španjolskih postrojba tijekom osmanlijske opsade Herceg-Novoga 1539. pod vodstvom Hajrudina Barbarose. Tako Vuksanovići Kokoti drže da potječu iz Córdobe. Na tome podatku i na upućivanju u bokeljske običaje i svakodnevicu zahvaljujem Ilku Vuksanoviću.

ili vrstu rezbarskoga oruđa' (RSKNJ 6: 116). Prezime je *Saulčić* vjerojatno motivirano osobnim imenom (primjerice, *Savin* ili *Saul*).

5.6. Jezično raslojavanje prezimena

Najstarija prezimena Hrvata u Crnoj Gori pripadaju temeljnomu hrvatskom sloju te su uglavnom odrazom narodnih imena i hrvatskih inačica kršćanskih imena, a katkad su se u njima odrazile negdašnje (u prezimenu *Mikulić* odrazila se inačica osobnoga imena *Nikola* svojstvena čakavskim, jugoistočnim štokavskim te kajkavskim govorima) i suvremene značajke mjesnih govora (provođenje je treće jotacije razvidno u prezimenima *Ćetković*, *Đedović* i *Šćepčević*, a zamjena glasa *h* u prezimenu *Mijaljević*). Od adstratnih su slojeva najzastupljeniji talijanski i turski, a u manjoj mjeri vlaški, albanski, njemački i češki. Talijanski je adstratni sloj najzastupljeniji u istočnome dijelu Boke kotorske te se ponajviše odrazio u prezimenima nadimačkoga postanja (*Fažo*, *Garbin*, *Gverović*, *Pinjatić*, *Škanata*, *Vizin*), prezimenima tvorenim od naziva zanimanja (*Alferović*, *Alfirović*, *Kaštelanović*, *Lanceroti*, *Serventi*, *Sindik*), ali se djelomično odradio i u prezimenima antroponimskoga postanja (*Franceško*vić, *Tonsati*) i prezimenima uvjetovanim podrijetlom prvotnih nositelja (*Katelan*, *Verona*). Na barskome je području i u sjeverozapadnoj Boki, koji su bili pod osmanlijskom vlašću, uz romanski supstratni i adstratni sloj znatan utjecaj turskoga jezika na oblikovanje hrvatskih prezimena također ponajviše u skupini prezimena nadimačkoga postanja (*Akrap*, *Ogurlić*, *Palangić*, *Perčin*, *Tafra*, *Teskera*) i među prezimenima tvorenim od naziva zanimanja (*Bakalbašić*, *Odžić*, *Tabadžić*), a zanimljive su i hibridne tvorbe (*Uzunvuković*). Vlaški su (*Đorga*/*Jorga*) i albanski (*Lekić*) adstratni sloj u prezimenima zastupljeni rubno, a njemački su (*Hausmeister*, *Hirš*, *Homen*, *Korner*, *Schubert*) i češki (*Kubiček*) adstratni sloj najmlađi.

6. Zaključak

U ovome se radu obrađuju prezimena Hrvata u Crnoj Gori. Prezimena su Hrvata u Crnoj Gori najstarija u toj državi. Postupak je poprezimenjavanja otpočeo u Kotoru i Baru već u XII., a sve je društvene slojeve zahvatio u XIV. i XV. stoljeću. Zbog povijesnih okolnosti razvoj hrvatskih prezimena u Crnoj Gori nije istovjetan. Konačnim padom Herceg-Novoga i Risna 1539. zapadni je dio Boke kotorske na 150 godina odvojen od ostatka Zaljeva, što je dovelo i do velikih promjena u narodnosnome sastavu mjesnoga stanovništva i današnje dijalektne podjele na novoštokavske (kojima govori oko 15 % Hrvata u današnjemu crnogorskom priobalju) i staroštokavske govore. Ipak, područje je od Sutorine kod Herceg-Novoga do Kufina između Petrovca i Sutomora, uz iznimku Grblja, razmjerno jedinstveno te se uz temeljni hrvatski sloj u prezimenskome fondu znatno odrazio i strani,

mletački. Padom Bara pod osmanlijsku vlast 1571. hrvatsko se katoličko stanovništvo počinje postupno iseljavati. Iseljavanje je ubrzano u drugoj polovici XVII. stoljeća nakon neuspješnih mletačkih pokušaja oslobađanja grada od Osmanlija kad su Hrvati prestali biti većinom u samome gradu, ali su većinskim stanovništvom još dva stoljeća ostali u Spiču[70]. Područje je Šestana u barskome zaleđu potpalo pod osmanlijsku vlast još 1479., a s vremenom su Hrvati iz Šestana postali dvojezični (govore hrvatskim i albanskim jezikom). U barskome kraju uz stariji i noviji romanski jezični sloj u prezimenskome fondu bilježimo snažan turski utjecaj. U naseljima su bližim Skadarskomu jezeru prezimena od srednjovjekovlja nastajala pokraćivanjem antroponimijske formule, koja se sastojala od osobnoga imena i pridjeva tvorena od očeva imena (npr. *Marstijepović* ili *Marvučić*). U Boku se kotorsku pak tijekom austrougarske uprave doseljavalo stanovništvo i iz drugih dijelova Habsburške Monarhije. Bez obzira na različite jezične slojeve koji su se odrazili u prezimenima Hrvata u Crnoj Gori, a koja su prežitkom burne i bogate povijesti, ona pripadaju zajedničkoj hrvatskoj imenskoj baštini koja se zapisivala u notarskim knjigama, ali se i u burnim trenutcima čuvala u narodnome pamćenju da bi dočekala trenutke slobode.

[70] Područje je Spiča, ako oduzmemo vojno osoblje koje je ondje bilo privremeno smješteno, 1910. imalo 1332 stanovnika, od čega 827 (62,09 %) katolika i 505 (37,91 %) pravoslavaca, a mjesta su s katoličkom većinom bila Brca, Đenđinovići, Miljevci, Sutomore, Šušanj i Zankovići. Ni u jednome od tih naselja katolici više nisu većina. Od naselja koja nastanjuju Hrvati katolička je većina ostala samo u Zupcima. Ondje su među 136 popisana stanovnika godine 2011. živjela 103 (75,74 %) katolika.

Literatura

Aličić, Ahmet S. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.

Arj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1 – 23. 1880. – 1976. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Boerio, Giuseppe. 1867. *Dizionario dell dialetto veneziano*. Venecija: G. Cecchini.

Babić, Vanda. 2019. *Boka kotorska: zaljev svetaca i hrvatske kulture*. Zagreb: Jutarnji list.

Bego-Urban, Melita. 2010. *Škrinja uspomena*. Čibača: Humanitarno društvo Župe dubrovačke.

Blechová Čelebić, Lenka. 2007. Vjerska slika Boke kotorske početkom XVI. vijeka. *Croatica Christiana periodica*, 60, Zagreb, 59–74.

Čilaš Šimpraga, Ankica; Horvat, Jože. 2014. Iz hrvatske zoonimije: imenovanje krava. *Folia onomastica Croatica*, 23, Zagreb, 39–75.

Čilaš Šimpraga, Ankica; Ivšić Majić, Dubravka; Vidović, Domagoj. 2018. *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Čoralić, Lovorka. 1996. Iz prošlosti Paštrovića. *Historijski zbornik*, 49, Zagreb, 137–159.

Čoralić, Lovorka. 2000. Iz prošlosti Boke: budvanska zajednica u Mlecima (XV. – XVIII. st.). *Povijesni prilozi*, 19, Zagreb, 125–152.

Čoralić, Lovorka. 2006a. *Barani u Mlecima: povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*. Zagreb: Hrvatsko građansko društvo Kotor, podružnica Bar.

Čoralić, Lovorka. 2006b. Iz prošlosti Ulcinjske biskupije i Barske nadbiskupije – tragom gradiva iz mletačkoga državnog arhiva (XVI. stoljeće). *Croatica Christiana periodica*, 157, Zagreb, 65–71.

Čulić, Gracijela. 2000. Struktura antroponimije Boke kotorske u XIV. i XV. stoljeću. *Onomastica Jugoslavica*, 14, Zagreb, 87–132.

Čulić, Gracijela. 2014. *Antroponimija Boke kotorske (od prvih pisanih spomenika do kraja XIX vijeka)*. Podgorica – Kotor: Univerzitet Crne Gore – Pomorski fakultet.

Dabović, Đoko Markov. 2006. *Pleme Šestani: istorijsko-etnografska studija*. Bar: Udruženje građana „Šestani".

Đokaj, Đerđ. 1981. Neke karakteristike govora Albanaca u Crnoj Gori i uzajamni uticaji crnogorskih i albanskih govora. *Crnogorski govori: rezultati dosadašnjih ispitivanja i dalji rad na njihovom proučavanju*. Ur. Milović, Jevto J. Titograd: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.

ERHSJ = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.

Familiennamen = *Familiennamen: Herkunft und Bedeutung*. 2000. Ur. Kohlheim, Rosa; Kohlheim, Volker. Mannheim: Bibliographisches Institut – F. A. Brockhaus AG.

Grković, Milica. 1977. *Rečnik ličnih imena kod Srba*. Beograd: Vuk Karadžić.

Halilović, Senahid. 1996. *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke*. Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu.

Jireček, Konstantin. 1892. *Spomenici srpski*, 11. Beograd: Srpska kraljevska akademija.

Jireček, Konstantin. 1962. *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg veka. Zbornik Konstantina Jirečeka*, 2. Beograd: Naučno delo.

Jovović, Ivan. 2011. Matične knjige primorskih župa Barske dijeceze do kraja 19. vijeka. *Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, 46–47, Cetinje – Podgorica, 285–326.

Katušić, Maja. 2013. *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*. Doktorski rad. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.

Kekez, Stipe. 2013. Nacrt za razvoj imenske formule u Tivtu. *Folia onomastica Croatica*, 22, Zagreb, 69–119.

Lalošević, Ilija. 2016. Utvrđeni gradovi Boke kotorske iz mletačkog razdoblja. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 58, Zadar, 115–146.

Lipovac Radulović, Vesna. 2004. *Romanizmi u Crnoj Gori, jugoistočni dio Boke kotorske*. Novi Sad: MBM-plas.

Lisac, Josip. 1998. Štokavski i torlački idiomi Hrvata. *Hrvatski jezik*. Ur. Lončarić, Mijo. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 195–204.

Lisac, Josip. 1999. Bokeljski govori u kontekstu cjeline dijasistema. *Dubrovnik*, 10, Dubrovnik, 519–525.

Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Marković, Savo. 2006. *Studia Antibarensia*. Perast: Gospa od Škrpjela.

Marković, Savo. 2014. *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*. Perast: Gospa od Škrpjela.

Martinović, Jovan J. 2010. Kotorske listine (1). *Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, 44, Cetinje – Podgorica, 279–288.

Martinović, Jovan J. 2011. Kotorske listine (2). *Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, 45, Cetinje – Podgorica, 571–600.

Mayer, Antun. 1951. *Kotorski spomenici : Prva knjiga kotorskih notara, god. 1326-1335*. Monumenta Catarensia, 1. Zagreb – Titograd: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.

Mažibradić, Anita. [2]2015. *Tivat kroz stoljeća: mjesto kmetova i gospodara*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Milat Panža, Petar. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Nosić, Milan. 2006. *Prezimena zapadne Hercegovine*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo Rijeka.

Novakov, Dragana. 2017. *Imena* Pomenika manastira Krušedola. Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet Univerziteta u Beogradu – Institut za teološka istraživanja.

Okuka, Miloš. 2008. *Srpski dijalekti*. Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta.

Pešikan, Mitar. 1989. O granici srpskih i arbanaskih govora u XV veku. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 8, Zagreb, 109–113.

Petrović, Dragoljub. 1981. Radovići. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja, knjiga 55. Ur. Ivić, Pavle. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 523–527.

Rogošić, Andrea. 2016. Osobna imena u Splitu u razdoblju preporodnoga pokreta. *Folia onomastica Croatica*, 25, Zagreb, 143–165.

RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog govora*, 1. – 19., 1959. – 2014. Beograd: Institut za srpski jezik.

Skok, Petar. 1928. O simbiozi i nestanku starih Romana u Dalmaciji i na Primorju u svijetlu onomastike. *Razprave*, 4, Ljubljana, 1–42.

Skok, Petar. 1934. *Dolazak Slovena na Mediteran*. Split: Pomorska biblioteka Jadranske straže.

Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: Jadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Šimunović, Petar. 2006. *Hrvatska prezimena*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

Vekarić, Nenad. 2018. *Vlastela grada Dubrovnika: osobna imena*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.

Vidović, Domagoj. 2007. Prilog proučavanju odraza svetačkog imena *Juraj* u hrvatskoj antroponimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, Zagreb, 431–447.

Vidović, Domagoj. 2009. Prilog proučavanju odraza svetačkog imena *Ivan* u hrvatskoj antroponimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 35, Zagreb, 347–364.

Vidović, Domagoj. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Vujović, Luka. 1969. Mrkovićki dijalekat. *Srpski dijalektološki zbornik*, 19, Beograd, 73–398.

Vulić-Vranković, Sanja. 2011. O govoru Hrvata iz Gornje Lastve. *Spomenica 600. obljetnice crkve Male Gospe u Gornjoj Lastvi (1410. – 2010.)*. Ur. Lupis, Vinicije. Gornja Lastva – Zagreb: Župa Male Gospe – Institut „Ivo Pilar", 113–138.

An Insight into Family Names of Croats in Montenegro

Summary

The paper discusses 310 Croatian family names in the parts of Montenegro in which Croats are indigenous (Boka kotorska, Spič, Bar with the surrounding villages, and Šestani). The first part of the paper, provides dialectological data, pointing out that Croatian dialectological research has not so far included the variants spoken east of Boka kotorska. It also discusses the fact that the variants spoken in the wider Bar area are the only variants which form the Croatian linguistic continuum on the territory which directly borders with the territory where the Albanian language is spoken. Furthermore, the development of a particular anthroponymic formula is analyzed, a formula that has been strongly-influenced by different historical conditions (mainly Turkish conquests, but also the boundaries in present-day Montenegro after the withdrawal of the Turks).

In the central part of the paper, the division of family names is based on their motivation and linguistic origin. Those names are also compared to family names of other nations (members of other South Slavic nations, as well as Albanians) that live in those parts.

Ključne riječi: prezimena, antroponimijska formula, motivacijska razredba, jezično raslojavanje, Hrvati, Crna Gora

Keywords: family names, anthroponymic formula, classification on the basis of motivation, language layers, Croats, Montenegro

PRIKAZI I OCJENE

Amira Turbić-Hadžagić i Elvir Musić

Bosanskohercegovačka prezimena I. Prezimena po imenima navjestitelja Božije riječi

Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, 2018., 195 str.

Knjiga naslovljena *Bosanskohercegovačka prezimena I. Prezimena po imenima navjestitelja Božije riječi* Amire Turbić-Hadžagić i Elvira Musića počinje kratkim *Predgovorom* (str. 7–9), u kojemu autori čitatelja informiraju o vrelima (natpisi, povelje, darovnice, potvrde, trgovački ugovori, krajišnička pisma, matične knjige, popisi stanovništva) iz kojih su ekscerpirali antroponimijsku, ponajviše prezimensku građu, o onomastičarima o čije su se radove opirali (među ostalim spominju i dvojicu najpoznatijih hrvatskih proučavatelja imena – Petra Skoka i Petra Šimunovića), o ciljevima (istražiti motive nastanka prezimena u čitavoj Bosni i Hercegovini i dati što cjelovitiji pregled bosanskohercegovačkih prezimena) te o vremenu prikupljanja građe (2010. – 2018.). Središnji je dio knjige naslovljen *Razvoj prezimena u Bosni i Hercegovini* (str. 11–141). To poglavlje počinje konstatacijom: »Naslijeđe Bosne i Hercegovine bilo je izloženo raznovrsnim utjecajima i ono u svim svojim vidovima svjedoči o multikulturalnosti i multijezičnosti ovoga središnega dijela Balkana« (str. 11). U nastavku autori u kronološkome slijedu donose natpise s područja Bosne i Hercegovine izdvajajući antroponime koje sadržavaju ne bi li potvrdili kontinuitet imenovanja ljudi na tlu Bosne i Hercegovine od 36. godine prije Krista (otkada datira natpis na kamenu pisan latinskim jezikom pronađen u Tasovčićima kraj Čapljine), preko glagoljicom i staroslavenskim jezikom pisanih natpisa (natpis otkriven na lokalitetu Manastirište u Kijevcima kraj Bosanske Gradiške) i spomenika pisanih ćirilicom (najpoznatiji jest Humačka ploča) do posljednjega popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini 2013. Prezimenima, pišu autori, prethode »pretprezimena« (npr. oznaka funkcije/položaja, očevo osobno ime), čija se pojavnost može pratiti od 12. stoljeća u sklopu dvoimenske formule. Posebno se osvrću na vladavinu Osmanlija bosanskohercegovačkim prostorom (od sredine 15. stoljeća) te ističu da su islamska kultura i civilizacija sa sobom donijele »orijentalno-islamski princip identifikacije koji je podrazumijevao ime lica i ime njegova oca« (str. 19). S vremenom se prezimena ustaljuju, ali se još dugo kroz zapise provlače antroponimijske formule tipa *Radić sin Vučića iz Čelebi Pazara* čijom sastavnicom još nisu stalna, nasljedna i nepromjenjiva prezimena, već dodatci osobnomu imenu u kojih izostaju navedene (prezimenske) značajke.

U potpoglavlju *Zakon o osobnom / ličnom imenu (i prezimenu)* donose se isječci iz zakonskih dokumenata Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – u svima se, uz ostalo, navodi da se »lično ime sastoji od imena i prezimena« te da se »ime, odnosno prezime može sastojati od više riječi« (str. 25–26). Autori pritom upozoravaju da nijedan zakon ne kazuje od koliko se riječi može sastojati osobno ime, odnosno prezime, te se pitaju: »Da li zakon o ličnom imenu omogućava bezbroj ličnih imena ili prezimena, ako to neko lice želi?« (str. 27). Unatoč tomu što Zakon dopušta imanje većega broja osobnih imena i prezimena, autori zaključuju: »Mi u Bosni i Hercegovini najčešće imamo samo jedno ime i jedno prezime, zatim jedno ime i dva prezimena ili, rjeđe, dva imena i jedno prezime« (27 str.).

Klasifikacija prezimena naslov je sljedećega potpoglavlja (str. 29–34). Prije nego što će ponuditi svoju klasifikaciju bosanskohercegovačke prezimenske ukupnosti, autori oprimjeruju varijantne zapise prezimena do kojih je došlo nenamjernim izostavljanjem ili dodavanjem pojedinih slova ili pak namjernim »ispravcima« prezimena. Govoreći o klasifikaciji prezimena, podsjećaju na različite kriterije prema kojima antroponomastičari dijele prezimena, a sami predlažu podjelu u šest skupina: »1. prezimena nastala od ličnih imena, 2. prezimena nastala od naziva zanimanja, 3. prezimena nastala od nadimaka, 4. prezimena nastala od etnika i etnonima, 5. prezimena motivirana materijalnom i nematerijalnom kulturom, 6. ostala prezimena«. Prva skupina (»prezimena nastala od ličnih imena«) dalje se dijeli na pet podskupina: »a) prezimena nastala od ličnih imena Božijih navjestitelja (aa. svetačko ime, ab. ime Božijega poslanika – ab.1. ime Božijega poslanika + društvena funkcija, položaj, zanimanje ili titula, ab.2. ime Božijega poslanika + rodbinska veza), b) narodno lično ime, c) orijentalno lično ime, d) lično ime iz drugih jezika, e) hipokoristik = lično ime«. U daljnjemu dijelu knjige tematiziraju se samo prezimena nastala od »ličnih imena Božijih navjestitelja«, dok se preostale skupine najavljuju kao tema iduće knjige o bosanskohercegovačkim prezimenima.

Slijedi potpoglavlje *Prezimena od ličnih imena* (s obzirom na posljednju rečenicu u prethodnome poglavlju u kojoj se izrijekom kaže da »ova knjiga sadržava samo prezimena nastala od ličnih imena Božijih navjestitelja«, očekivali bismo da se ta podskupina prezimena od ličnih imena spomene i u naslovu, a ne da naslov priziva znatno širi zahvat u prezimensku građu (sva prezimena od osobnih imena).

U navedenome potpoglavlju prezimenska se građa obrađuje podijeljena u tri skupine – »A. Prezimena nastala od ličnih imena«, »B. Prezimena koja u osnovi imaju osnovno ili skraćeno lično ime + društvenu funkciju, položaj, zanimanje ili titulu i sufiks *-ić* ili *-ović*« i »C. Prezimena koja u osnovi imaju lično ime + rodbinsku vezu i sufiks *-ović* ili *-ić*«. Prva je skupina kudikamo najbrojnija, pa autori

primjenjuju tvorbeni kriterij u njihovoj daljnjoj podjeli dijeleći ih prvo na asufiksalna (prezime = osobno ime) i sufiksalna, a potom sufiksalna podvrgavaju daljnjoj podjeli ovisno o sufiksima kojima su tvorena.

Bez ikakva posebna naslova dolazi opširan dio knjige u kojemu se nižu zasebni članci na čijemu je početku jedno od 19 »ličnih imena Božijih navjestitelja«. To su: *Idris* / *Idriz* / *Enoh* / *Henok* / *Henoh*, *Noa* /*Noje* / *Noah* / *Nuh*, *Salih*, *Abraham* / *Àbram* / *Àvraam* / *Ibrahim*, *Isma'il* / *Ismael* / *Izmael* / *Ismailo* / *Jišmael*, *Izak* / *Ishak* / *Isaac* / *Isak*, *Jakob* / *Jakov* / *Ja'kub*, *Josip* / *Josif* / *Jusuf* / *Jusif*, *Job* / *Jov* / *Ejjub*, *Mojsije* / *Musa*, *Aharon* / *Aaron* / *Aron* / *Harun*, *David* / *Davud*, *Sulejman* / *Solomon* / *Salomon*, *Ilija* / *Elijah* / *Ilijas*, *Jona* / *Jonah* / *Junus*, *Ivan* / *Jovan* / *Jahja*, *Isus* / *Isa*, *Muhammed*. Prvo se uza svako ime navodi etimologija, potom se više ili manje opširno prepričava život »Božijega navjestitelja« prema Bibliji i Kur'anu, a zatim se abecednim redom u vertikalnome slijedu nižu prezimena motivirana imenom pojedinoga »Božijega navjestitelja« s time da se uza svako prezime ispisuju imena (nekih) naselja u kojima je to prezime potvrđeno.

Na kraju su knjige *Prilozi* (str. 159–172) (fotografije po jedne stranice vrela iz kojih su autori crpli antroponimijsku građu), detaljan popis *Izvora* (str. 173–175) te *Literatura* (str. 176–181; 60 bibliografskih jedinica) s odvojenim popisom četiriju *Internetskih izvora* i *Kazalo* (ne kaže se čega, ali pogled na abecednim slijedom nanizane riječi otkriva da je riječ o prezimenima; uza svako od 786 prezimena dolazi podatak o tome na kojoj se stranici u knjizi to prezime spominje).

Nesumnjivo je da su autori uložili velik trud u prikupljanje antroponimijske građe težeći prikazati kontinuitet imenovanja na bosanskohercegovačkome prostoru. Očito je da su prikupljenu građu pokušali sustavno prikazati i iščitati njezine značajke trudeći se čitatelja upoznati i s razdobljem koje je prethodilo ustaljenim (zakonom propisanim) oznakama uz osobno ime i sa sadašnjim bosanskohercegovačkim prezimenikom. Pri opisu antroponimije katkad rabe terminologiju koja se razlikuje od one u suvremenim hrvatskim onomastičkim radovima, što samo po sebi nije pogrešno ako je odrazom bosanskohercegovačke onomastičke terminologije (npr. govore o pretprezimenima, dok hrvatski onomastičari dodatke osobnomu imenu prije pojave prezimena nazivaju pridjevcima ili priimcima). Međutim, čitatelja može zbuniti tvrdnja da su pretprezimena nasljedna (»Od 13. st. uspostavljaju se nasljedna pretprezimena«, str. 24) jer je nasljednost jedna od značajki prezimenskih oznaka po kojoj se ona i razlikuju od (nenasljednih) pridjevaka (»pretprezimena«). Pri klasifikaciji prezimena od osobnih (»ličnih«) imena uočavaju se nepreciznosti u nazivima prezimenskih skupina, npr. prva se naziva »prezimena nastala od ličnih imena Božijih navjestitelja«, a u nazivu svih ostalih izostaje riječ prezimena, pa se prezimenske skupine nazivaju »narodno lično ime«, »orijentalno lično ime«, »lično ime iz drugih jezika«, a kao zasebna se skupina pojavljuje i »hipokoristik = lično ime« (pretpostavljamo da do tvorbe

hipokoristika dolazi u svakoj od prethodno navedenih prezimenskih skupina, pa ne očekujemo izdvajanje tako nastalih prezimena u zasebnu skupinu). Prezimena nastala od osobnih (»ličnih«) imena prema tvorbenome se kriteriju dijele u dvije skupine – asufiksalna prezimena i sufiksalna prezimena – od kojih prvoj pripadaju tek malobrojna prezimena, dok je druga skupina kudikamo bogatija prezimenskim potvrdama. Pozornomu čitatelju zapet će za oko uvrštavanje osobnoimenskih izvedenica koje su prezimenima postale transantroponimizacijom (prijelazom iz skupine osobnih imena u skupinu prezimena bez ikakve formalne preinake) u skupinu sufiksalnih prezimena (npr. *Lukač*, *Jukan*, *Ibrica*, *Iviš*, *Liketina*, *Jakša*). Popis literature mogao je biti bogatiji za pokoju bibliografsku jedinicu usko vezanu uz obrađivanu tematiku (npr. nema knjige Milana Nosića *Prezimena zapadne Hercegovine* te troknjižja Milana Nosića i Magdalene Vidinić *Bosansko-hercegovačka hrvatska prezimena*).

Propuste i previde na koje smo upozorili naveli smo najdobronamjernije želeći da iduća knjiga o bosanskohercegovačkim prezimenima (koju autori najavljuju) bude još dorađenija i usustavljenija te da širinom zahvata u prezimenski korpus Bosne i Hercegovine svjedoči o njegovoj slojevitosti i bogatstvu poruka u njima sadržanim.

Anđela Frančić

Ankica Čilaš Šimpraga, Dubravka Ivšić Majić, Domagoj Vidović

Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena

Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2018., 333 str.

Jezikoslovni rad velikim se dijelom sastoji od čitanja i prekapanja po knjigama u potrazi za potvrdom neke riječi, njezine upotrebe, sklonidbe, sklapanja s drugim riječima. Takav tip rada često sa sobom nosi i neku vrstu izoliranosti, zatvaranja od javnosti, ali i prema njoj. No u današnje vrijeme, kad se od znanosti očekuje da se otvori i popularizira, takav se pristup mora promijeniti. Od znanosti se traži da gradi mostove prema korisnicima koji nisu iz područja u kojemu se stvara, prema djeci u školama i općenito prema svima koji pokažu bar malo interesa. Pa čak i prema onima koji taj interes uopće ne pokažu jer i njima treba približiti znanstvena istraživanja i pokazati im koliko znanost može biti zanimljiva i korisna.

Pravi je primjer za uspješnu gradnju mosta između znanosti i „običnoga" čitatelja *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena* koji je 2018. izišao u nakladi Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a potpisuju ga autori Ankica Čilaš Šimpraga, Dubravka Ivšić Majić i Domagoj Vidović. Urednica je knjige Ankica Čilaš Šimpraga, a na njemu su surađivali i Branimir Brgles te Jože Horvat. Rječnik znanstveno utemeljenoga pristupa bit će koristan znanstvenicima u budućim antroponomastičkim istraživanjima, no namijenjen je i širemu krugu, čitateljima zainteresiranima za podrijetlo i opis svojega i drugih imena te kao pomoć u odabiru imena za dijete. Rječnik donosi novija znanstvena istraživanja o osobnim imenima te spaja etimološka, onomastička, standardnojezična, etnološka i povijesna znanja. Takve specijalizirane rječnike, teorijski i metodološki suvremeno koncipirane, imaju i druge europske zemlje te je bilo potrebno i hrvatsku leksikografiju obogatiti takvim djelom.

Imena su dio osobnoga identiteta te su nam važna kao pojedincima, ali su i potvrda pripadnosti određenomu kulturnom i nacionalnom prostoru te vremenu. *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena* bavi se hrvatskim imenima i premda se u naslovu referira na suvremeno stanje, ono je samo kriterij odabira imena koja su ušla u rječnik, dok je u samome rječniku dijakronijska analiza itekako zastupljena. Neka su imena transparentna po svojemu podrijetlu, no za neka je bila potrebna znanstvena i stručna ekspertiza koja se temelji na brojnim objavljenim djelima, ali i na pretraživanju građe u arhivima.

Knjiga se sastoji od teorijskoga i leksikografskoga dijela. U prvome su dijelu autorska poglavlja koja su nastala kao rezultat rada na rječniku te u kojima se imena, njihovo nadijevanje i odabir opisuju s više aspekata, dok drugi, najveći dio knjige, čini sam rječnik. Na kraju je dodatak *Hrvatska osobna imena s brojem*

nositelja prema Popisu stanovništva Republike Hrvatske 2011. godine, koji donosi abecedirani popis imena i broj nositelja, pri čemu se imena s manje od 10 nositelja ne prikazuju. U prvome dijelu, nakon *Predgovora* i *Zahvale*, Branimir Brgles u poglavlju pod naslovom *O vrelima* opisuje izazove pri pronalasku najstarije povijesne potvrde, odnosno vrela u kojemu je prvi put u povijesti zabilježeno pojedino osobno ime jer je u radu upotrijebljeno više od stotinu publikacija te nekoliko desetaka neobjavljenih arhivskih fondova pisanih vrela. Dubravka Ivšić Majić u poglavlju *Jezično podrijetlo suvremenih hrvatskih osobnih imena* opisuje imena narodnoga i stranoga podrijetla. Imena narodnoga podrijetla dijeli na neizvedena, složena te izvedena i pokraćena, dok su strana imena podijeljena na imena biblijskoga, biblijsko-svetačkoga, svetačkoga podrijetla, muslimanska imena, imena grčkoga podrijetla, imena podrijetlom iz latinskoga i romanskih jezika, imena iz germanskih jezika, iz slavenskih jezika, iz mađarskoga jezika te ostala imena. Ankica Čilaš Šimpraga u poglavlju *Predslavenska i slavenska imenska baština* opisuje iskonski hrvatski osobnoimenski sustav. Daje kratak uvid u imena neslavenskoga stanovništva prije i za vrijeme doseljenja Slavena na područje današnje Republike Hrvatske. Pokrštavanje hrvatskoga stanovništva dovelo je do toga da se uz izvorna narodna imena počinju upotrebljavati i svetačka imena, tj. osobna imena stranoga podrijetla prilagođena hrvatskomu jeziku. Odlukom Tridentskoga sabora obvezatno je nadijevanje svetačkoga imena na krštenju, nakon čega počinje dominacija svetačkih imena u hrvatskome osobnoimenskom sustavu, koja je trajala da sredine XX. stoljeća, kada se sve češće nadijevaju imena narodnoga podrijetla. Donosi se pogled u prošlost na temelju suvremenoga repertoara osobnih imena te se opisuju načela nadijevanja osobnih imena koja se donekle razlikuju u prošlosti i danas. Kao specifična izdvajaju se tzv. vezana imena (tj. imena davana po određenome načelu unutar jedne obitelji, npr. ponavljanje početnoga slova ili sloga i dr.) te osobna imena blizanaca. Domagoj Vidović u poglavlju *Zaboravljena i rijetka imena* daje prostor imenima koja zbog povijesnih mijena ili učestalosti drugih imena nisu toliko zastupljena u opisima. *Vrela* i *Literaturu* sastavio je Jože Horvat.

Kao uvod u rječnički dio donosi se popis kratica i odrednica. Sam rječnik obrađuje osobna imena koja su prema Popisu stanovništva Republike Hrvatske iz 2011. godine imala više od 100 nositelja te imena s manje od 100 nositelja koja su nužna za definiranje drugih imena.

U obradi rječničkoga članka predviđeno je osam podataka iako se uz svako ime ne navodi svaki od tih podataka (npr. imendan). To su: osobno ime u kanonskome liku, genitiv i dativ imena, definicija imena, etimologija, podatci o broju nositelja i kvalifikacija čestoće, sociolingvistički podatci o imenu, imenske istovrijednice u stranim jezicima i imendani.

Osobno ime donosi se bez obilježenoga naglaska jer su u Hrvatskoj potvrđeni različiti naglasni ostvaraji pojedinih imena (npr. *Ànīta – Anĭta*), a navođenje naglaska impliciralo bi preskriptivnost, čemu ovaj rječnik ne teži, pa se tako donose i imena poput *Srečko*, *Svijetlana*, *Stijepan*. Službeno ime nositelja ne smije mijenjati nitko osim nositelja samoga. To se odnosi i na pravopisne promjene u imenima pisanim prema starijim hrvatskim (npr. *Gjuro*) ili stranim pravopisnim pravilima (npr. *Antonia*) te na imena kao što su *Ivo – Ive*. Riječ je o dvama imenima, koja su istoga podrijetla, no zbog tvorbenih značajka to su različita imena.

Iza natuknice u nominativu unutar prelomljenih zagrada donosi se genitiv imena te dativ ženskih osobnih imena na *-e* i *-ka* i muških osobnih imena na *-e* i *-o*. Ženska se imena u načelu sklanjaju po e-sklonidbi (npr. N *Marta*, G *Marte*), no uz dio ženskih imena koji je morfološki neprilagođen donosi se oznaka nesklonjivosti. Za imena koja imaju obilježje područne ograničenosti donose se standardnojezični i područni padežni oblici.

U definiciji se donosi podatak o tome je li ime muško ili žensko te je li ime po podrijetlu narodno ili inojezično. Imena koja nisu temeljna tvorbeno se određuju kao „pokraćeno od", „izvedeno od", „nastalo prema muškome/ženskome imenu", a moguće su i višestruke definicije. Masnim se slogom unutar rječničkoga članka upućuje na imena koja su u rječniku obrađena kao samostalne natuknice. Brojke u krugu označuju da imena imaju više definicija. Najstarija inojezična imena definiraju se prema kulturnim krugovima iz kojih potječu kao svetačka, biblijska, biblijsko-svetačka i muslimanska.

Etimologija se donosi u obradi temeljnih imena, i to u pravilu u kratkome, formaliziranome obliku. Gdje je potrebno, navodi se i više od jedne etimologije. U etimološkome tumačenju imena se opisuju kao »u vezi s« (označeno tildom), dok brojke u eksponentu označuju više etimologija.

Prema broju nositelja imena su podijeljena na: veoma rijetka (s manje od 100 nositelja), rijetka (sa 100 do 500 nositelja), srednje česta (s 1000 do 5000 nositelja), česta (s 5000 do 10 000 nositelja) i veoma česta (s 10 000 do 20 000 nositelja).

Budući da je ime sociolingvistički znak, uz podatke o čestoći i zemljopisnome prostiranju (na temelju podataka Državnoga zavoda za statistiku o najčešćim imena u hrvatskim županijama tijekom XX. stoljeća) donose se i povijesni podatci o vremenu, rjeđe i o mjestu prve potvrde. Najstarije potvrde imena temelj su za dijakronijska antroponomastička istraživanja, a važne su jer i najmanja promjena u fonološkome sastavu ili načinu zapisa imena može upućivati na to da nije riječ o istome imenu. U tome se dijelu rječničkoga članka donose i tumačenja o motivaciji nadijevanja imena, primjerice o poznatim nositeljima koji su mogli biti poticaj za imenovanje i širenje imena: svetci, kraljevi, likovi iz književnih djela i sl. Također se donose lingvistički podatci o imenu, primjerice detalji iz etimologije,

posrednički jezici, pučke etimologije i dr. te se spominju prijevodne usporednice imena, bilo prave, bilo nastale pučkoetimološkim povezivanjem.

U rječniku se donose i etimološke istovrijednice za strane jezike: engleski, njemački, francuski, španjolski, talijanski, mađarski, češki, poljski, slovački, slovenski, bugarski, makedonski, srpski i ruski jezik, povezujući tako hrvatski osobnoimenski sustav s drugim jezičnim i kulturnim krugovima.

Imendani se u načelu navode na kraju rječničkih članaka jer je u prošlosti kalendarsko načelo bilo jedan od temeljnih kriterija izbora imena, a o njemu posljedično, uz ostalo, ovisi i čestoća pojedinoga imena u kojemu razdoblju. Prema novijim istraživanjima pokazalo se da je kalendarsko načelo još uvijek prisutno.

Znanstveni doprinos *Rječnika suvremenih hrvatskih osobnih imena* ogleda se u detaljnome i ujednačenome opisu fonda hrvatskih osobnih imena. Rječnik je suvremeno zamišljen, polazi od sadašnjega stanja i popisa imena, ali objašnjenjima u svakoj natuknici povezuje sadašnje stanje s hrvatskom poviješću, kulturom i tradicijom. Svojom temom i načinom obrade hrvatsku leksikografiju stavlja u društvo europskih leksikografija koje takva djela već imaju.

Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena nadograđuje postojeća znanstvena istraživanja antroponimijskoga sustava te ih donosi na pristupačan i razumljiv način. Koncipiran znanstveno i moderno ovaj rječnik izgradio je čvrst most između znanosti i širega čitateljstva koje nije povezano s jezikoslovljem, onomastikom i, još uže, antroponomastikom. Znanstveni doprinos ovoga rječnika potvrđen je i godišnjom nagradom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti za najviša znanstvena i umjetnička dostignuća u Republici Hrvatskoj za 2018. godinu za područje filoloških znanosti, koju je dobila urednica Ankica Čilaš Šimpraga, dok se veze sa širim čitateljstvom potvrđuju i potvrđivat će se u narednim godinama kako knjiga bude pronalazila svoje mjesto u domovima svih onih koji žele znati nešto više o svojemu imenu i o imenima dragih i bliskih osoba.

Ivana Matas Ivanković

Marina Marasović-Alujević i Katarina Lozić Knezović

Toponimija Drvenika i Ploče

Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2018., 176 str.

Posve je naravno da su onomastička istraživanja u hrvatskim krajevima otpočela na jadranskoj obali, na kojoj su se Hrvati, kao jedini slavenski narod, što su posebno prošlih desetljeća isticali Petar Šimunović i Joško Božanić, ne samo susreli s antičkom kulturom i njezinim romanskim baštinicima nego i sami postali njezinim pronositeljima, dakako na sebi svojstven način. Prvotna su istraživanja bila ograničena znatno težim uvjetima u kojima su se provodila, pa se građa često prikupljala sa zemljovida i iz pisanih vrela, a manje terenski, no i u tim su teškim uvjetima nastajala impozantna djela koja su počesto do danas nezaobilazna za svakoga tko se usudi nazvati onomastičarem. Razvojem je hrvatske onomastike postalo jasno da se tek obradbom cjelovitih zemljopisno-povijesnih cjelina te njihovom usporedbom može dobiti vjerodostojna slika hrvatske onimije te su se nakon prvotnih sinteza počele objavljivati monografije kojima su se obuhvaćala pojedina područja. Prvotna su istraživanja obavljali pojedinci, a od 2003. institucionalizirao se, osnivanjem Centra za jadranska onomastička istraživanja (danas Centra za jadransku onomastiku i etnolingvistiku) u okviru Sveučilišta u Zadru, zajednički rad znanstvenika iz različitih područja. Time se Zadar, uz Zagreb u kojemu se u Odjelu za onomastiku i etimologiju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje oblikovala svojevrsna zagrebačka onomastička škola, prometnuo u jedno od onomastičkih središta. Zadarska su i zagrebačka onomastička škola itekako isprepletene i personalno (ponajprije preko Dunje Brozović Rončević, koja je, među ostalim, bila voditeljicom Odjela za onomastiku i etimologiju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a trenutačno je voditeljicom Centra za jadransku onomastiku i etnolingvistiku), i otočnim podrijetlom znatnoga dijela istraživača (od Dugootočanina Božidara Finke i Bračanina Petra Šimunovića do Murterina Vladimira Skračića), i znanstvenim interesima koji se katkad preklapaju (posljedica je toga suradnja tijekom terenskih istraživanja, primjerice na Pagu). Zadar se s pravom danas može nazvati predvodnikom u istraživanju nesonimije i obalne toponimije, a zagrebačka se onomastička škola uz toponomastička istraživanja specijalizirala i za antroponomastička. Posljednjih se desetljeća, raznovrsnošću djelovanja i sustavnom toponomastičkom obradbom pojedinih područja, kao treće važnije onomastičko središte izdvaja Split, u kojemu se onomastičari bave literarnom onomastikom, povijesnom antroponimijom te postupno upotpunjuju mozaik toponomastički sustavno obrađenih područja. Poveznica je Zadra i Splita bavljenje nesonimijom i obalnom toponimijom, a Zagreba i Splita Petar Šimunović, koji je obradbom bračke toponimije otpočeo sustavna istraživanja u srednjoj

Dalmaciji. Pomalo je simbolično da je prva splitska toponomastička monografija *Toponimija otoka Šolte* (2014.). Uostalom, i splitski su onomastičari nerijetko otočani rođenjem ili podrijetlom.

Nakon obradbe šoltanske toponimije splitske su se onomastičarke odvažile preploviti Šoltanski kanal i pristati nešto sjeverozapadnije. Srednjodalmatinskim su se otocima Drvenikom i Pločom, iako nevelikim površinom, bavili povjesničari, zemljopisci, geolozi, demografi, antropolozi, proučavatelji sakralne baštine i graditeljstva te mnogi drugi stručnjaci i znanstvenici, svatko iz svojega kuta. Kad je riječ o jezikoslovlju, ti su otočići već više od sedamdeset godina predmetom dijalektoloških (Mate Hraste i Sanja Vulić) i onomastičkih (Valentin Putanec i Petar Šimunović) istraživanja te bi se, s obzirom na količinu istraživanja i ugled istraživača, bez previše razmišljanja moglo ustvrditi kako je riječ o malim otocima za velike istraživače.

Nisci su se svojih uglednih prethodnika odlučile pridružiti Marina Marasović-Alujević i Katarina Lozić Knezović, koje su, što zajedno, što pojedinačno ili u suautorstvu s nekim trećim, polako počele obrađivati toponimiju dosad neobrađenih dalmatinskih otoka i zaobalja. Marina Marasović-Alujević, čija je znanstvena karijera otpočela proučavanjem romanizama u graditeljskome nazivlju i srednjovjekovnih hagionima u Splitu te koja je autoricom monografije *Imena Splićana od postanka grada do kraja XVIII. stoljeća*, s Ines Grgurinović toponomastički je obradila Žirje, s Katarinom Lozić Knezović Šoltu i Mravince kod Splita, a trenutačno samostalno istražuje Šćedro. Katarina Lozić Knezović autoricom je zapaženih radova o starijim fazama hrvatskoga jezika, a uz zajedničke je radove s Marinom Marasović-Alujević hrvatsku toponomastičku bibliografiju obogatila dopunama Šimunovićevih istraživanja bračke obalne toponimije te obradbom toponima poljičkoga naselja Gata (u suradnji s Marijom Radostić). Budući da je prva od dviju autorica romanistica, a druga kroatistica (a romanstvo i slavenstvo nisu tek dio naslova jedne od najvažnijih onomastičkih knjiga, nego se i danas itekako prepleću iako su od negdašnje dvojezičnosti u Dalmaciji ostali tek ostatci ostataka), da su njihovi znanstveni interesi i znanja komplementarni te da postupno kao sveučilišne profesorice rade na stvaranju novoga naraštaja (top)onomastičara, posve je prirodno da polako stvaraju obrise treće, splitske onomastičke škole, koje naziremo i u monografiji koju upravo prikazujemo i čiji je naslov *Toponimija otoka Drvenika i Ploče*.

Već se u Uvodu (str. 9–12) autorice dotiču jednoga od temeljnih pitanja s kojima se susrećemo onomastičari: odnosa etimologije i etiologije. Naime, često je vrlo jednostavno odrediti etimologiju i etiologiju toponima. Tako je i sam nesonim *Drvenik* razmjerno prozirne etimologije, ali su ga pojedini istraživači, primjerice Petar Šimunović, držali prenesenim s kopna te povezivali s naseljem Drvenik u Makarskome primorju, a autorice ga povezuju s apelativom *dr(i)vo* smatrajući

kako je otok nazvan tako zato što je bogat drvnom građom te držeći da je naselje Drvenik prozvano po otoku, a ne obrnuto, kako se uglavnom navodilo u starijoj literaturi. Upućuju na moguću motiviranost toponima *Krušica* starim nazivom za šumu, a toponim *Malta*, koji su neki autori držali predrimskim, smatraju odrazom apelativa *malta* u značenju 'carinarnica' te to obrazlažu podatkom da se u naselju Drvenik nalazila carinska straža. Toponim *Sȍlinska* (usp. i razmjerno čest toponim *Soline*) opravdano povezuju s apelativom *sol*, a ne, kao Petar Skok, s ojkonimom *Solin* (to dodatno potkrepljuje i činjenica da bi, da je Petar Skok u pravu, toponimski lik glasio **Solīnska*). Autorice su gdješto nastojale odgonetnuti i asocijacije kojima su se vodili hrvatski naseljenici kad su materinskomu jeziku, ali i sustavu imenovanja prilagođivali romanske toponime. Cjelokupan uvod te tumačenja koja su u njemu iznesena polemični su, izazovni i podložni daljnjim razlaganjima te će se njima jamačno pozabaviti romanisti etimolozi.

Iz dijalektološkoga je dijela, pod naslovom *Jezik Drvenika i Ploče* (str. 13–14), razvidno kako su mjesni govori u velikoj mjeri poštokavljeni, pa im je naglasni sustav peteročlan. Stoga i nije jednostavno bilježiti toponimijske likove jer se usporedno čuju i čakavski i novoštokavski bez nekoga posebnog pravila te bi možda za drugo izdanje bilo zanimljivo zabilježiti oba lika kad su potvrđena.

U središnjemu se dijelu knjige donose toponomastički podatci s triju najvećih otoka drveničkoga arhipelaga (Drvenika, Ploče i Oruda) te manjih otoka i pličina. Uz tri najveća otoka donosi se:

1. njihov kratak opis s popisom naselja i zaselaka

U tome dijelu saznajemo da zaseoci na Drveniku i Ploči nisu imali etnike i ktetike te da su na danas nenaseljenu Orudu nekoć postojala tri naselja: Vrh, Meštrovićevi i Požar.

2. popis toponima s opisom referenata i tumačenjem

Primjerice: »Stàrica je umjetno sazidana lokva na središnjem dijelu rta između uvala Male pernatice na zapadu i Solinska na istoku. Lokva je od starine služila za zalijevanje nasada i za napajanje stoke. Vidjeti toponim Novica.«

3. motivacijska razredba

U mjesnoj su toponimiji zabilježena imena različitih crkvenih zdanja i posjeda, primjerice: *Braski Mali porat*, *Čematorij* ili *Ispo svetoga Nikole*. Toponimi antroponimskoga postanja upućuju, među ostalim, na podatak da je i na Drveniku okamenjen čakavski lik *Jovo* (usp. *Jovani(n)* < tal. *Giovanni*) kao odraz svetačkoga imena *Ivan*. Na doseobe s kopna upućuju toponimi *Mujino* (< *Mujo* < *Mustafa*) i *Na Muštafinu* (usp. *Mustafa*), pri čemu treba napomenuti kako su nadimci nastali konverzijom od muslimanskoga imena *Muje*/*Mujo* ili su izvedeni od njega na srednjodalmatinskim otocima počesto označivali doseljenika iz krajeva pod osmanlijskom vlašću (primjerice, obiteljski nadimak *Muje* nose Rajčevići u Puči-

šćima na otoku Braču podrijetlom iz Hutova i dio Plančića iz Staroga Grada na Hvaru, čije je podrijetlo nepoznato, a *Mujo* dio Babića iz Sumartina koji su se na Brač doselili iz Slimena tijekom Kandijskoga rata). Na kraju odjeljka o motivacijskoj razredbi nalazimo popis toponimijskih apelativa (str. 89–92) koji su se odrazili u mjesnoj toponimiji, primjerice: *artić* i *punta* 'rt', *gandalj* 'kut u koji more nanese', *babulj* 'oblutak', *barsa* 'lijeha', *gušak* 'mjesto gdje se u ždrijelu nakuplja voda', *kavčina* 'veća kava', *plikača* 'plitko neplodno tlo', *ripišće* 'mjesto s bočatom vodom, lokva', *rogalj* 'kraj sela ili seoskoga puta', *ugar* 'tlo koje se *odmara* jednu ili dvije godine'. Navedene će nazive valjati usporediti sa srodnima u drugim hrvatskim područjima kako bi se razaznale posebnosti drveničkoga otočja.

4. tvorbeno-strukturna razredba

Mnogo je toponima tvorenih od prijedloga i imenice, primjerice *Ispo gustirne*, *U Rogalj* i *U Kantun*.

5. razredba prema jezičnome podrijetlu

Očekivano je velik udio toponima motiviranih apelativima romanskoga postanja kao što su *Gustirne*, *Mojstirine*, *Pod mendule*, *Jardin* itd.

Uz oko 1400 toponimskih različnica monografija sadržava i slikopisnu građu te zemljovid s naznačenim toponimima.

Ovom je monografijom drveničko otočje postalo još jednom kockicom ugrađenom u toponomastički mozaik sjevernodalmatinskih i srednjodalmatinskih otoka, od Paga na sjeveru do Brača na jugu, čime je navedeno područje postalo jednom od najsustavnije i najtemeljitije obrađenih zemljopisnih cjelina koje su obradili hrvatski toponomastičari. *Toponimija otoka Drvenika i Ploče* Marine Marasović-Alujević i Katarine Lozić Knezović potvrđuje Split kao treće hrvatsko onomastičko središte, metodološki pozicionirano između Zadra (od kojega je preuzelo obradbu tzv. toponimijskoga leksika i temeljitiji opis referenta) i Zagreba (provodi se motivacijska i tvorbeno-strukturna razredba). Misao je vodilja znanstvenoga rada autorica, što iz ove monografije i drugih njihovih znanstvenih djela možete tek naslutiti, strast prema vlastitu pozivu vidljiva u brojnosti ispitanika te u mnogobrojnim dogodovštinama s terena, koje će s vama rado usmeno podijeliti, a koje pokazuju njihovu sljubljenost s terenom i ispitanicima s kojima počesto dijele i najintimnije misli i trenutke. Dakako da će i nakon ove monografije ostati mnoga otvorena pitanja, da će se brusiti etimologije, dopunjavati istraživanja i razmjenjivati mišljenja, ali ostaje činjenica da je na otočićima i hridima čija je ukupna površina dvadesetak puta manja od Brača popisano oko triput manje toponima nego na najvećemu srednjodalmatinskom otoku. Nije li to pokazatelj da građe itekako ima, samo je netko treba popisati i obraditi?

Domagoj Vidović

Milan Majtán

Naše priezviská

Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, i Jazykovedný ústav Ľudovita Štúra SAV, 2018., 196 str.

Riječ je o drugome izdanju popularno-znanstvene knjige Milana Majtána (1934. – 2018.), cijenjenoga slovačkog onomastičara, dijalektologa i povjesničara slovačkoga jezika. Knjigu su recenzirali ugledni slovački onomastičari starijega i srednjega naraštaja Pavol Žigo i Iveta Valentová.

U hrvatskome je jezikoslovlju Milan Majtán osobito cijenjen i poznat po svojemu rječniku *Meno pre naše dieťa* (1983., 1985., 1993.) i *Vyberte si meno pre svoje dieťa* (1998.) (u suautorstvu s M. Považajem).

Znanstvenu je karijeru počeo na dijalektološkome odjelu u Institutu za jezik Ľ. Štúra SAV na projektu Atlas slovačkoga jezika. Bio je veoma vrijedan znanstvenik i plodan autor. Napisao je studiju o slovačkoj toponimiji *Onymické systémy*, sudjelovao je u arhivskome istraživanju, pripremnome radu i izradi koncepcije sedmosveščanoga povijesnog rječnika slovačkoga jezika (1991. – 2008.) te je suautor publikacije u kojoj se predstavlja koncepcija povijesnoga rječnika. Premda se M. Majtán uglavnom fokusirao na toponomastiku, postavio je temelje ili pridonio razvoju svih onomastičkih disciplina. Aktivno je sudjelovao u pripremi Slavenskoga onomastičkog atlasa i suautor je djela o strukturnim tipovima slavenskih imena naselja *Slawischer onomastischer Atlas. Die Strukturtypen der Slawischen Ortsnamen* (1988.). Monografiju Milana Majtána i Kazimierza Rymuta *Hydronimia dorzecza Orawa* iz 1985. struka je ocijenila kao metodološki uzoran model za sustavno istraživanje slovačke hidronimije. Na području antroponomastike usredotočio se na istraživanje podrijetla i razvoja sustava osobnih imena i prezimena u Slovačkoj te se angažirao u popularizaciji rezultata svojih istraživanja. Bavio se i zoonimijom, urbanonimijom, krematonimijom, literarnom onomastikom te onomastičkim teorijskim, terminološkim i metodološkim temama.

Knjiga Milana Majtána *Naše priezviská* sadržava sljedeća poglavlja: *Na úvod* (str. 5), *Vznik a používanie priezvisk* (str. 6–10), *Motivácia a jazyková výstavba priezvisk* (str. 11–50), *Príbehy a súvislosti priezvisk* (str. 51–112), *Z turzovských priezvisk* (str. 113–126), *Priezviská a genealógia* (str. 127–140), *Bibliografia* (str. 141–146) i *Index / Abecedný slovník* (str. 147–194).

U prvome poglavlju autor piše o vremenu nastanka slovačkih prezimena. Prezimena su se pojavila i počela oblikovati u srednjemu vijeku. U kršćanskome velikomoravskom razdoblju ljudi su se u latinskim dokumentima bilježili samo jednim imenom. Od 13. stoljeća način imenovanja počeo se mijenjati. Češće se uz ime

osobe počelo pisati ime oca ili drugoga rođaka. Petnaesto je stoljeće bilo prijelomno. Tada su u jednome dokumentu iz Žiline mještani zapisani osobnim imenima i pridjevcima. Od 16., a osobito od 18. stoljeća, može se govoriti o prezimenima. Sadašnji način imenovanja osoba ustabilio se u 17. i 18. stoljeću, a službeno je kodificiran u doba jozefinskih reformi potkraj 18. stoljeća.

Slovačka prezimena odražavaju složene društvene i kulturne utjecaje u doba svojega nastanka. Primjerice, u mnogim se prezimenima odražava novije doseljavanje Hrvata na zapad zemlje te Poljaka na sjever. U sjeverne dijelove istočne Slovačke doselili su se Ukrajinci i Rusini, što se također odrazilo u prezimenima. Svakako su na prezimenski sustav utjecale i husitske ekspedicije, osmanlijski napadi na središnju i zapadnu Slovačku, osmanlijska imanja u nekim južnijim krajevima i dr. Usto je na razvoj prezimena utjecao i proces reformacije te protureformacije, a važnost je imalo i buđenje narodne svijesti.

Što se tiče širenja i frekventnosti prezimena, valja reći da u Slovačkoj Republici živi više od 5 405 000 stanovnika u 1 912 000 kućanstava te postoji gotovo 200 000 prezimena. Najčešća prezimena motivirana osobnim imenima jesu *Baláž* (8351 obitelj) i *Lukáč* (6010 obitelji). Među prezimenima nastalima prema nazivima zanimanja najčešće je *Kováč* (20 220 obitelji), a slijede *Varga* (11 699 obitelji), *Szabó* (8798 obitelji) i *Molnár* (6720 obitelji). Među etnonimskim prezimenima najviše je obitelji s prezimenima *Horvát* (16 797 obitelji) i *Polák* (7661 obitelj).

U poglavlju o motivaciji i jezičnoj izgradnji prezimena saznajemo da je vjerojatno najviše prezimena u kršćanskome okruženju nastalo iz različitih oblika osobnih imena svetačkoga podrijetla. U Slovačkoj je najviše takvih prezimena motivirano imenima *Ján*, *Juraj*, *Jakuh*, *Andrej*/*Ondrej*, *Martin*, *Matej* i *Matúš*, *Michal*, *Peter*, *Pavol*, *Gregor* i *Míkuláš*.

Analizirajući tu motivacijsku skupinu prezimena, Majtán donosi i podjelu prezimena prema sufiksima, među kojima su, na primjer, *-in*, *-ič*, *-ak*/*-iak*, *-ov*, *-as*, *-ica* itd.

Što se tiče prezimena prema zanimanjima, saznajemo da su prezime *Lančarič* donijeli Hrvati u 16. stoljeću. Među prezimenima nastalima prema rodbinskim odnosima najviše je onih motiviranih riječju *baba*: *Babka*, *Babáč*, *Babo* itd. Broj prezimena prema društvenoj funkciji nije osobito velik, a spomenut ćemo samo prezimena *Špan* i *Zeman* (< *zeman* ‘ratnik’).

Prezimena motivirana podrijetlom prvih nositelja mogla su nastati od etnika, od pridjevaka oblikovanih iz imena naselja (prezimena na *-ský*, *-(c)ký*, npr. *Devínsky*), od imena stanovnika pokrajina te od etnonima, npr. *Bosniak*, *Čech*, *Grék*, *Charvát*, *Chorvát*, *Maďar* itd. Velik je broj prezimena nadimačkoga postanja, tj. onih koja su motivirana svojstvima svojih prvih nositelja, npr. *Biely*, *Čierny*, *Hladký*, *Hrubý*, *Milý*, *Mudrý*.

U poglavlju *Príbehy a súvislosti priezvisk* autor tumači veći broj prezimena navodeći njihove prve nositelje, zanimljivosti vezane uz njih, vrijeme i mjesto pojave tih prezimena, broj obitelji koje ih nose. Saznajemo da je, primjerice, prezime *Majtán* nastalo prema starome narodnom pretkršćanskom imenu *Mojtech*, a prezime *Masarik* u vezi je s imenicom *meso* i znači 'mesar'.

U poglavlju *Z turzovských priezvisk* u kratkoj formi M. Majtán donosi temeljne podatke o 142 prezimena iz grada Turzovke u sjeverozapadnoj Slovačkoj, blizu granice s Češkom. Tumači čime je prezime motivrano, gdje se prostire i koliko ga obitelji nosi.

Posljednje je poglavlje *Priezviská a genealógia*, u kojemu na primjeru osam obitelji opisuje metodu izrade obiteljskoga stabla.

Slijedi *Bibliografia* s 26 bibliografskih jedinica samoga autora o osobnim imenima i prezimenima te *Bibliografia ďalších onomastických monografií a slovníkov o osobných menách a o priezviskách* u kojoj navodi 31 rječnik ili monografiju na nekome od slavenskih jezika te njemačkome i mađarskome.

Na kraju je knjige *Index* / *Abecedný slovník* u kojemu se navode prezimena obrađena u ovoj publikaciji i stranica na kojoj su obrađena. Riječ je otprilike o 5440 prezimena.

Znanstveni put i angažman svestranoga onomastičara i plodnoga autora Milana Majtána donekle je usporediv sa znanstvenom aktivnošću akademika Petra Šimunovića. Naravno, postoje razlike jer su se bavili temama koje je trebalo obraditi u njihovim znanstvenim sredinama, no velika je sličnost u tome što su obojica nastojala dati svoj doprinos svim onomastičkim poddisciplinama te su pokušali popuniti i mnogobrojne onomastičke „rupe" na teorijskome i terminološkome planu. Obojica su postavila široke i čvrste temelje mlađim naraštajima onomastičara za nastavak rada na tim područjima. Usto su obojica nastojala svoje znanstvene rezultate približiti najširemu čitateljstvu pišući popularno-znanstvene članke i knjige. Obojica su procijenila da će se do širega čitateljstva najlakše probiti tumačeći prezimena kao svjedoke složenih povijesnih okolnosti prožetih različitim jezičnim i kulturnim utjecajima te kao selilačke spomenike koji kazuju mnogo o starim odnosima i vezama. Zbog takva karaktera prezimena neizostavno je da Majtán u svojoj knjizi piše o prezimenima hrvatskoga podrijetla te o prezimenu *Horvát* kao o najčešćemu prezimenu etnonimskoga postanja.

Onomastičari koji su otišli, kao što su Majtán i Šimunović, zaorali su duboke i, pokazalo se, plodne onomastičke brazde. Na mlađim je naraštajima znanstvenika da od njih uče te nastave orati po tim brazdama, ali i stvarati nove, kojima će obilježiti svoje znanstveno razdoblje i pridonijeti stjecanju novih spoznaja korisnih ne samo za onomastiku već za društvo u cjelini.

Ankica Čilaš Šimpraga

IN MEMORIAM

RADOSLAV KATIČIĆ
(Zagreb, 3. srpnja 1930. – Beč, 10. kolovoza 2019.)

Radoslav Katičić, veliki hrvatski filolog, jezikoslovac, indoeuropeist i opći lingvist, klasični filolog, bizantolog, paleobalkanolog, indoiranist i indolog, baltoslavist i kroatist, kao i književni povjesničar indijske, grčke, slavenskih i, osobito, hrvatske književnosti, napustio je ovaj svijet 10. kolovoza 2019. Duboko je obilježio humanističku znanost i hrvatsku kulturu svojim znanstvenim, nastavnim i javnim radom od sredine XX. stoljeća do danas. On nije bio samo izuzetan znanstvenik i profesor u zagrebačkoj i hrvatskoj sredini, nego i u bečkoj, europskoj i svjetskoj. Doživio je i priznanja koja to pokazuju. Ne samo naše Sveučilište, nego ni Sveučilište u Beču nema mnogo profesora čijim se članstvom diči čak sedam akademija znanosti: hrvatska, austrijska, norveška, bosanskohercegovačka, kosovska, Academia Europea u Londonu i Accademia Nazionale dei Lincei u Rimu.

Bio je sin pravnika Natka Katičića i nećak polonista Julija Benešića. Obojica su na nj utjecala od djetinjstva širinom naobrazbe i kulturnih interesa koji su sezali i preko europskih obzorja. Otac je imao u knjižnici i knjige o indijskoj kultu-

ri i filozofiji, a ujak mu je poklonio Stenzlerov *Sanskrit-Elementarbuch*, iz kojega je sam naučio osnove sanskrta.

Oženio se je Grkinjom Ioannom Michailidou, s kojom je dobio troje djece: Natka, Doricu i Antigonu. Od svojih kćeri dobio je i petoro unučadi; to su Anton i Ioanna te Niko, Jan i Kristina.

Klasičnu gimnaziju završio je 1949. u Zagrebu, gdje je 1954. na Filozofskom fakultetu diplomirao klasičnu filologiju, a 1959. doktorirao tezom *Pitanje jedinstva indoeuropske glagolske fleksije*. Radio je kao honorarni knjižničar u fakultetskom seminaru za klasičnu filologiju, 1958. postao asistentom na tada već neko vrijeme ispražnjenoj katedri za poredbenu indoeuropsku gramatiku, 1961. docentom indoeuropske i opće lingvistike i pročelnikom novoosnovanoga Odsjeka za opću lingvistiku i orijentalne studije, 1966. izvanrednim i 1972. redovitim profesorom Filozofskoga fakulteta. Tu je utemeljio studije opće lingvistike i indologije. A od 1977. do umirovljenja 1998. radio je kao redoviti profesor slavenske filologije na Sveučilištu u Beču. Poslije toga postao je *professor emeritus* u Beču. I po odlasku u Beč nastavio je objavljivati djela i poučavati i u Hrvatskoj. Bitno je pridonio razvoju studija kroatologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, za koji je izradio i program doktorskoga studija.

Usavršivao se je u klasičnoj filologiji 1956. – 1957. u Ateni. Kao stipendist Humboldtove zaklade, 1960. – 1961. usavršivao se je u indoeuropeistici i indologiji u Tübingenu, gdje je slušao prof. Paula Thiemea, a 1968. – 1969. u Bonnu, gdje je napisao svoju *Staru indijsku književnost* kao priručnik za studij indologije koji je pokrenuo. Kao jezikoslovac, osobito je zaslužan, uz Bulcsúa Lászlóa, za rad Zagrebačkoga lingvističkoga kruga i promicanje strukturalne lingvistike i drugih modernih metoda u nas.

Auktor je dvadesetak knjiga i četiristotinjak rasprava, članaka, ogleda, knjižnih ocjena i drugih prinosa iz općega i poredbenoga jezikoslovlja, iz povijesti književnosti, grčke, indijske i posebno hrvatske, i iz niza područja koji bi on najčešće nazivao jednostavno filologijom.

Baveći se istraživački klasičnom i byzantijskom grčkom filologijom, osobito područjima koja se odnose na hrvatsku filologiju i paleobalkanistiku, te služeći se opsežnom filološkom, arheološkom i povijesnom literaturom, u raspravama objavljenima ponajviše u *Godišnjaku Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH* (1965., 1968., 1970., 1972. – 1973., 1976., 1980., 1988. – 1989.; skupljene su u knjizi *Illyricum mythologicum,* 1995.), obrađuje vijesti o Jadranu i području Illyrika u antičkih pisaca, navodi, prevodi i tumači vrela i predaje, od kojih neke potječu iz mykēnskoga doba.

Raspravljajući o predgrčkim jezicima na tlu kasnije helenske kulture, u knjizi *The Ancient Languages of the Balkans* (Mouton, Den Haag 1976.) drži da je

u proučavanju grčkoga jezika nezaobilazno sagledavanje njegova odnosa prema predgrčkomu lingvističkomu sloju u egejskome području, što tvrdi i za albanski, hrvatski i srpski prema illyrskomu, za bugarski prema thračkomu te za rumunjski prema dačkomu. Također objavljuje podatke o starim balkanskim jezicima i njihovu povijesnom i jezičnom kontekstu: o makedonskome i o jezicima Paionaca i Epeiraca te o thračkom i illyrskom jezičnom sklopu. Raščlanjujući pak ono što se prije smatralo illyrskom antroponimijom, Katičić utvrđuje da je onomastički važno uočiti da se imena kao što su Aetor, Aplus, Ceunus, Darmocus, Oeplus, Opia, Oplica, Vescleves, Volso, Voltissa itd. javljaju na liburnskome, histarskome i venetskome području, a da se imena kao Annaeus, Bardylis, Kalas, Clevatus, Epicadus, Gentius, Grabon, Plassus, Teutana, Verzo itd. javljaju na pravome illyrskome području na jugu, dok su na delmatskome i panonskome području u sredini potvrđena imena kao Anna, Andes, Aplis, Baezus, Baezo, Cato, Cursulavia, Darso, Dito, Lavius, Lavo, Paius, Paio, Samuntius, Samuntio, Scenobarbus, Scenocallus, Testimos, Testo, Tritanus, Tritano, Varro, Vendes, Vendo itd. (str. 178–184). Zbog različitosti onomastičkih sklopova zaključuje da se moraju razlikovati sjevernojadranski tip (venetsko-histarsko-liburnski), srednji – delmato-pannonski i pravi illyrski na jugu, kao i područje keltske antroponimije na sjeverozapadu.

U nizu *Povijest svjetske književnosti* (knj. 2., Zagreb 1977.) napisao je poglavlje *Bizantska književnost*, obradivši razdoblje grčke poslijeklasične književnosti od prijevoda *Biblije, Septuaginte* i *Evanđelja* te od crkvenih otaca do grčkih učenjaka u humanističkoj Italiji nakon pada Carigrada.

U opsežnome djelu *Stara indijska književnost* (1973.) obuhvaća vedsku, sanskrtsku epsku i buddhističku književnost na pāliju i na sanskrtu, đinističku književnost na prakrtima i na sanskrtu te sanskrtsku i prakrtsku klasičnu i sanskrtsku stručnu književnost. Pritom u razmatranju povijesti europske indologije i indoeuropeistike posebnu pozornost posvećuje hrvatskomu sudioništvu, počev od I. F. Vesdina i njegove prve europske sanskrtske gramatike 1790. Izvrstan bibliografski izbor iz stručne literature prati svako poglavlje. Time je dao jedan od temeljnih priručnika za studij indologije, a istovremeno i velik prinos poznavanju indijske književnosti u hrvatskoj znanosti i kulturi.

Istraživanja iz indoeuropeistike i poredbenoga jezikoslovlja, započeta u doktorskoj tezi, nastavlja u knjizi *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics* (Mouton, Den Haag 1970.), u kojoj, primjenjujući nove teorijske modele na poredbeno jezikoslovlje, oblikuje teoriju jezične raznolikosti. Odredivši srodnost kao ograničenje raznolikosti, ustvrdio je da ona može biti tipološka, genetska i kontaktna te da postoji posve određen suodnos između ustroja povijesti jezika i ustroja po kojem se jezik ponaša kao sustav (propis, kod). Raspravlja o tome kako je jezična mijena ireverzibilni proces jer dovodi redovito do stapanja različitih fonema i time određuje smjer strjelice jezičnoga vremena. Da nema

drugih jezičnih procesa, ona bi sama ugrozila priopćivost poruka jezikom. Njegova je strukturalistička teorijska obrada dijakronijske lingvistike i povezivanje sa sinkronijskim proučavanjem jezika kao ishoda ustroja povijesti bitan jezičnoteorijski prinos. On pokazuje i to kako je Katičić uvijek svoje široko znanje temeljito promišljao i nastojao doći do što jasnijega razumijevanja svega čime se je bavio.

Izravno se suvremenim lingvističkim teorijama i njihovim pojmovima bavi u sveučilišnom udžbeniku namijenjenome studentima opće lingvistike *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije* (1967.), gdje raspravlja o mjestu lingvistike među znanostima i tumači pojmove glavnih strukturalističkih škola, artikulaciju jezika, oprjeke taksonomske i generativne lingvistike, komplementarnost gramatike i rječnika, dubinski i površinski ustroj te daje uzorke za opis jezika i leksika.

U zbirci studija i članaka *Jezikoslovni ogledi* (1971.) bavi se pojmovljem strukturalističkoga jezikoslovlja, normativnom naravlju jezika, sintaksom, jezičnim razvojem i oblicima jezične srodnosti, tezom o zajedničkoj prošlosti Indijaca i Slavena u svjetlu jezika te jezikom u književnosti, polemizira sa shvaćanjem M. Riffaterrea da nepretkazivost stilema karakterizira umjetnost riječi, odnosno lijepu književnost. Njegova stajališta o bitnoj razlici između obične obavijesti, koja nešto priopćuje u izvanjskome svijetu, i književne obavijesti, koja dočarava unutarnji svijet djela (*Nastava književnosti u školama drugog stupnja.* Zagreb 1966.; *Umjetnost riječi,* 1968., 1970.) izazvala su plodnu polemiku s profesorom Škrebom i znatno odjeknula u hrvatskoj znanosti o književnosti unoseći u nju nove vidike.

U zbirci *Novi jezikoslovni ogledi* (1986.) jasno izriče sumnju u strukturalističku pretpostavku o jednoznačnome preslikavanju jednoga jezičnoga sustava (lingvistički pojam) u jednu jezičnu sposobnost (psihološka činjenica) u pripadnikā jedne jezične zajednice (društvena činjenica), ističući da živi i pravi govornici u povijesnim zajednicama najčešće moraju birati među više jezičnih sustava; »izvorni govornik« nije više jednoznačan idealni konstrukt, a jezična se zajednica nalazi pred izborom između više jezičnih znakovnih sustava. Time je filološkim realizmom otklonio lingvističku apstrakciju, koja je neprimjetno osiromašivala i lingvističko shvaćanje jezika. Pišući pak o identitetu jezika, razlikuje opisni ili tipološki identitet te povijesni ili rodoslovni i vrijednosni ili kulturni, držeći da njihov odnos nije jednoznačan; istomu rodoslovnomu identitetu mogu odgovarati različiti tipološki i vrijednosni identiteti, a jednomu vrijednosnomu različiti rodoslovni identiteti. Jezici koji se razlikuju i u jednome od tih kriterija identiteta, različiti su jezici. To je jasan racionalni model koji pored uže lingvističkih, uvodi i zanemareni filološki kriterij identiteta jezika (vrijednosni/kulturni) pa se njime vrlo prirodno odgovara na pitanje o identitetu jezika poput hrvatskoga, koji imaju srodne i slične jezike u susjedstvu. U skupini ogleda o književnom jeziku govori o purizmu kao kulturnom opredjeljenju i njegovu odnosu prema jezičnoj kulturi te o samoj

jezičnoj kulturi, pri čem jezičnu normu ograničava na pravopis i osnovna gramatička područja; jezična norma određuje što je u standardnom jeziku neutralno, a jezična se kultura sastoji od poznavanja jezika i svega što u njem nije neutralno. Navezujući se na prinose D. Brozovića i Z. Vincea, u studijama o postanku suvremenoga jezičnoga standarda hrvatskoga i srpskoga ističe da hrvatska novoštokavska standardizacija počinje u XVIII. stoljeću na području od Dalmacije do Slavonije te se, nastavljajući se s ilircima, naposljetku stilizira s hrvatskim vukovcima na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Drži da je V. Stefanović Karadžić radikalni ograničavatelj hrvatske književne osnovice standarda te da u proučavanje stilističkih i kulturnih vrijednosti, koje su se polarizirale u varijantama dvaju (triju-četiriju) književnih jezika treba uključiti i latinsku, staroslavensku (i stariju) književnost u Hrvata, arapsko, perzijsko i tursko književno stvaralaštvo muslimanskih Bošnjaka te staroslavensku i rusku književnost u Srba i Crnogoraca. Među sintaktičkim studijama ističu se one o kategoriji gotovosti u glagolskim oblicima i o četirima vrstama pogodbenih rečenica u hrvatskom jeziku (realne, potencijalne, irealne i eventualne); slijede studije o teoriji prevođenja, opsegu povijesti jezika, određenju književnoga djela kao jezične umjetnine itd.

U *Gramatici Bartola Kašića* (*Rad JAZU*, 1981., 388) raspravlja o mogućim uzorima, E. Álvaresu, A. Manuziju i J. Gretscheru, te pokazuje kako se ta gramatika temelji i na čakavskom i na štokavskom narječju te kako je Kašić zacrtao pristup opisu hrvatskoga jezika odredivši bitna načela za njegovo normiranje. O jeziku Kašićeva prijevoda *Biblije* govori u izdanju *Biblia sacra* (II/2. Paderborn – München – Beč – Zürich 2000.). Objavio je i knjižicu *Učitelji s Visovca* (Lepuri 2002.) i raspravu *Hrvatski jezični standard* (Zagreb 2004.).

U *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (1986.), koju je dobio zadatak napisati od Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, ostajući pri strogoj pojmovnoj analizi i verbalnoj formalizaciji cjelovite jezikoslovne intuicije u ustroj jezika (ne uključujući simboličku formalizaciju zbog naravi publikacije), uspio je proizvesti cjelovitu generativnu i pretvorbenu skladnju hrvatskoga jezika. Temeljeći korpus na kojem je opisan sintaktički sustav hrvatskoga jezika na odabranim tekstovima iz hrvatske književnosti, humanističkih znanosti i novinstva, uključio je i novoštokavske pisce XVIII. stoljeća poput A. Kačića Miošića i M. A. Relkovića i obuhvatio znatno više novijih hrvatskih auktora nego prethodne gramatike. Određujući sintaksu u užem smislu kao skladnju rečenice, rečenice razglobljuje prema obavijesnomu (informacijskomu), sadržajnomu (semantičkomu) i gramatičkomu (sintaktičkomu) ustroju. Ne smatra sintaktički, gramatički ustroj rečenica univerzalnim (za razliku od Chomskoga), nego drži da je obavijesni ustroj možda najbliži univerzalnoj logičkoj formi sudova, sadržajni univerzalnoj semantičkoj formi jezičnih izričaja, a gramatički posebnomu ustroju rečenice u pojedinom jeziku. U sustavnoj gradnji viših katova sintaktičkih ustroja izvedenih preoblikama,

svakim sljedećim razredom preobličenih gramatičkih ustroja (nesložene rečenice, diskurs, složene rečenice, složene rečenice s nerečeničnim preoblikama) postaje rečenična zgrada za kat preoblika viša od prethodne. Tu *Sintaksu* odlikuje stroga cjelovita dedukcija sustava s jedne strane, a izbor korpusa s druge. Radi se o djelu koje predstavlja do tada nedosegnut domet sustavnoga teorijskoga uvida u sustav hrvatskoga jezika, i koje je zavrijedilo da bude prijelomno u hrvatskoj lingvistici, ako mu se nađu dorasli nastavljači. A predstavlja i izuzetan domet u međunarodnoj lingvistici, i posebno u generativnoj i transformacijskoj sintaksi.

Zbog jasne utemeljenosti *Sintakse* u hrvatskome književnom korpusu i zbog dosljedna izvođenja sustava iz toga temelja, ta je *Sintaksa* svojom dokaznom snagom ugrozila mit o jedinstvu srpskohrvatskoga jezika pa se je odmah u srpskoj akademskoj zajednici pokrenula hajka na nju, a njoj su se pridružili i neki hrvatski jezikoslovci. Ta je hajka tek nakon više od godine i pol dana zaustavljena studijama nekoliko hrvatskih jezikoslovaca o Katičićevoj *Sintaksi* u posebnome broju časopisa *Jezik* (1988., br. 1–2).

Potom je Katičić u više radova namijenjenih međunarodnoj znanstvenoj javnosti tematizirao odnos hrvatskoga, srpskoga i bošnjačkoga književnoga jezika, i neovisnost hrvatskoga o srpskome (*Das jugoslawische Desaster*, Wiesbaden 1995.; *Slavia*, Prag 1995.; *Undoing and Redoing Corpus Planning*, Berlin – New York 1997.) itd.

Među njegovim kroatističkim književnopovijesnim radovima izdvajaju se filološke studije povijesnih izvora o najranijem srednjovjekovlju – *Uz početke hrvatskih početaka* (1993.), predradnja za njegovu veliku povijest ranosrednjovjekovne književnosti, i *Na ishodištu* (1994.), sažetak toga veledjela. O kasnijim razdobljima hrvatske književnosti govore studije u knjizi *Na kroatističkim raskrižjima* (1999.) gdje su obuhvaćene teme o hrvatskoj književnosti i njenoj povijesti u rasponu od pitanja o etnogenezi Hrvata sve do obrade pisaca XX. stoljeća. Ti su pak članci i rasprave nastali za potrebe studenata kroatologije na Hrvatskim studijima. Bio je i suautor (sa S. P. Novakom) knjige i izložbe *Dva tisućljeća pismene kulture na tlu Hrvatske* (1987.).

Posebno se ističe, kao sinteza svih istraživanja povijesti književnosti ranoga srednjovjekovlja djelo *Literatur- und Geistesgeschichte des kroatischen Frühmittelalters* (izdano u Austrijskoj akademiji znanosti u Beču, za koju je i napisano, i to godinu nakon izdanja hrvatske preradbe, 1999.), koje je na hrvatskom objavljeno kao sveučilišni udžbenik pod naslovom *Litterarum studia* (1998.; nagrada MH za znanost 1999.). Tu je na temelju izvrsna poznavanja izvora na svim jezicima na kojima se mogu naći (latinskome, grčkome, staroslovjenskome itd.) i na temelju nepregledne, ali većinom fragmentarne, sekundarne literature iz niza disciplina filoloških, arheoloških, povijesnih i drugih, Katičić dao divovsku sustavnu sliku hrvatske kulture i književnosti i njihovih temelja i kulturoloških

pretpostavaka, sažeto od pretpovijesti, a iscrpno od kasne antike, te prikazao materijalni okvir ranosrednjovjekovne kulture i sve oblike ranosrednjovjekovne hrvatske pismenosti i književnosti, kulture knjige i duhovne kulture sve do XII. stoljeća. Samo to djelo bilo bi dostatno da ga uvrsti u velikane hrvatske znanosti i međunarodne medievistike.

Katičić je istraživao i pretpovijesnu kulturu Hrvata i Slavena te objavio priloge na području rekonstrukcije formula praslavenske i baltoslavenske vjerske i pravne usmene predaje (*Wiener slavistisches Jahrbuch,* 1987. – 1994., 1996., 1998., 2001.; *Studia ethnologica,* 1989., 1991.). Nastavljajući se na radove V. V. Ivanova i V. N. Toporova, uspio je rekonstruirati elemente baltoslavenske pretkršćanske religije i mitova, bitne za razumijevanje duhovne baštine koju su Slaveni, i posebice Hrvati, odnosno Hrvatima nazvani Slaveni i poslavenjeni Hrvati, donijeli pri doseobi u svoju sadašnju domovinu te ju na mnogo mjesta upisali i u njezine toponime, oronime i hidronime. Među rezultatima se ističe rekonstrukcija formula iz mitova o sukobu Peruna i Velesa, o svetoj svadbi Perunova sina i kćeri te o odnosu vrhovnoga boga i njegove žene, velike božice (*Die Hauswirtin am Tor,* 2003.). Od 2008. počeo je rezultate tih svojih istraživanja objavljivati i za hrvatsku znanstvenu i kulturnu javnost na hrvatskome. To je urodilo velikim petoknjižjem: knjiga *Božanski boj* izašla je 2008., *Zeleni lug* 2010., *Gazdarica na vratima* 2011., a *Vilinska vrata* 2014., dok se je peta, sintetički pregled i interpretacija rezulata, *Naša stara vjera*, pojavila 2017. – za nju je Radoslav Katičić, već teško bolestan, trebao već i pomoć sina Natka pri zapisivanju – i ona je zaokružila taj veliki opus. On predstavlja danas vjerojatno najveću sintezu znanja i plodova istraživanja praslavenske i baltoslavenske pretkršćanske sakralne književnosti i kulture u svjetskoj slavistici i indoeuropeistici

Taj slavistički i baltoslavistički filološko-mitološki opus utvrđuje na svoj način i bitno novu slavistiku pored tradicionalne, osnovane na paleoslavistici, staroslovjenskome i njegovim nacionalnim redakcijama, kakvu su utemeljili Franc Miklošič i Vatroslav Jagić u XIX. stoljeću. Ta nova slavistika ne odbacuje ništo od one klasične utemeljene na najstarijem slavenskome jeziku pisane riječi, ali ju dopunjuje novim neizmjerno velikim područjem istraživanja slavenske kulture kakva je posvjedočena na narodnim idiomima i jezicima svih slavenskih naroda u usmenoj književnosti, a rekonstrukcijama seže u još dublju pretpismenu prošlost, kuturu i jezik. Nju je na zasadama Ivanova i Toporova od 1960-ih godina, razradio, počev od 1980-ih, Radoslav Katičić u još širem opsegu i otvorio mnoge posve nove vidike. Za razliku od svojih predšasnika, paralelama u formulacijama u raznih slavenskih (i baltičkih) naroda dodavao je i rekonstrukcije praslavenskih formula te sakralne poezije (u staroslovjenskoj stilizaciji). S druge je strane, uz filološku i poredbenolingvističku obradbu građe, obratio pažnju u terenskome istraživanju i praslavenskome uprisutnjavanju rekonstruiranih mitskih predoča-

ba u životni prostor, posvjedočenu u toponimima, osobito oronimima i hidronimima sakralnoga značaja. Upozorio je na gorski vrh Perun nad Mošćenicama i vrhove Perun, Perunić i Perunsko nad rijekom Žrnovnicom u Poljicima, ili poluotok Veles blizu Novoga Vinodolskog pored kratkoga, ali snažnoga vodotoka Žrnovnice, ili na mjesto Mokošica kraj Dubrovnika, u kojima se odrazuju imena triju najvećih praslavenskih božanstava. U svojem je „petoknjižju" upozorio na mnoštvo takvih onomastičkih oznaka sakralnih krajolika u Hrvatskoj i drugdje u slavenskome svijetu i time dodao dimenziju stvarne povijesne i prostorne potvrđenosti rezultata prethodnih poredbenofiloloških istraživanja. Takvim je zamašnim novim pristupom baltoslavistici naišao i na protivljenja u tradicionalnoj slavistici, i trebat će proći neko vrijeme da se vidi koliki su se tu novi vidici otvorili.

Ipak, već sada taj je rad Radoslava Katičića, uz neka protivljenja, naišao i na živ odjek u našoj sredini u krugovima filologa, ali i izvrsnih etnologa predvođenih profesorom Vitomirom Belajem, i niza arheologa (Vladimir Sokol, Juraj Belaj) te nekih povjesničara umjetnosti i kulture (Vladimir Gvozdanović / Goss).

Kada se je pojavio prvi dah Hrvatskoga proljeća 1967., odrazio se je i na lingvistiku i hrvatski jezik i doveo do donošenja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* u krugu u kojem je sudjelovao i Radoslav Katičić te vlastoručno zapisivao tekst koji se je dogovarao.

Kada je u samostalnoj Hrvatskoj, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa osnovalo kao svoje savjetodavno tijelo *Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika*, 2005. godine za predsjednika Vijeća ministar Dragan Primorac imenovao je akademika Radoslava Katičića, a ostali su članovi bili birani kao predstavnici svih onih ustanova u Hrvatskoj koje se relevantno bave hrvatskim jezikom. Vijeće je mjerodavno raspravljalo o svim temeljnim pitanjima hrvatskoga književnog jezika, o njegovu odnosu prema narječjima, o njegovu odnosu prema književnoj baštini – jer su oba bila poremećena jezičnom politikom u prethodnome stoljeću – o odnosu prema drugim jezicima, o naravi norme, o funkcionalnim stilovima i o razvoju nazivlja, a povremeno i o aktualnim, još otvorenim pitanjima hrvatske gramatike i pravopisa. Sva su izlaganja predsjednika, rasprave na sjednicama i zaključci bili objavljeni na mrežnim stranicama Vijeća. A nakon što je ministar Željko Jovanović 8. svibnja 2012. ukinuo Vijeće bez razgovora ili obrazloženja, a kamoli zahvale, objavljeni su i u posebnome broju časopisa *Jezik* (god. 60., posebno izdanje, travanj 2013.). Riječima samoga Katičića »Opet se politika grubo dohvatila hrvatskoga standardnog jezika... Kao u doba grofa Khuen-Héderváryja!« kada je takva jezična politika prvi put bila u Hrvatsku uvedena (*Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 2013., str. 241–242).

U svim je svojim radovima Radoslav Katičić dolazio do najvećih i najpouzdanijih rezultata upravo zahvaljujući širini svojih znanja, širini područja kojima je ovladao, multidisciplinarnomu pristupu, kao i snazi prosudaba i oštroumnosti s

kojom je umio prosuđivati pitanja kojima se bavio. Sva su se njegova znanja tako našla upregnuta i u posljednju njegovu jezikoslovnu i jezičnopovijesnu knjigu *Hrvatski jezik* (2013.). To je sažeta, stilom popularna, ali znanjem vrhunska znanstvena sinteza povijesti hrvatskoga jezika, kojom je on i najbolje definiran kao poseban književni ili standardni jezik. Kao i u svojoj novoj slavistici, i u ovoj novoj kroatistici spojio je Katičić perspektive književnoga jezika utemeljenoga na staroslovjenskoj pismenoj kulturi (u glagoljaštvu), koja ima dio korijena i u grčkoj (byzantijskoj) kulturi, dakle „slovinskoga jezika", i jezika isprva usmene književnosti u svoj mnogostrukosti svojega narječnoga i dijalektalnoga izričaja, koji je onda podao svoje narječne stilizacije – čakavsku, kajkavsku i štokavsku – književnomu „hrvatskomu jeziku", te jezika kojemu je latinski bio civilizacijski uzor, na kakvu su se razvili svi novi zapadnoeuropski jezici, pa tako i hrvatski, i koji se je iz te, u biti humanističke, perspektive nazivao još i „lingua illyrica". Promatrajući te suodnose perspektiva kroz povijest jezika, Katičić je u toj knjizi dao najbolji dokaz posebnosti i vlastitosti hrvatskoga jezika jer takav „genetski kod" nema nijedan drugi jezik na svijetu. I kao takav, on treba biti i u budućnosti, kao što je bio tijekom povijesti, u službi izrazivanja svih sadržaja suvremene nacionalne i međunarodne, europske i svjetske, civilizacije u okviru hrvatske kulture, komunikacijski omogućujući njen stalan razvoj.

Radoslav Katičić bio je član Uredništva *Folia onomastica Croatica* od dvobroja 12–13 (2003. – 2004.) do broja 28 (2019). U oblikovanju nekoliko brojeva toga časopisa i sam je sudjelovao svojim radovima – *Zrcalna slika slavenske poganske mitologije u krajoliku hrvatskih* toponima (br. 6, 1997.), *Značenje Skokovih toponomastičkih etimologija za sliku najranijih jezičnih i etničkih odnosa na hrvatskoj strani Jadrana* (br. 7, 1998.) te *Uz rub Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (br. 12–13, 2003. – 2004.). Svi ti radovi, kao i mnogi drugi u kojima se bavi onimijom, svjedoče o vrsnome onomastičaru i etimologu koji je umio na osnovi iménā proniknuti u jezik, život i svjetonazor njegovih govornika.

Radoslav Katičić bio je profesor koji je oduševljavao dobre studente, iznosio im je neprestano veliko bogatstvo istančanih obavijesti iz riznice svojega znanja, i tumačio najteže teme s tolikom jasnoćom razumijevanja da je to izgledalo kao da im svugdje kroz neprobojni gustiš prašume činjenica otvara putove kojima se može lako prolaziti i dolaziti do najdaljih i najširih vidika. Takav dojam mogu steći i pažljivi čitatelji njegovih djela, od kojih svako donosi bogate, originalne, a često i iznimno znatne prinose znanosti. A takav je bio i učinak živih razgovora s njime o zahtjevnim temama na sve one koji su ga imali priliku i s te strane upoznati. Sustručnjaci su ga visoko cijenili i prepoznavali njegovu izuzetnost, a on svoja mišljenja nikada nije nametao, nego ih je uvijek temeljito obrazlagao. Širina njegove naobrazbe, temeljitost znanstvenoga rada, oštroumnost razumijevanja i neumornost u radu stvorili su jedan od najznatnijih opusa u humanističkim

znanostima u Hrvatskoj, koji je istodobno izuzetan i u međunarodnoj znanosti, za koju je i izravno pisao znatan dio svojih radova. Njegovi prinosi znanostima kojima se je bavio, kao i hrvatskoj kulturi za koju je živio, imaju vrhunsku i neprolaznu vrijednost.

Mislav Ježić

UDK 811.163.42'373.2(016)
Stručni članak (bibliografija)

TEKUĆA ONOMASTIČKA BIBLIOGRAFIJA (2018.)

Bibliografije, obljetnice i nekrolozi, izvještaji
Bibliographies, obituaries, reports, organization

Brgles, Branimir: IX. Skokovi etimološko-onomastički susreti [9th Skok's Etymological Onomastic Conference]. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 2018, 225–229. [izvještaj s konferencije]

Bugheșiu, Alina; Goryaev, Sergey O.: 4th International Conference *Name and Naming* (ICONN 4) [4. međunarodna konferencija *Name and Naming* (ICONN 4)]. *Вопросы ономастики*, 15/3, Екатеринбург, 2018, 261–267. [izvještaj s konferencije]

Gałkowski, Artur: XX Słowacka Konferencja Onomastyczna w Bańskiej Bystrzycy. 26–29 czerwca 2017 r. [20th Slovak Onomastic Conference in Banská Bystrica. June 26, 2017 – June 29, 2017 = 20. slovačka onomastička konferencija u Banskoj Bistrici. 26. – 29. lipnja 2017.]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 363–366. [izvještaj s konferencije]

Górny, Halszka: XXVI Międzynarodowy Kongres Onomastyczny. Debreczyn, 27 sierpnia – 1 września 2017 r. [26th International Onomastic Congress. Debrecen, August 27, 2017 – September 1, 2017 = 26. međunarodni onomastički kongres. Debrecin, 27. kolovoza – 1. rujna 2017.]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 366–369. [izvještaj s konferencije]

Hladký, Juraj: Za doktorom Milanom Majtánom [We Grieve the Passing of Dr Milan Majtán = Tugujemo za doktorom Milanom Majtánom]. *Acta onomastica*, LIX, Praha, 2018, 318–323. [nekrolog]

Horvat, Joža: Tekuća onomastička bibliografija (2017.) [Current Onomastic Bibliography (2017)]. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 2018, 239–285. [bibliografija]

Jakus-Borkowa, Ewa: Edward Breza. 24 X 1932–12 X 2017. Wspomnienie onomastyczno-osobiste [Edward Breza. October 24, 1932 – October, 12, 2017. Onomastic and Personal Memories = Edward Breza. 24. listopada 1932. – 12. listopada 2017. Onomastičko-osobna sjećanja]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 5–8. [nekrolog]

Крюкова, Ирина Васильевна; Супрун, Василий Иванович: Проблемы современной ономастики. XVI Международная научная конференция «Ономастика Поволжья» [Problems of Modern Onomastics. The 16th International Conference "Onomastics of the Volga Region" = Problemi suvremene onomastike. 16. međunarodna znanstvena konferencija „Onomastika Povolžja"]. *Вопросы ономастики*, 15/1, Екатеринбург, 2018, 216–221. [izvještaj s konferencije]

Нефляшева, Индира Аминовна: XI Международная научная конференция «Проблемы общей и региональной ономастики» [11th International Conference *Problems of General and Regional Onomastics* = 11. međunarodna konferencija *Problemi opće i regionalne onomastike*]. *Вопросы ономастики*, 15/3, Екатеринбург, 2018, 258–260. [izvještaj s konferencije]

Nikčević, Milorad: In memoriam: Milan Moguš (1927–2017). *Lingua Montenegrina*, 21, Cetinje, 2018, 393–398. [nekrolog]

Попов, Сергей Александрович: Основатель Воронежской ономастической школы: к 75-летию доктора филологических наук, профессора Г. Ф. Ковалева [Founder of the Voronezh Onomastic School: on the 75th Anniversary of Professor G. F. Kovalev = Osnivač Voroneške onomastičke škole: o 75. rođendanu profesora G. F. Kovaljeva]. *Вопросы ономастики*, 15/2, Екатеринбург, 2018, 282–287.

Селимски, Людвиг: Лиляна Димитрова-Тодорова. 1 III 1946–10 V 2018. [Lilyana Dimitrova-Todorova. March 1, 1946 – May 10, 2018 = Liljana Dimitrova-Todorova. 1. ožujka 1946. – 10. svibnja 2018.]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 9–14. [nekrolog]

Valentová, Iveta: In memoriam Milan Majtán (Vrútky, 3. máj 1934 – Bratislava, 30. jún 2018) [In memoriam Milan Majtán (Vrútky, May 3, 1934 – Bratislava, June 30, 2018) = In memoriam Milan Majtán (Vrútky, 3. svibnja 1934. – Bratislava, 30. lipnja 2018.)]. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 2018, 231–237. [nekrolog]

Vidović, Domagoj: Akademiku Šimunoviću u čast [In Memory and Honour to Academician Šimunović]. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 11, Split, 2018, 211–213.

> Autor donosi osvrt na opus i znanstvene interese akademika Šimunovića te na međunarodni znanstveni skup *Tragovima onomastičkih istraživanja Petra Šimunovića*, koji su Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Doktorski studij *Humanističke znanosti* i Centar *Studia Mediterranea* pod pokroviteljstvom HAZU-a organizirali u Dračevici na Braču 20. srpnja 2018.

Vidović, Domagoj: U spomen na akademika Nenada Vekarića [In Memory of Academician Nenad Vekarić]. *Literat, revija za književnost i publicistiku*, 9, Dubrovnik, 2018, 229–231. [nekrolog]

Metodologija, terminologija, općeonomastički problemi
Methodology, terminology, general onomastics

Barbarić, Vuk-Tadija; Blagus Bartolec, Goranka; Crnić Novosel, Mirjana; Čilaš Šimpraga, Ankica; Horvat, Jože; Horvat, Marijana; Hudeček, Lana; Jozić, Željko; Kurtović Budja, Ivana; Lewis, Kristian; Matas Ivanković, Ivana; Mihaljević, Milica; Miloš, Irena; Nahod, Bruno; Vidović, Domagoj; Vukša Nahod, Perina: *Sve što trebate znati o hrvatskome jeziku* [All You Need to Know about the Croatian Language]. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Večernji list, Zagreb, 2018, 90 str.

Sedmo poglavlje priručnika naslovljeno je *Posebnosti hrvatske onomastike*. Prvi odjeljak posvećen je osobnim imenima te se u njemu donosi pregled najčešćih muških i ženskih imena, kao i osvrt na njihovu raslojenost i podrijetlo. Na njega se nadovezuje odjeljak o osobnim imenima blizanaca, a zatim slijedi potpoglavlje o prezimenima, u kojemu se donosi osvrt na najčešća hrvatska prezimena i na neke posebitosti u vezi s prostornom ograničenošću ili posebnom čestoćom pojedinih prezimena na nekim područjima. U idućemu odjeljku tematizira se toponimija, a najopširniji je dio o imenima naselja. U njemu se donosi pregled motivacijskih obrazaca, osvrt na egzonime te jezični savjeti u vezi s njihovom upotrebom. Treći dio poglavlja posvećen je zoonimiji – uz pregled najčešćih motivacijskih obrazaca, pri čemu se posebno ističu oni specifični, donosi se i osvrt na suvremene tendencije u imenovanju životinja.

Benedičič, Tjaša: Lastna imena v turističnih brošurah o Ljubljani in njihovi prevodi v angleščino [Proper Names in Ljubljana Tourist Brochures and Their Translations into English = Imena u turističkim brošurama o Ljubljani i njihovi prijevodi na engleski jezik]. *Jezikoslovni zapiski*, 24/1, Ljubljana, 2018, 117–130.

U radu se obrađuje problematika prevođenja imena u turističkim brošurama. Iz osam brošura o Ljubljani koje je od 2011. do 2015. objavio javni zavod Turizem Ljubljana autorica je ekscerpirala dvojezični (slovensko-engleski) korpus od 3237 imena. U središnjemu dijelu rada ta su imena razvrstana u tri skupine – imena bića, zemljopisna imena i „stvarna imena" (krematonime) – te se analiziraju i opisuju najčešće strategije njihova prevođenja. Autorica ističe da jedinstvena strategija prevođenja imena ne postoji jer prevoditelj strategiju odabire prema situaciji, kontekstu te zahtjevima i potrebama publike. Utvrđuju se različiti stupnjevi prevođenja, odnosno uključivanja slovenskih imena u tekst na engleskome jeziku, npr. potpuni prijevodi, očuvanje slovenskoga lika imena s citatnim prijenosom, djelomični prijevodi te prijevodi s objašnjenjima i komentarima. Na temelju analize donose se tri smjernice za pripremu tiskanih i mrežnih turističkih materijala: 1) potrebno je poštovati postojeće imenske istovrijednice u slovenskome jeziku, 2) imena koja nisu slovenskoga podrijetla potrebno je citatno prenijeti iz jezika iz kojega dolaze, 3) preporučljivo je težiti jedinstvenoj prevoditeljskoj strategiji.

Gałkowski, Artur: Definicja i zakres chrematonimii [Definition of the Chrematonymy and Research Scope of the Chrematonomastics = Definicija i područje krematonimije]. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 2018, 1–14.

U uvodu rasprave autor se osvrće na teorijske pristupe krematonimiji i njezine definicije u onomastičkoj literaturi. Utvrđuje da postoji maksimalistička definicija krematonimije (koju povezuje s češkim i slovačkim onomastičarima) te minimalistička (tipična za rusku onomastičku školu). Ukupnu onimiju dijeli na bionimiju i abionimiju, abionimiju na geonimiju i krematonimiju, a krematonimiju na marketinšku, socijalnu i ideološku. U nastavku donosi pregled krematonomastičke terminologije potkrijepljen primjerima – najprije se navode opći krematonomastički termini, a zatim, u kontekstu predložene trojne podjele krematonimije, i oni specifični za svaki njezin dio. Uz primjere, u svakoj se natuknici donose i uputnice na literaturu vezanu uz određeni termin. Umjesto zaključka autor ističe istraživački potencijal krematonomastike te glavna područja interesa u onomastičkim i interdisciplinarnim istraživanjima o krematonimima.

Голомидова, Марина Васильевна: Топонимическая политика в сфере номинации внутригородских объектов: теоретические и прикладные проблемы [Toponymic Policy in Naming City Facilities: Theoretical and Applied Issues = Toponimijska politika pri imenovanju gradskih referenata: teorijski i praktični problemi]. *Вопросы ономастики*, 15/3, Екатеринбург, 2018, 36–61.

Autorica se usredotočuje na probleme politike nadijevanja toponima urbanim referentima, koju naziva *toponimijska politika*. Budući da je riječ o temi mnogih humanističkih istraživanja, tumači se taj fenomen, a pojam se dodatno objašnjava iz teorijske i metodološke perspektive. Toponimijska politika definira se kao niz pravnih, organizacijskih, metodoloških i s medijima povezanih načela koja stvaraju pravila za nadijevanje imena urbanim referentima te norme za njihovu upotrebu u poslovnoj komunikaciji, a donijeti ih moraju ovlaštene pravne osobe. Ističe se i humanistička, sociokulturna sastavnica toponimijske politike, koja je povezuje s jezičnim, etničkim, kulturnim, ideološkim i drugim tipovima politika. Naglašava se uloga strateškoga upravljanja u lokalnim toponimijskim politikama, opisuju se načela informiranja i otvorenosti u primjeni te se oprimjeruju tipične kolizije u suvremenome nadijevanju imena urbanim referentima.

Horvat, Jože: Prilog proučavanju imenske tvorbe: o tvorbenim načinima kojima od višerječnih toponima jedino izostavljanjem koje njihove sastavnice nastaju novi toponimi [Contribution to the Research of the Formation of Names: Forming New Toponyms by Excluding Elements from Multiword Toponyms]. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 2018, 15–46.

U radu se proučava nastanak toponima od višerječnih toponima jedino izostavljanjem koje njihove sastavnice. Uzimajući u obzir strukturu i morfološke značajke tako nastalih onima, autor razlikuje više tvorbenih načina temeljenih na tome tipu izostavljanja. Promišlja se o terminima kojima bi bilo najprikladnije nazvati tê

tvorbene načine te rezultate tih tvorbenih načina (neovisno o tome jesu li jednorječni ili višerječni). Prvi dio rada obuhvaća pregled pristupa u dosad objavljenoj literaturi, a na temelju njega utvrđuje se da se u dijelu literature uopće ne razlikuje imenska tvorba od neimenske. Među onima koji taj uvjet zadovoljavaju postoji terminološka neujednačenost prouzročena različitim pristupima. Autor smatra da se jedan od valjanih pristupa temelji na samome tvorbenom načinu (elipsi) bez obzira na (jednorječnu ili višerječnu) strukturu rezultata, a drugi na rezultatu (njime se proučavaju samo jednorječni toponimi). Osvrnuvši se u središnjemu dijelu rada na termine i usporedbe definicija i ograničenja, predlaže termine koji precizno opisuju proučene tvorbene načine i rezultate tih tvorbenih načina. U završnome dijelu rada primjerima iz različitih onimijskih slojeva ilustrira kako se navedeni termini mogu primijeniti općenito u onomastici.

Hrynkiewicz-Adamskich, Bożena: Zastosowanie ilościowo-jakościowej metody statystyki lingwistycznej w badaniach siedemnastowiecznego zasobu męskich chrześcijańskich imion osobowych północnej Rosji. Na 90. rocznicę urodzin profesora Wasilija Daniłowicza Bondaletowa [Using the Quantitative and Qualitative Method of Statistical Analysis in Linguistics with Reference to the Male Christian Names of Northern Russia. To Mark the 90th Anniversary of the Birth of Professor Vasiliy Danilovich Bondaletov = Primjena kvantitativne i kvalitativne metode statističke analize u jezikoslovlju s posebnim obzirom na muška kršćanska imena u sjevernoj Rusiji. Povodom 90. obljetnice rođenja profesora Vasilija Daniloviča Bondaletova]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 183–202.

Godine 2018. bila je 90. obljetnica rođenja Vasilija Daniloviča Bondaletova, koji je razvio kvantitativnu i kvalitativnu metodu statističke analize u antroponomastičkim istraživanjima, na što autorica podsjeća, ističući pritom prednosti te metode nad jednostavnim opisima čestoće osobnih imena. U radu se donosi detaljna analiza muških kršćanskih imena iz sjeverne Rusije (1633. – 1636. i 1678. – 1680.). Usporedba statističkih podataka prema Bondaletovljevim smjernicama omogućila je uočavanje suptilnih razlika među vrelima, tj. procjenjivanje razine njihove sličnosti/različitosti te opisivanje dinamike evolucije vrela muških kršćanskih imena tijekom 17. stoljeća, kao i promjene u popularnosti različitih imena.

Качалкова, Юлия Александровна: Лексикографические проблемы урбанонимии: на материале названий топообъектов Екатеринбурга и Челябинска [Lexicographic Problems of Urbanonymy: Names of Topographic Objects in Ekaterinburg and Chelyabinsk = Leksikografski problemi u vezi s urbonimijom: imena topografskih objekata u Jekaterinburgu i Čeljabinsku]. *Вопросы ономастики*, 15/3, Екатеринбург, 2018, 212–222.

Premda je fokus istraživanja opisanoga u radu usmjeren na kodifikaciju urbonima u ruskim gradovima Jekaterinburgu i Čeljabinsku, iznesene su teorijske postavke koje ne ovise o arealnome kontekstu. Autorica istraživanje temelji na priručnicima objavljenima različitih godina, internetskim popisima imena ulica i dru-

gim vrelima. U radu se ističu neki od problema s kojima se susreću svi uključeni u imenovanje, preimenovanje, kodifikaciju, standardizaciju, registraciju i očuvanje imena gradskih referenata, primjerice: uklanjanje razlika u izgovoru, uključujući naglasne inačice/nedosljednosti, standardizacija naglasaka, razlikovanje toponima od naziva koji je dio imena itd. Problematiziraju se i sljedeće teme: upotreba kombinacija velikih i malih početnih slova, upotreba brojki, pravopis itd. Opažajući nedostatke tradicionalnih metoda predstavljanja urbonimā u priručnicima, autorica predlaže rješenja za te probleme s ciljem standardizacije imena.

Myszka, Agnieszka: Pamiątkowe nazwy ulic – rozważania terminologiczne [Commemorative Names of Streets – A Deliberation on Terminology = Komemorativna imena ulica – rasprava o terminologiji]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 113–128.

Autorica analizira evoluciju termina *komemorativna imena* u kontekstu lokalne onimije. Istražuje kako se mijenjao opseg toga termina i na koje se tipove imena odnosio. Usto razmatra kako su se sama komemorativna imena mijenjala tijekom vremena. Na temelju analize zaključuje da imena simboličke motivacije koja se odnose na kulturne kompetencije korisnikā ne čine homogenu skupinu, nego se razlikuju u genetskome i terminološkome smislu. Izdvaja četiri skupine: 1. komemorativna imena s pravim značenjem, 2. konvencionalna diskrecijska imena, 3. komemorativno-diskrecijska imena koja se odnose na lokalne heroje, mjesta i događaje, 4. imena koja proizlaze iz široko shvaćenoga „kulturnog sjećanja", a odnose se na ideje, vrijednosti, književne i filmske likove, naslove, slavensku mitologiju i poljske legende, književne trendove, umjetničke stilove itd. Ističu se zajedničke funkcije svih četiriju skupina: deiktička i kulturna.

Romanova, Eugenia E.; Spiridonov, Dmitry V.: Syntactic Features of Proper Names: the Generativist Approach(es) to Properhood [Sintaktičke značajke imena: generativistički pristup(i)]. *Вопросы ономастики*, 15/3, Екатеринбург, 2018, 7–35.

Rad sadržava pregled slabo poznatih generativističkih pristupa sintaktičkoj analizi imena. Davši opći pregled osnovnih teorijskih ideja generativne gramatike koje se odnose na sintaktičku prirodu riječi i izraza te na glavna pitanja transformacijske semantičke sintakse, autori predstavljaju temeljne teorije vezane uz imena u kontekstu generativističke paradigme (teorije Giuseppea Longobardija, Hagit Borer, Ore Matushansky i Alexandre Cornilescu). Na temelju pregleda zaključuju da generativizam, premda ne nudi jedinstvenu sintaktičku teoriju imena, u nekim aspektima može biti primjenjiviji od konstruktivizma. Usto, autori pokazuju da će se generativistički okviri u budućnosti moći primjenjivati i za potpuniji opis nekih specifično proprijalnih sintaktičkih konstrukcija.

Rutkowski, Mariusz: Internet jako przedmiot opisów onomastycznychi medioonomastycznych [The Internet as an Issue for Onomastic and Medioonomastic Studies = Internet kao predmet onomastičkih i medioonomastičkih istraživanja]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 99–112.

Dosadašnja onomastička istraživanja imena na internetu temeljena su na tradicijskoj i klasičnoj onomastičkoj metodologiji, koja podrazumijeva klasifikaciju građe te analizu strukture, etimologije ili funkcije imena. Ovim radom autor uspoređuje tradicijski pristup s novim mogućnostima koje nudi medioonomastika, sve popularnija disciplina u kojoj se prepleću tradicijska onomastika i mediolingvistika. Rad je strukturiran uglavnom kao nacrt: donosi se medioonomastička analiza imena koja se pojavljuju u različitim tipovima tekstova na internetu, npr. *memeovima* ili profilima na Facebooku. Posebna se pozornost posvećuje poljskomu osobnom imenu *Janusz*, koje je u posljednje vrijeme zahvaljujući upotrebi na internetu poprimilo nove funkcije, konotacije i semantičke vrijednosti. Usto se razmatra ime *Chujowa Pani Domu*, koje se pojavljuje kao naslov profila na Facebooku, a riječ je o semantičkoj i pragmatičkoj rekonstrukciji naslova televizijske serije *Perfekcyjna Pani Domu*. Autor se osvrće na potrebu da se uz analizu tipa imenovanoga referenta analizira i medij u kojemu se pojavljuje.

Skowronek, Katarzyna; Czopek-Kopciuch, Barbara; Górny, Halszka; Magda-Czekaj, Małgorzata; Palinciuc-Dudek, Elena; Supranowicz, Elżbieta: „Najczęstsze nazwiska w Polsce – współczesność i historia. Słownik elektroniczny". Stan badań nad projektem ["The Most Frequent Family Names in Poland – Past and Present. E-Dictionary". Progress Report = „Najčešća prezimena u Poljskoj – prošlost i sadašnjost. E-rječnik". Izvještaj o napretku u realizaciji projekta]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 299–314.

Autori razmatraju temeljne postavke projekta *Najczęstsze nazwiska w Polsce – współczesność i historia. Słownik elektroniczny*, koji se provodi od 2014. godine u IJP PAN u Krakovu. Predstavljaju se osnovni ciljevi, funkcije, dosadašnja obrada te se uspoređuju s drugim rječnicima prezimena. Autori opisuju i neke aspekte rječnika vezane uz informacijske tehnologije i računala, ali i neke vezane uz onomastiku i leksikografiju. Posebna se pozornost posvećuje podatcima donesenima u specifičnim dijelovima svakoga rječničkog članka.

Šabić, Indira: *Antroponimija i toponimija bosanskoga srednjovjekovlja* [Anthroponymy and Toponymy in Medieval Bosnia]. Dobra knjiga, Sarajevo, 2017, 357 str.

Monografija prikazuje što se o povijesti te o različitim kulturnim, društvenim i vjerskim dodirima i utjecajima može iščitati iz imenske građe. Ona je crpljena iz uglavnom već publiciranih bosanskih administrativno-pravnih tekstova i tekstova sa stećaka nastalih od 11. do 16. stoljeća. U poglavlju *Razvoj antroponimijske formule* autorica interpretira razvoj od faze u kojoj je osobno ime jedini član formule do faze u kojoj je zakonom propisana imensko-prezimenska formula. Detaljno analizira strukturu osobnih imena, a posebnu pozornost posvećuje složenim imenima, njihovu pokraćivanju i tvorbi izvedenica. Nakon poglavlja *Aloglotska i idioglotska imena*, najveći dio kojega je posvećen kršćanskim imenima, slijedi poglavlje *Slavenski onimijski sloj u srednjovjekovnoj Bosni*. Osobna imena slavenskoga podrijetla, koja dominiraju u proučenome vremenu i arealu, grupiraju se u: zaštitna, blagoslovna ili teoforna, ružna ili opasna, imena motivirana životinjskim

svijetom, imena motivirana biljnim svijetom, imena motivirana anatomijom ljudskoga tijela itd. Ističe se dominacija muških osobnih imena u proučenome korpusu, stoga se u zasebnome poglavlju analiziraju malobrojna prikupljena ženska osobna imena. U idućemu poglavlju autorica piše o antroponimijskome sustavu nakon pada Bosne pod osmansku vlast. Ističe se da su islamizacija i orijentalna kultura donijeli najviše osobnih imena arapskoga podrijetla, nešto manje perzijskih, a najmanje je imena iz turskoga jezika. Analiziraju se i prilagodbe takvih imena. U posebnome se poglavlju govori o fonološkome razvoju osobnih imena. Slijedi analiza srednjovjekovnih bosanskih prezimena, koja se klasificiraju prema tvorbenome i motivacijskome kriteriju. Dio je monografije posvećen srednjovjekovnoj bosanskoj toponimiji – donosi se osvrt na horonim *Bosna*, a zatim se ekscerpirana toponimijska građa klasificira (posebice prema motivacijskome kriteriju) te komentira, pri čemu se iščitavaju važnije značajke svake od izdvojenih toponimijskih skupina. Zasebno je potpoglavlje usredotočeno na makrotoponimiju. Među prilozima na kraju knjige nalazi se i *Rječnik atestiranih ličnih imena srednjovjekovne Bosne*.

Vidović, Domagoj: Osobna imena, prezimena i imena naselja u *Popisu sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina oslobođenih od Mletačke Republike 1701. godine* [First Names, Family Names and Oikonyms in *Popis sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina oslobođenih od Mletačke Republike 1701. godine*]. U: *Stolačko kulturno proljeće 16*, Raguž, Ž. (ur.), Matica hrvatska Stolac, Stolac, 2018, 205–209.

Monografiju *Popis sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina oslobođenih od Mletačke Republike 1701. godine*, koju je priredila F. Hafizović, autor proučava iz onomastičke perspektive, pritom se usredotočujući na dio koji se odnosi na stolačko područje. Središnji dio rada strukturiran je u tri poglavlja, naslovljena *Muška imena*, *Prezimena* i *Imena naselja (ojkonimi)*. Autor se posebno osvrće na promjene u osobnoimenskome fondu, koje se zrcale u dominaciji kršćanskih imena te nestanku stranih imena osim novih, muslimanskih. Analizirajući prezimenski fond i toponime, autor utvrđuje kontinuiranost naseljenosti Hrvata katolika na stolačkome području, ilustrirajući to posebno na prezimenu *Ratković*. Analiza prezimena i ojkonima podrazumijeva i izvode od kojih su riječi/osnova nastali.

Włoskowicz, Wojciech: O pojęciach, systemach pojęciowychi terminologii onomastycznej [On Concepts, Conceptual Systems and Terminology of Onomastics = O onomastičkim konceptima, koncepcijskim sustavima i terminologiji]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 73–98.

Posvećujući pozornost važnosti konceptualnih sustava i onomasiološkomu pristupu, autor terminologiju predstavlja kao disciplinu usmjerenu ponajprije na istraživanje koncepata. U nastavku se razmatraju osnovni koncepti terminologije te se objašnjavaju veze između konceptualnoga i terminološkoga sustava. U završnome dijelu rada donose se neki prijedlozi u vezi sa standardizacijom onomastičke terminologije: 1) termini koji se odnose na koncepte koji pripadaju različitim konceptualnim nizovima ne smiju se izmjenjivati, 2) termini s različitim korijenima (-onim, -onimija, -onomastika) moraju biti rezervirani za koncept tipa imena, koncept cje-

lokupnosti imena istoga tipa referenata i koncept specifične onomastičke discipline, 3) novi termini u znanstvenim radovima moraju biti jasno definirani, 4) onomastičari koji se žele baviti standardizacijom onomastičke terminologije trebali bi svoj posao početi (re)konstrukcijom konceptualnih sustava i tek tada dodjeljivati nazive konceptima, 5) potpuno jedinstven konceptualni i terminološki sustav ne može se postići zbog teorijskoga pluralizma u onomastici, 6) prvi je cilj konceptualne i terminološke standardizacije u onomastici definirati njezin opseg: treba li standardizacija pokrivati koncepte filološke ili opće onomastike te treba li pokrivati samo empirijske (deskriptivne) koncepte ili i apstraktne teorijske koncepte.

Antroponimija
Anthroponymy

Batorović, Mato: Nadimci – prišvarci iločkih obitelji [Nicknames of Families in Ilok]. U: *Šokačka rič 10. Slavonski dijalektolozi. Zbornik radova znanstvenoga skupa* Slavonski dijalekt*, 2010.*, Bilić, A. (prir.), Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2013, 303–317.

U uvodu rada pobrojena su i iz motivacijske perspektive analizirana imena *krajeva*, odnosno dijelova naselja koja administrativno pripadaju Iloku. Objasnivši da su nadimci nastajali u drugoj polovici 19. stoljeća, kad su se počele raspadati obiteljske zadruge, autor se osvrće na vrela koja sadržavaju nadimke. U središnjemu dijelu rada svakomu od proučenih vrela posvećuje jedno poglavlje. Najprije iz poglavlja Prišvarci iločkih prezimena *Rječnika iločkog govora* Julija Benešića, nastala početkom 20. stoljeća, izdvaja abecedni popis prezimena i odgovarajućih nadimaka (osobnih i obiteljskih). U sljedećemu poglavlju autor se osvrće na nadimke ekscerpirane iz rada *Nadimci (Prišvarci) Iloka* (1987. – 1988.) Eugena Matkovića. Preuzeta je klasifikacija prema motivacijskome kriteriju primijenjena u tome radu. Uz nadimak i prezime obitelji autor donosi i stara imena ulica (dijelova naselja) u kojima pojedina obitelj obitava. U trećemu poglavlju izdvojeni su nadimci spomenuti u knjizi *Zavičajnica grada Iloka*, a u četvrtome neki nadimci koji u proučenim vrelima nisu spomenuti, a rabe se i u suvremeno doba.

Bauko, Ján: Investigation of nicknames in a bilingual environment [Istraživanje nadimaka u dvojezičnome okružju]. *Poznańskie Studia Polonistyczne*, 19/1, Poznań, 2012, 105–118.

Autor istražuje upotrebu nadimaka među Mađarima u Slovačkoj (u naseljima okruga Komárno u kojima je udio mađarskoga stanovništva veći od 70 %). Istražujući povijesnu građu, autor je posegnuo za pisanim vrelima (arhivskim dokumentima, monografijama o naseljima, rukopisima i sl.). Suvremene nadimke (njih 1300) prikupio je intervjuiranjem ispitanika triju različitih generacija te anketiranjem učenika osnovnih škola. Središnji dio rada obuhvaća rezultate analize. Komentiraju se udjeli različitih skupina u motivacijskoj analizi, provedenoj prema metodologiji Gergelya i Ördöga. Također se donose osvrti na odnose prema nadimci-

ma i čimbenike koji na njih utječu, na uklapanje nadimaka u dijalektni sustav proučavanih mjesnih govora te na nasljednost nadimaka (osvrti su slabo potkrepljeni primjerima). Više primjera donosi se pri opisivanju nadijevanja ženskih nadimaka osobama muškoga spola i obrnuto te pri analizi formula *osobno ime + nadimak*. Proučeni su i diferencirani strukturni/tvorbeni tipovi nadimaka, pri čemu se u obzir uzimaju i morfološke značajke. Posebna je pozornost posvećena razlikama između nadimaka koje nadijevaju odrasli i nadimaka koje nadijevaju školarci. Naposljetku se uočava utjecaj dvojezičnoga okružja na oblikovanje i upotrebu nadimaka.

Боброва, Мария Владимировна: Соматизмы в современных прозвищах Пермского края [Somatisms in Modern Nicknames of the Perm Region = Somatizmi u suvremenim nadimcima u području koje gravitira gradu Permu]. *Вопросы ономастики*, 15/2, Екатеринбург, 2018, 162–179.

Istraženo je više od 360 osobnih nadimaka motiviranih nazivima za dijelove tijela koje rabe stanovnici ruskoga grada Perma i okolice. Na temelju toga istraživanja autorica je napravila registar rekonstruiranih somatizama i utvrdila koji su među njima najčešći, opisala je značajke i funkcije dijelova tijela koji su pri imenovanju najvažniji te je definirala „naivnu anatomiju" kao značajku nadimaka. Autorica pokazuje da pojedinačni organi i njihovi sustavi mogu biti predstavljeni na detaljne/pretjerane/lakunarne načine; navedeni nadimci često su motivirani nazivima istaknutih vanjskih sastavnica prednjega gornjeg dijela tijela (lice, usta) ili trbuha (uglavnom kad je riječ o nadimcima za trudne žene). Opisuje se kako nadimci odražavaju razlikovne značajke navedenih dijelova tijela. Ističe se da su funkcionalne značajke dijelova tijela u medicinskome smislu nevažne za „naivnu anatomiju" jer se svakodnevni govor fokusira na vlastite funkcionalne i pragmatične aspekte. Autorica ilustrira kako se ljudsko tijelo poima kao prostorni objekt s vlastitim „pejsažom" i „topografijom", somatizmi kao pejsaž anatomskoga prostora, a osobni nadimci motivirani somatizmima kao pejsaži socijalnoga prostora. Zaključuje se da suvremeni nadimci motivirani somatizmima odražavaju veze između naziva za dijelove tijela i tradicionalnoga pogleda na svijet te da upućuju na razlike između „naivnih" i znanstvenih načela opisa ljuske anatomije.

Bockovac, Timea: Antroponimi u Semartinu [Anthroponyms in Semartin]. U: *Šokačka rič 8. Zbornik radova znanstvenoga skupa* Slavonski dijalekt*, 2010.*, Bilić, A. (prir.), Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2011, 59–72.

U uvodnim poglavljima rada tumači se ime naselja te se donosi detaljni osvrt na popularnost svetoga Martina, njegova zaštitnika. Slijedi dijakronijski opis demografske strukture i udjela pripadnika pojedinih nacionalnosti u naselju. Središnji dio rada sadržava kratak pregled povijesti istraživanja mađarske antroponimije, s posebnim osvrtom na Mandićev opus, te analizu semartinske antroponimije. Pobrojena su prezimena i obiteljski nadimci. Obiteljski nadimci klasificiraju se prema motivacijskome kriteriju, a u analizi onih koji su motivirani hipokorističnim osobnim imenima izdvojeni su najčešći sufiksi. Autorica se osvrće i na bilježenje prezi-

mena, posebice na pogreške u njihovoj prilagodbi drugomu jezičnom sustavu, analizira čestoću osobnih imena te se kratko osvrće na toponime.

Bošnjak Botica, Tomislava; Botica, Ivan: Pogled u najstariju otočku antroponimiju [The Oldest Anthroponymy of Otok]. U: *Tragovi tradicije, znakovi kulture: Zbornik u čast Stipi Botici*, Rudan, E.; Nikolić, D.; Tomašić, J. (ur.), Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Matica hrvatska, Zagreb, 2018, 581–613.

U članku se donose rezultati proučavanja najstarijih otočkih osobnih imena i prezimena posvjedočenih u kasnosrednjovjekovnim vrelima, turskim defterima iz 16., 17. i 18. stoljeća, mletačkim vrelima iz 17. i 18. stoljeća te u najstarijoj matičnoj knjizi krštenih Župe Otok iz 18. stoljeća. Ustanovljuje se kako se zastupljenost pojedinih imena na otočkome području mijenjala te se utvrđuju vanjski utjecaji na njihov odabir i oblik. Popisana su sva prezimena (uključujući inačice) koja su zapisana u prvoj matičnoj knjizi (oko 150 likova), pri čemu se komentira koja su prezimena održana do suvremenosti, koja su se promijenila, a koja su s vremenom nestala. Iz antroponimijske građe iščitavaju se i činjenice onodobne lokalne povijesti. Opisuje se odnos narodnih i kršćanskih imena, a ističu se i dvije specifične pojave u prezimenskome sustavu: velik broj prezimena nastalih skraćivanjem, odnosno desufiksacijom, te velik broj dvostrukih prezimena nadimačkoga postanja. Autori se osvrću na primjenu kalendarskoga načela pri izboru osobnoga imena.

Brala-Mudrovčić, Jasminka: Osobna imena Župe Otočac s naglaskom na osobna imena kršćanske provenijencije od početka 20. stoljeća do suvremenosti [First Names of the Parish of Otočac with Special Emphasis on the First Names of Christian Provenance since the Early 20th Century until the Present]. *Croatica Christiana periodica: časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 41/79, Zagreb, 2017, 61–81.

Uvodni dio rada sadržava osvrt na zemljopisno-povijesni kontekst istraživanoga područja te pregled temeljnih dijalektnih značajki lokalnoga govora. Središnji dio rada posvećen je osobnim imenima u Župi Otočac (grad Otočac i okolna naselja). Građa, koja obuhvaća razdoblje od 1909. do 2015., ekscerpirana je iz *Matične knjige krštenih* Župe Otočac. Zasebno se za ženska i muška imena analizira njihova čestoća, raznolikost, podrijetlo, struktura, tvorba, pravopisne posebnosti i povijesna uvjetovanost, pri čemu se posebna pozornost posvećuje osobnim imenima kršćanskoga podrijetla. Proučavaju se i uspoređuju tri vremenska odsječka: od početka stoljeća do Drugoga svjetskog rata, od Drugoga svjetskog rata do Domovinskoga rata i od Domovinskoga rata do suvremenosti. Na temelju navedenoga donose se razlike o razvoju osobnoimenskoga fonda na proučavanome području. Iza zaključka slijede popisi osobnih imena s brojem nositelja i podatkom o čestoći njihova pojavljivanja u izabranim godinama.

Brgles, Branimir: Croatian medieval and early modern anthroponymy. Evidence of migrations and cultural and linguistic influences [Hrvatska srednjovjekovna i ranonovovjekovna antroponimija: dokazi migracija te kulturnih i jezičnih utjecaja]. *Onoma*, 49, Leuven, 2014, 53–76.

U uvodu rada opisuje se povijest i razvoj hrvatske onomastike, pri čemu autor ističe važnost institucija u kojima se onimija proučava, istraživača, istraživačkih projekata i specijaliziranih publikacija, kao i potrebu za što skorijim onomastičkim istraživanjima, posebice na onim područjima koja nisu obuhvaćena dosadašnjim istraživanjima. Autor se osvrće na dostupna povijesna vrela te na projekte temeljene na interdisciplinarnim historiografskim i onomastičkim istraživanjima u Hrvatskoj, kao i na mogućnosti daljnjega razvoja takvih interdisciplinarnih suradnji. U poglavlju naslovljenu *Uvod u antroponimske potvrde u najstarijim hrvatskim pisanim povijesnim vrelima* prikazuje se razvoj osobnoimenskoga sustava od najstarijega razdoblja do Tridentskoga sabora. Slijedi poglavlje posvećeno kasnosrednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj hrvatskoj antroponimiji ekscerpiranoj iz serijskih vrela. U analizi autor najprije donosi opći osvrt na građu (npr. na inojezične utjecaje i slojeve), a zatim posebnu pozornost posvećuje građi vezanoj uz SZ Hrvatsku (25 000 imena i prezimena). Analiza prezimena oslanja se na klasifikaciju prema motivacijskome kriteriju: tumače se prezimena etničkoga i etnonimskoga podrijetla te ona motivirana nazivima zanimanja, nazivima u vezi s društvenim statusom i nadimcima.

Brgles, Branimir: O povijesnoj antroponimiji donjosutlanskih ikavaca [On Historical Anthroponymy of Kajkavian Ikavian Speakers]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 5/3, Zagreb, 2018, 16–19.

Zaključke dijalektologā da su govornici današnjega donjosutlanskog dijalekta kajkavskoga narječja zapravo izvorno čakavci doseljeni u 16. stoljeću s područja oko rijeke Une te naknadno pokajkavljeni zbog utjecaja okolnih kajkavskih govora, autor potkrepljuje analizom antroponimije. Osvrće se na prezimena etnonimskoga i etničkoga postanja (npr. *Horvat* i izvedenice, *Vlah* i izvedenice, *Bezjak*, *Bošnjak*, *Bišćan*, *Novosel*, *Prišlec* itd.), na prezimena motivirana imenima utvrda i vlastelinstava te na nekoliko tzv. endemskih prezimena, potvrđenih samo u naseljima Brdovečkoga prigorja.

Brgles, Branimir: O vrelima [About the Sources]. U: *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena*, Čilaš Šimpraga, A. (ur.), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2018, 13–19.

Pri izradi *Rječnika suvremenih hrvatskih osobnih imena* iz dostupnim su objavljenih zbirki vrela te iz nekih neobjavljenih vrela ekscerpirane najstarije povijesne potvrde. U ovome poglavlju autor opisuje metodologiju toga istraživanja te ističe relevantnost povijesnih potvrda pri interpretaciji značajki imena (npr. etimologije, motivacije nadijevanja i sl.). U nastavku se opisuje razvoj imenskoga sustava (imenskih formula). Poglavljem naslovljenim *Prikaz vrela i povijesnih potvrda* autor opisuje razvoj vrela od najstarijih prema recentnijima izdvajajući pritom njihove osnovne značajke te ističe kakvi se podatci iz kojega tipa vrela mogu iščitati. Ističe i pojedine probleme u interpretaciji (npr. činjenicu da su mnogi imenski likovi prvi put zabilježeni tek u 19. stoljeću zbog leksikografske tradicije, zapisa na latinskome jeziku, probleme mogućnosti različitih tumačenja imena bilježenih skraćenicama, ligaturama i sl.). Donosi se i osvrt na segment rječničkoga član-

ka koji sadržava podatke o rasprostranjenosti pojedinoga osobnog imena (primjerice, podatci o čestoći i podatci o rasprostranjenosti po regijama dostupni su od početka 20. stoljeća).

Brgles, Branimir: Old Croatian personal names ending in **mir* in historical context [Stara hrvatska osobna imena s dočetkom **-mir* u povijesnome kontekstu]. U: *The oldest linguistic attestations and texts in the Slavic languages*, Kapetanović, A. (ur.), Holzhausen, Wien, 2018, 113–133.

Autor analizira 300-tinjak osobnih imena s formantom *mir*, koja su posvjedočena u hrvatskoj antroponimiji od 7. do 13. stoljeća. Najprije proučava povijesni kontekst u kojemu su ta imena nastala, a zatim se osvrće na različite etimologije riječi *mir*. Sve povijesne potvrde osobnih imena s formantom *mir* tablično su i abecedno prikazane, a navedeni su i podatci o vremenu potvrde. Autor uočava da su tijekom ranoga srednjeg vijeka (do 10. stoljeća) imena s formantom *mir* postajala sve brojnija, da vrhunac popularnosti doživljavaju u 11. stoljeću, a zatim se brojčano smanjuju. Izrazit pad broja potvrda primjećuje se poslije 13. stoljeća. Autor također ističe koja su osobna imena prema potvrdama najstarija te se na njih detaljnije osvrće. Preispitana je, a najvećim dijelom i potvrđena tvrdnja da su osobna imena s formantom *mir* najčešće povezana s hrvatskim vladarima i društvenom elitom. U nastavku se konstatira smanjena upotreba narodnih imena (uključujući i ona s formantom *mir*), u ranome novom vijeku te njihovo oživljavanje u 19. i 20. stoljeću. Od 56 imena s formantom *mir* danas ih se upotrebljava samo 26.

Čilaš Šimpraga, Ankica: Mali rječnik osobnih imena: od Marije do Marine, od Ivana do Nikole. Dvadeset najčešćih osobnih imena u Hrvatskoj [A Small Dictionary of First Names: from Marija to Marina, from Ivan to Nikola. The Twenty Most Common First Names in Croatia]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 5/2, Zagreb, 2018, 17–20.

Autorica donosi popis najpopularnijih imena u Hrvatskoj prema popisu stanovništva iz 2011. godine, kad je 20 najčešćih imena nosilo gotovo milijun stanovnika. Prvo u obliku rječničkoga članka predstavlja deset najčešćih ženskih imena (od najbrojnijega do desetoga po brojnosti), a zatim deset najčešćih muških imena. Svaki članak sadržava podatak o broju nositelja, etimologiju, sociolingvističke podatke i podatak o imendanu.

Čilaš Šimpraga, Ankica: Predslavenska i slavenska imenska baština [Pre-Slavic and Slavic Heritage Reflected in First Names]. U: *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena*, Čilaš Šimpraga, A. (ur.), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2018, 35–45.

Autorica opisuje izbor imena u najstarijim vremenima ističući da su pritom veliku važnost imala značenja riječi kojim su imena motivirana. Pri opisu razvoja hrvatskoga osobnoimenskog sustava autorica se najprije osvrće na imena neslavenskoga stanovništva prije i tijekom doseljenja Slavena na područje današnje Hrvatske. Prati i promjene repertoara osobnih imena, koje se temelje na uvođenju svetačkih imena u sustav, a iščitava i kulturne i jezične utjecaje iz imena koja su pri posuđi-

vanju prošla kroz inojezični filtar. Detaljno analizira najčešće nadijevana muška i ženska osobna imena u 20. stoljeću te se osvrće na popularnost određenih imena u određenim razdobljima, kao i na odnos popularnosti svetačkih i narodnih imena. Deset najčešćih muških i ženskih osobnih imena prema popisu stanovništva iz 2011. prikazuje se tablično. Suvremeni osobnoimenski fond autorica proučava i iz perspektive starosti njegovih sastavnica – na temelju podataka o povijesnim potvrdama imena su grupirana prema stoljeću u kojemu su prvi put posvjedočena. Rad završava osvrtom na načela nadijevanja osobnih imena, na dosadašnja istraživanja motiva izbora imena te na vezana imena i imena blizanaca.

Čilaš Šimpraga, Ankica: U desetom selu živi Antuntun [In the Tenth Village Lives Antuntun]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 4/3, Zagreb, 2017, 22–24.

U radu se tematiziraju osobna imena iz imenskoga gnijezda imena *Antun*. U uvodnome dijelu objašnjava se etimologija te se donose istovrijednice iz drugih jezika. Slijedi opis suvremenoga stanja: u tome je imenskom gnijezdu potvrđeno 35 službenih muških te 30 službenih ženskih osobnih imena. Autorica navodi podatak o broju nositelja za svako pojedino ime te komentira koja su među njima najčešća. Ističe se koji su imenski likovi tipični za pojedine dijelove Hrvatske te kako se ime Antun širilo u Hrvata tijekom povijesti. Na kraju je članka tablica s imenskim likovima, brojem nositelja te podatcima o prvoj potvrdi i području na kojemu je najrasprostranjenije.

Čilaš Šimpraga, Ankica; Ivšić Majić, Dubravka; Vidović, Domagoj: *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena* [Dictionary of Modern Croatian First Names]. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2018, 333 str.

Uvodni dio monografije sadržava četiri studije, prikazane u ovome izdanju *Tekuće onomastičke bibliografije*: *O vrelima* Branimira Brglesa, *Jezično podrijetlo suvremenih hrvatskih osobnih imena* Dubravke Ivšić Majić, *Predslavenska i slavenska imenska baština* Ankice Čilaš Šimpraga te *Zaboravljena i rijetka imena* Domagoja Vidovića.

U rječniku su iz popisa službenih osobnih imena (prema Popisu stanovništva 2011. godine) DZS-a obrađena imena sa sto i više nositelja te ona imena s manje od sto nositelja koja su kulturološki važna i koja su nužna za definiranje imena s više od sto nositelja. Kao homonimi obrađena su imena koja mogu biti i muška i ženska te imena za koja postoje različite definicije. Rječnički članak sadržava sljedeće podatke: 1) osobno ime u kanonskome liku (nenaglašeno), 2) genitivni i dativni oblik (ili napomenu da je ime nesklonjivo), 3) definiciju imena koja se sastoji od gramatičkoga i opisnoga dijela, 4) etimologiju, 5) podatke o broju nositelja i kvalifikaciju čestoće, 6) sociolingvističke podatke o imenu (npr. o čestoći u pojedinim županijama ili prva potvrda prema podatcima iz povijesnih vrela), 7) imenske istovrijednice u stranim jezicima (14 jezika) te 8) imendane prema katoličkome kalendaru. Iza rječnika slijedi abecedni popis hrvatskih osobnih imena s brojem nositelja prema Popisu stanovništva RH 2011. godine (donosi se popis 5563 imena s više od 10 nositelja, a zbog zaštite osobnih podataka imena s manje od 10 nositelja ne prikazuju se).

Čilaš Šimpraga, Ankica; Ivšić Majić, Dubravka; Vidović, Domagoj: *Rječnik 500 najčešćih suvremenih hrvatskih osobnih imena* [Dictionary of 500 Most Common Modern Croatian First Names]. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Hanza Media, Zagreb, 2018, 97 str.

Riječ je o posebnome izdanju priloženu *Jutarnjemu listu*. Rječnikom je obuhvaćeno 500 najčešćih suvremenih hrvatskih osobnih imena prema Popisu stanovništva 2011. godine DZS-a. Metodologija obrade ista je kao u *Rječniku suvremenih hrvatskih osobnih imena* istih autora. Iza rječnika donesen je i abecedni popis hrvatskih osobnih imena s brojem nositelja prema Popisu stanovništva RH 2011. godine.

Чорноус, Оксана: Класифікація українських прізвищ, утворених від назв на позначення осіб за ознаками зовнішності [A Classification of Ukrainian Family Names Derived from the Roots that Refer to Appearance = Klasifikacija ukrajinskih prezimena nastalih od osnova koje upućuju na izgled osobe]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 203–224.

Autorica se bavi suvremenim ukrajinskim prezimenima koja semantički odražavaju izgled osobe. Građa je prikupljena iz popisa upisanih u visokoškolske ustanove dostupna na stranici abit-poisk.org.ua. U uvodnome dijelu rada autorica se osvrće na različite pristupe sistematizaciji/klasifikaciji takvih prezimena primijenjene u onomastičkim istraživanjima, a iz njih iščitava neslaganja u određivanju opsega određenih skupina. Autoričin pristup klasifikaciji utemeljen je na postignućima habitologije, znanstvene discipline u kojoj se u obzir uzima izgled osobe radi njezine identifikacije. Prezimena su tako razvrstana prema kriteriju značenja osnove u ove skupine: 1) prezimena nastala od osnova koje općenito upućuju na fizičke značajke, 2) prezimena nastala od osnova koje upućuju na anatomske značajke (mogu specificirati konstituciju ili održavati izgled organa) i 3) prezimena nastala od osnova koje upućuju na funkcijske značajke (značajke koje su uočene u pokretu). U sklopu svake skupine donosi se i detaljnija potpodjela.

Ćurak, Silvija; Jurčević, Martina: Izvedena muška i ženska imena u govoru santovačkih Hrvata [Derived Male and Female Names in the Local Speech of Croats of Santovo]. *Šokačka rič 15. Zbornik radova Znanstvenoga skupa* Slavonski dijalekt i ostali hrvatski dijalekti, *2017*., Bilić, A. (prir.), Zajednica amaterskih kulturnoumjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2018, 105–116.

U uvodu autorice pišu o prostiranju slavonskoga dijalekta u Mađarskoj te se osvrću na *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, njegovu strukturu i metodologiju leksikografske obrade. Središnji dio rada posvećen je izvedenim muškim i ženskim osobnim imenima u govoru santovačkih Hrvata. Na osvrt na analizu tvorbe osobnih imena u Klaićevu opisu bizovačke antroponimije te u sičanskoj antroponimiji (opis Berbić Kolar i Kolenić) nadovezuje se analiza građe ekscerpirane iz spomenutoga *Rječnika*. Daje se pregled najplodnijih sufikasa u tvorbi muških i ženskih osobnih imena, a rezultati se uspoređuju s onima za druge slavonske sustave. Autorice zaključuju da i muška i ženska osobna imena istraživanoga područja imaju obilježja i posavskoga i podravskoga poddijalekta slavonskoga dijalekta štokavskoga narječja.

Gerić, Božidar: *Novigradska prezimena i Novigraci koji su doprinijeli razvoju Novigrada Podravskog* [Family Names in Novigrad and the Citizens who Contributed (Most) to the Development of Novigrad Podravski]. Općina Novigrad Podravski, Novigrad Podravski, 2018, 192 str.

Premda knjiga ne donosi nikakvu onomastičku obradu, onomastičarima može biti korisna kao vrelo građe. Obrađena su prezimena autohtonih Novigradaca, prezimena čiji su nositelji živjeli ili radili u Novigradu, ali potječu iz drugih naselja te prezimena doseljenika nakon Domovinskoga rata. U poglavlju naslovljenu *Novigradska prezimena i Novigraci koji su doprinijeli razvoju Novigrada Podravskog* donosi se 495 prezimena potvrđenih u naselju tijekom 20. i početkom 21. stoljeća. Poredana su po abecednome redoslijedu, navode se podatci o potvrđenosti u izvorima, o naseljima u kojima su česta, a pritom se ističe i broj nositelja u Novigradu Podravskome. Također se ističu neke važne ili poznate osobe koje su nositelji određenoga prezimena. Iz onomastičke su perspektive najrelevantniji obiteljski nadimci koji se navode uz neka prezimena, premda nisu zabilježeni dijalektološkom transkripcijom. U poglavlju naslovljenu *Hrvati iz Bosne i Hercegovine, stanovnici Novigrada Podravskog od Domovinskog rata* na isti su način obrađena prezimena najnovijih doseljenika.

Heuser, Rita; Scheller, Andrea: „Das digitale Familiennamenwörterbuch Deutschlands". Möglichkeiten und Perspektiven der digitalen Familiennamenlexikographie ["Online Dictionary of Family Names in Germany". Possibilities and Perspectives of Family Names Digital Lexicography = Internetski rječnik prezimena u Njemačkoj. Mogućnosti i perspektive digitalne leksikografske obrade prezimena]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 281–298.

U članku se predstavljaju koncepcija, ciljevi i tehnička realizacija projekta *Digitales Familiennamenwörterbuch* (*DFD*). Uvod rada sadržava općeniti osvrt na prezimena kao predmet jezikoslovnih istraživanja. U središnjemu dijelu rada najprije se opisuje okvir istraživanja te se navodi s kojih se šest vrela suradnici na projektu ponajprije služe. Na reprezentativnim primjerima autorice ilustriraju kako se u projektu provode vrednovanje, specifikacije i revizije dosad predloženih etimologija te kako se predlažu nove. U obzir su uzeta i prezimena stranoga – engleskoga, francuskoga, talijanskoga, slavenskoga, baltičkoga ili turskoga – podrijetla. Primjerice, analiziraju se i prezimena *Novak*/*Nowak*/*Noak*/*Noack*. Obrade sadržavaju i kartografski prikaz rasprostranjenosti određenoga prezimena, što je doprinos i dijalektologiji i povijesti jezika i lingvističkoj geografiji. U zaključnome dijelu rada razmatraju se mogućnosti buduće suradnje s jezikoslovcima koji proučavaju prezimena drugih zemalja, s posebnim osvrtom na Poljsku, odnosno skicira se dugoročni cilj – stvaranje mreže rječnika prezimena europskih država.

Ivšić, Dubravka: On the declension of Croatian first names in Mediaeval Latin texts [O sklonidbi hrvatskih osobnih imena u srednjovjekovnim tekstovima na latinskome jeziku]. U: *The oldest linguistic attestations and texts in the Slavic languages*, Kapetanović, A. (ur.), Holzhausen, Wien, 2018, 93–112.

U sklopu projekta DOCINEC, koji je financirao HRZZ, prikupljene su najstarije jezične potvrde hrvatskoga jezika. Korpus čine srednjovjekovni tekstovi nastali od 9. do 13. stoljeća, a većina ih je na latinskome jeziku. Većinu (~ 80 %) najstarijih potvrda hrvatskoga jezika čine imena, a u uvodu se statistički analizira koji tip imena obuhvaća koji udio. U ukupnome korpusu autorica posebnu pozornost usmjerava na osobna imena (~ 1500 primjera), proučavajući pritom morfološku prilagodbu hrvatskih imena latinskomu jeziku. U središnjemu dijelu rada najprije se opisuje metodologija prepoznavanja i klasificiranja hrvatskih imena u latinskim tekstovima, a donosi se i osvrt na neke slovopisne/fonološke posebnosti. Najprije se analiziraju ženska imena, koja su malobrojnija (< 10 % ukupnoga korpusa). Podijeljena su u podskupine: ženska imena s dočetkom *-a*, ženska imena koja ne završavaju na *-a*. Poglavlje s analizom muških imena također je strukturirano u podskupine: muška imena s dočetkom *-a*, indeklinabilna muška imena na *-a*, muška imena koja završavaju konsonantom, imenski oblici koji završavaju na *-e*, muška imena koja završavaju na *-o* i *-e*. U sklopu svake skupine navode se u vrelima posvjedočeni primjeri, i to za svaki padež te prema stoljećima, a po potrebi se dodatno interpretiraju i komentiraju. U zaključku se autorica osvrće na pravilnosti u distribuciji sklonidbenih tipova.

Ivšić Majić, Dubravka: Jezično podrijetlo suvremenih hrvatskih osobnih imena [Linguistic Origin of Modern Croatian First Names]. U: *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena*, Čilaš Šimpraga, A. (ur.), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2018, 20–34.

Prema jezičnome podrijetlu imena se teorijski mogu podijeliti na naslijeđena, posuđena i tvorena, no pri interpretaciji je važno u obzir uzeti i da su imena sociolingvistički znakovi. Autorica donosi pregled suvremenih hrvatskih osobnih imena obrađenih u rječniku i u skladu s definicijama navedenima u rječniku. U sklopu poglavlja posvećena imenima narodnoga podrijetla autorica zasebno obrađuje neizvedena imena, složena imena te izvedena i pokraćena imena. Izvedena imena pritom su – zasebno muška i zasebno ženska – prikazana tablično, pri čemu se ističu sufiksi te postanje osnove (odvojena su ona nastala od imenskih osnova od onih nastalih od apelativnih osnova). Pokraćena imena također su razvrstana ovisno o tome jesu li muška ili ženska te jesu li od slavenskih ili stranih osnova. Zasebno su obrađena ženska imena nastala prema muškim imenima. Poglavlje posvećeno imenima stranoga podrijetla također je precizno secirano: zasebno se donose i komentiraju imena biblijskoga, biblijsko-svetačkoga, svetačkoga podrijetla, muslimanska imena, imena grčkoga podrijetla, imena iz latinskoga i romanskih jezika, imena iz germanskih te slavenskih jezika, kao i imena iz mađarskoga jezika. U svakoj skupini uz abecedni popis donesen je i komentar.

Kapetanović, Amir: The oldest Croatian names and emotions [Najstarija hrvatska imena i emocije]. U: *The oldest linguistic attestations and texts in the Slavic languages*, Kapetanović, A. (ur.), Holzhausen, Wien, 2018, 134–142.

Uvod rada, nastaloga u okviru projekta DOCINEC (koji je financirao HRZZ), autor oblikuje kao pregled dosadašnjih istraživanja emocija u hrvatskoj filologiji te

ističe da u vrelima nastalima od 9. do kraja 11. stoljeća, koja su uglavnom u cijelosti na latinskome jeziku, nema apelativa koji se odnose na emocije. Budući da većina najstarijih potvrda hrvatskoga jezika nisu apelativi, nego imena, autor fokus usmjerava upravo na imena. Utvrđuje da su najstarija hrvatska imena nastala od apelativa koji nisu posvjedočeni u najstarijim pisanim vrelima, stoga imaju važnu ulogu u njihovoj rekonstrukciji. U središnjemu dijelu rada analizira stara hrvatska imena povezana s emocijama dijeleći ih pritom u skupine prema kriteriju emocije: 1) strah (*Zlurad*, *Grdan*, *Grdimil*, *Prodan*, *Bojan*, *Strahonja*, *Ljutostrah* itd.), 2) ljutnja (*Ljutostrah*, *Ljutac*, *Ljutovit* i sl.), 3) ljubav (imena s osnovama *ljub-*, *něg-*, *drag-*, *mil-* (*Dragoljub*, *Ljube*, *Ljubimir*, *Ljubislav*, *Ljuba*, *Ljubimira*, *Ljubislava*, *Bolinjega*, *Dobronjeg*, *Dragonjeg*, *Njegomir*, *Dragomir*, *Dragoslav*, *Milodrag*, *Mila*, *Milogoj*, *Dobromil*, *Grdomil*, *Nemil* itd.), 4) sreća (*Radovan*, *Radovana*, *Vesel*(*j*)*ko*, *Vesel*(*o*) te imena koja sadržavaju korijen *goj*: *Berigoj*, *Domagoj*, *Dobrogoj*, *Gojan*, *Gojče*), 5) tuga (*Tugomir*, *Tugoměr* te imena nastala od glagolskih osnova *tješiti* (*Božetjeh*, *Pribitjeh*, *Tjeha*, *Tješen*) ili *toliti* (*Tolidrag*, *Tolimir*)). Svaka skupina uz objašnjenja (primjerice, o profilaktičkoj ulozi takvih imena) sadržava i citate iz vrela.

Квашите, Регина: Теория и практика передачи иностранных личных имен на литовский и латышский языки [Theory and Practice of Rendering Foreign First Names into Lithuanian and Latvian = Teorija i praksa prilagodbe stranih antroponima litavskomu i latvijskomu jeziku]. *Вопросы ономастики*, 15/1, Екатеринбург, 2018, 155–167.

Donose se teorijske postavke o prilagodbi stranih antroponima litavskomu i latvijskomu jeziku, pri čemu se posebna pozornost posvećuje njihovoj praktičnoj primjeni. Primijenjena je komparativna analiza strategija prilagodbe stranih antroponima. Prema autoričinu opisu, u litavskome je najčešća praksa upotreba izvornoga imena, a rjeđe se imena na pravopisnoj i izgovornoj razini prilagođavaju litavskomu jeziku. S time u vezi, predstavlja se trenutačna rasprava o tome je li takvu praksu potrebno revidirati. U latvijskome je pak imena uobičajeno pisati latvijskim grafijskim sustavom, poštujući pritom izgovor ako je to moguće, a uvrštavanjem u sustav imena se prilagođuju na gramatičkoj razini općenito. Trenutačno se norme latvijskoga jezika ne preispituju te postoje znatna ograničenja za slobodniji pristup prilagodbi imena, a autorica se upravo toj temi posvećuje u jednome dijelu rada.

Литвина, Анна Феликсовна; Успенский, Федор Борисович: Почитание Богоматери и некоторые аспекты имянаречения в допетровской Руси [The Veneration of the Mother of God and Some Aspects of Naming Tradition in pre-Petrine Russia = Štovanje Majke Božje i neki aspekti tradicijskoga imenovanja u dopetrovskoj Rusiji]. *Вопросы ономастики*, 15/2, Екатеринбург, 2018, 87–107.

U radu se proučava obrazac imenovanja koji je nastao kao rezultat zabrane imenovanja po Djevici Mariji. Opisuje se stroga zabrana nadijevanja imena Majke Božje pri krštenju u Rusiji, poštovana od predmongolskoga razdoblja do danas. Ime *Marija* moglo se međutim nadijevati u čast bilo kojoj od svetica koje nose isto ime. Na

temelju istraživanja autori uočavaju da se u 16. i 17. stoljeću ime *Marija* moglo nadijevati na blagdane kad su se slavile ikone Majke Božje, čime se nije izravno kršila zabrana upotrebe imena. Opisuje se kako je kult povezan sa štovanjem ikona Majke Božje bio dio složenoga sustava važnih datuma koji su određivali izbor osobnoga imena za određenu osobu – i određujući njezin život od rođenja do smrti i predodređujući običaje sjećanja na njih poslije smrti. Autori također ističu da se takav obrazac imenovanja prema slavljenju ikona ipak nije proširio na Kristovo ime, no možda je igrao određenu ulogu u kultu svetoga Nikole, čije je ime u Rusiji u to vrijeme također pripadalo skupini *nomina sacra*.

Maričić Špaleta, Prosper: *Nadimci u gradu Hvaru (Fõrski nadîmci)* [Nicknames in the Town of Hvar]. Vlastita naklada, Hvar, 2016, 56 str.

Navedena monografija pruža uvid u hvarsku antroponimiju. Poglavlje naslovljeno *Nadimak – izraz, značenje, postanak i korištenje* teorijski je, a među ostalim upućuje na tradiciju *štimonja* – pravila nadijevanja imena djeci prema imenima predaka kao odraz poštovanja, kao i na predmetanje atributa *Veli* i *Moli* imenima djece koja nose isto ime. Na temelju uzorka građe autor ilustrira najčešće motivacije nadimaka, a osvrće se i na jezično podrijetlo osnova od kojih su nadimci nastali, kao i na talijanizaciju imena i na zamjenska imena koja funkcioniraju kao nadimci. U poglavlju *Tisuću hvarskih nadimaka* autor je abecedno popisao građu, pri čemu obiteljske nadimke bilježi masnim slovima. U zasebnome su poglavlju abecedno popisani akcentuirani obiteljski nadimci u Hvaru. U sljedećemu poglavlju autor upućuje i na odnos prezimena prema obiteljskim nadimcima, navodeći koji se sve nadimci rabe za nositelje određenih prezimena, popisanih abecednim redoslijedom. Posebnu pozornost pridaje obiteljskim nadimcima koji se odnose na nositelje prezimena *Novak*. Koristeći se podatcima iz matičnih knjiga, autor donosi popis nadimaka koji su postali prezimena, kao i prezimena i nadimaka te godine njihova pojavljivanja. U zasebnim poglavljima autor se bavi upotrebom istoga obiteljskoga nadimka za nositelje različitih prezimena, odnosno promjenama nadimaka. Donesena je i vlastita semantičko-motivacijska klasifikacija nadimaka, a posebno se ističe nadimak *Konte*. Na samome kraju, autor se osvrće i na osobna imena koja su se upotrebljavala na Hvaru, uključujući i sve njihove varijacije (izvedena i pokraćena imena). Knjizi su priložene i mnoge fotografije.

Новаков, Драгана: *Имена* Поменика манастира Крушедола [The Names of the *Pomenik manastira Krušedola* = Imena *Pomenika manastira Krušedola*]. Православни богословски факултет Универзитета у Београду – Институт за теолошка истраживања, Београд, 2017, 182 стр.

U monografiji se vrelo *Pomenik manastira Krušedola* proučava ponajprije iz antroponomastičke perspektive. *Pomenik* je nastao u drugoj polovici 16. i prvoj polovici 17. stoljeća te se vezuje uz područje Vojvodine, odnosno sjevernoga dijela Srbije. U poglavlju naslovljenu *Uvodne napomene* autorica pomenike opisuje kao crkvene knjige, zbornike (parusije) s imenima živih i pokojnih članova Crkve koji su javno spominjani tijekom službi, a ističe i njihovu ulogu u bogoslužju Pravoslavne Crkve. Uvodni dio knjige sadržava i opis povijesti krušedolskoga manasti-

ra, a sljedeće je opširno poglavlje naslovljeno *Arheografski opis pomenika manastira Krušedola*. Opisan je jezičnopovijesni kontekst nastajanja *Pomenika*, a posebno odnos jezičnih varijanti. Autorica jezik *Pomenika* definira kao spomenik srpskoslavenskoga jezika iz poslijeresavskoga razdoblja, sa značajkama srpskoga narodnog jezika i ruskoslavenskoga. Osvrt na slovopis i pravopis te na osnovne vokalske i konsonantske značajke prethodi središnjemu, ujedno i najopširnijemu dijelu knjige, posvećenu imenskoj građi u *Pomeniku*. Zabilježeno je 4085 imenskih oblika (njihovih fonoloških i morfoloških varijanti, deminutiva, hipokoristika itd.), a među njima je 728 različitih. U sklopu potpoglavlja o antroponimima slavenskoga podrijetla autorica imena dijeli prema motivaciji (imena prema nazivima životinja i biljaka, imena prema nazivima prirodnih pojava, imena od opisnih pridjeva, imena s negacijom, teoforna imena i sl.), a u zasebni odjeljak izdvaja nadimke. Analizirajući strukturu antroponima slavenskoga podrijetla, autorica se posebno osvrće na složena imena, imena s prefiksima, imena s negacijom itd. Dio monografije posvećen je i antroponimima neslavenskoga podrijetla, posebice onima „kalendarskim", koji su u navedenome vrelu mnogo brojniji od onih slavenskih. Usto su u zasebno potpoglavlje izdvojena imena nastala pod utjecajem jezika susjednih naroda, npr. ona romanskoga, mađarskoga i orijentalnoga podrijetla. Zanimljiva je i usporedba antroponima pripadnika društvenih staleža (npr. visokih crkvenih dostojanstvenika, despota, despotica, kneževa, vojvoda i sl.) s antroponimima običnih mirjana. U završnome dijelu monografije doneseno je nekoliko napomena o patronimima te su otvorena neka teorijska pitanja s njima u vezi. Na samome je kraju registar antroponima.

Puškar, Krunoslav: Od *Amerikanca* do *Židova*. Osobni nadimci potkalničkoga Prigorja [From *Amerikanec* to *Židov*. Personal Nicknames of the Kalnik Area of Prigorje]. *Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci*, XX, Križevci, 2018, 56–83.

Prvih pet poglavlja rada sadržava teorijsku podlogu, kojom autor objašnjava povijest pojavljivanja osobnih nadimaka, njihove značajke, mjesto u neslužbenoj imenskoj formuli te razlike između nadimaka u gradskim seoskim sredinama. Usto donosi pregled dosadašnjih istraživanja osobnih nadimaka na teritoriju Hrvatske te ističe važne postavke u metodologiji istraživanja te antroponimijske kategorije. Središnji dio rada donosi rezultate autorova istraživanja provedena 2017. godine, kojim je obuhvaćeno 13 naselja potkalničkoga Prigorja: Apatovec, Brdo Cirkvensko, Dedina, Gornja Rijeka, Gračina, Kalnik, Mali Potočec, Miholec, Potok Kalnički, Povelić, Vinarec, Zaistovec i grad Križevci. Korpus čini 288 osobnih nadimaka – 245 muških te 43 ženska, a riječ je o nadimcima koji nisu nastali od imena ili prezimena nositelja. Građa nije zabilježena dijalektološkom transkripcijom. U sljedećih nekoliko poglavlja rada autor se osvrće na pojavu nadijevanja većega broja nadimaka istoj osobi, na značajke lokalnih govora (na fonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini) koje se odražavaju u građi, u sklopu čega je vrlo korisna i podjela prema dočetcima nadimaka, kao i klasifikacija prema jezičnome podrijetlu riječi od kojih su nadimci nastali. U nastavku je donesena tablica sa zamjenskim ime-

nima koja također funkcioniraju kao osobni nadimci. Poglavlje naslovljeno *Tvorbeno-motivacijska analiza osobnih nadimaka potkalničkoga Prigorja* vrlo je opširno, a u njemu autor precizno klasificira građu – najprije muške, a zatim i ženske nadimke. Uz iscrpna objašnjenja motivacije nadimaka, na temelju klasifikacije građa je obrađena i statistički te prikazana tablično i grafikonima. Autor zasebna poglavlja posvećuje i metaforizaciji, metonimizaciji i stereotipizaciji u osobnim nadimcima. Rad završava abecednim popisom osobnih nadimaka za svaki od istraženih punktova.

Rudnicka-Fira, Elżbieta: Imiona chrzestne w aspekcie wyznaniowo-kulturowymi socjologiczno-historycznym [God's Names in the Religious, Cultural and Sociological-Historical Aspects = Svetačka imena iz religioznoga, kulturnoga i sociološko-povijesnoga aspekta]. *Onomastica*, 62, Kraków, 2018, 129–144.

Grad Przemyśl opisuje se kao urbana zajednica u kojoj žive i katolici i pravoslavci, a taj je suživot višegeneracijski. U radu se analiziraju suvremena imena djece katolika i pravoslavaca te se zapažaju razlike i sličnosti među imenima koje imaju korelaciju s vjeroispoviješću. Ističe se da je do određene mjere očuvan identitet (kultura, tradicija i običaji), a to se odražava i u izboru imena koja se nadijevaju. Radi cjelovitosti i potpunosti opisa autorica je predstavila i usporedila imena iz dviju starijih generacija (roditelja te djedova i baka).

Šabić, Indira: Habitus facit hominem – odijelo čini / predstavlja čovjeka (odjeća, obuća i odjevni dodaci kao motivi postanka bh. prezimena) [*Habitus facit hominem* – Clothes Make / Present the Man (Clothing, Footwear and Accesories as Motives of Family Names in Bosnia and Herzegovina]. *Gradovrh – časopis za književno-jezična, društvena i prirodnoznanstvena pitanja*, XV, Tuzla, 2018, 77–94.

Autorica se bavi bosanskohercegovačkim prezimenima motiviranim nazivima odjeće, obuće i raznih odjevnih dodataka. U uvodu rada opisuje ulogu odjevnih predmeta u povijesti i danas – odjevenost se smatrala zaštitom od vanjskih utjecaja, kakvoća odjeće prestižem, a nagost ili izostanak odjeće znakom sramote, stoga su asocijacije u vezi s tim semantičkim poljem česti motivi za identifikaciju i imenovanje. Rad je strukturiran u šest poglavlja: u prvome se interpretiraju nazivi odjeće, u drugome nazivi pokrivala za glavu, u trećemu nazivi obuće, a u četvrtome nazivi odjevnih dodataka kojima su motivirana bosanskohercegovačka prezimena. Prezimena su uglavnom navedena abecednim redoslijedom, a uz njih je donesen etimološki izvod; posebna je pozornost posvećena prezimenima motiviranima nazivima orijentalnoga jezičnog podrijetla. U zasebnome poglavlju obrađena su prezimena motivirana nazivima zanimanja u vezi s obradom tekstila i obuće. U šestome poglavlju građa se tvorbeno raščlanjuje na asufiksalna prezimena i sufiksalna prezimena, a zatim se analizira. Rad završava abecednim popisom 138 prezimena analiziranih u radu, a uz njih je u zagradama navedeno naselje u kojima je prezime potvrđeno.

Šabić, Indira: Prezimena militarnoga porijekla u Bosni i Hercegovini [Military Origins of Family Names in Bosnia and Herzegovina]. *DHS – Društvene i humanističke studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli*, 3/2 (5), Tuzla, 2018, 113–138.

Opisujući osmanlijski vojni sustav i vojnu organizaciju u Bosni, autorica stvara kontekst za obradu teme. Dijelom je uvoda poglavlje *Bosanska prezimena osmanlijskoga perioda*, koje sadržava osvrt na razvoj prezimenskoga sustava u Bosni, s posebnim obzirom na osmanlijsko razdoblje. Prezimensku građu povezanu s vojnim semantičkim poljem u Bosni i Hercegovini autorica je ekscerpirala iz znanstvenih studija i rječnika bosanskohercegovačkih prezimena te telefonskih imenika s prostora BiH koji su objavljeni od 1960. do 2007. godine. Najprije se interpretira tvorba prezimena, pri čemu autorica upućuje na razlikovanje izravnoga i posrednoga imenovanja, a zatim se popisuju prezimena nastala onimizacijom i sufiksalnom tvorbom (ona se dodatno raslojavaju prema sufiksima). Slijedi semantičko-motivacijska klasifikacija militarnih prezimena na: prezimena po vojnoj službi, prezimena po oružju u vojnim redovima, prezimena po regrutaciji, prezimena po zatečenome stanju (paćenička, mučenička ili stradalna prezimena, prezimena po somatskome nedostatku) te prezimena po raslojavanju obitelji.

Veljković, Žarko B.: Starohrvatska imena *Kegъlj* (**Kêglja*) i **Prkъlj* iz balkanoromanskog vrela [Old Croatian Names *Kegъlj* (**Kêglja*) and **Prkъlj* of Balkan Romance Origin]. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 30/2, Rijeka, 2018, 157–169.

U uvodnome dijelu rada autor se osvrće na povijest stare hrvatske plemićke i velikaške obitelji *Kegljević*/*Kegljin*. U nastavku podrobnije proučava osobno ime prvoistaknutoga člana te plemićke obitelji *Kegalj* (*Kegъlj*, odmilja **Kêglja*) te prezime maloga plemena/roda kojemu je obitelj pripadala – *Prklji*. Navodi da *Keg-* i *Prk-* nisu slavenski korijeni te argumentirano odbacuje pretpostavke da su povezani s njem. *Kegel* 'čun' ili kajk. *kehlja*. Navedeno osobno ime i prezime autor smatra balkanskoromanskim, tj. supstratnim, potkrepljujući to brojnim primjerima toponima i antroponima istoga jezičnog podrijetla na istome arealu – na području slijeva Zrmanje, Ervenika, Knina i okolice. Uz kontekst, tumačenje sadržava analizu razvoja iz fonološke perspektive: osobno ime *Kegъlj*, starije **Kegljь* < **Kedljь*, potječe od balkanskoromanskoga **Kedlj(u)* od latinskoga osobnog imena *Catullius* (isprva latinskoga obiteljskog prezimena), a prezime **Prkъlj*, starije **Prkljь*, potječe od balkanskoromanskoga **Proklj(u)*, što je osobno ime koje potječe od latinskoga osobnog imena *Proculius* (isprva latinskoga obiteljskog prezimena). Na temelju navedenoga autor zaključuje da je obitelj *Kegljević* romanskoga podrijetla, tj. da su oni pohrvaćeni, počakavljeni Romani i da ih je odlikovao balkanskoromansko-čakavski bilingvizam vjerojatno oko 1300. godine ili prije.

Vidović, Domagoj: *Hodit će na feštu za nas Kotorane* [*They Shall Go to a Celebration for Us, the People of Kotor*]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 5/1, Zagreb, 2018, 16–18.

U prvome dijelu rada autor opisuje život svetoga Tripuna, zaštitnika Kotora, te objašnjava širenje štovanja toga svetca već od 6., a posebno od 10. stoljeća. Sveti se Tripun osobito štovao na području Boke kotorske, na što upućuju tri kotorska spomendana svetoga Tripuna, kao i crkve u različitim mjestima na istome području. U nastavku rada autor posvećuje pozornost odrazima svetačkoga imena *Tripun* među Hrvatima – naglašava da se u temeljnome liku pojavljuje već od 11. stoljeća u Kotoru, Dubrovniku i Splitu. Uz druge inačice imena navodi i godine te punkt u kojemu su potvrđene.

Vidović, Domagoj: Kuje li se sreća? [Do We Forge Luck?]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 4/4, Zagreb, 2017, 16–18.

Podsjetivši na podjelu prezimena prema kriteriju motivacije u četiri skupine, uobičajenu u hrvatskoj onomastici, autor se osvrće na prezimena motivirana nazivima zanimanja. Pozornost je usmjerena na prezimena nastala prema nazivu za *kovača*. Najprije su doneseni likovi prezimena s tom motivacijom u europskim jezicima, a na temelju priloženih podataka o čestoći autor zaključuje da je riječ o izrazito čestoj motivaciji neovisno o jezicima. U sljedećemu poglavlju osvrće se na stanje u hrvatskome prezimeniku. Godine 2011. u Hrvatskoj su prezime Kovač nosila 8542 stanovnika te je bilo 15. po čestoći. Komentira se te podatcima o čestoći u pojedinim županijama potkrepljuje činjenica da je posebno često u sjevernijim hrvatskim krajevima. Uz prezimena idioglotskoga podrijetla s tom motivacijom donose se i ona aloglotska (germanskoga, romanskoga, češkoga, ukrajinskoga, ruskoga podrijetla).

Vidović, Domagoj: Od tumača snova do potrage za svetim gralom – o osobnome imenu *Josip* [From Dream Interpreter to the Holy Grail – on First Name *Joseph*]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 5/4, Zagreb, 2018, 19–24.

U uvodnome dijelu rada autor piše o trima nositeljima imena Josip u Svetome pismu (1. Josip, sin Jakovljev, rodonačelnik jednoga od 12 izraelskih plemena, koji je živio sredinom 2. tisućljeća pr. Kr.; 2. sveti Josip, zaručnik Blažene Djevice Marije; 3. Josip iz Arimateje). U središnjemu dijelu rada autor piše o povijesti posvjedočenosti i rasprostranjenosti toga osobnog imena. Tumačenjem dijalektnih značajki inačicā toga imena autor se koristi kako bi protumačio i jezične utjecaje (posredovanja pri posuđivanju) na različitim dijelovima hrvatskoga govornog područja. Upućuje i na neka pokraćena imena koja se mogu tumačiti od imena iz imenskoga gnijezda *Josip*/*Josipa*, ali i od drugih imena. U nastavku ističe da odrazi osobnoga imena *Josip* nisu isključivo kršćanski, nego da mogu biti i muslimanski. Radu je priložena i tablica u kojoj se donose inačice osobnoga imena *Josip* prema jeziku/jezicima podrijetla i prema podatcima o stoljeću prve povijesne potvrde.

Vidović, Domagoj: Oliver, Nadalina i *Pjesan o Rolandu* [Oliver, Nadalina and *The Song of Roland*]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 4/1, Zagreb, 2017, 21–23.

Imena stranoga podrijetla tema su ovoga članka. Najprije se autor osvrće na povijesni osobnoimenski fond te utvrđuje da su još od srednjovjekovlja i ranoga novo-

vjekovlja potvrđena imena stranoga podrijetla – među njima izdvaja ona romanskoga, germanskoga, mađarskoga podrijetla te vladarska imena, inačice kršćanskih imena koja su prošla kroz određene filtre itd. Posebno analizira osobno ime *Oliver*. U sljedećemu poglavlju pozornost usmjerava na suvremena strana osobna imena te analizira motive za njihovo nadijevanje. Navodi imena motivirana imenima bogova, književnih likova, likova iz sapunica i filmova, imenima slavnih osoba (npr. pjevača, nogometaša) i sl.

Vidović, Domagoj: Oprosti mi, Gospodine, jer sam Dalmatinac [Forgive Me, Lord, for I Am a Dalmatian]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 4/2, Zagreb, 2017, 16–21.

Predmet autorova proučavanja dalmatinska su prezimena motivirana osobnim nadimcima, nazivima zanimanja te riječima koje upućuju na podrijetlo prvotnih nositelja. Korpus čine prezimena koja su prema rezultatima popisa stanovništva provedena 2011. godine bila među deset najčešćih u 130 dalmatinskih gradova i općina. Središnji dio rada strukturiran je u tri velike skupine prema motivaciji. Ustanovljuje da su među prezimenima nadimačkoga postanja najčešća ona koja su uvjetovana duševnim i tjelesnim osobinama prvotnih nositelja, a iz prezimena uvjetovanih podrijetlom prvih nositelja iščitava podatke o migracijama.

Vidović, Domagoj: Prezimena u župi Vidonje [Family Names in the Parish of Vidonje]. U: *Oče naš – jedan je naš otac: Zbornik radova u čast splitsko-makarskog nadbiskupa dr. Marina Barišića prigodom srebrnog jubileja biskupskog posvećenja*, Šimundža, D.; Ančić, N. A. (ur.), Crkva u svijetu, Split, 2018, 629–658.

Riječ je o minimalno preinačenoj inačici rada *Vidonjska prezimena* istoga autora, objavljena u knjizi *Proslava 400. obljetnice crkve sv. Ivana Krstitelja u Vidonjama 1616. – 2016.* i prikazana u Tekućoj onomastičkoj bibliografiji (2017.) u 27. broju časopisa FOC (str. 256). Inačica rada prikazana ovdje ne sadržava klasifikaciju i popratnu analizu građe.

Vidović, Domagoj: Zaboravljena i rijetka imena [Forgotten and Rare First Names]. U: *Rječnik suvremenih hrvatskih osobnih imena*, Čilaš Šimpraga, A. (ur.), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2018, 46–53.

Kako bi omogućio razumijevanje suvremenoga osobnoimenskog fonda, autor donosi pogled u povijesni imenski fond, opisujući pritom njegov razvoj. Primjerice, osvrće se na vladarska imena, koja se danas više ne nadijevaju, ali su posvjedočena u povijesnim potvrdama. Na opis postupnoga nestajanja narodnih imena iz upotrebe nakon početka provedbe odredbi Tridentskoga koncila nadovezuje se pregled nestalih narodnih imena koja se grupiraju prema motivacijskome kriteriju. Sljedeći odlomci posvećeni su osobnim imenima etnonimskoga i etničkoga postanja; autor se potom osvrće na oživljavanje narodnih imena nakon narodnoga preporoda, prevođenje kršćanskih imena u narodna te izdvaja današnja rijetka narodna imena, posebice ona koja odražavaju neke dijalektne značajke. Poglavljem *Imena na razmeđu kršćanskoga Istoka i Zapada* autor podsjeća na to da je jadranska oba-

la bila pod svjetovnom bizantskom, a crkvenom rimskom vlašću, što se odrazilo i na osobna imena. U zasebnome se poglavlju donosi pregled rijetkih pokraćenih i izvedenih imena, osvrt na imena koja se regionalno ograničena te na imena koja su prošla kroz inojezične filtre. Upozorava se i na povijesne te na suvremene osobnoimenske likove koji imaju različito postanje, odnosno koji se mogu različito interpretirati ovisno o tome kad su zabilježeni.

Toponimija
Toponymy

Batorović, Mato: Mikrotoponimi Iloka i širega područja [Microtoponyms of Ilok and Its Surroundings]. U: *Šokačka rič 9. Tradicijski leksik. Zbornik radova znanstvenoga skupa* Slavonski dijalekt, *2010.*, Bilić, A. (prir.), Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2012, 115–136.

Prvo poglavlje rada posvećeno je imenima naselja na području grada Iloka – za svako naselje navode se povijesne potvrde s podatcima o godini bilježenja prema *Comitatus Sirmiensis* Georga Hellera i Karla Nehringa. Sljedeće poglavlje obuhvaća prve spomene iločkih predjela u srednjemu vijeku, pri čemu su posebno važni citati s imenima predjela za koje se danas ne može utvrditi gdje su se nalazili. U trećemu poglavlju autor je po sekcijama popisao imena iločkih predjela s vojnih zemljovida iz 18. stoljeća. Slijedi popis imena različitih referenata prema djelu *Pravoslavna srpska parohija u Iloku krajem 1908. godine* Jovana Kozobarića. Analizirana su i djela Julija Benešića – iz *Rječnika iločkoga govora* preuzeti su naglašeni toponimi, podijeljeni u sektore prema zemljovidu, a prema djelu *Komasaciono djelomično mapiranje Iločkog kotara iz 1905.* navedeni su toponimi bez opisa referenata. Autor se osvrće i na djelo *Srbi u Sremu do 1736/7, istorija naselja i stanovništva*, iz kojega su ispisani nenaglašeni toponimi bez opisa referenata za područje Iloka, Mohova i Šarengrada. Donosi se i abecedni popis ulica te mikrotoponima za Ilok, Bapsku, Mohovo i Šarengrad na temelju katastarskoga popisa rudina iz 2011. godine. Usto se tumače neki toponimi, posebice njihova motivacija i postanje.

Blažević, Milivoj; Dorbić, Boris: Hrvatska nazivlja zemljišta i krajobraza obalnog dijela šibenskog područja od 18. do 20. stoljeća [Croatian Terminologies of Land and Landscape of the Coastal Part of Šibenik Area from 18th to 20th Century]. *Osvit: Godišnjak za promociju kulturne i prirodne baštine šibenskog kraja*, 1, Šibenik, 2016, 58–86.

Iza teorijskoga uvoda slijedi analiza povijesne šibenske priobalne toponimije. Građa je ekscerpirana iz dokumenata poljskih šteta, različitih kolonatskih ugovora i pogodbi, testamenata, iz obiteljskoga fonda GIADOROU, iz plemenitaških knjiga ugovora kolona za najam i obradu zemljišta *Instrumenti Cortellini*. Autori se kratko, bez detaljne jezične analize, osvrću na dijalektne značajke, mogućnosti klasifikacije prema tipu imenovanoga referenta te na jezičnu raslojenost toponima. Oso-

vinu rada čine abecedni popisi toponima k. o. Krapanj, k. o. Zablaće, k. o. Mandalina, k. o. Srima i k. o. Zaton – svaki popis sadržava toponimski lik, podatak o tipu imenovanoga referenta, ime vlasnika te godinu bilježenja, a u popratnim analizama ukratko se komentira etimologija pojedinih toponima te se analizira namjena imenovanih čestica.

Brgles, Branimir: Kratki uvid u kasnosrednjovjekovnu zagrebačku toponimiju [Overview of Zagreb's Late Medieval Toponymy]. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, 51/5–6, Zagreb, 2018, 45–58.

U radu se analiziraju najstarije pisane potvrde zagrebačkih toponima, ekscerpirane iz vrela iz 12. i 13. stoljeća. Donosi se pregled vrela, povijesnih potvrda i suvremenih tumačenja najvažnijih toponima. U poglavlju posvećenu toponimiji (posebice hodonimiji) Gradeca i Kaptola autor prikazuje najčešće modele imenovanja (najčešće motivacije toponima i najčešće strukturne i tvorbene tipove) ističući pritom poveznice s topografijom srednjovjekovnoga urbanog prostora. Srednjovjekovno razdoblje autor dijeli na dva razdoblja te ističe da su za prvo svojstveni višeimenost (više imena za istu ulicu) te opisi ulica u dokumentima koji se ne mogu smatrati hodonimima, dok su za drugo razdoblje specifični spontano nastali hodonimi čiji se likovi brzo ustaljuju. U sljedećemu poglavlju analizira i toponime iz šire zagrebačke okolice (koji se odnose na referente između Medvednice i Save).

Crljenko, Ivana (ur.): *Hrvatski egzonimi II.: popis suvremenih i povijesnih egzonima* [Croatian Exonyms II: The List of Current and Historical Exonyms]. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2018, 296 str.

Predgovor priručnika donosi nužnu teorijsku podlogu – oslikava se koji tipovi referenata u hrvatskome jeziku mogu biti imenovani egzonimima, navode se kriteriji za procjenu je li koji toponim egzonim ili ne, ističu se različiti kriteriji klasifikacije egzonima te se daje pregled stajališta tijelā (poput UNGEGN-a) o egzonimima i njihovoj upotrebi. Razmatra se potreba za normiranjem upotrebe egzonima i normiranjem upotrebe toponima. Uvodni dio priručnika sadržava i upute za korištenje i interpretaciju. Opisana su načela za izradu korpusa prilagođenih imena, načela za preporuke prilagođenih imena (pri čemu su posebno u obzir uzete dvostrukosti, nesustavnosti i neujednačenosti u upotrebi), ističe se da upotreba prilagođenih imena katkad ovisi o tipu/podtipu zemljopisnoga referenta, a donosi se i osvrt na međunarodni dogovor o tome kad je bolje upotrebljavati domaće, a kad izvorno ime. Sukladno navedenim smjernicama, priručnik sadržava popis prilagođenih zemljopisnih imena iz odabranih vrela te se njime preporučuje pisanje egzonima. Građa je ekscerpirana iz 18 vrela nastalih od 1887. godine do danas, a popis tih vrela donesen je na kraju knjige. Popisuju se svi zemljopisni objekti (države, gradovi, regije, rijeke, planine, jezera, naselja, mora, oceani, zaljevi i dr.). Egzonimi su popisani i obrađeni u tablici koja ima osam stupaca. Poredani su abecednim redoslijedom prilagođenih imena. Sadržaji u stupcima grupirani su u šest cjelina: prilagođeno ime, izvorno ime, jezik izvornoga imena, tip zemljopisnoga referenta, lokacija, napomena. Priručniku je priložen i tablični popis naziva zemljopisnih referenata u europskim jezicima (hrvatskome, engleskome, francuskome, njemačkome, talijanskome, španjolskome, portugalskome i ruskome).

Čatić, Ivana: Toponimi kao odrazi govora Đakovštine [Toponyms Reflecting Local Speeches of the Region in and around Đakovo]. U: *Šokačka rič 15, Zbornik radova Znanstvenoga skupa* Slavonski dijalekt i ostali hrvatski dijalekti, *2017.*, Bilić, A. (prir.), Zajednica amaterskih kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2018, 81–94.

Kontekstualizacije radi u uvodu su rada opisani zemljopisni smještaj te povijest Đakovštine. Iz ukupne je toponimijske građe autorica za analizu izdvojila samo toponime koji odražavaju dijalektne značajke đakovačkih govora. U nastavku je donesen neakcentuiran abecedni popis toponima. U poglavlju naslovljenu *Govori Đakovštine – Posavski govori – odrazi u toponimima* autorica izabrane jezične značajke potkrepljuje primjerima. Donose se tako toponimi koji odražavaju naglasne te specifične fonološke pojave i inojezične utjecaje.

Eterović, Igor: Obalna toponimija Lovranštine [The Coastal Toponymy of the Lovran Region]. *Zbornik Lovranšćine*, 5, Lovran, 2018, 215–234.

U radu se donose rezultati terenskoga istraživanja obalne toponimije Lovranštine. Obuhvaćena je cjelokupna obalna linija Lovranštine (obalno područje svih triju katastarskih općina koje se s obronaka Učke spuštaju do mora (k. o. Oprić, k. o. Lovran i k. o. Tuliševica)) te pojas do državne ceste koji je usko povezan s obalom. Korpus čini 50-ak toponima, među kojima je potvrđeno i desetak toponima koji se navode i u prethodnim istraživanjima. Toponimi su za svako naselje zasebno popisani prema geografskome načelu (od sjevera prema jugu), akcentuirani i obrađeni u zasebnim natuknicama. Geografska obrada podrazumijeva identifikaciju tipa referenata na koje se odnose popisani toponimi te njihovu ubikaciju na priloženim zemljovidima. Povijesna obrada obuhvaća ponajprije etnografski osvrt (o običajima, događajima ili zbivanjima) koji se oslanja ponajprije na tumačenja kazivača, ali i na arhivska vrela. Jezična obrada sadržava tumačenje motivacije i etimologije.

Horvat, Jože: *Toponimija ludbreške Podravine* [Toponymy of the Ludbreg Area of the Drava River Basin Region]. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2018, XXVIII + 605 str. [doktorski rad u rukopisu]

Ovim je doktorskim radom ludbreška Podravina proučena iz jezikoslovne perspektive. U uvodnome dijelu definira se područje koje se istražuje, slijedi sažeti opis njegovih zemljopisnih značajki, kratak povijesni pregled te osvrt na dosadašnja istraživanja govora naselja koja pripadaju tomu arealu. Središnji dio rada podijeljen je na dva velika poglavlja – dijalektološko i toponomastičko. U dijalektološkome poglavlju rada opisuju se značajke istraženih mjesnih govora. Na temelju primjerā iz općega, neimenskoga leksika najprije se ustanovljuje inventar naglasnoga, vokalskoga i konsonantskoga sustava svakoga govora, a zatim se pri proučavanju različitih jezičnih razina (ponajprije fonologije i morfologije) utvrđuju zajedničke i razlikovne značajke istraženih govora. Unatoč postojanju mnogih razlika među govorima, koje su prikazane na priloženim zemljovidima ili u tablicama, svi proučeni govori pripadaju varaždinsko-ludbreškomu dijalektu kajkavskoga narječja. U toponomastičkome poglavlju rada obrađuje se toponimijski korpus.

Čini ga 977 različitih toponimskih likova, no ukupan je broj prikupljenih toponima mnogo veći (1276). Prikupljeni se toponimijski korpus klasificira i interpretira prema nekoliko različitih kriterija. Svaka klasifikacija, praćena analizom i komentarom, donesena je u zasebnome potpoglavlju. U svakome je potpoglavlju donesen i osvrt na metodologiju razvrstavanja i terminologiju te na interpretacije primijenjene u toponomastičkoj literaturi. Građa se klasificira prema etimološkome, motivacijskome te prema strukturnome i tvorbenome kriteriju. Uz klasifikacije, toponomastičko poglavlje doktorskoga rada sadržava i osvrt na dijalektne značajke koje se mogu iščitati iz prikupljene toponimijske građe. Dio toponomastičkoga poglavlja doktorskoga rada posvećen je opisu metodologije leksikografske obrade toponimijske građe. Izdvajaju se načela relevantna za izradu toponimijskoga rječnika te se predlaže kako treba biti strukturiran rječnički članak. Navedene teorijske postavke primijenjene su na obradu građe prikupljene terenskim istraživanjem. Doktorskomu radu priloženi su i zemljovidi na kojima su ubicirani referenti na koje se odnose toponimi prikupljeni istraživanjem. Toponomastičkim poglavljem ovoga doktorskog rada popunjen je dio cjelokupnoga hrvatskog toponimijskog mozaika, što je posebno važno u kontekstu slabe toponomastičke obrađenosti kajkavskih područja.

Lešić, Antun: Toponimija Bošnjaka na tajnim zemljovidima 1780. godine [The Toponymy of Bosniacs in Secret Maps from the Year 1780]. U: *Šokačka rič 14. Slavonski dijalekt izvan hrvatskih državnih granica. Zbornik radova Znanstvenoga skupa* Slavonski dijalekt, *2016.*, Bilić, A. (prir.), Zajednica amaterskih kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2017, 205–214.

Osnovni demografski i zemljopisni podatci o Bošnjacima, šokačkome naselju na JZ Vukovarsko-srijemske županije, donose se u uvodu rada. Iz jozefinskih i franciscejskih tajnih zemljovida, nastalih 1780. godine, autor je ispisao 50-ak različitih toponimskih likova poredavši ih abecednim slijedom. Pri interpretaciji nekih od njih komentira na koji se tip referenta najčešće odnose. Uz imena stražarnica, vrlo su česti hidronimi (imena bara, močvara i potoka). U zasebnome poglavlju autor rezultate vlastitih terenskih istraživanja uspoređuje s onima ekscerpiranima iz vrela te zaključuje da gotovo 4/5 građe ima kontinuitet do suvremenoga doba. U tablici su navedene povijesne potvrde iz 1780. te suvremeni akcentuirani likovi iz 2016. godine. U radu je interpretirana i etimologija nekih primjera.

Lewis, Kristian: 11 veličanstvenih: ruski gradovi domaćini Svjetskoga nogometnog prvenstva [The Magnificent 11: Russian Host Cities of the World Cup]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 5/3, Zagreb, 2018, 28–30.

U radu se analiziraju imena jedanaest ruskih gradova u kojima su igrane utakmice Svjetskoga nogometnog prvenstva, i to ponajprije iz pravopisne i morfološke perspektive. Autor donosi jezične savjete kako pisati i sklanjati ojkonime *Kalinjingrad*, *Rostov na Donu*, *Nižnji Novgorod*, *Sankt-Peterburg*, *Jekaterinburg*, *Kazanj*, a usto utvrđuje da govornici uglavnom nemaju poteškoća s upotrebom drugih ojkonima iz navedenoga korpusa.

Loma, Aleksandar: Die Donau(en) des Slavischen Volksliedes und die Frühen Kenntnisse Der Slaven über den Donauraum [The Danube(s) of Slavic Oral Poetry and the Early Knowledge of the Danube Basin among the Slavs = Dunav(i) u slavenskoj usmenoj poeziji i rano poznavanje područja uz Dunav među Slavenima]. *Вопросы ономастики*, 15/3, Екатеринбург, 2018, 62–77.

U formulaičnim izrazima slavenske usmene poezije uz potamonim **Dunajь*/**Dunavъ* 'Dunav' pojavljuju se atributi **tixъjь* 'miran' i **bělьjь* 'bijel'. Atribut *bijel* nadijevao se varijanti **Dunavъ*, koja se odnosila na donji tok rijeke (od Đerdapske klisure), a atribut *miran* varijanti **Dunajь*, koja se odnosila na srednji tok ili na rijeku Tisu, koju su Slaveni smatrali rukavom Dunava. Autor pretpostavlja da je riječ o praslavenskome imenu, **Tīša* ili sličnome, koje se može povezati sa slavenskim pridjevom **tixъjь*, a *-s-* u liku *Tïsa* objašnjava promjenom *š* > *s*, što je značajka sarmatskoga. Za pridjev **bělь* autor smatra da ili stoji u kontrastu prema **tixъ* te je prvotno označavao uzak kanjon s brzacima ili simbolično označuje istok. U prilog posljednjoj pretpostavci išlo bi poimanje Save kao *crne*, tj. zapadnoga Dunava, jer slavensko *Sáva* upućuje na dug korijenski vokal, iz čega autor također iščitava sarmatsko posredovanje. Dvorječno ime *Ugorskie gory* 'Mađarske planine' iz ruskoga *Slova o vojni Igorevoj* prema autoru također se može objasniti kao reinterpretacija mnogo starijega imena Đerdapske klisure, potvrđenoga kao *Ángouron óros* u *Argonautici* Apolonija Rodskoga. Egzotična topografija slavenske usmene književnosti može se povezati s predmigracijskim razdobljem. Autor vjeruje da su pri prenošenju imena ranim Slavenima uz stare Germane i sjeverne Perzijance određenu ulogu mogli imati i Dačani.

Lozić Knezović, Katarina: Obalni toponimi otoka Brača – prilog *Bračkoj toponimiji* Petra Šimunovića [Coastal Toponyms of the Island of Brač – Contribution to *Bračka toponimija* by Petar Šimunović]. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 2018, 47–69.

Članak donosi rezultate autoričinih toponomastičkih istraživanja obalnoga pojasa otoka Brača, provedenih u svih 16 obalnih bračkih naselja. Pozornost je ponajprije usmjerena na toponime obalnoga pojasa koji nisu zabilježeni u Šimunovićevoj *Bračkoj toponimiji* (69 primjera), odnosno na toponime koji su u navedenome djelu zabilježeni, ali su tijekom novijih istraživanja potvrđeni u drugačijemu liku. Te toponime autorica navodi u drugome poglavlju rada, i to grupirajući ih prema naseljima kojima tako imenovani referenti administrativno pripadaju te opisujući referente. Slijedi klasifikacija korpusa prema motivacijskome kriteriju i popratna analiza. U nastavku autorica građu razvrstava i prema strukturnome i tvorbenome kriteriju te prema kriteriju jezičnoga podrijetla riječi kojima su toponimi motivirani. U trećemu poglavlju rada osvrće se na bračke toponime na zemljovidima. Upozorava na često pogrešno bilježenje toponima i ubiciranje njima imenovanih referenata (posebice na novijim zemljovidima) te upućuje na izvorni lik, kojemu daje prednost.

Meršić, Žužana; Njari, Denis: Ojkonimi na području Korođanskoga vlastelinstva u srednjem vijeku [Oikonyms at the Kórógyi Manor in the Middle Ages]. *Studia Slavica Savariensia*, 1–2, Budapest, 2018, 151–161.

Kratki povijesni okvir nastanka Korođanskoga vlastelinstva donesen je u uvodnome dijelu rada. Središnji dio rada obuhvaća analizu ojkonimijske građe koju autori crpe iz poreznoga popisa Korođanskoga vlastelinstva iz 1496. godine, najstarijega popisa toga tipa za područje istočne Slavonije i južne Baranje. U popisu je zabilježeno 35 ojkonima. Koristeći se relevantnom kartografskom građom te se oslanjajući na etimologiju i podatke iz hrvatske i mađarske historiografske literature, autori pokušavaju ubicirati ojkonimima imenovane referente. Slijedi poglavlje s motivacijskom analizom ekscerpiranih ojkonima – klasifikacija je upotpunjena komentarima, izvodima i sl. Utvrđuje se da prevladavaju ojkonimi mađarskoga podrijetla, a autori se osvrću i na specifični tvorbeni model mađarskih ojkonima (posebice na prisutnost sastavnica *kis-*, *nagy-*, *-falva*, *-vár* i *-szád*, kao i na deminutivne sufikse koji se iz građe mogu iščitati).

Milić, Ivana; Vidović, Domagoj: Toponimija jugoistočnoga dijela Neretvanske krajine [Toponymy of the Southeastern Area along the Neretva River]. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 2018, 71–98.

U radu se obrađuje petstotinjak toponima prikupljenih terenskim istraživanjem na području jugoistočnoga dijela Neretvanske krajine. U uvodnome se poglavlju donosi zemljopisni i povijesni kontekst relevantan za razumijevanje istraživanjem obuhvaćene toponimije. Kratak prikaz specifičnih dijalektnih značajki autori dopunjuju primjerima toponima u kojima su se odrazile iste pojave. Prvi dio središnjega poglavlja posvećen je ojkonimiji – u njemu se u dvama zasebnim potpoglavljima obrađuju ojkonimi koji se odnose na opuzenska, odnosno na slivanjska službena i neslužbena naselja. U drugome dijelu toga poglavlja donosi se motivacijska klasifikacija toponima. Prikupljeni se korpus klasificira prema motivacijskome kriteriju te se donose popratni komentari, a autori zaključuju da toponimija upućuje na znatnu reljefnu raznolikost jer se na površinski razmjerno malenu području izmjenjuju nizinski, primorski i brdski krajolici. U kraćemu poglavlju autori analiziraju jezičnu raslojenost toponima.

Musa, Snježana; Jukić, Marija: Toponimija Lašvansko-lepeničko-fojničke doline kao čimbenik prostornog identiteta [Toponymy of Lašva-Lepenica-Fojnica Valley as Factor of Spatial Identity]. *Gradovrh – časopis za književno-jezična, društvena i prirodnoznanstvena pitanja*, XV, Tuzla, 2018, 21–40.

U izrazito opširnome uvodu članka opisuju se zemljopisne značajke Lašvansko-lepeničko-fojničke doline te se donosi pregled literature na koju se autorice oslanjaju i teorijski okvir (npr. mogućnosti klasifikacije prema različitim kriterijima). Autorice su kao vrela iskoristile topografske zemljovide te iz njih ekscerpirale 2113 toponima. Sami primjeri toponima u radu se ne navode, nego se donosi isključivo statistička analiza. Na osvrt na dijalektne značajke istraživanoga areala nadovezuje se statistička analiza toponima sa specifičnim dijalektnim odrazima: među 2113

toponima 26 njih sadržava ikavski odraz jata, a 46 sadržava šćakavizam. Zasebno se za različite tipove toponima određuje korelacija s ikavicom i šćakavizmom. U nastavku toponimi su podijeljeni na ojkonime, hidronime i morfonime. Zatim se donosi tablica kojom se prikazuje korelacija određenih motivacijskih skupina i različitih tipova toponima te pripadajući osvrt.

Prósper, Blanca María: The Venetic Names of Roman Siscia [Mletačka imena rimske *Siscije*]. *Вопросы ономастики*, 15/3, Екатеринбург, 2018, 105–124.

Tvrdnju da je stara Panonija područje na kojemu su se doticale različite grane indoeuropskoga – latinska, mletačka, keltska i ilirska – autorica nastoji dodatno potkrijepiti dubinskom etimološkom analizom/obradom imena. Građa sadržava imena različitoga podrijetla. Većina je imena nesumnjivo romanskoga podrijetla, dio je grčkoga ili čak semitskoga podrijetla, a autorica navodi i tragove keltskoga. Izabran je niz dosad neobrađenih imena koja se mogu povezati s italskim ili, vjerojatno neopravdano, mletačkim. Na temelju etimološke analize autorica predlaže vlastite interpretacije nekih imena, a pritom razjašnjava i neke specifičnosti indoeuropske morfologije i morfonologije te ustanovljuje veze između pripadnika italske jezične porodice.

Skračić, Vladimir: Nesonim Dugi otok [The *Dugi otok* Nesonym]. *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, 4/1, Zadar, 2017, 137–161.

Autor proučava povijest imenovanja otoka kojemu je danas ime Dugi otok. Na uvodni pregled zemljopisnih značajki otoka nadovezuje se drugo poglavlje, naslovljeno *Imena Dugog otoka u prošlosti*, u kojemu autor donosi pregled preimenovanja. Ističe se da se otok prvi put spominje u spisu Konstantina Porfirogeneta (u 10. stoljeću) kao *Pizych*, što se odrazilo u suvremenim imenima lokaliteta Čuh i Čuh Polje na Dugome otoku u blizini Proverse. Međutim, nestankom istoimenoga naselja, zaboravilo se to ime, a ime nijednoga novonastalog naselja nije ujedno postalo i nesonim, kako je to često slučaj u hrvatskoj nesonimiji. Analizom arhivske građe i povijesnih zemljovida autor utvrđuje da se u sljedećemu razdoblju pri imenovanju otoka redovito upotrebljavalo romansko dvorječno ime: zemljopisni termin *insula*/*isola* + determinant *Magna*, *Maiori*, *Grossa*, *Grande*, *Longa*. Tek se u drugoj polovici 19. stoljeća otok prvi put naziva *Dugi otok*. Autor u analizi posebno uzima u obzir povijesne i sociolingvističke razloge za takav razvoj imenovanja, kao i ulogu imenovatelja. U tome kontekstu ističe da se nesonim *Dugi otok*, etnik *Dugootočanin* i ktetik *dugootočki* upotrebljavaju samo u službenim komunikacijskim situacijama. U zasebnome poglavlju opisuju se neke jezične posebitosti nesonima *Dugi otok*: jedini je veliki naseljeni otok na Jadranu koji ima dvorječno ime, koji ima hrvatsko ime i kojemu je imenica *otok* sastavnica imena.

Stachowski, Kamil: O opozycjach kolorystycznych w ojkonimii Polski [On Colour Oppositions in Polish Oikonymy = O opozicijama na temelju boja u poljskoj ojkonimiji]. *Acta onomastica*, 59, Praga, 2018, 197–214.

U Poljskoj postoji više od 2000 naselja čija su imena motivirana pridjevima sa značenjem boje. Etimolozi u interpretacijama katkad ističu da ime odražava boju tla ili

kakvu drugu fizičku značajku, no često takva imena ostaju nerazjašnjena. U ovome radu pokušavaju se u poljskoj ojkonimiji pronaći tragovi prastaroga sustava simbolike boja nalik kinesko-turskomu sustavu, na temelju kojega su možda nastala i slavenska imena Bijela Rusija, Crna Rutenija i Crvena Rutenija.

Šprljan, Nataša: Toponimija Nacionalnoga parka Paklenica [Toponymy of the National Park Paklenica]. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 2018, 123–205.

Na području Nacionalnoga parka Paklenica nema stalno naseljenih stanovnika, stoga je autorica terensko istraživanje radi prikupljanja toponimijske građe bila prinuđena provesti među stanovnicima Starigrada-Paklenice i Selina. Analizom je obuhvatila samo građu prikupljenu terenskim radom, no u uvodnome dijelu rada napominje da postoji i prilično bogat noviji toponimijski sloj, nastao u okviru planinarskih i alpinističkih aktivnosti, izdvajajući pritom dio primjera te upućujući na literaturu u kojoj je moguće pronaći više podataka u vezi s tom temom. Uvodni dio rada sadržava i opis osnovnih značajki navedenih govora, u koji autorica uključuje i mnogobrojne toponimske primjere. Korpus, koji čini 350-ak toponima, najprije je prikazan tablično (građa je podijeljena po sektorima: donose se brojčana oznaka, naglašen toponimski lik, opis referenta te, katkad, napomene), a zatim su svi toponimi ubicirani na priloženim zemljovidima, također organiziranima u sektore. U nastavku su toponimi razvrstani prema motivacijskome kriteriju te analizirani. Na kraju je rada abecedno kazalo toponima, koje sadržava i uputnice na zemljovide.

Torkar, Silvo: Slovenska vodna imena, tvorjena iz slovanskih antroponimov [Slovenian Hydronyms Originating in Slavic Anthroponyms = Slovenski hidronimi tvoreni od slavenskih antroponima]. *Slavistična revija*, 66/2, Ljubljana, 2018, 191–211.

Među slovenskim toponimima motiviranima antroponimima većina su ojkonimi, no autor ističe da postoji i mnogo hidronima jednake motivacije. U ovome radu obrađuje se 95 hidronima (njima se imenuje 99 vodnih referenata sa slovenskoga govornog područja, a među njima čak ih je šest dužih od 20 km) koji su izvedeni iz 83 slavenskih antroponima. Građu je autor podijelio prema tvorbenim sufiksima ističući pritom i njihovu ulogu. Svaki članak sadržava opis referenta, ubikaciju, etimološko tumačenje te dostupne povijesne potvrde. Na temelju tvorbene analize autor zaključuje da je više od pola korpusa nastalo dodavanjem sufiksa *-jь* i sufiksa *-ica*, a ostali su sufiksi: *-ina*, *-ikъ*, *-ьсь*, *-jakъ*, *-ьsk*, *-ъ*, *-yn'i*, *-ovъ*, *-ьn*. U nastavku se analiziraju i antroponimi od kojih su hidronimi obrađeni u ovome radu nastali, pri čemu ih autor grupira prema tvorbenim značajkama.

Virč, Ines: Uvid u hilonimiju gornjega Međimurja [An Examination of Forest Names in Upper Međimurje]. *Jezikoslovni zapiski*, 24/1, Ljubljana, 2018, 159–178.

Prirodno-zemljopisne značajke Međimurja koje se odnose na šume (npr. postotak pokrivenosti šumama te udjeli pojedinih šumskih zajednica) opisane su u uvodnome dijelu rada. Osvrćući se na terminološku sinonimiju u onomastičkoj terminologiji, autorica se opredjeljuje za termin *hilonim* 'ime konkretne šume', a jezičnu analizu cjelokupne gornjomeđimurske hilonimije donosi u središnjemu dije-

lu rada. Građa je prikupljena u Područnome uredu za katastar Čakovec, u Hrvatskim šumama (Šumarija Čakovec) i terenskim istraživanjem. U zasebnome poglavlju autorica analizira građu prikupljenu u Šumariji Čakovec, koju ponajprije klasificira prema motivacijskome kriteriju. Sljedećim poglavljem obuhvaćen je korpus od 370 hilonima prikupljenih terenskim istraživanjem. Najprije se donosi abecedni popis transkribirane građe s kraticama imena naselja kojima ti referenti administrativno pripadaju, a zatim slijedi kratak osvrt na jezične i inojezične značajke hilonimije. Autorica građu razvrstava i prema strukturnome te tvorbenome kriteriju, pri čemu se osvrće i na zastupljenost pojedinih tvorbenih tipova ili strukturnih obrazaca. Velika je pozornost posvećena i motivaciji hilonima, što se odražava u detaljnoj klasifikaciji prema kriteriju značenja osnove.

Ostala imena
Other names

Бојовић Манић, Јована: *Зоонимија Ибарског Колашина* [Zoonymy of Ibarski Kolašin = Zoonimija Ibarskoga Kolašina]. Институт за српску културу, Приштина – Лепосавић, 2015, 96 стр.

Područje Ibarskoga Kolašina, na sjeveru Kosova i Metohije i na jugu Raške oblasti, autorica je istražila iz zoonomastičke perspektive. U uvodu monografije donosi se pregled najvažnijih povijesnih, zemljopisnih, demografskih i sl. podataka relevantnih za kontekstualizaciju teme, kao i opis najvažnijih dijalektnih značajki govora te pregled dosadašnjih jezikoslovnih istraživanja toga područja. Taj dio knjige obuhvaća i kritički osvrt na problem (zo)onomastičke terminologije. U središnjemu dijelu rada interpretira se građa prikupljena vlastitim terenskim istraživanjem u 24 naselja navedenoga areala. Objasnivši svoj pristup, autorica korpus klasificira prema motivacijskome kriteriju u šest skupina: 1) zoonimi motivirani bojom dlake ili perja, 2) zoonimi motivirani vanjskim značajkama koje nisu vezane uz boju, 3) zoonimi koji zrcale ponašanje životinje, 4) zoonimi motivirani rasom, 5) zoonimi motivirani vremenom mlađenja ili dobi, 6) zoonimi i druge leksičke kategorije. U svakoj skupini i podskupini imena su podijeljena prema vrsti životinje, zatim su azbučno poredana, a uza svako ime navedene su i oznake punktova u kojima je posvjedočeno, što omogućuje utvrđivanje čestoće nadijevanja pojedinoga zoonimskog lika. Usto se u svakoj skupini donosi i pregled drugih zoonomastičkih istraživanja u kojima su potvrđeni zoonimi nastali od iste osnove. Skupina *Zoonimi i druge leksičke kategorije* obuhvaća zoonime motivirane antroponimima i toponimima te biljnim nazivima. Klasifikacija je popraćena detaljnom analizom i komentarima. U sljedećemu poglavlju najprije se u skupine razvrstavaju produktivne osnove i zoonimi nastali od njih, a zatim se korpus klasificira prema tvorbenome kriteriju – najprije se analiziraju zoonimi nastali sufiksalnom tvorbom, pri čemu se za svaku životinjsku vrstu navode sufiksi koji su upotrijebljeni pri imenovanju jedinki, a zatim se komentiraju i primjeri koji imaju više korijena. Iza zaključka

slijedi registar zoonima – za svaku životinjsku vrstu donosi se azbučni akcentuirani popis zoonima popraćen odgovarajućim opisima.

Butler, James O.: The Rocket's Red Glaringly Apparent Intent: The Dazzling Effects of Firework Naming [Imena raketa koja bodu oči: zabljesnuti imenima pirotehničkih sredstava]. *Вопросы ономастики*, 15/1, Екатеринбург, 2018, 168–180.

U radu se donose preliminarni rezultati istraživanja imenovanja pirotehničkih sredstava. Istraživanjem su obuhvaćena imena proizvoda dostupnih na tržištu Ujedinjenoga Kraljevstva 2015. godine, i to u razdoblju kad ih je moguće nabaviti i od nespecijaliziranih prodavača. Semantički sadržaj na kojemu se temelji uspješna marka uglavnom se fokusira na osjetilnome doživljaju eksplozije, stoga je to i najčešći poticaj pri imenovanju. Oslanjajući se i na statistiku, autor predstavlja dvanaest tematskih kategorija koje odgovaraju semantičkim poljima, a pritom građu razvrstava u njih. Analiza pokazuje da su imena pirotehničkih sredstava najčešće povezana s tematskim skupinama vezanima uz vojsku i svemir, a upućuju na očekivane vizualne efekte. Autor se osvrće i na ulogu asocijativne semantike u komercijalnome imenovanju proizvoda namijenjenih zabavi.

Furlan, Metka: O govejem lastnem imenu *Hrdagata* in kletvici (*h*)*ardigata* [The Cow Name *Hrdagata* and the Curse Word (*h*)*ardigata* = O imenu *Hrdagata* nadjenutu govedu i psovki (*h*)*ardigata*]. *Jezikoslovni zapiski*, 24/1, Ljubljana, 2018, 131–142.

U radu se obrađuje svojevrsni zoonimski hapaks legomenon *χə̑rdaγata*, koji je 1957. zabilježio Tine Logar u Rutu, govor kojega pripada tolminskomu narječju rovtarske narječne skupine slovenskoga jezika. Autorica ističe da ime, premda je zabilježeno s ostalim imenima motiviranima riječima koja upućuju na boju dlake, primarno nije upućivalo na boju navodeći pritom i primjere zoonima iz zoonomastičke literature u kojima motiv nadijevanja nije povezan s etimološkim značenjem. Prema autorici, ovo je ime goveda motivirano gotovo arhaičnim uzvikom (psovkom) *ardigata*, koji se rabio za potkrepu tvrdnje. U zasebnome poglavlju navodi se na kojim je dijelovima slovenskoga govornog područja potvrđena ta psovka (u inačicama *ardigata*, *ardegata*, *hardigata*, *ordigata*) ili stopljenice nastale od nje. Navedena je psovka/uzvik posuđena iz bavarskoaustrijskih izvora (~ *hardegg* 'proklet'), u koje je dospjela iz mađarskoga (~ *ördög* 'vrag'). U nastavku autorica tumači fonološki i semantički razvoj od modela do replika. Smatra da je zoonim najprije vjerojatno služio kao nadimak jedinkama problematičnoga ponašanja te da je bio negativno konotiran. Vjerojatno je kasnije ukrštanje s dijalektnim odrazom pridjeva *grd* 'ružan, slab, neprijatan' utjecalo na slabljenje veze zoonima i uzvika/psovke. U posljednjemu poglavlju autorica ističe nekoliko negativno konotiranih imena krava navedenih u literaturi te ističe njihove posebnosti.

Gałkowski, Artur: L'onymie sportive et la zone de transition entre les noms propres et les noms communs dans le langage du sport [The Onymy of Sport and the Transition Zone between Proper and Common Names in the Language

of Sport = Imena u sportu i prijelazna zona između imena i apelativa u jeziku sporta]. *Вопросы ономастики*, 15/3, Екатеринбург, 2018, 190–201.

Autor sportska imena promatra kao specifičnu onimiju sa svojstvenim tipološkim, kulturnim i društvenim značajkama. Neki leksemi nalaze se na prijelazu između imena i apelativa, dok su za druge specifične eksplicitne veze s drugim tipovima imena. Autor predlaže vlastitu klasifikaciju imena u sportu, u kojoj razlikuje pet skupina: 1) paraonimske leksičke jedinice s dvostrukim statusom – apelativnim i imenskim (npr. imena sportova i neke jedinice sportske terminologije), 2) sportski antroponimi (uključujući službena i neslužbena osobna imena sportaša i nadimke korištene u sportskoj komunikaciji), 3) sportski toponimi (službena i neslužbena imena mjesta gdje se održavaju treninzi i sportska natjecanja), 4) sportski krematonimi (imena institucija povezanih sa sportom, imena sportskih klubova i udruga, sportska komercijalna imena itd.), 5) deonimi i transonimi. Autor također pokazuje da su imena povezana sa sportskom komunikacijom podložna socijalnoj i kulturnoj dinamici: poprimaju specifična kulturna značenja koja se manifestiraju, među ostalim, u nadimcima natjecatelja u različitim sportovima.

Hudeček, Lana: SVI SVETI i SVETA TRI KRALJA. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 5/1, Zagreb, 2018, 29.

Autorica donosi jezični savjet u vezi s pisanjem i sklonidbom sljedećih izraza: *Svi sveti*, *svi sveti*, *blagdan Svi sveti*, *blagdan svih svetih*, *Sveta tri kralja*, *sveta tri kralja*, *blagdan Sveta tri kralja*, *blagdan svetih triju kraljeva.*

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica: Homofonija u religijskim nazivima i imenima [Homophony in Religious Terms and Proper Names]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 5/2, Zagreb, 2018, 1–8.

U uvodu rada autorice ističu potrebu za posebnim pravopisima (pravopisima koji proširuju pravopisna pravila u skladu s pravilima drugih struka i područja), a među njima i religijskim pravopisom. Skiciraju strukturu religijskoga pravopisa ističući pritom zahvaćene pravopisne razine i probleme koji će biti obrađeni. Posebnu pozornost u ovome radu autorice posvećuju homofoniji u religijskome kontekstu. Homofonija se može odnositi na riječi ili na višerječne izraze. U nastavku autorice u tabličnome obliku donose primjere homofona u religijskome kontekstu, odnosno homofonije između religijskoga naziva ili imena i riječi / višerječnih izraza općega jezika (npr. *Aleluja* ‘pjesma’ : *aleluja* ‘usklik’, *Crkva* ‘zajednica kršćanskih vjernika’ : *crkva* ‘bogomolja’, *Prorok* ‘Muhamed’ : *prorok* ‘onaj koji prenosi Božju poruku’, *Sveta Barbara* ‘1. crkva, 2. blagdan’ : *sveta Barbara* ‘svetica’; *Gospodin* ‘Bog’ : *gospodin* ‘odrastao muškarac’, *Meduza* ‘ime gorgone’ : *meduza* ‘vrsta žarnjaka’).

Lewis, Kristian: Usustavljivanje uporabe velikoga i maloga početnog slova u hrvatskome religijskom nazivlju [Systematization of the Use of Capital and Small Letters in the Croatian Religious Terminology]. *Вісник Термінологічної комісії при Міжнародному комітеті славістів*, 2, Київ, 2018, 134–149.

U radu se raspravlja o problemu upotrebe velikoga i maloga početnog slova u hrvatskome religijskom nazivlju. Iz korpusa za *Religijski pravopis*, koji se izrađuje u IHJJ-u, izdvojene su četiri skupine naziva: (1) nazivi koji se odnose na različite događaje u tzv. općoj uporabi, to jest kad nisu ni dijelom imena blagdana ni imena crkve poput BEZGR(J)EŠNO ZAČEĆE, POSLJEDNJA VEČERA, POSLJEDNJI SUD / SUDNJI DAN, USKRSNUĆE i UZNESENJE; 2) nazivi koji se odnose na različite predmete i pojmove iz religijske terminologije poput KOVČEG SAVEZA / KOVČEG ZAVJETNI i HOSTIJA / SVETA HOSTIJA; 3) višerječno perifrazno ime MARIJA POMOĆNICA (KRŠĆANA); 4) ustaljene sveze poput KRV KRISTOVA i KLANJATELJICE KRVI KRISTOVE, TIJELO KRISTOVO i SESTRE NAŠE GOSPE). Pokazane su nesustavnosti njihova zapisivanja te su dani prijedlozi za rješenje zamijećenih problema.

Lewis, Kristian; Čubrić, Marina: Svetci u pravopisu [Saints in the Orthography Manual]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 4/4, Zagreb, 2017, 27–29.

Na temelju pravopisnih pravila o uporabi velikoga i maloga početnog slova donesenih u *Hrvatskome pravopisu* IHJJ-a autori u kontekstu izrade religijskoga pravopisa obrazlažu gdje se i zašto se u religijskim izrazima piše veliko ili malo početno slovo te daju pregled takvih primjera.

Popek, Ivana: *Imenovanje pasa u poljskom i hrvatskom jeziku* [Naming Dogs in Polish and Croatian]. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012, 82 str. [diplomski rad u rukopisu]

Teorijska podloga koja je donesena u uvodnim dvama poglavljima rada sadržava osvrt na terminologiju, specifičan imenski/neimenski status zoonima te na specifične značajke zoonimijske građe – tvorbu (od neimena ili imena semantičkim ili gramatičkim tvorbenim načinima), funkcije (posesivnu, razlikovnu i fatično-impresivnu), strukturu, načine upotrebe zoonima te načine njihove interpretacije. Središnji je dio rada analiza imena prikupljenih vlastitim istraživanjem (anketama i intervjuiranjem). Sve su klasifikacije strukturirane tako da se odvojeno donose poljski i hrvatski primjeri te objašnjenja/komentari. Najprije je provedena detaljna i precizna klasifikacija prema motivacijskome kriteriju. Zoonimi s unutarnjom motivacijom (koji zrcale prirodne značajke životinja) luče se od zoonima s vanjskom motivacijom (koji zrcale značajke životinja koje nisu prirodne te zrcale npr. anegdote, podrijetlo, vrijeme koćenja i sl.; tu su uvršteni i zoonimi nastali transonimizacijom). U nastavku su zoonimi grupirani i prema jezičnome podrijetlu osnova od kojih su nastali. Ne zanemaruju se ni zoonimi s višestrukom motivacijom, odnosno autorica upozorava na one primjere koji se mogu interpretirati na različite načine. Slijedi detaljna tvorbena analiza imena pasa, a posebna se pozornost posvećuje tvorbenim sufiksima. Iza klasifikacija i analiza ponuđena su kontrastivna zaključna razmatranja. Radu je priložen i abecedni registar imena pasa – najprije poljskih, a zatim i hrvatskih.

Sučević Međeral, Krešimir: Pravopisna promišljanja o islamskim, judaističkim i dharmičkim vjerskim nazivima i imenima [Contemplating the Spelling of Islamic, Judaistic and Dharmic Terms and Proper Names]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 5/1, Zagreb, 2018, 1–7.

U uvodu rada autor se osvrće na pisanje riječi iz drugih jezika, obraćajući pritom posebnu pozornost na pravopisno načelo neprilagođavanja fonološkomu sustavu hrvatskoga jezika ako jezik davatelj ima latinično pismo, odnosno načelo transkripcije ako jezik davatelj ima nelatinično pismo. Utvrđuje da je pri pisanju imena dopuštena i transkripcija prema međunarodnim normama, što često dovodi do nesustavnosti. U središnjemu dijelu rada preporučuje se kako bi trebalo zapisivati izraze povezane s religijskim kontekstom koji potječu iz kultura čije je primarno pismo nelatinično. U jednome poglavlju obrađuje religijske nazive i imena iz islama, u drugome one iz judaizma, a u trećemu one iz dharmičkih religija (hinduizma, džainizma, budizma i sikhizma).

Literarna onomastika
Literary onomastics

Mikulan, Krunoslav; Legac, Vladimir: Ortografska klopka i onomastička intruzija u suvremenoj hrvatskoj znanstveno-fantastičnoj i fantastičnoj književnosti [Orthographic Trap and Onomastic Intrusion in Contemporary Croatian Science-Fiction and Fantasy Literature]. *Tabula: časopis Filozofskog fakulteta u Puli*, 15, Pula, 2018, 380–390.

Autori objašnjavaju dva nova termina literarne onomastike: 1) ortografsku klopku, odnosno pojavu u kojoj suvremeni hrvatski autori fantastike i znanstvene fantastike fantazmonime (izmišljene onime književnih djela) pišu prema engleskim pravopisnim pravilima (u nekim slučajevima upotrebljava se mješavina engleskoga i hrvatskoga pravopisa) iako za tim nema potrebe; (2) onomastičku intruziju, odnosno pojavu u kojoj hrvatski autori nadijevaju imena koja logički ne bi mogla postojati u sekundarnome književnom svijetu. U radu se analizira nekoliko novijih hrvatskih znanstvenofantastičnih i fantastičnih romana, pri čemu se fokus usmjerava na angloamerički utjecaj na tvorbu antroponima, toponima i krematonima. Navodi se niz primjera ortografske klopke i onomastičke intruzije uočenih u analiziranim djelima.

Moretti, Violeta: Onimija latinskih poslanica Pavla Rittera Vitezovića [Onymy of Pavao Ritter Vitezović's Latin Verse Epistles]. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 2018, 99–121.

Autorica proučava Vitezovićeve stihovane poslanice na latinskome jeziku, usmjeravajući pritom posebnu pozornost na imena u njima. Struktura središnjega dijela rada slijedi općenitu podjelu onima, a iz nje se može iščitati da su u navedenim poslanicama najčešći onimi antroponimi, horonimi i ojkonimi te pridjevi tvoreni od njih. U poglavlju posvećenu antroponimiji autorica ističe da su naslovi Vitezoviće-

vih poslanica vrlo bogata vrela antroponimijske građe, a ekscerpiranu antroponimijsku građu razvrstava u skupine ovisno o posvjedočenim imenskim formulama. Budući da nisu svi antroponimi latinizirani, posebno prezimena/pridjevci, autorica proučava i stupanj njihove prilagodbe latinskomu jeziku. Poglavlje o toponimiji podijeljeno je na manja potpoglavlja (posvećena horonimiji, ojkonimiji, hidronimiji te oronimiji) na koja se nadovezuje poglavlje o kteticima, etnonimima i etnicima. Budući da se katkad čak unutar iste poslanice određeni onim pojavljuje u nekoliko likova, uključujući i ortografske inačice, u radu se propituje u kojoj su mjeri inačice onima praktične. Dio ekscerpirane onimijske građe jesu imena iz svijeta antičke starine (imena bogova, heroja, ljudi, naselja, planina, rijeka). Ta su imena obrađena u zasebnome poglavlju. Uzimajući u obzir Vitezovićev jezikoslovni rad vezan uz pitanja hrvatskoga jezika, u posebnome poglavlju autorica razmatra suodnos između njegovih slovopisnih rješenja za pojedine glasove hrvatskoga jezika i latinskoga teksta poslanica. U nastavku upućuje na autorovo stajalište prema prozodiji hrvatskih onima u latinskome stihu.

Petrović, Marica: Imena u djelima Ćire Truhelke [Proper Names in Ćiro Truhelka's Work]. *Gradovrh – časopis za književno-jezična, društvena i prirodnoznanstvena pitanja*, XV, Tuzla, 2018, 59–68.

Prema autorici, iz perspektive povijesne antroponomastike, u Truhelkinoj knjizi *Uspomene jednog pionira* relevantni su popisi imena bosanskih vladara, imena, titule i zanimanja srednjovjekovnih velikaša iz Olova. U knjizi *Studije o podrijetlu* Truhelka objašnjava/interpretira etnonime *Juruk*, *Bangurdži*, *Kurti* i *Arumuni*. Autorica se osvrće na antroponimski korpus u navedenim djelima – ponajprije na prezimena, koja dijeli na prezimena „po očevoj časti" i prezimena „vlaškoga podrijetla". Usto ističe da su posebno zanimanje kod Truhelke pobudila prezimena *Kotromanić*, *Babonezić*, *Šubić* te *Prijezda*. U zasebnome odlomku autorica donosi popis toponima spomenutih u navedenim Truhelkinim djelima (npr. imena vlaških katuna, imena filurdžijskih baština, imena samostana i manastira itd.).

Granična onomastička područja i srodne discipline
Related disciplines

Barbarić, Vuk-Tadija; Horvat, Marijana; Kramarić, Martina; Radošević, Andrea: *Besjede fra Matije Divkovića* [Besjede of Friar Matija Divković]. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2016, 837 str.

U sklopu poglavlja o leksiku analiziraju se i imena (najčešće biblijska) i ličnosti. Interpretiraju se prilagodbe (ponajviše fonološke i morfološke) posvjedočene u posuđenim imenima – najprije u antroponimima, a zatim u toponimima (ojkonimima, horonimima itd.). Primjeri nebiblijskih toponima uglavnom su egzonimi. Donosi se i kratak osvrt na etnike i njihovu tvorbu. Sanja Perić Gavrančić autorica je *Tumača imena*, dodana knjizi kao 8. poglavlje. U njemu se imena iz građe abecedno popisuju te tumače, a dodaju se i standardnojezične istovrijednice.

Belaj, Juraj: Staroslavenska mitološka pozornica u kulturnom turizmu NP "Krka" [Old Slavic Mythological Stage in the Cultural Tourism of the Krka National Park]. U: *Vizija i izazovi upravljanja zaštićenim područjima prirode u Republici Hrvatskoj – Aktivna zaštita i održivo upravljanje u Nacionalnom parku "Krka"*, Marguš, D. (ur.), Javna ustanova "Nacionalni park Krka", Šibenik, 2017, 588–602.

Autor objašnjava koncept „svetoga trokuta" – skupa triju vizualno povezanih točki u prostoru, rasporeda osobitih toponima koji upućuje na upisivanje starih praslavenskih mitskih kazivanja u prostor. Vrhovi „svetih trokuta" bili su posvećeni glavnim slavenskim božanstvima (osobito Perunu, Velesu i Mokoši), a postavljeni su u prostor prema posebnim pravilima. Donosi se pregled istraživanja s tom tematikom (na cijelome slavenskom prostoru, a posebno u Hrvatskoj), a zatim se autor posvećuje jednomu takvom „svetom trokutu" na rubu Nacionalnoga parka Krka – tzv. Pokrovničkomu trokutu. U tome slučaju Perunova je točka brežuljak Gradina iznad Pokrovnika s crkvom svetoga Mihovila i pećinom u svojemu podnožju, Mokošina je točka lokalitet Mukoša sa zagonetnim ruševinama (možda crkve svetoga Jure) i obližnjom lokvom, a Velesova točka nalazi se na rubu kanjona Čikole kod Goriša. Istaknute su značajke navedene strukture te se objašnjava njezina uloga u procesu slavenskoga zaposjedanja novoosvojenoga kraja. Autor sugerira i kako se te znanstvene spoznaje mogu primijeniti na dobrobit Nacionalnoga parka Krka i lokalne sredine potkrepljujući taj prijedlog postojećim pozitivnim primjerima.

Bilić, Anica: Tradicijski leksik u *Etnografskoj građi iz Retkovaca* Ivana Filakovca [Traditional Lexis in *Ethnographic Records from Retkovci* by Ivan Filakovac]. U: *Šokačka rič 9. Tradicijski leksik. Zbornik radova znanstvenoga skupa* Slavonski dijalekt, *2010.*, Bilić, A. (prir.), Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2012, 69–112.

Iz onomastičke perspektive posebno su relevantna brojna imena blagdana. Uz njih se katkad navode i lokalne poslovice čije su sastavnice imena blagdana ili imena svetaca. Rad sadržava i toponimijsku građu, detaljniju analizu ili tumačenja nekih od navedenih primjera, a autorica se osvrće i na pučku etimologiju toponima *Retkovci* i *Prkovci.* Popisani su i mikrotoponimi, grupirani prema tipu imenovanoga referenta.

Blažeka, Đuro: *Rječnik preloške skupine govora međimurskog dijalekta* [Dictionary of the Prelog Local Speeches Group of the Međimurje Dialect]. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018, 858 str.

U zasebnim je natuknicama osnovnomu leksičkom fondu dodana i imenska građa. Među antroponimima ističe se 150-ak temeljnih, pokraćenih i izvedenih osobnih imena, 60-ak obiteljskih nadimaka, 20-ak osobnih nadimaka i 10-ak prezimena, kao i imena nekih važnih ili poznatih ličnosti. Zastupljena je i toponimijska građa (40-ak ojkonima koji se odnose na naselja u okolici Preloga te naselja koja su važna za stanovnike ili su povezana s njihovim životima, 10-ak horonima te 15-ak ostalih toponima (hidronima, hilonima, hodonima, mikrotoponima)). Doneseno je i 20-ak

etnonima te 20-ak etnika, a oni se uglavnom mogu vezati uz spomenute ojkonime ili horonime. U zasebnim je natuknicama navedeno i 30-ak imena blagdana i svetkovina važnih u životima govornika preloške skupine govora. Kao natuknice pojavljuju se i ostali tipovi onima, no oni su mnogo rjeđi: imena životinja, imena proizvoda, imena molitvi itd. Imenska građa može se iščitati i iz rečeničnih potvrda.

Crnić Novosel, Mirjana; Opašić, Maja: Prilog kontrastivnoj analizi hrvatskih i makedonskih frazema s onimskom sastavnicom [Contribution to the Contrastive Analysis of Croatian and Macedonian Idioms Containing First Names]. U: *Македонско-хрватски книжевни, културни и јазични врски. Зборник на трудови од Меѓународниот научен собир Македонско-хрватски книжевни, културни и јазични врски одржан во Охрид од 27 до 29 септември 2013.*, Јакимовска-Тошиќ, М. (ur.), Институт за македонска литература, Скопје, 2014, 281–297.

Kontrastivnom analizom autorice nastoje prikazati podudarnosti, sličnosti i razlike frazema hrvatskoga i makedonskoga jezika s onimskom sastavnicom. Korpus su autorice ekscerpirale iz općih rječnika te znanstvenih radova (pregled kojih također donose), a u središnjemu dijelu rada podijelile su ga u dvije velike skupine s obzirom na podrijetlo: 1) internacionalne onimske frazeme i 2) onimske frazeme specifične za određeni jezik. Pritom se među analiziranim frazemima utvrđuju i odnosi: potpuna podudarnost strukture frazema i frazemske slike; nepodudarnost strukture frazema i različitost frazemske slike, ali podudarnost značenja; potpuna nepodudarnost strukture i značenja.

Čuljat, Marko: *Ričnik ličke ikavice* [Dictionary of the Ikavian Local Speeches of Lika]. Lik@ press, Gospić, 2018, 453 str.

I u trećemu, dopunjenome izdanju rječnika uz osnovni leksički fond rječniku je dodana i imenska građa, obrađena uglavnom također u zasebnim natuknicama. Od antroponima posebno su zastupljena temeljna te hipokoristična (pokraćena i izvedena) osobna imena, a uz osobne i obiteljske nadimke najčešće se navodi na koga se odnose te kako su nastali. Uz ojkonime u sklopu istoga rječničkog članka navedeni su etnici i ktetik. Zastupljena je, doduše nešto rjeđe, i toponimijska građa te imena blagdana, zoonimi itd.

Gercsák, Gábor; Mikesy, Gábor: Does Google serve as a model for using place names? [Služi li Google kao model za upotrebu toponima?]. *Acta geographica Slovenica. Geografski zbornik*, 57/1, Ljubljana, 2017, 153–159.

Autori u uvodu rada upozoravaju na lošu svakodnevnu praksu automatskoga i nekritičkoga prihvaćanja imena iz internetskih vrela. Donosi se pregled netočnih zemljopisnih imena ekscerpiranih s različitih internetskih platformi i aplikacija (npr. Google Maps i Google Earth) u Mađarskoj. Pregled je strukturiran prema tipu pogreški: izostanak dijakritičkih znakova, upotreba povijesnih imena bez suvremenih istovrijednica, upotreba nikad potvrđenih imena, pogrešno povezivanje imena s referentom (najčešće u vezi s upotrebom egzonima), automatsko prevođenje zemljopisnih imena. Primjeri uvršteni u svaku skupinu detaljno se analiziraju. U

zaključku se ističe da je u suvremeno, informatičko doba nužno postići da vrela budu pouzdana i točna. Preporučuje se suradnja između institucija odgovornih za zemljopisna imena i izrađivača e-zemljovida, nadzor i provjera upotrebe zemljopisnih imena na internetu te diseminacija i popularizacija točnih/standardnih likova zemljopisnih imena, koju trebaju provesti odbori za zemljopisna imena i nacionalni kartografski servisi.

Hafizović, Fazileta (prir.): *Popis sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina, oslobođenih od Mletačke Republike 1701. godine* [A List of Villages and Properties in the Districts Krka, Klis and Hercegovina, Freed from Venice in 1701]. Srpsko kulturno društvo »Prosvjeta« – Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Orijentalni institut u Sarajevu, Zagreb – Sarajevo, 2016, 534 str.

Riječ je o kritičkome izdanju deftera u kojemu je popisan teritorij koji je Mletačka Republika vratila Osmanskomu Carstvu nakon Morejskoga rata, tj. nakon Karlovačkoga mira – dio sandžaka Krka, Klis i Hercegovina. U uvodnome tekstu autorica opisuje političke i vojne situacije u 17. stoljeću te tako donosi povijesni kontekst nastanka deftera. U nastavku ga opisuje te prikazuje njegov sadržaj. Prevedeni defter sadržava popise prema nahijama (uključujući i novoosnovane i privremene), a popisani su svi kućedomaćini. Popisani su i vlasnici posjeda, a usto je zabilježeno jesu li prisutni ili su se odselili. U defteru je detaljno bilježena i raspodjela prihoda vojnoj klasi. Iz popisa različitih objekata može se iščitati i procjena njihova stanja nakon rata (posebice u vezi s materijalnom štetom). Monografija sadržava i Kazalo geografskih pojmova te Mletačku kartu razgraničenja s ucrtanim granicama iz 1700. i 1718. godine.

Kolenić, Ljiljana; Berbić Kolar, Emina: Tradicijski sičanski leksik [Traditional Lexis of Siče]. U: *Šokačka rič 9. Tradicijski leksik. Zbornik radova znanstvenoga skupa* Slavonski dijalekt*, 2010.*, Bilić, A. (prir.), Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2012, 7–42.

Leksikografska obrada tradicijskoga sičanskog leksika temelji se na podjeli u semantičke skupine. U jednoj skupini objedinjena su i akcentuirana imena dijelova naselja.

Kovačević, Barbara: Žene u antičkim frazemima [Women in the Idioms from Ancient Greece]. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 3/3, Zagreb, 2016, 28–30.

Radom su obuhvaćena tri frazema hrvatskoga jezika koja su antičkoga podrijetla, a sastavnice su im ženska osobna imena: Pandorina kutija, Eridina jabuka te Arijadnina nit. Donose se istovrijednice iz drugih europskih jezika te se detaljno objašnjava etimologija svakoga proučenog frazema.

Mance, Nina: Tradicijski leksik Brođanaca [Traditional Lexis of Brođanci]. U: *Šokačka rič 9. Tradicijski leksik. Zbornik radova znanstvenoga skupa* Slavonski dijalekt*, 2010.*, Bilić, A. (prir.), Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2012, 43–56.

Rad sadržava popis neakcentuiranih imena dijelova Brođanaca, naselja u Osječko-baranjskoj županiji.

Marinković, Marina: Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara [Kajkavian Local Speeches of the Eastern Gorski kotar]. Hrvatska sveučilišna naklada – Ogranak Matice hrvatske u Delnicama, Zagreb, 2018, 261 str.

Ova dijalektološka monografija sadržava i obilje onimijske građe – pojedine dijalektne pojave/značajke oprimjeruju se i imenima. U zasebnome odjeljku poglavlja o tvorbi riječi detaljno se analizira tvorba prikupljenih lokalnih etnika.

Mlikota, Jadranka; Baraban, Borko; Aleksa Varga, Melita: *Gyakorlati Ilir Nyelvtan Jánosa Mihálovicsa* [Grammar Textbook *Gyakorlati Ilir Nyelvtan* by János Mihálovics]. U: *Hrvatsko-mađarske književne veze na početku 21. stoljeća od početka do danas: 120 godina kroatistike u Budimpešti*, Lukács, István (ur.), ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, Budapest, 2016, 111–127.

U radu se opisuje Mihalovićev normativni priručnik *Gyakorlati Ilir Nyelvtan* (Baja, 1874., ^{2}1881.), i to s obzirom na ustroj, namjenu, propis i opis jezikoslovnih (sinkronijskih) činjenica hrvatskoga jezika druge polovice 19. stoljeća. Mihalovićev se priručnik uspoređuje s Mažuranićevom *Slovnicom Hèrvatskom* jer je autor u predgovoru navodi kao svoj normativni uzor. Kako je riječ o hrvatskoj gramatici s mađarskim metajezikom, čije je drugo izdanje otisnuto u vrijeme smjene filoloških škola, propituje se je li prijelom norme ubilježen i u priručnicima izvan granica hrvatskoga (etničkoga i jezičnoga) prostora u posljednjim dvama desetljećima 19. stoljeća. Autori se osvrću i na dodatke koje oba izdanja gramatike sadržavaju: imenar (Keresztnevek) i rječnik toponima (Földrajzi szótár).

Opašić, Maja: Biblizam Juda u hrvatskome jeziku [Biblism Juda in Croatian Language]. U: *Juda Iškariotski i slavenska kultura*, Ajdačić, D. (ur.), Alma, Beograd, 2016, 39–51.

Proučavaju se jednorječne i višerječne leksičke jedinice (kolokacije i frazemi) koje sadržavaju sastavnicu *Juda* ili izvedeni pridjev *Judin*. Građa je ekscerpirana iz općih i posebnih rječnika hrvatskoga jezika. Analizira se upotreba i (ne)aktualnost takvih jedinica na temelju pojavnosti u elektroničkim korpusima koji uključuju pojavnice u književnim djelima, novinsko-publicističkim te znanstveno-popularnim tekstovima. Zaključuje se da se antroponim *Juda* i posvojni pridjev izveden iz toga antroponima najčešće pojavljuju kao sastavnice frazema.

Pavlović, Alojz; Pavlović, Eduard: *Rječnik novoštokavske ikavice benkovačkoga kraja* [Dictionary of Neo-Shtokavian Ikavian Local Speeches of the Benkovac Region]. Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2018, 670 str.

Uz osnovni leksički fond rječniku je dodana i imenska građa, obrađena također u zasebnim natuknicama. Među antroponimima ističu se osobna imena (uz temeljna, i ona hipokoristična) te prezimena. Svaki rječnički članak sadržava i podatak o etimologiji, što onomastičarima može biti vrlo korisno. Članci čije su natuknice prezimena donose i podatak o tome u kojim su naseljima istraženoga područja posvje-

dočena. Zastupljena je i toponimijska građa (ponajviše ojkonimi). Kao zasebne natuknice obrađena su i neka druga imena (npr. imena blagdana, etnonimi i etnici).

Petrić, Kuzma: *Rječnik govora Velog Grablja* [Dictionary of the Veli Grabalj Local Speech]. Udruga Pjover, Hvar, 2018, 276 str.

Općemu je leksiku u zasebnim natuknicama u rječniku dodano nekoliko imena država s odgovarajućim etnonimima, neki ojkonimi (koji se odnose na naselja iz okolice ili na naselja relevantna u životima pojedinaca) te odgovarajući etnici, nekoliko toponima i imena blagdana. Među poglavljima priloženima iza rječnika svakako je potrebno istaknuti ono naslovljeno *Grabaljska imena, prezimena i nadimci*. U njemu autor najprije donosi abecedne akcentuirane popise muških i ženskih osobnih imena, oblikovane prema gnijezdima vezanima uz određeno temeljno ime, a zatim i popis obiteljskih nadimaka s uputnicom na koje se osobe odnose. Izdvojeni su i obiteljski nadimci obitelji kojih više nema u Velome Grablju.

Ribarova, Slavomira: Češki, makedonski i hrvatski etnonimski poredbeni frazemi [Czech, Macedonian and Croatian Ethnonymic Comparative Idioms]. U: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III.*, Sesar, D. (ur.), FF press, Zagreb, 2013, 167–172.

Korpus frazema ekscerpiran je iz frazeoloških rječnika te je dopunjen podatcima iz frazeološke literature i rezultatima anketiranja izvornih govornika. U središnjemu dijelu rada klasificiran je prema kriteriju zastupljenosti – izdvajaju se frazemi s etnonimskom sastavnicom zajedničkom svim trima jezicima, samo hrvatskomu i makedonskomu jeziku te oni u kojima je određeni etnonim kao sastavnica potvrđen samo u jednome jeziku. U sva su tri jezika potvrđeni frazemi sa sastavnicama *Rom*, *Turčin*, Židov i *Nijemac*. Svakomu od tih etnonima autorica posvećuje zasebno potpoglavlje, a u sklopu njega navodi prikupljene frazeme te ih interpretira. Analiza korpusa upućuje na to da isti etnonim u frazemima različitih jezika ne podrazumijeva njihovu identičnu produktivnost ni automatsko prihvaćanje istih etničkih stereotipa. Interkulturna raznolikost zabilježena u svim trima jezicima potvrđuje da su stereotipi predodžbe koje dijele ljudi s istom kulturnom osnovom i koje posredno svjedoče o sličnostima i razlikama u konceptualizaciji svijeta.

Šakaja, Laura; Crljenko, Ivana: Periferni gradski tekst. Ulično nazivlje i spomenici zagrebačke Dubrave u semiotičkoj perspektivi [Peripheral City-Text. Street Names and Monuments in Dubrava (Zagreb) – a Semiotic Perspective]. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 47/40, Zagreb, 2017, 236–259.

Teorijski okvir govori o primjeni metafore teksta na prostor (krajolik se poima kao materijalno svjedočanstvo o prošlim vremenima) te razvoju metafore *grad kao tekst. Gradski tekst* autorice definiraju kao znakovnu strukturu sa složenim socijalno-komunikacijskim funkcijama i kodovima koji omogućuju komunikaciju između javnosti i njezine kulturne tradicije. Uvodni dio rada sadržava i pregled radova fokusiranih na uličnu toponimiju, posebice u hrvatskome kontekstu. U središnjemu dijelu rada uspoređuju se opće značajke hodonimije središta grada i ho-

donimije gradske periferije na konkretnome primjeru zagrebačke četvrti Dubrave. Primjerice, brojnost imena čije su sastavnice brojke odražava brzu i neplansku izgradnju, a na periferni položaj upućuju i brojna suvremena imena ulica povezana s lokalnom toponimijom te imena nastala transonimizacijom od patronima, posebice u Gornjoj Dubravi. U nastavku analize prati se razvoj toga dijela grada te se interpretiraju hodonimi specifični za određeno razdoblje.

Велковска, Снежана: Онимиски фразеологизми во македонската фразеологија [Idioms Containing Proper Names in Macedonian Phraseology = Frazemi s imenskom sastavnicom u makedonskoj frazeologiji]. *Предавања на XLIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*, Каранфиловски, М.; Саздов, С.; Велјановска, Б. (ur.), Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје, 2012, 21–30.

Na općeniti osvrt na frazeologiju s imenskom sastavnicom autorica dodaje pregled mogućnosti klasifikacije građe prema različitim kriterijima. Te teorijske postavke autorica primjenjuje i na konkretnu građu iz makedonskoga jezika. Najpreciznije i najdetaljnije obrađeni su frazemi s osobnim imenima kao sastavnicama. Također su obrađeni frazemi s etnonimima, aletnonimima (imenima koja su narodi dobili od susjeda) i pseudoantroponimima (osobnim imenima koja su plod narodne tradicije ili folklora, izmišljenim imenima te imenima poznatih osoba ili osoba iz javnoga života) kao sastavnicama. U poglavlju o frazemima s toponimskom sastavnicom ne donosi se preciznija podjela prema tipu imena, odnosno prema tipu referenta. Analiza sadržava i obradu frazema čije su sastavnice imena praznika/blagdana, odnosno imena izmišljenih praznika.

Zoričić, Dunja: *Kontrastivna analiza hrvatskih i engleskih frazema s onimskom sastavnicom* [Contrastive Analysis of Croatian and English Idioms with an Onymic Component]. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2015, 61 str. [diplomski rad u rukopisu]

U uvodnome dijelu rada autorica izdvaja razlike u teorijskome pristupu u hrvatskoj i u anglofonskoj frazeologiji. Isto tako, upućuje na neke pravopisne razlike zbog kojih određena riječ koja se u jednome jeziku smatra imenom i piše velikim početnim slovom u drugome jeziku može imati istovrijednicu koja se ne smatra imenom. U razradi je analiziran hrvatsko-engleski korpus frazema koji sadržava imensku sastavnicu ili pridjev izveden od imena. Kontrastivnom analizom autorica prikazuje podudarnosti, sličnosti i razlike između odabranih frazema hrvatskoga i engleskoga jezika te ih dijeli u tri skupine: 1. potpuno podudarni frazemi, 2. djelomično podudarni frazemi, 3. nepodudarni frazemi. U zasebnome se poglavlju donosi pregled hrvatskih i engleskih frazema s imenskom sastavnicom koji nemaju ekvivalent te se svakomu frazemu ukratko opisuje značenje.

Jožа Horvat

UPUTE SURADNICIMA

Časopis *Folia onomastica Croatica* objavljuje radove iz područja hrvatske, slavenske i opće onomastike. Ne prihvaćaju se već objavljeni radovi ili radovi istodobno ponuđeni kojemu drugom časopisu.

Rukopisu obvezatno treba priložiti kraći nacrtak na hrvatskome, sažetak na stranome jeziku te ključne riječi (do 10) na hrvatskome jeziku, jeziku na kojemu je pisan sažetak i na engleskome jeziku. Prihvaćaju se i radovi na stranim jezicima (u tome slučaju sažetak mora biti na hrvatskome).

Rukopisi se šalju na e-adresu Uredništva: *onoma@hazu.hr*.

UPUTE ZA PRIREĐIVANJE RADOVA

Radove treba pripremiti u računalnome programu *Microsoft Word for Windows*. Tekstove treba pisati znakovnikom (*fontom*) Times New Roman s jednostrukim (*single*) razmakom, poravnati ih s obiju strana (*justify*) ne uvlačeći prvi redak odlomka. Ako je u tekstu potrebno posebno označiti koju riječ ili rečenicu, rabe se masna slova (*bold*), a ne podvučena (*underline*). Kosim slovima (*italic*) pišu se naslovi (knjiga i sl.) te onimijski, dijalektni i drugi primjeri. Ne postoje li u znakovniku Times New Roman znakovi potrebni za dijalektološku transkripciju, primjere treba urediti rabeći isključivo znakovnik ZRCola (http://zrcola.zrc-sazu.si/) koji je u Znanstvenoraziskovalnome centru SAZU-a u Ljubljani (http://www.zrc-sazu.si) razvio dr. sc. Peter Weiss.

Na prvoj stranici rada treba navesti ime i prezime autora, u novome retku ime i adresu ustanove u kojoj autor radi te u novome retku elektroničku adresu autora. Naslov rada piše se velikim slovima i centrira se. Nacrtak članka navodi se nakon naslova, a tekst se uvuče s lijeve strane. Naslovi poglavlja obrojčuju se redom arapskim brojkama (počevši od 1.). Pri obrojčivanju je potrebno paziti na indeksnu hijerarhiju naslova i podnaslova (npr.: 1., 1.1.; 2., 2.1., 2.1.1., 2.2.).

Molimo suradnike da pri citiranju rabe šiljaste navodnike, npr. »Citat«. Unutar citata ili za označivanje pojmova treba rabiti drugačiji tip navodnika, npr. „pojam”. Za označivanje značenja treba rabiti polunavodnike, npr. ‘značenje’.

> Frančić (1994: 33) ističe: »*Pravi obiteljski nadimak* jest onaj kojeg je fonološka postava osnove različita od fonološke postave prezimena obitelji koja se njime imenuje (*ˈŠuļęvį : ˈVarga*), a *nepravi* onaj koji se izvodi iz prezimena dotične obitelji (*ˈŠuļęvį : ˈŠuļ*).«.
>
> Pižurica (1977: 30) naglašava da se navedeni pridjev uglavnom rabi za opis boje kose sa značenjem ‘smeđ, plavkast’.

Ako pri citiranju literature referencija sadržava samo prezime autora, godinu objavljivanja te stranicu na kojoj je određeni podatak objavljen, potrebno ju je,

navedenu u zagradama, uključiti u osnovni tekst, a ne navoditi u bilješkama (fusnotama).

> U ranijim su se antroponomastičkim radovima rabili termini *nadimak* (Debeljak 1911: 20), *ime po kući* (Lončarić 1981: 343), *porodični nadimak* (Sekereš 1973–1974: 141–151) itd.

Pri pozivanju na dva autora između njihovih prezimena treba pisati veznik *i*, a pri pozivanju na više autora prezimena se nabrajaju te se između posljednjih dvaju prezimena piše veznik *i*, npr.

> Brozović Rončević i Čilaš Šimpraga (2008: 42) razlikuju ruralnu, urbanu i literarnu zoonimiju.
>
> Više v. u Crnić Novosel, Ćurković, Jozić i Vukša Nahod (2014: 64).

Tablice, grafikone, zemljovide i slike treba obrojčiti arapskim brojkama te nasloviti neposredno ispod (npr.: Tablica 1. Najbrojnija lokvička prezimena 1948. i 2001., Tablica 2. Najbrojnija lokvička prezimena 1725. – 2011.; Grafikon 1. Udio različitih osnova u imenima izravno motiviranima bojom itd.). Slike je potrebno dostaviti odvojeno od teksta u digitalnome formatu (*.bmp*, *.gif*, ili *.jpg*).

Sažetak na stranome jeziku dolazi iza popisa literature. Tekst sažetka na stranome jeziku treba napisati ispod naslova sažetka, od početka retka (bez uvlačenja).

Ključne riječi na jeziku kojim je pisan rad navode se ispod sažetka na stranome jeziku (do 10 riječi), od početka retka (bez uvlačenja). Ključne riječi prevedene na strani jezik kojim je pisan sažetak i na engleski jezik (Keywords) navode se ispod ključnih riječi na jeziku kojim je pisan rad, od početka retka (bez uvlačenja).

Popis korištene literature na kraju rada treba uskladiti prema sljedećemu obrascu:

TISKANA KNJIGA

Knjiga koja ima jednoga autora

Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Knjiga koja ima do tri autora

Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir. 2007. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.

Knjiga koja ima četiri ili više autora

Barić, Eugenija i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Knjiga koja nema podatak o autoru (navodi se urednik ili priređivač)

Hrvatski egzonimi I. Imena država, glavnih gradova i njihovih stanovnika. 2016. Ur. Crljenko, Ivana. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Ima li knjiga više izdavača ili mjesta, treba ih odvojiti crtom (–). Novija izdanja označuju se arapskim brojem u eksponentu ispred godine, npr. ^{2}2009.

POGLAVLJE U KNJIZI ILI ZBORNIKU

Vuletić, Nikola. 2011. Dalmatoromanski prežitci u toponimiji otoka Paga. *Toponimija otoka Paga.* Ur. Skračić, Vladimir. Zadar: Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja, 681–692.

ČLANAK U ČASOPISU

Brgles, Branimir; Čilaš Šimpraga, Ankica. 2016. Prilog proučavanju osobnih imena u 16. stoljeću (na primjeru vlastelinstava Susedgrad i Donja Stubica). *Folia onomastica Croatica*, 25, Zagreb, 21–51.

RJEČNIK, LEKSIKON I ENCIKLOPEDIJA

Maresić, Jela; Menac-Mihalić, Mira. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

HER = Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik.* Zagreb: Novi Liber.

Rječnik, leksikon i enciklopedija koji nemaju podatak o autoru

RHJ = *Rječnik hrvatskoga jezika.* 2000. Ur. Šonje, Jure. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.

Hrvatski opći leksikon. 1996. Ur. Kovačec, August. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Natuknica u enciklopediji

Narječje. // *Hrvatska enciklopedija*. Sv. 7. 1999. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

MREŽNA I ELEKTRONIČKA VRELA

Tekst na mrežnoj stranici

Lozano Allueva, Francisco Javier. 2012. *Estudio de los apodos familiares de Blesa (Teruel)*. http://www.blesa.info/cul_apodos_Blesa%28JLozano%29.pdf (pristupljeno 21. 12. 2012.).

Rad u elektroničkome časopisu

Vodanović, Barbara. 2007. Prezimena na otoku Pašmanu danas. *Hyeronimus*, I, 157–176. http://www.unizd.hr/Portals/43/broj_1_2007/Barbara_Vodanovic_Prezimena_na_otoku_Pasmanu_danas.pdf (pristupljeno 14. 5. 2013.).

Elektronički medij (CD-ROM, DVD-ROM i sl.)

Anić, Vladimir. 2007. *Rječnik hrvatskoga jezika*. (CD-ROM). Zagreb: Novi Liber – Europapress holding.

DIPLOMSKI, MAGISTARSKI I DOKTORSKI RAD

Horvat, Jože. 2018. *Toponimija ludbreške Podravine*. Doktorski rad. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Uredništvo zadržava pravo manjih ispravaka i uobičajene redakture teksta potrebne radi prilagodbe rada propozicijama časopisa *Folia onomastica Croatica*.

Molimo nakladnike i autore da nam šalju knjige, časopise, separate i preslike radova u kojima se obrađuje onomastička problematika kako bismo ih prikazali u rubrici »Ocjene i prikazi« ili registrirali u onomastičkoj bibliografiji časopisa *Folia onomastica Croatica*.

FOLIA ONOMASTICA CROATICA, knj. 28, godina 2019.

Nakladnik
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Trg Nikole Šubića Zrinskog 11, HR-10000 Zagreb

Za nakladnika
akademik Dario Vretenar, glavni tajnik

Tehnička urednica
Martina Bašić

Korektura
Jože Horvat

Lektura engleskih sažetaka
Lovorka Zergollern Miletić

Tisak
Tiskara Zelina d. d., Sveti Ivan Zelina

Naklada
220 primjeraka
Tiskanje dovršeno u prosincu 2019.

ISSN 1330-0695